

ETNIKAI TÉRFOLYAMATOK A KÁRPÁT-MEDENCE HATÁRAIN KON TÚLI RÉGIÓIBAN

(1989-2002)

KOCSIS KÁROLY– BOTTLIK ZSOLT– TÁTRAI PATRIK

CD melléklet

ETNIKAI TÉRFOLYAMATOK A KÁRPÁT-MEDENCE
HATÁRAIN KON TÚLI RÉGIÓIBAN (1989–2002)

Magyar Tudományos Akadémia
Földrajztudományi Kutatóközpont

ETNIKAI TÉRFOLYAMATOK
A KÁRPÁT-MEDENCE HATÁRAIN KON
TÚLI RÉGIÓIBAN (1989–2002)

MTAK
9 789631 715714

Magyar Tudományos Akadémia
Földrajztudományi Kutatóközpont

Budapest, 2005

**ETNIKAI TÉRFOLYAMATOK A KÁRPÁT-MEDENCE
HATÁRAIN KON TÚLI RÉGIÓIBAN (1989–2002)
ELMÉLET – MÓDSZER – GYAKORLAT**

12041

61

Magyar Tudományos Akadémia
Földrajztudományi Kutatóintézet

A KÖTET SZERZŐI

BOTTLIK ZSOLT

PhD, egyetemi adjunktus, ELTE TTK, Földrajz – Földtudományi Intézet, Regionális Földrajzi Tanszék (2004-ig tudományos munkatárs, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Társadalomföldrajzi Osztály)

KOCSIS KÁROLY

DSc, tudományos osztályvezető, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Társadalomföldrajzi Osztály tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, MFTK, Környezetgazdálkodási Intézet, Társadalomföldrajz Tanszék

TÁTRAI PATRIK

tudományos segédmunkatárs, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Társadalomföldrajzi Osztály

A könyv az 5/044/2002. számú „A Kárpát-medencei kisebbségi magyar lakta települések és régiók a 20. században. Etnikai térszerkezeti, közigazgatási és nyelvi folyamatok. A magyar kisebbségek településszintű integrált adatbázisa” című NKFP kutatási program keretében készült. A kutatáshoz és kiadáshoz hozzájárultak az OTKA T 49567., T 46258 számú pályázatai és a Bolyai Kutatói Ösztöndíj is.

Lektorálta:

BERÉNYI ISTVÁN

A térképeket tervezte: KOCSIS KÁROLY

Kartográfia: BOTTLIK ZSOLT

Technikai szerkesztő: GARAINÉ ÉDLER ESZTER

Borítóterv: KOVÁCS ANIKÓ

Nyomdai előkészítés és sokszorosítás: Mackensen Kft.

Minden jog fenntartva. A könyv, annak részletei a szerzők és a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül semmilyen formában nem másolhatók, sokszorosíthatók, ill. adatfeldolgozó rendszerekben nem tárolhatók.

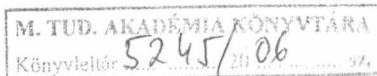
Felelős kiadó: **SCHWEITZER FERENC** igazgató
MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, www.mtafki.hu

© KOCSIS KÁROLY, BOTTLIK ZSOLT, TÁTRAI PATRIK, 2006

© MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 2006

ISSN 0139-2875

ISBN: 963 9545 10 4

TARTALOM

Bevezetés	7
1. A Kárpát-medence tájfelosztásának eddigi főbb hazai kísérletei	9
2. A Kárpát-medence etnikai térszerkezetének átalakulása (1989–2002)	21
2.1. Nemzeti öntudat a statisztika tükrében	22
2.2. Népesedési, etnikai összkép	23
2.3. Államalkotó nemzetek, nemzeti és etnikai kisebbségek	29
2.4. A régió magyar és cigány népessége	30
3. A Kárpát-medencei magyar kisebbségek által is lakott régiók etnikai térszerkezetének átalakulása (1989–2002)	43
3.1. Szlovákia	43
3.1.1. Az 1991-es etnikai térszerkezet	43
3.1.2. Az 1991 és 2001 közötti időszak	45
3.1.3. A 2001-es etnikai térszerkezet	53
3.2. Kárpátalja	59
3.2.1. Az 1989-es etnikai térszerkezet	60
3.2.2. Az 1989 és 2001 közötti időszak	61
3.2.3. A 2001-es etnikai térszerkezet	65
3.3. Erdély	72
3.3.1. Az 1992-es etnikai térszerkezet	72
3.3.2. Az 1992 és 2002 közötti időszak	76
3.3.3. A 2002-es etnikai térszerkezet	88
3.3.3.1. Partium	92
3.3.3.2. Bánság és Arad-vidék	95
3.3.3.3. Észak-Erdély	97
3.3.3.4. Dél-Erdély	98
3.3.3.5. Székelyföld	101
3.4. Vajdaság	104
3.4.1. Az 1991-es etnikai térszerkezet	104
3.4.2. Az 1991 és 2002 közötti időszak	106
3.4.3. A 2002-es etnikai térszerkezet	112

3.5. Horvátország pannon területe	118
3.5.1. Az 1991-es etnikai térszerkezet	119
3.5.2. Az 1991 és 2001 közötti időszak	122
3.5.3. A 2001-es etnikai térszerkezet	126
3.6. Muravidék	133
3.6.1. Az 1991-es etnikai térszerkezet	134
3.6.2. Az 1991 és 2002 közötti időszak	134
3.6.3. A 2002-es etnikai térszerkezet	136
3.7. Órvidék	139
3.7.1. Az 1991-es nyelvi térszerkezet	140
3.7.2. Az 1991 és 2001 közötti időszak	141
3.7.3. A 2001-es nyelvi térszerkezet	144
Kitekintés	147
Felhasznált irodalom	149
Földrajzi névmutató	154
Mellékletek	164
Ábrák jegyzéke	195
Táblázatok jegyzéke	196
Mellékletek jegyzéke	165

BEVEZETÉS

A Kárpát-medence hajdani szocialista országaiban az 1989 utáni másfél évtizedben lezajlott korszakos jelentőségű gazdasági, társadalmi és politikai változások következtében a népesség természetes fogyása, megnövekedett térbeli mobilitása, fokozódó „elnemzetietlenedés”¹ következtében számottevő, térbeli szempontból is releváns etnikai átrétegződés volt megfigyelhető.

A vizsgált időszakban több mint 700 ezer lélekkel csökkent népességszámú Kárpát-medencében a nemzeti (főként a magyar) kisebbségek felgyorsult fogyása, beolvadása, a cigányság lendületes térnyerése és a nemzeti kötődés nélküli népesség számának, arányának kirobbanó mértékű növekedése számított különösen feltűnő etnikai változásnak. Az alábbi írásunk ezen, főként a határainkon túli magyarlakta régiókban lezajlott etnikai változások térbeli vetületét igyekszik bemutatni. A népesség etnikai összetételének változásait alapvetően földrajztudományi (etnikai földrajzi) megközelítésben mutatjuk be és egészítjük ki az adott témakörre, területre és időszakra vonatkozó, főként demográfiai, szociológiai jellegű, közelmúltban megjelent elemzéseket (pl. GYURGYÍK L.–SEBŐK L. 2003, KISS T. 2004).

Vizsgálataink alapvetően a határainkon túli, kárpát-medencei magyar kisebbségekre és az általuk lakott tájakra terjedtek ki, de a recens etnikai térfolyamatok jobb megértése és értelmezése érdekében ismertettük a Kárpát-medence egészének, illetve egyes részeinek közelmúltbéli népesedési folyamatait, etnikai térszerkezetét és a magyarsággal együtt élő, főbb etnikumok településterületét, ill. annak változását is. Célkitűzéseinknek megfelelően kutatási eredményeink bemutatását három fő fejezetre osztottuk fel:

1. A Kárpát-medence tájfeosztásának eddigi főbb hazai kísérletei.

2. A Kárpát-medence etnikai térszerkezetének átalakulása 1989–2002 között (általános, nagytérési áttekintés).

3. A kárpát-medencei magyar kisebbségek által is lakott régiók etnikai térszerkezetének átalakulása 1989–2002 között (települési szintű vizsgálatok). A részletesebb, regionális elemzéseket a jelenlegi államhatárokhoz igazodó, kárpát-medencei területi egységek (országok, tartományok, tájak: Szlovákia, Kárpátalja, Erdély, Vajdaság, Pannon-Horvátország, Muravidék, Örvidék) szerint végeztük el. Ezen geopolitikai ihletésű régióbeosztás mellett elméletileg még számos egyéb (pl. természetföldrajzi, néprajzi, történeti) tájbeosztás is alapja lehetett volna az etnikai térszerkezettel foglalkozó kutatásunknak. Ennek is köszönhető, hogy a megbízó kérésére, az 5/044/2002. számú „A Kárpát-medencei kisebbségi magyar lakta települések és régiók a 20. században.” című kutatási projektben rögzített feladatként könyvünk első fejezete a Kárpát-medence eddigi főbb tájfelosztási magyar kísérleteivel foglalkozik.

¹ A népszámlálások nemzetiségi (nemzeti, etnikai kötődési) kérdéseire nem válaszoló, ismeretlen, értékelhetetlen választ adó népességet a továbbiakban „elnemzetietlenedett” lakosságnak, a népszámlálási statisztikákban is rögzített jelenséget leegyszerűsítve „elnemzetietlenedésnek” nevezzük.

1. A KÁRPÁT-MEDENCE TÁJFELOSZTÁSÁNAK EDDIGI FŐBB HAZAI KÍSÉRLETEI

A magyarság őshonos településterületének, hazájának elnevezése, országrészekre, tájakra való tagolása az elmúlt évszázadok során a politikai helyzet és államhatárok változása miatt többször módosult. Az 1. világháború végéig, amíg a természetes határokkal övezett magyar szállásterület teljes egésze a magyar államhoz tartozott, a vizsgált területet Magyar Birodalomnak, a Magyar Szent Korona országainak vagy egyszerűen csak Magyarországnak nevezték.² Trianont követően irredenta célzattal – figyelmen kívül hagyva az államhatár-változásokat – a Magyarország elnevezést az 1918 előtti kiterjedésében értelmezték ugyan, de már megindult a külpolitikailag elfogadhatóbb, földrajzi szinonimájának keresése. TELEKI P. (1923, 1934) a Középduna-medence, CHOLNOKY J. (1929) a Magyar-medence, BENDEFY-BENDA K. (1932) a Kárpátmedence, KALMÁR G. (1932) a Kárpáti vagy Középdunai-medence fogalmát kezdte bevezetni. Közülük a vizsgált területet javarészt keretező hegységről, a Kárpátokról³ elnevezett, BULLA B.–MENDŐL T. (1947) által is elfogadott Kárpát-medence elnevezés vált mind a mai napig széles körben elfogadottá. Ezt, a történeti hazánk 1918 előtti területére vonatkozó fogalmat közvéleményünk (még a földrajzosok többsége is) ma már egyértelműen geopolitikai és nem földrajzi értelemben használja. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az (egyébként is háromtagú) Kárpát-medence fogalma természetföldrajzi értelemben nem fedi teljesen azt a területet, amelyre történeti-kulturális-geopolitikai értelemben vonatkoztatjuk (HEVESI A. 2003).⁴

A kárpát-medencei honismereti, többnyire multidiszciplináris jellegű kutatások során gyakran találkozhatunk térben és időben változó jelentésű, kiterjedésű (történeti, néprajzi, földrajzi, stb.) régió- és tájfogalmak olykor kaotikusnak tűnő használatával. Ezért hasznosnak tartjuk, hogy a Kárpát-medence magyarok (is) lakta tájjaival foglalkozó írásunk elején rövid áttekintést adjunk hazánk eddigi főbb tájfelosztási kísérleteiről és annak jelen állapotáról.

² PI. HUNFALVY J. 1863; BALLAGI K.–KIRÁLY P. 1878; BALBI A.–CZIRBUSZ G. 1899; CHOLNOKY J. 1918. „A magyar birodalom általában véve természeti viszonyaiban világosan kifejezett jellemmel bíró, földirati egység; határai tehát, kevés kivétellel természetesek, azaz hegygerinczek és folyók által jelölvék.” (HUNFALVY J. 1863. 112 p.) „A Magyar Szent Korona területének politikai határai olyan egységes orográfiai és hidrográfiai medencét zárnak körül, amelynek csak kis részei nyúlnak át más politikai területekre...” (CHOLNOKY J. 1918, 44 p.).

³ A Kárpátok szót CZIRBUSZ G. kelta (kárp = szikla, aith = magas; BALBI A.–CZIRBUSZ G. 1899, 161 p.), KISS L. trák eredetűnek tartja (vö. albán kárpe = szikla; KISS L. 1978, 320 p.). A Kárpátok mint hegység név a 16–17. század óta egyre gyakrabban tűnik fel hazánk térképein többnyire mint Mons Carpathus, Carpathi Montes, Crapak mons (pl. SAMBUCUS, J. 1579; MERCATOR, G. 1595; DA VIGNOLA, G. 1686).

⁴ Természetföldrajzi megközelítésben HEVESI A. (2003) Kárpátokról és – a Győri-, Tisza-Duna- és Erdélyi-medencéből álló – Kárpát-medencéről beszél.

Kezdetben az egyes országrészek, tájak elnevezése a népi nevezéktan és a topográfia alapján épülhetett fel. A nagy országrészek nevei közül a legmélyebb történelmi gyökerekkel a bizonyos belső önállósággal rendelkező Erdély (Erdeuelu = Erdőelve, Transsilvania) és Szlavónia (Tótország, Sclavonia, Schiavonia) rendelkezik. A szűkebb értelemben vett Magyarország területét a Duna segítségével a középkor végétől osztották fel Dunán túli és Dunán inneni területekre (a 18. század derekára megforduló értelemben: HEVESI A. 2003), ill. a 17. századtól mind a hazai, mind a külföldi szerzők Alsó- és Felső-Magyarországra.⁵ Az egyes (nem a vármegyék nevéhez kötődő) tájak, hegységek nevei közül jó néhány (pl. Chalokewz = Csallóköz, Cumanorum campus, Homogshag = Kiskunság, Temeskws = Temesköz, Koroskus = Körösköz, Nyrseg = Nyírség, Sylaghsag = Szilágyság, Meczed = Mecsek, Bacon Mont = Bakony, Vertes, Matra, Kalata alpes = Kalota-havas) már a 16. századi térképeken is felbukkan.⁶ Természetesen a nép által elnevezett tájegységek nem mindenhol „érték össze”, így tudós elődeink a meglévő nevezéktani öröket a térképen különböző földrajzi objektumok (pl. folyók, hegygerincek, államhatárok) segítségével töltötték ki.

HUNFALVY J. (1863. 119 p.) szerint KITAIBEL P. (1802) végezte el először hazánk területének domborzati tagolását.⁷ A 19. században a magyar tudományos földrajz megalapítója, HUNFALVY J. (1863) volt az első, aki tudományos igénnyel látott hozzá Magyarország területének – elsősorban természetföldrajzi alapú – tájtagolásához, és ő volt az, aki elsőként írta le, hogy a vizsgált területünk valójában háromtagú medence.⁸ Részben mesterséges nagytájainak elhatárolásánál és elnevezésénél a vízrajzra, domborzatra és az égtájakra támaszkodott.⁹ A Kisalföldnek és Alföldnek otthont adó medencéket – a tudományos földrajzi tájtagolás céljából – azok nagyvárosairól Pozsonyi- és Pesti-medencének nevezte el, hasonlóan a BALLAGI K.–KIRÁLY P. szerzőpárhoz (1878. pp. 52–58). A század végén CZIRBUSZ G. tájrajzában a geológia, vízrajz és a topográfia kompromisszumára törekedve az ország területét Kárpátokra (övező hegységekre, hegyszigetekre) és medencékre (Kis-, Nagy-Alföld, Erdélyi-medence) osztotta fel (BALBI A.–CZIRBUSZ G. 1899. 161, 163 p.).¹⁰ Szintén a századforduló tájékán bukkantak fel a magyar földrajzi szakirodalomban (és időnként a közigazgatási-statisztikai szóhasználatban is) olyan mesterséges tájnevek, amelyek az ország területi egységét, magyar jellegét kívánták hang-

⁵ Pl. FRÖHLICH, D. 1639; DU VAL 1664; DA VIGNOLA 1686; SZENT-IVANY M. 1691.

⁶ Pl. LAZARUS 1528; LAZIUS, W. 1570; SAMBUCUS, J. 1579; MERCATOR, G. 1595.

⁷ „Nyugatészaki-, Éjszaki-, Éjszakeleti-, Keleti-, Délkeleti-, Nyugati-, Belföldi-hegyek”. Kitaibel a Mátrát Hevesi előhegységnek, a Bükköt Borsodi előhegységnek, az Eperjes-Tokaji-hegyvidéket Keleti-előhegységnek nevezte (HUNFALVY J., 1863. 119 p.).

⁸ „A magyar birodalom egy nagy medence, amelyet a közbelső hegysorok a szorosb értelemben vett Magyarországon két egyenlőtlen részre osztanak, s amelyhez K. felé keskeny öblök által az erdélyi medence csatlakozik.” (HUNFALVY J. 1863. 114 p.)

⁹ „Alföld, Maros-Duna köze, Duna-Dráva köze, Horvát-Tótország, Éjszaknyugati felföld, Északkeleti hegyvidék, Délkeleti felföld” (HUNFALVY J. 1863, 1886).

¹⁰ CZIRBUSZ G. idézett művében a mai Északmagyarországi-középhegységet Ős-Mátrának vagy Mátra-középhegységnek, az Erdélyi-középhegységet Bihar hegysorozatnak nevezi, és nála is felbukkan a mind a mai napig vitatott Bakonyerdő elnevezés (vö. HEVESI A. 2003. pp. 262–263.).

súlyozni (pl. Erdély helyett „Délkeleti-Felvidék”, „Királyhágóntúl”, a mai Északkeleti-Kárpátok helyett „Magyar-keleti határhegység”, Fehér-Kárpátok helyett „Magyar-Morva határhegység”, mai Selmeci-hegység helyett „Magyar-érhegység”, a mai Erdélyi-középhegység (Biharerdő) helyett „Keletmagyarországi-szigethegység”).¹¹

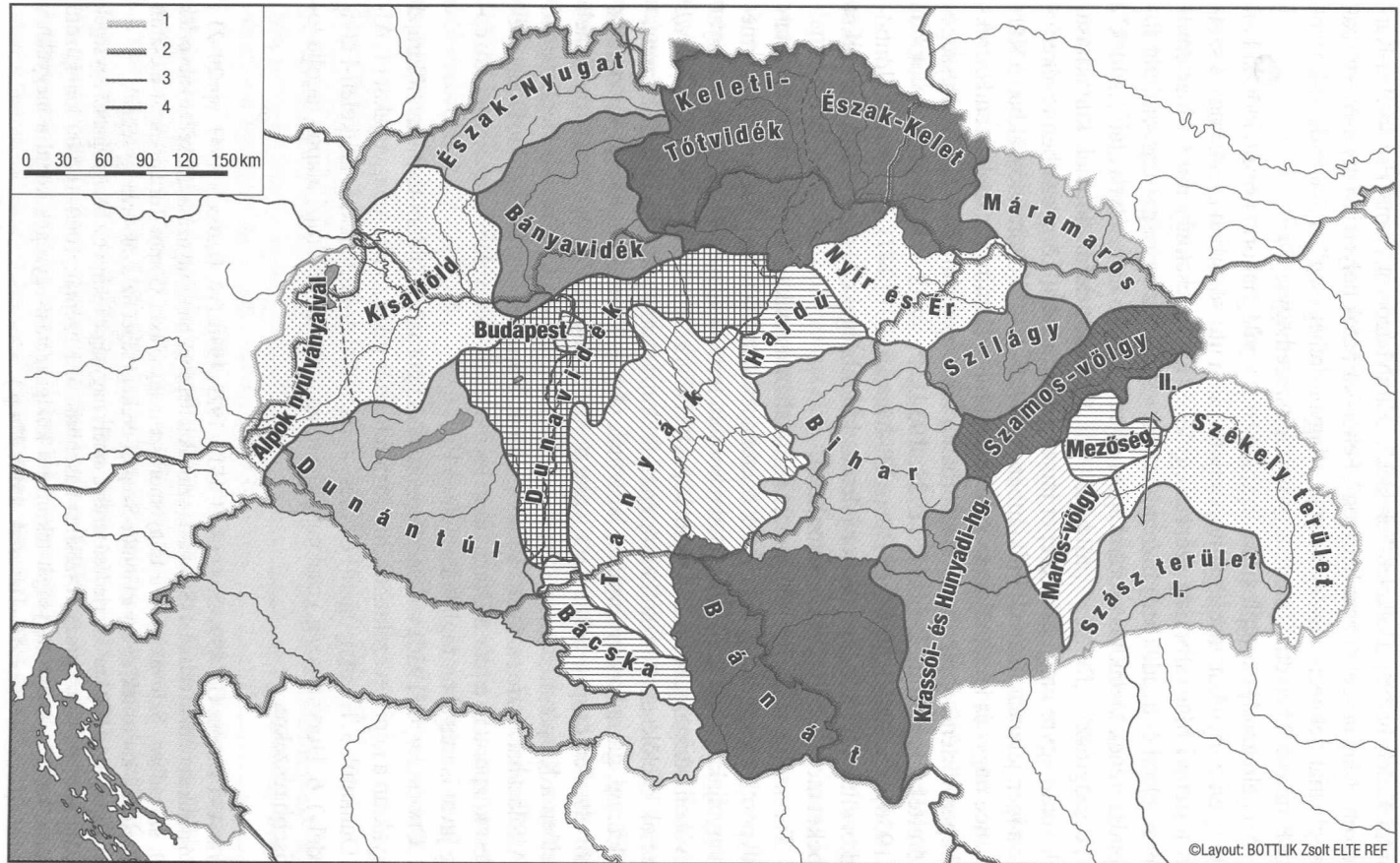
A tájhatárolás komplexitása leginkább az 1. világháborút követő időszakban került az ilyen irányú kutatások gyűjtőpontjába, nem utolsósorban azért, hogy a szét-szabdalt történeti Magyarország szerves egysége (így is, csakúgy mint a már említett, háború előtti évtizedekben) bizonyíthatóvá váljon. Az egységes tájszemlélet fogalomrendszerének kialakítása során kapott egyre nagyobb hangsúlyt a „táj”, „vidék”, „föld”, „országresz”, „földség” „földrészt” stb. általános definíciójának kialakítása, melynek során egyre nagyobb szerepet játszott a természeti környezetben tevékenkedő, arra igen jelentős hatással bíró ember. Az 1920–1947 közötti időszakban a Kárpát-medence nagy- és középtájakra¹² való felosztását, valamint ezeknek a rendszereknek térképen történő ábrázolását, elsősorban a hazai geográfiában olyan hírességeink kísérelték meg, mint TELEKI P. (1923, 1934), PRINZ GY. (1937), CHOLNOKY J. (1929, 1936), KÁDÁR L. (1941) és BULLA B.–MENDÖL T. (1947). E feladat különböző megközelítéséből adódóan olykor jelentős különbségeket észlelhetünk, ha ezeket a térképeket megpróbáljuk összehasonlítani.

TELEKI P. a századforduló francia regionalizmusának (a természetesen összetartozó, súlypontjuk körül létrejött területek összekapcsolásának) elvei alapján olyan természetes nagytájakat határolt el, amelyeket a korábbi területi egységét visszanyert magyar állam jövőbeli közigazgatásának alapjául képzelt el (TELEKI P. 1934. pp. 48–49) (1. ábra). A tájhatárok kijelölésekor az etnikai-történeti-földrajzi szempontok (pl. településforma, -jelleg, életmód, gazdálkodás formája) játszottak alapvető szerepet (46 p.). A geográfus elődöktől eltérően csupán helyenként támaszkodik természetföldrajzi alapokra. Ennek megfelelően a Kárpát-medence középső területeinek arculatát leginkább meghatározó (Nagy)Alföldet hat részre osztotta: Hajdúság, Bánát (Bánság), Tanyák, Bácska, Dunavidék (Budapest központtal, a már a Dunántúlon levő Mezőföldet, valamint az Északi-középhegység javát is magában foglalva), Nyír és Ér.

CHOLNOKY J. (1936) térképéről azonban szigorúan a földtan-természetföldrajzi alapú, gyakran a népi nevezéktant is bíráló tájfelosztás tükröződik. A nagytájakat (1. Alföld, 2. Dunántúl, 3. Északnyugati-Felvidék, 4. Északkeleti-Felvidék, 5. Délkeleti-Felvidék (Erdély), 6. Horvátország.) csaknem kizárólag természetföldrajzi alapon tagolja további kisebb részekre.

¹¹ Pl. BALBI A.–CZIRBUSZ G. 1899; CHOLNOKY J. 1918, 1929, 1936. (vö. KÁDÁR L. 1941. pp. 20–21.) Hasonló nemzetpolitikai célzattal (Szlovákia szlovák jellegének hangsúlyozása érdekében) nevezték el a 20. században, Szlovákiában a túlnyomórészt magyarlakta Gömör-Tornai-karszt elcsatolt részét „Szlovák-karsztnak”, vagy a Gömör-Szepesi-érhegységet Szlovák-érhegységnek.

¹² Nagytáj: legalább 10 000 km² kiterjedésű terület, amely nagyságát tekintve a közigazgatási egységek közül a tartományokhoz, országrészekhez hasonlítható. Középtáj: 1000–10 000 km² közötti kiterjedésű terület, amely nagyságát tekintve a közigazgatási egységek közül a megyékhez hasonlítható (HAJDÚ MOHAROS J.–HEVESI A. 1997. 274 p.).

1. ábra. Közigazgatási beosztásnak javasolt természetes tájak a Kárpát-medencében TELEKI P. (1923, 1934) szerint. – 1 = a magyar állam határa 1914-ben; 2 = államhatár 2006-ban; 3 = folyók; 4 = nagytáj határok. A nagytáj neveit a szerző által használt formában tüntettük fel.

PRINZ GY. (1937) 15 nagytáj létét találta indokoltnak és a CHOLNOKY J. által is leírt tájakat több részre osztotta (2. ábra). PRINZ GY. a tájakat olyan területegységként fogta föl, amelyek szomszédságuktól karakterükben eltérő természetföldrajzi tulajdonsággal rendelkeznek, és 5–10 ezer km² nagyságúak. Ennek alapján, a népi elnevezésű középtájak kialakulásának hiánya miatt, némileg mesterséges tájnevekkel az Alföldet Középdunatájra, Aldunatájra, Nagyrónára és Felsőtisztatájra, Erdélyt Biharerdőre, Erdélyhavasra, Erdélyi-medencére és Székelyerdőre, az Északnyugati-Felvidéket Magas-Felföldre és Mátraerdőre, a Dunántúlt Győri-medencére, Muratájra és Dél-Dunántúltra tagolta tovább (PRINZ GY. 1937. 295 p.). A korábban Pozsonyi-medencének, Kis-(Magyar)-alföldnek/síkságnak nevezett középtájat központi fekvésű városáról Győri-medencének keresztelte át. Az erdős, hegyvidéki tájak középkori magyar „erdő” megjelölési szokását elevenítette fel a Bakonyerdő, Mátraerdő, Biharerdő, Székelyerdő, Havaserdő elnevezések létrehozásával (vö. HEVESI A. 2003. pp. 262–263.).

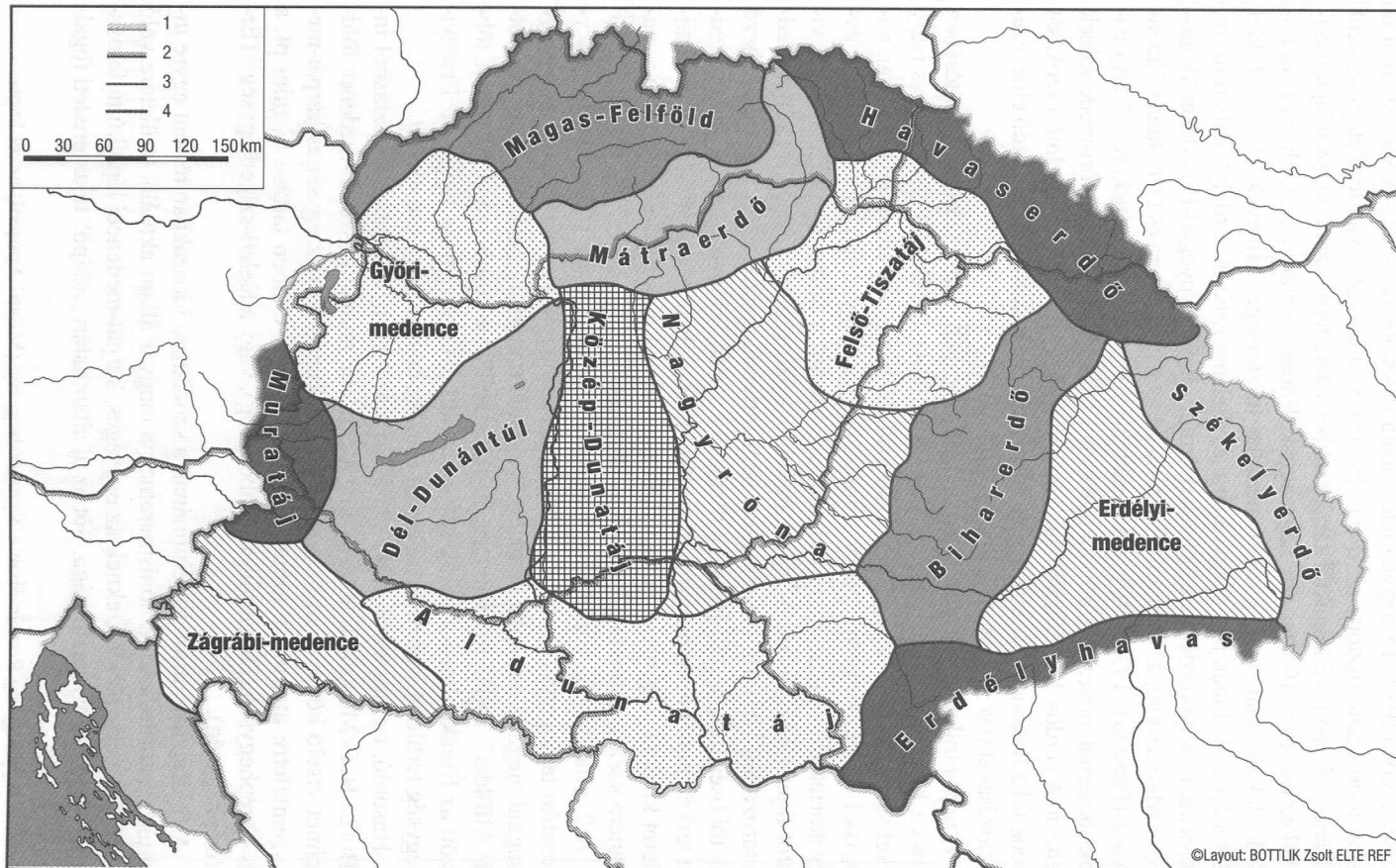
A népi-etnikai tájak kutatásában, elhatárolásában, elnevezés összegyűjtésében KOGUTOWICZ K. (1930) és a néprajzos VISKI K. (1938), ill. GUNDA B. (1943) is nagy érdemeket szerzett, de e téren a 20. század első felének geográfusai közül igazán nagyot KÁDÁR L. (1941) alkotott. Nagy érdeme, hogy a magyar nép tájszemléletét, névadási gyakorlatát elemezte, csoportosította. E szerint a tájnevek tulajdonságot, viszonylatot fejeznek ki, folyónévből, népnévből, közigazgatási egység nevéből erednek. Határozottan bírálta a mesterséges, népi-történeti gyökerekkel nem rendelkező tájnevek többségének létrehozását (pl. PRINZ GY. „erdő” elnevezéseit). Kutatási eredményeit térképmellékleten ábrázolta, amellyel lényegében a magyar nép korabeli tájszemléletét kívánta meg bemutatni. A tájelhatárolásnál nem törekedett az éles vonalakra, hanem széles, elmosódó határsávot használt.

A 2. világháború végén IRMÉDI MOLNÁR L. és TAKÁCS J. (1944) a CHOLNOKY-féle felosztást támogatta (3. ábra). Ehhez képest a nagytájak határvonalát igen nagy pontossággal megadó térképük csupán két eltérést mutat. A Dunántúlról leválasztotta a „Kis Alföldet”, Erdélyről pedig az „Erdélyszélét”. Ez utóbbi magába foglalja többek között az Északkeleti-Kárpátok belső vulkáni övének néhány tagját, az Erdélyi-szigethegység területét, valamint a Temesi Bánság hegyvidékre eső részeit.

Hasonló, természetföldrajzi alapú, de már csak hét nagytáj felosztásból indult ki BULLA B. és MENDÖL T. az 1947-ben megjelent, immár a „Kárpát-medence földrajza” címet viselő könyvében (4. ábra). Nevezéktanukban az egységes kárpát-medencei szemléletre utal olyan topográfiai elnevezések életben tartása is, mint pl. a Nyugati-középhegység (Dunántúli-középhegység), vagy a Keleti-szigethegység¹³ (Erdélyi-középhegység).

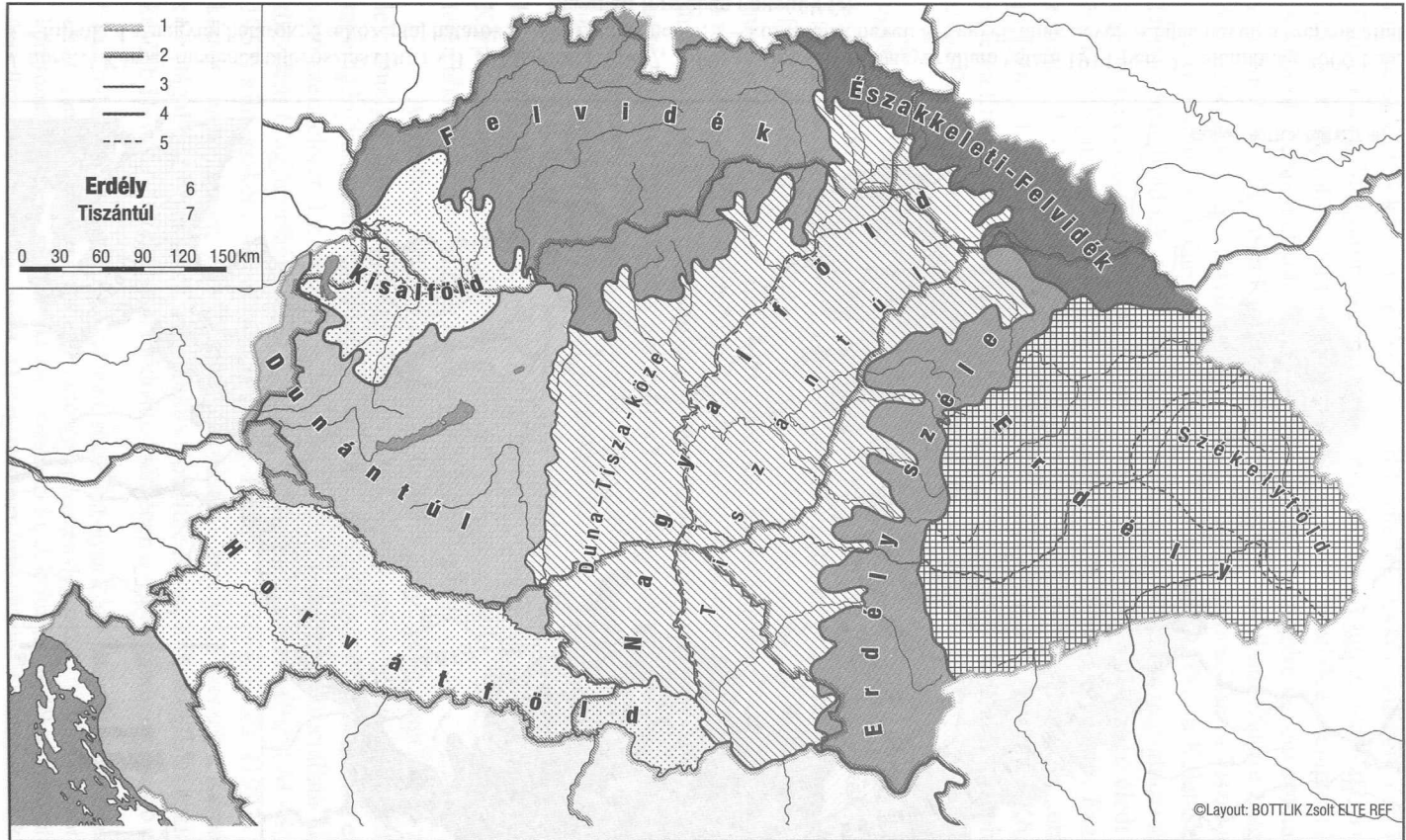
A földrajznak, mint diszciplínának a szocialista időszakban történt egyre inkább háttérbe szorításával, a honismeretnek a magyar állam aktuális területére való szűkítésével is megszakadt ezeknek az egységes, kárpát-medencei léptékű tájfelosztási kísérleteknek a folyamatossága. Sőt az új államhatárt „átlépő” tájak eredeti fogal-

¹³ Az említett középhegység Romániában a Nyugati-hegység (Munții Apuseni) nevet kapta.

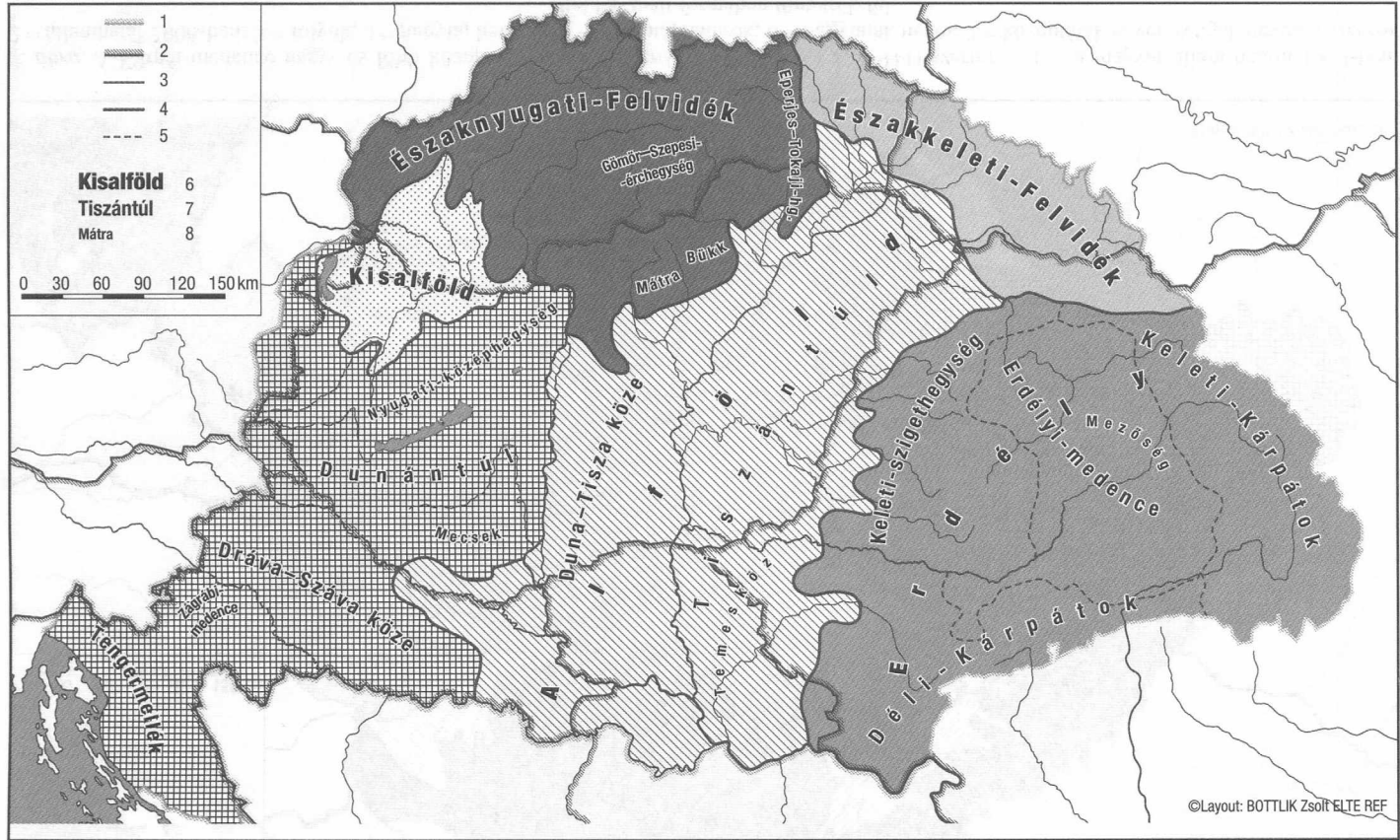

2. ábra. A Kárpát-medence nagytájai PRINZ Gy. (1937) szerint. – 1 = a magyar állam határa 1914-ben; 2 = államhatár 2006-ban; 3 = folyók; 4 = nagytáj határok. A nagytájak neveit a szerző által használt formában tüntettük fel.

3. ábra. A Kárpát-medence nagy- és főbb középtájai IRMEDI MOLNÁR L. és TAKÁCS J. (1944) szerint. – 1 = a magyar állam határa 1914-ben; 2 = államhatár 2006-ban; 3 = folyók; 4 = nagytáj határok; 5 = középtáj határok; 6 = nagytájak nevei; 7 = középtájak nevei. A tájak neveit a szerzők által használt formában tüntettük fel.

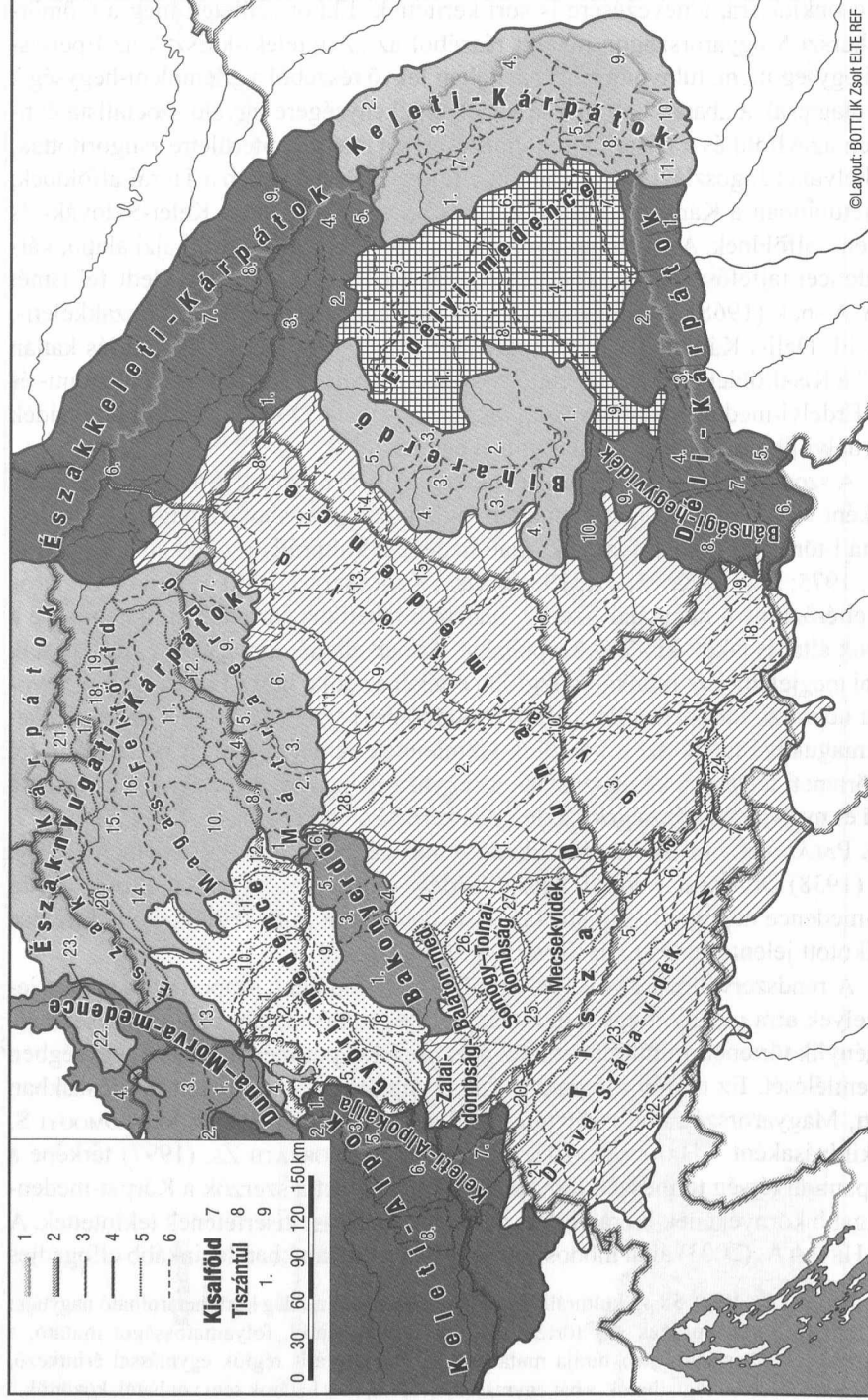
4. ábra. A Kárpát-medence tájbeosztása BULLA B. és MENDŐL T. (1947, 1999) szerint. – 1 = a magyar állam határa 1914-ben; 2 = államhatár 2006-ban; 3 = folyók; 4 = nagytáj határok; 5 = középtáj határok; 6 = nagytájak nevei; 7 = középtájak nevei; 8 = egyéb tájak nevei. A tájak neveit a szerzők által használt formában tüntettük fel.

mának csonkítására, átnevezésére is sort kerítettek. Ekkor született meg a Gömör-Tornai-karszt Magyarországon maradt részéből az „Aggteleki-karszt”, az Eperjes-Tokaji-hegység itteni, túlnyomórészt Abaujban fekvő részéből a „Zempléni-hegység”. A kizárólag csak a „baráti” szomszéd népek érzékenységre ügyelő szocialista évtizedekben az Alföld és a Kisalföld értelmezését is a mai államterületre zsugorították, átadva helyüket Jugoszláviában a Pannon-alföldnek, Romániában a Tiszai-alföldnek, a Szovjetunióban a Kárpátontúli-alföldnek, Csehszlovákiában a Kelet-Szlovák- és Dunamenti-alföldnek. Az ilyen jellegű, szigorúan csak természetföldrajzi alapú, kárpát-medencei tájfelosztási tevékenység csupán az 1960-as években éledt fel ismét SZÉKELY A.-nak (1968) köszönhetően, aki a területet (Északnyugati-, Északkeleti-, Keleti-, ill. Déli-) Kárpátokra és Kárpát-medencevidékre osztotta. Az „óriás katlan mélyén” a Kisalföldet magában foglaló Nyugati-, az Alföldet tartalmazó Központi- és keleten Erdélyi-medenceséget nevezett meg, amelyeket a Dunántúli-középhegységvidék és az Erdélyi-peremhegységvidék választott el egymástól.

A szocializmus évtizedeiben néprajzosaink nem mondtak le a Kárpát-medence egységként való kezeléséről, és kiemelten foglalkoztak az őshonos magyar településterület táji-történeti tagolásával, a kárpát-medencei kulturális régiókkal¹⁴ (KÓSA L.–FILEP A. 1975; PALÁDI-KOVÁCS A. 1980). VISKI KÁROLYTÓL (1938) és GUNDA BÉLÁTÓL (1943) eltérően nem nagytájak szerint, hanem alfabetikus sorrendben mutatták be a magyarok által is lakott kis- és középtájakat. Annak ellenére, hogy nem vállalkoztak a térképi megjelenítésre munkájuk legfőbb értékét az adja, hogy TÁLASI I. (é. n.) nyomán – a néprajzi, történeti, földrajzi, nyelvtudományi szakirodalomból szélesesen mérítve – magukévá tették azt a komplex szemléletet, „amely összhangot teremt a táj és néptörténeti tények, a közigazgatási, az egyház-igazgatási és felekezeti határok, a néprajzi és nyelvjárási jelenségek szerteágazó kérdéskörében” (PALÁDI-KOVÁCS A. 1977. 488 p.). PALÁDI-KOVÁCS A. ez időszakban – más néprajzosokhoz hasonlóan a VISKI K.-féle (1938) Dunántúl, Felföld, Alföld, Erdély nagyrégiós felosztást elfogadva – a Kárpát-medence néprajzi regionális tagolása, annak kulturális régióinak értelmezése terén alkotott jelentőset (PALÁDI-KOVÁCS A. 2003).

A rendszerváltozást követő évtizedben egyre inkább szaporodtak azok a jelek, amelyek arra utaltak, hogy a tudományos élet, a társadalom egyre szélesebb rétegei igénylik történeti-kulturális-etnikai hazánk, a Kárpát-medence ismét egységben való szemlélését. Ez utóbbi időszakban látott napvilágot – a szocialista időszakban rögzített, Magyarország mai területére létrehozott tájtagolás (PÉCSI M.–SOMOGYI S. 1967) kihívásaként – HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A.–HORVÁTH ZS. (1997) térképe a kárpát-pannon térség természeti tájbeosztásáról, amelyet a szerzők a Kárpát-medence és tágabb környékének hierarchikus modellbe foglalási kísérletének tekintettek. A később HEVESI A. (2003) által módosított térképen a napjainkban leginkább elfogadjes

¹⁴ PALÁDI-KOVÁCS A. (1980. 58 p.) kulturális régió alatt olyan földrajzilag körülhatárolható nagytájat értett, „amelyen a kultúrának egy történetileg viszonylag stabil, folyamatosságot mutató, a környezettől eltérő, sajátos struktúrája mutatható ki. A kulturális régiók egymással érintkező, összefüggő rendszerbe foglalhatók, s bár egymást nem fedik, éles határok sem vonhatók közöttük.”

5. ábra. A Kárpát-medence tájbeosztása HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A.–HORVÁTH Zs. (1997) és HEVESI A. (2003) szerint

5. ábra. A Kárpát-medence tájbeosztása HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A.–HORVÁTH Zs. (1997) és HEVESI A. (2003) szerint. – 1 = a magyar állam határa 1914-ben; 2 = államhatár 2006-ban; 3 = folyók; 4 = nagytáj határok; 5 = középtájcsoporthatárok; 6 = középtájcsoporthatárok; 7 = nagytájak nevei; 8 = középtájcsoporthatár neve; 9 = középtájcsoporthatár számazása. A tájak neveit a szerzők által használt formában tüntettük fel. A számmal jelölt tájak nevei feloldása: **Keleti-Alpok:** 1 = Soproni-hegység; 2 = Rozália-hegység; 3 = Kőszegi-hegység; 4 = Lajta-hegység; 5 = Kőszeg-Soproni-Alpokalja; 6 = Rába-Murái-Alpokalja; 7 = Mura-Drávai-Alpokalja; 8 = Gráci-medence. **Duna-Morva-medence:** 1 = Belső-Bécsi-medence; 2 = Kütös-Bécsi-medence; 3 = Bornegyed; 4 = Brnoí-alföld. **Északnyugati-Kárpátok:** 1 = Börzsonyvidék; 2 = Cserhátvidék; 3 = Mátravidék; 4 = Medvesvidék; 5 = Vajdavidék; 6 = Bükkvidék; 7 = Eperjes-Tokaji-hegység; 8 = Nógrádi-medence; 9 = Sajó-Hernád-medence; 10 = Selmeci-körhégység; 11 = Gömör-Szepesi-érchegység; 12 = Gömör-Tornai-karszt; 13 = Kis-Kárpátok; 14 = Elő-Fátka; 15 = Fátavidék; 16 = Alacsony-Tátra vidék; 17 = Magas-Tátra vidék; 18 = Liptó-Szepesi-medence; 19 = Szepes-Sárosi-hegység; 20 = Közép-Vág völgyi-medence; 21 = Északi-Tátraalja; 22 = Morva-Kárpátok; 23 = Morva-Szlovák-határhegység; 24 = Nyugati-Beszékidék; **Északkeleti-Kárpátok:** 1 = Vihorlát-Gutin-hegységvidék; 2 = Lápos-Szépléti-hegységvidék; 3 = Máramarosi-medence; 4 = Máramaros-Radnai-maszívum; 5 = Borgói-hegységvidék; 6 = Keleti-Beszékidék; 7 = Gergánok vidék; 8 = Csomahora; 9 = Obscinák; **Keleti-Kárpátok:** 1 = Kelemen-Görgény-Hargita hegységvidék; 2 = Besztercei-hegységvidék; 3 = Gyergyó-Békási-hegységvidék; 4 = Tatrosmenti-hegységvidék; 5 = Bodoki-Baróti-hegységvidék; 6 = Persányi-hegységvidék; 7 = Székely-medencesor; 8 = Brassó-Háromszéki-medence; 9 = Háromszéki-havasok; 10 = Brassói-havasok; 11 = Bucsecs-Királykő-hegységvidék; **Déli-Kárpátok:** 1 = Fogarasi-hegységvidék; 2 = Székely-hegységvidék; 3 = Petrosényi-medence; 4 = Szörényi-hegységvidék; 5 = Domogled; 6 = Aldunai-hegységvidék; 7 = Szörényi-medence; 8 = Krassó-Szörényi-érchegység; 9 = Ruzska-havas vidék; 10 = Lippai-dombvidék; **Biharerdő:** 1 = Marosmenti-hegységvidék; 2 = Bihar-Gyalui-hegységvidék; 3 = Körösvidéki-hegységek; 4 = Körösvidéki-dombvidék; 5 = Szilágysági-dombvidék; Bakonyerdő: 1 = Bakonyvidék; 2 = Móri-árok; 3 = Vértes és vidék; 4 = Velencei-hegység; 5 = Dunazug-hegységvidék; 6 = Visegrádi-hegység; **Győri-medence:** 1 = Csalóköz; 2 = Szigetköz; 3 = Mosoni-síkság; 4 = Fertő-Hanság laposa; 5 = Vas-Soproni-síkság; 6 = Rábaköz; 7 = Kemenesvidék; 8 = Marcal-medence; 9 = Győr-Esztergomi-síkság; 10 = Mátysföld; 11 = Nyitra-Barsi-halomvidék; 12 = Honi-félmedence; **Tisza-Duna-medence:** 1 = Alföldi-Dunamente; 2 = Homokhátság; 3 = Bácskai-síkság; 4 = Mezőföld; 5 = Alsó-Dráva-síkság; 6 = Valkó-sík; 7 = Alsó-Száva-síkság; 8 = Felső-Tisza-síkság; 9 = Közép-Tisza-síkság; 10 = Alsó-Tisza-síkság; 11 = Észak-alföldi-hordalékjelző; 12 = Nyírség; 13 = Hajdúság; 14 = Érmellék; 15 = Körösök síksága; 16 = Maros-hordalékjelző; 17 = Temes síksága; 18 = Deliblat; 19 = Karas-Nérsík; 20 = Dráva-Mura-sík; 21 = Szlovén-Horvát-középhegység; 22 = Zágrábi-medence; 23 = Szlavónia; 24 = Fruska Gora; 25 = Belső-Somogy; 26 = Külső-Somogy; 27 = Tolnai-dombvidék; 28 = Gödöllői-dombvidék; **Erdélyi-medence:** 1 = Déli-Szamos-hátság; 2 = Északi-Szamos-hátság; 3 = Erdélyi-Mezőség; 4 = Küllői-dombvidék; 5 = Beszterce-Régeni-dombvidék; 6 = Szováta-Udvarhelyi-dombvidék; 7 = Dél-Erdélyi-medencesor; 8 = Erdélyi-Hegyalja; 9 = Htunyadi-medence

ható természetföldrajzi nagytáji tagolás a Kárpát-medencére vonatkoztatva következő. A háromtagú Kárpát-medence Tisza-Duna-medencéből (Alföld), Győri-medencéből (Kisalföld)¹⁵ és Erdélyi-medencéből áll, amelyeket a Bakonyerdő (Dunántúli-középhegység) és a Biharerdő (Erdélyi-középhegység) választ el egymástól és a Kárpátok (Északnyugati- Északkeleti-, Keleti- és Déli-Kárpátok) kereteznek (5. ábra). A fent említett nagytájak további középtájakra, azok ún. kistájakra oszlanak. E térségek teljesen kitöltik a teret, tehát a szerzők igyekeztek komplex tájfelosztást adni. E részletes rendszer nemcsak a Kárpát-medence területére terjed ki, hanem annak peremére, ill. egy sor szomszédos térségre is (Moldova, Bukovina, Havasalföld, Dobruzsza, Morva-medence stb.).

Napjainkban egyre szélesebb körben elfogadottá válik mind a közoktatásban, mind a tömegtájékoztatóban a Kárpát-medencének, mint az őshonos magyarság hazájának természeti, történeti-kulturális egységként való kezelése. Ennek megfelelően egyre sürgetőbbé válik a terület természetes népi és mesterséges nevezéktanon nyugvó, természetföldrajzi, néprajzi, történeti-közigazgatási tájbeosztásainak újragondolása, különböző szakmai fórumokon való megvitatása, valamint a köz- és felsőoktatásunkban, a tömegtájékoztatóban való egységes meghonosítása.

¹⁵ A két medence, ill. az ottani alföldek elnevezése a szomszéd népeknél meglehetősen eltérő. *Duna-Tisza-medence – Alföld*: Grosses Ungarisches Tiefland <német>, Veľká dunajská kotlina <szlovák>, Середньодунайська низовина <ukrán>, Câmpia Panonică vagy Câmpia Tisei <román>, Панонска низија <szerb>, Velika mađarska nizina <horvát>, Panonska nižina <szlovén>. *Győri-medence – Kisalföld*: Kleines Ungarisches Tiefland <német>, Malá dunajská kotlina <szlovák>.

2. A KÁRPÁT-MEDENCE ETNIKAI TÉRSZERKEZETÉNEK ÁTALAKULÁSA (1989–2002)

Az alábbiakban a Kárpát-medence etnikai térszerkezetének változását a régió országainak legutóbbi két népszámlálása¹⁶ alapján kíséreljük meg felvázolni. Kutatásunk elsősorban a népszámlálások nemzetiségi (nemzeti, etnikai hovatartozási) adataira¹⁷ támaszkodik, mert az érintett országok (Ausztriát kivéve) a legrészletesebb területi bontásban ezeket tették közzé. Ausztriában a népesség etnikai rétegződésére csupán – az osztrák statisztikákban fél évszázada hagyományosnak számító – „köznyelvi” (Umgangssprache) adatok révén lehet következtetni. A többi, volt szocialista országban az ilyen jellegű tájékozódást még a nagy történelmi múltra visszatekintő, kisebb publicitást élvező anyanyelvi adatok is segítik. A szórványhelyzetben élő, fokozatosan asszimilálódó nemzeti kisebbségek „tényleges” lélekszámának megragadása érdekében – Európában egyedülálló módon – Magyarországon szakértői javaslatra bevezették a „nemzetiségi kulturális értékekhez, hagyományokhoz való kötődést” és a „családi, baráti közösségben használt nyelvet” tudakoló kérdést is.

Az 1991 és 2001 körüli népszámlálások adatainak kiértékelésével, összehasonlításával kapcsolatban komoly problémát jelent a nemzetiségi kérdésekre adandó válaszok jellegének és a válaszadási lehetőségek számának eltérése. Az „elnemzetlenedés” mértékének megítélésénél figyelembe kell vennünk, hogy erre a kérdésre a válaszadás Ukrajnában, Romániában, Ausztriában és 1990-ben Magyarországon is kötelező volt. Az 1991 körüli népszámlálások időpontjában a nemzetiségi kérdésre – Ausztriát kivéve¹⁸ – az adott országokban csupán egyetlen választ engedélyeztek. A legutóbbi népszámlálás időpontjában is hasonló volt a helyzet annyi eltéréssel, hogy Magyarországon ekkor már három nemzetiségi kötődés is megadható volt. Ez utóbbi lehetőség hazánkban természetesen a magát kisebbségi etnikai kötődéssel (is) rendelkezőnek nevező népesség lélekszámának tetemes mértékű növekedését eredményezte. A nemzetiségi összetétel kutatásánál fontos szempontnak számít, hogy milyen (állandó-, lakó-, jelenlevő stb.) népességre vonatkozólag teszik közzé. A legutóbbi népszámlálás esetében a régió országainak többsége e

¹⁶ A vizsgált népszámlálások időpontjai: Magyarország 1990, 2001, Szlovákia 1991, 2001, Ukrajna 1989, 2001, Románia 1992, 2002, Szerbia 1991, 2002, Horvátország 1991, 2001, Szlovénia 1991, 2002, Ausztria 1991, 2001.

¹⁷ A nemzetiségi hovatartozást tudakoló kategória megnevezése: Magyarországon „nemzetiség”, Szlovákiában „národnost”, Ukrajnában „національність” (1989), „етнічне походження” (2001), Romániában „naționalitatea” (1992), „etnie” (2002), Szerbiában „национална, етничка припадност”, Horvátországban „narodnost”, Szlovéniában „narodnost” (1991), „narodni pripadnost” (2002), Ausztriában „Umgangssprache”.

¹⁸ Az osztrák népszámlálások lehetővé teszik a „köznyelv” megnevezésénél a kettős (pl. német–magyar, német–horvát) kötődés feltüntetését is.

tekintetben a lakónépességet vette figyelembe. A horvát Állami Statisztikai Hivatal (DZS) a 2001-es népszámlálás etnikai adatait azonban a jugoszláv statisztikai hagyományoknak megfelelően és nemzetpolitikai okok miatt az állandó népességre vonatkozólag publikálta.¹⁹ Az említett népszámlálás-technikai változások, problémák következtében egyes országokban a vizsgált nemzetiségi adatok összehasonlítása csak fenn tartásokkal és nagy körültekintéssel lehetséges.

2.1. Nemzeti öntudat a statisztika tükrében

A vizsgált időszakban a Kárpát-medence hozzávetőleg 30 milliós népességén belül azok aránya, akik nem nyilatkoztak nemzetiségi hovatartozásukról, nem adtak értékelhető választ erre a kérdésre, ill. ismeretlen etnikai kötődéssel rendelkeztek 1,2%-ról 2,8%-ra, lélekszáma 369 ezerről 828 ezerre nőtt. A „nemzetvesztés”, „elnemzetlenedés” megnövekedésének háttérében elsősorban az áll, hogy Magyarország területén a 2001-es népszámlálás időpontjában a számlálóbiztosok fokozott mértékben hívták fel a lakosság figyelmét arra, hogy az etnikai, vallási kérdésekre történő válasz ezúttal már nem kötelező²⁰, és ennek eredményeként Magyarországon több mint 570 ezren (5,6%) nem vették a fáradságot, hogy nemzetiségükről nyilatkozzanak (*1. táblázat*). Ezzel ellentétes folyamat, a nemzeti öntudat megerősödése volt megfigyelhető a délszláv háborúban érintett országok területén. Horvátországban az ún. „jugoszláv” etnikai kategória megszüntetése, az etnikai, vallási hovatartozás nyílt megvallásával kapcsolatos társadalmi elvárások miatt a nemzetiségi kötődéssel nem rendelkezők aránya tetemesen lecsökkent (az ország pannon, közép-európai részein 5,1%-ról 1,9%-ra). A szerb statisztika ugyan továbbra is felkínálta a „jugoszláv” etnikai identitás lehetőségét, de a közhangulat, a korábban „eljugoszlávosodott” népesség eredeti etnikai kötődésének megerősödése miatt az említett társadalmi réteg aránya a Vajdaságban 9,8%-ról 6,8%-ra csökkent. A nemzetiségi kötelek lazulásának mértéke a részletes területi képet tekintve meglehetősen eltérő. Ez a folyamat különösen a régió vegyes etnikumú és leginkább urbanizált, a globalizáció által leginkább megérintett területein látványos (Magyarországon Budapesten és agglomerációjában, a vidéki nagyvárosokban, Baranya néhány vegyes etnikumú területén, a Vajda-

¹⁹ Ennek köszönhető, hogy az 1991-es szerb ostrom során lerombolt, a horvát honvédelem szimbólumának számító, hivatalosan 31 670 állandó lakossal, valójában csupán 20 301 lakónépességgel rendelkező Vukovár papíron 2001-ben 57,4%-ban horvát többségűnek, míg a kényszerűségből távollévő, több mint tízezer horvátot leszámítva (a lakónépességet figyelembe véve) valójában 51,3%-ban szerbek lakta városnak számított. Ez időpontban főként az 1991-es háborúval összefüggésben a horvátországi 4 437 460 állandó lakos közül csupán 4 020 025 tartózkodott állandó lakóhelyén. A 406 340 (9,2%) – jórészt tanulás, munkavállalás miatt vagy háborús kitelepítettként – távollévő közül 180 ezer az országban, 226 ezer külföldön tartózkodott (www.dzs.hr).

²⁰ Magyarországon a válaszadás önkéntessége a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI., az adatvédelemről szóló 1992. évi LXIII. és a nemzeti, etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvénynek volt elsősorban köszönhető (CZIBULKA Z. 2002. 9 p.).

1. táblázat. A nemzetiségi hovatartozás megvallása és elvilágiasodás a kárpát-medencei népszámlálások idején (1991, 2001)

Terület	„Igen”		„Nem”		„Elvilágiasodott” népesség aránya
	1991	2001	1991	2001	2001
Magyarország	100,0	94,4	0,0	5,6	25,4
Szlovákia	99,9	99,0	0,1	1,0	15,9
Kárpátalja (Ukrajna)	100,0	100,0	0,0	0,0	..
Erdély (Románia)	100,0	100,0	0,0	0,0	0,3
Vajdaság (Szerbia)	90,2	93,2	9,8	6,8	7,7
Pannon-Horvátország	94,9	98,1	5,1	1,9	4,9
Muravidék (Szlovénia)	98,0	94,5	2,0	5,5	14,5
Őrvidék (Ausztria)	100,0	100,0	0,0	0,0	0,5
<i>KÁRPÁT-MEDENCE</i>	<i>98,8</i>	<i>97,2</i>	<i>1,2</i>	<i>2,8</i>	<i>12,9</i>

„Igen” = a nemzetiségi, etnikai hovatartozásáról nyilatkozott népesség aránya (%-ban).

„Nem” = a nemzetiségi, etnikai hovatartozásáról nem nyilatkozott, ismeretlen nemzetiségű, vagy regionális, (pl. vajdasági, bácskai) illetve nem létező (pl. „jugoszláv”) nemzetiséget megadó népesség aránya (%-ban).

„Elvilágiasodott” népesség aránya = ateista, nem vallásos, a vallási, felekezeti kérdésre nem válaszoló, ismeretlen vallási, felekezeti hovatartozású népesség együttes aránya (%-ban).

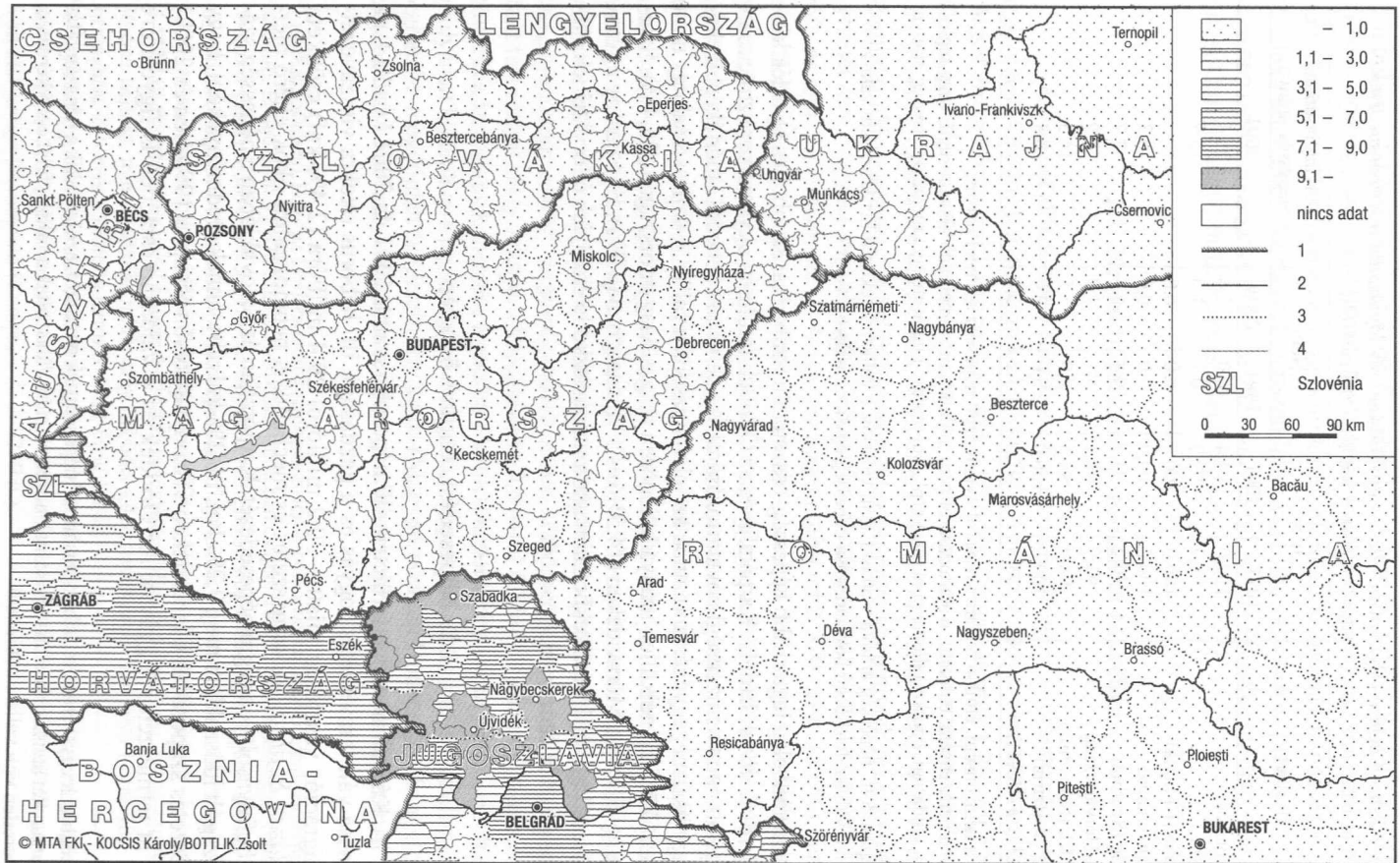
ságban az etnikailag legtarkább népesség-összetételű Szabadka, Zombor és Újvidék környékén) (6–7. ábra). Erdély, Kárpátalja és az Őrvidék területén ugyanakkor szinte mindenki nyilatkozott nemzetiségi hovatartozásáról. Az „elnemzetlenedés” mértékének eltérései nagyfokú megegyezést mutatnak az „elvilágiasodásával”.²¹ A vallási (csakúgy mint a nemzeti) kötődés nélküliek aránya különösen magas Magyarországon (25,4%), Szlovákiában (15,9%), a Muravidéken (14,5%) és a Vajdaságban (7,7%). Ez az arány ugyanakkor az etnikai, vallási értékekhez kimagaslóan ragaszkodó erdélyiek és örvidékiek esetében még az 1% sem éri el.

2.2. Népesedési, etnikai összkép

A Kárpát-medence területén élő népesség száma 1991 és 2001 között – az általánossá vált természetes fogyás és a gazdasági, ill. háborús okokra visszavezethető migrációs veszteség miatt – 30,2 milliőről 29,4 millióra (2,4%-kal) csökkent (2. táblázat, 8. ábra). A természetes és mechanikus népmozgalmi okok eltérő mértékben befolyásolták a régió népesedését. Kárpátalján és Szlovákiában a népesség száma a vizsgált időszakban még 0,2%-kal, ill. 2%-kal nőtt, annak eredményeként, hogy a természetes szaporodás e területeken viszonylag későn (csupán 1999-ben és 2001) fordult át természetes fogyásba. Az Őrvidék és a Vajdaság esetében is figyelemre

²¹ A szövegben leegyszerűsítve „elvilágiasodott” népességnek nevezzük azokat, akik a népszámlálás idején magukat ateistának, nem vallásosnak nevezték, nem válaszoltak a vallási, felekezeti kérdésre, ill. ismeretlen volt vallási kötődésük.

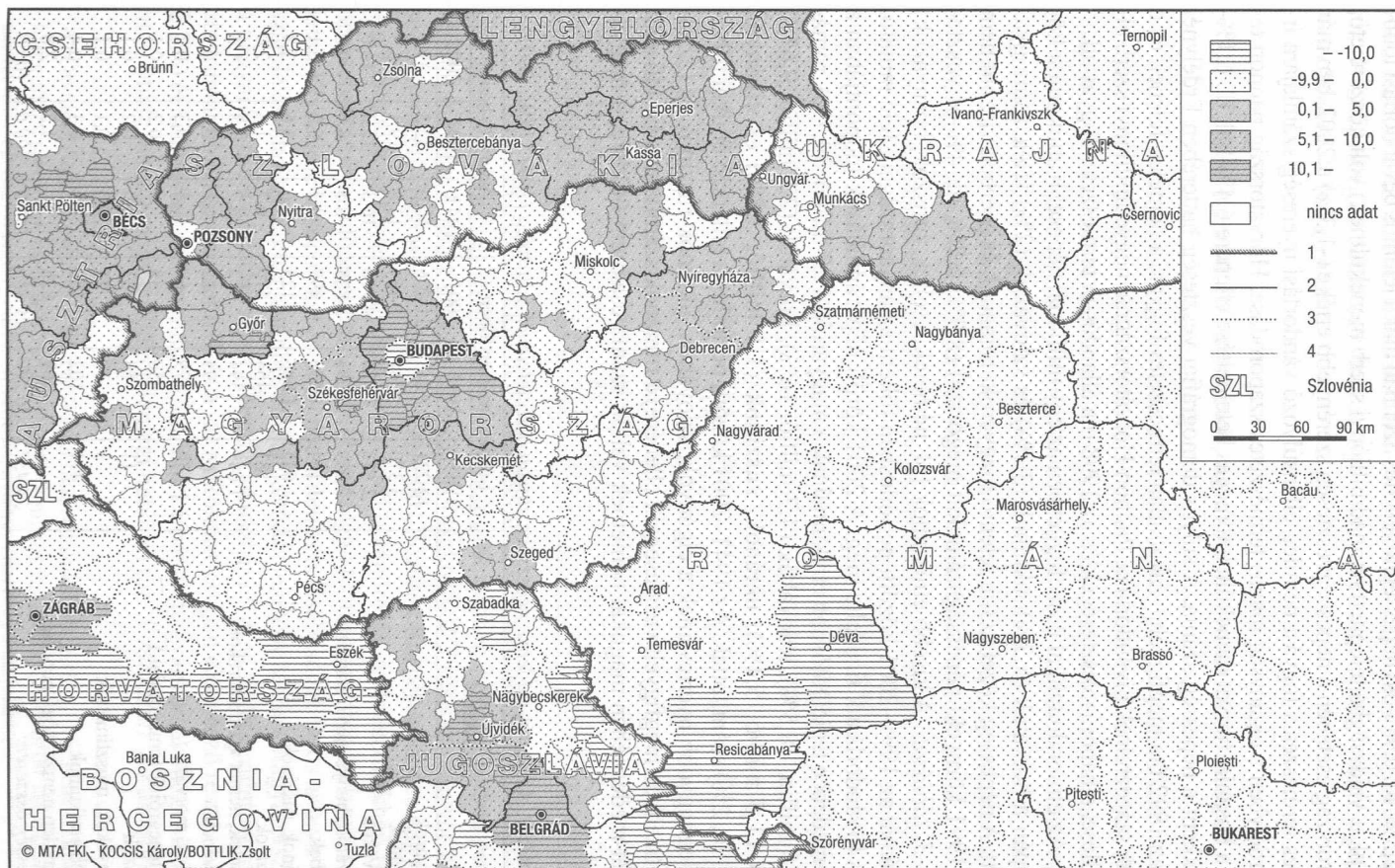

6. ábra. A nemzetiségükről nem nyilatkozók aránya a Kárpát-medencében (1991 körül). – A 2001. évi közigazgatási beosztás szerint: 1 = államhatár; 2 = régió, tartomány, kerület határa; 3 = megye, körzet határa; 4 = járás, kistérség, kommuna határa

2. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása a Kárpát-medence egyes területein (1991–2001)

Terület	Év	Összlakosság	Magyarok	Szlovákok	Ukránok	Románok	Szerbek	Horvátok	Szlovének	Németek
Magyarország	1991	10 374 823	10 142 072	10 459	690	10 740	2 905	13 570	1 930	30 824
	2001	10 198 315	9 299 619	17 693	6 168	7 995	3 816	15 597	3 025	62 105
Szlovákia	1991	5 274 335	567 296	4 519 328	30 478	247	..	..	..	5 414
	2001	5 379 455	520 528	4 614 854	35 015	..	434	890	..	5 405
Kárpátalja (Ukrajna)	1991	1 245 618	155 711	7 329	976 749	29 485	..	..	..	3 478
	2001	1 254 614	151 516	5 695	1 010 127	32 152	9	19	..	3 582
Erdély (Románia)	1991	7 723 313	1 603 923	19 446	50 372	5 684 142	27 163	4 030	..	109 014
	2001	7 225 738	1 416 844	17 066	49 375	5 393 400	20 700	6 721	..	53 158
Vajdaság (Szerbia)	1991	2 013 889	339 491	63 545	22 217	38 809	1 143 723	98 025	2 730	3 873
	2001	2 031 992	290 207	56 637	20 261	30 520	1 321 807	76 312	2 005	3 154
Pannon-Horvátország	1991	3 206 726	20 032	5 026	5 260	674	384 936	2 548 941	12 488	1 916
	2001	3 010 452	15 017	4 233	3 901	367	149 946	2 711 974	6 912	1 961
Muravidék (Szlovénia)	1991	89 887	7 637	10	2	..	280	1 511	77 546	80
	2001	82 359	5 386	..	..	..	..	..	69 990	..
Őrvidék (Ausztria)	1991	270 880	6 763	..	..	..	..	19 460	204	239 097
	2001	277 569	6 641	415	..	..	..	16 283	181	242 458
KÁRPÁT-MEDENCE	1991	30 199 471	12 842 925	4 625 143	1 085 768	5 764 097	1 559 007	2 685 537	94 898	393 696
	2001	29 460 494	11 705 758	4 716 593	1 124 847	5 464 434	1 496 712	2 827 796	82 113	371 823
	1991	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	2001	97,6%	91,1%	102,0%	103,6%	94,8%	96,0%	105,3%	86,5%	94,4%

8. ábra. Az össznépszerűség számának változása a Kárpát-medencében (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = régió, tartomány, kerület határa; 3 = megye, körzet határa; 4 = járás, kistérség, kommuna határa

méltó (2,5%, ill. 0,9%-os) népességnövekedés azonban már a jelentős bevándorlási többletnek (pl. a Vajdaságba telepített harmadmilliónyi szerb menekültnek) volt köszönhető. Magyarország esetében a népességvesztés szerényebb értéke (-1,3%) a 2002-ben már -3,5%-os természetes fogyást némileg ellensúlyozó vándorlási nyereség számlájára írható. Erdélyben a cigányság magas természetes szaporodása, Horvátország pannon területén a boszniai horvát menekültek tömeges betelepítése ellenére 6,4%-kal, ill. 6,1%-kal csökkent a népesség száma. A súlyos demográfiai veszteség háttérében Erdélynél főként az 1992 óta megfigyelt, szakadatlan természetes fogyás, a németek felének és a románok százezreinek kivándorlása, Pannon-Horvátországnál negyedmilliónyi szerb elmenekülése, a háborús veszteségek és az 1998 óta állandósult természetes fogyás áll.

Az elmondottakkal összefüggésben az egy milliónál népesebb etnikumok közül csupán a horvátok (5,3%), ukránok (3,7%) és szlovákok (2%) lélekszáma gyarapodott. A népesség közel 2/3-át jelentő magyarok, románok és szerbek viszont nem tudták 1991 környéki népességszámukat megőrizni (8,9%, 5,2%, ill. 4%-os veszteség) (2–3. táblázat). A kisebb etnikumok (pl. németek, csehek, oroszok, bosnyákok) lélekszámát az 1991–2001 közötti periódusban főként az anyaországaik felé mutató, jelentős kivándorlásuk tizedelte meg. A 2001 körüli népszámlálások időpontjában a Kárpát-medence legjelentősebb etnikumainak a magyarok (11,7 millió, 39,7%), románok (5,5 millió, 18,5%), szlovákok (4,7 millió, 16%), horvátok (2,8 millió, 9,6%), szerbek (1,5 millió, 5,1%), ukránok, **ruszinok** (1,1 millió, 3,8%) és cigányok (0,6 millió, 2%) számítottak. Az 1941–2001 közötti periódusra jellemző etnikai folyamatok legnagyobb nyerteseinek a cigányok, szlovákok, ukránok-ruszinok és (az elmúlt évtizedben megfigyelt veszteségeik ellenére) a románok számítanak. Ez idő alatt a Kárpát-medencében magukat németnek vallók száma csaknem ötödére, a magya-

3. táblázat. A Kárpát-medence népessége etnikai összetételének változása (1941, 1991, 2001)

Etnikumok	Lélekszám ezer főben			Arány %-ban		
	1941	1991	2001	1941	1991	2001
Magyarok	12 221	12 843	11 706	50,0	42,5	39,7
Románok	3 370	5 764	5 464	13,8	19,1	18,5
Szlovákok	2 518	4 625	4 716	10,3	15,3	16,0
Horvátok, bunyevácok, sokácok	2 089	2 686	2 828	8,5	8,9	9,6
Szerbek	1 154	1 559	1 497	4,7	5,2	5,1
Ukránok, ruszinok	635	1 086	1 125	2,6	3,6	3,8
Cigányok	181	464	579	0,7	1,5	2,0
Németek, német ajkú osztrákok	1 649	394	372	6,7	1,3	1,3
Szlovének	65	95	82	0,3	0,3	0,3
Csehek, morvák	70	79	60	0,3	0,3	0,2
Montenegróiak (crnagoraiak)	..	50	38	..	0,2	0,1
Oroszok	11	54	33	0,0	0,2	0,1
Bosnyákok, muszlimánok	3	30	27	0,0	0,1	0,1
Egyéb etnikumok	471	102	105	2,1	0,3	0,4
Ismeretlen nemzetiségű népesség	..	369	828	..	1,2	2,8
<i>Népesség összesen:</i>	<i>24 437</i>	<i>30 199</i>	<i>29 460</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

roké 4,2%-kal csökkent. Az elmúlt hat évtizedes időszakban a magyarok és németek össznépségen belüli együttes aránya – súlyos népmozgalmi veszteségeik miatt – 56,7%-ról 41%-ra zuhant.

2.3. Államalkotó nemzetek, nemzeti és etnikai kisebbségek

A Kárpát-medence területén az elmúlt évtizedben az államalkotó (többségi) nemzetek együttes aránya 84% körül stabilizálódott, amely nagyfokú térbeli eltérések átlagaként értékelhető (4. táblázat). A magyarországi magyarok arányának rendkívüli mértékű visszaesését (97,8%-ról 91,2%-ra) elsősorban a vajdasági szerbek és a horvátországi horvátok nagymértékű térnyerése ellensúlyozta. Az események hátterében főként az anyaországi magyarok nagyarányú elnemzetlenedése, a szerb-horvát háború anyaországok felé irányuló (szerb és horvát) menekülthullámai álltak.

4. táblázat. Az államalkotó nemzetek és a kisebbségek arányának változása (1941–2001), %-ban

Terület	Államalkotó nemzet aránya			Nemzeti kisebbségek aránya			Cigányok aránya		
	1941	1991	2001	1941	1991	2001	1941	1991	2001
Magyarország	95,7	97,8	91,2	4,0	0,9	1,3	0,3	0,8	1,2
Szlovákia	67,5	85,7	85,8	31,3	12,8	11,5	1,2	1,4	1,7
Kárpátalja (Ukrajna)	58,8	78,4	80,5	41,1	20,6	18,3	0,1	1,0	1,1
Erdély (Románia)	55,9	73,6	74,6	41,1	23,8	21,9	1,4	2,6	3,4
Vajdaság (Szerbia)	36,2	56,8	65,0	63,5	32,2	26,7	0,3	1,2	1,4
Pannon-Horvátország	69,3	79,5	90,1	30,1	15,2	7,7	0,6	0,2	0,3
Muravidék (Szlovénia)	76,2	86,3	85,0	22,9	11,8	9,5	0,9	0,8	1,2
Őrvidék (Ausztria)	80,6	88,3	87,4	17,2	11,7	12,5	2,2	0,0	0,1
<i>KÁRPÁT-MEDENCE</i>	<i>73,4</i>	<i>83,9</i>	<i>83,7</i>	<i>25,8</i>	<i>13,4</i>	<i>11,5</i>	<i>0,7</i>	<i>1,5</i>	<i>2,0</i>

Míg 1941-ben a régió népességének negyede számított a nemzeti kisebbségek tagjának, addig egy évtizeddel ezelőtt már csak minden 7., napjainkban pedig legfeljebb minden 9. lakos tartozik közéjük. A (csaknem 2/3 részben magyar nemzeti-ségű) nemzeti kisebbségek aránya 1991–2001 között a Kárpát-medence nagy részén – a többnyire az anyaországokat célba vevő elvándorlás, a statisztikákban rögzített nemzetváltás és az előregedettségükkel összefüggő természetes fogyásuk miatt – csökkent. Kivételesen csupán két esetben nőtt a nemzeti kisebbségek %-os aránya – a népszámlálási statisztikákban a többes etnikai kötődés lehetővé tétele (Magyarország), ill. a nagyarányú bevándorlás miatt (Őrvidék-Ausztria)²². A vizsgált terület legnagyobb etnikumai közül a románoknak és a szlovákoknak csupán elenyésző része (1,3%, ill. 2,2%) él kisebbségi sorban, míg az őshonos kárpátiai magyarságnak még mindig több mint ötöde lakik a magyar állam jelenlegi határain túl (5. táblázat). Az anyaországgal

²² Az Őrvidék (Ausztria) esetében – a hivatalos politikai státusuktól függetlenül – a „nemzeti kisebbségi” kategóriába soroltunk mindazon, köznyelvről (Umgangssprache) nyilatkozott lakost, aki nem a német többség vagy a cigány etnikai kisebbség nyelvét adta meg sajátjaként.

5. táblázat. A kisebbségben élők száma és aránya a Kárpát-medence főbb etnikumai körében (1991, 2001)

Etnikumok	Összes lélekszám		Kisebbségben élők száma		Kisebbségben élők számának változása (%)	Kisebbségben élők aránya (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991–2001	1991	2001
magyarok	12 842 925	11 705 758	2 700 853	2 406 139	-10,9	21,0	20,6
románok	5 764 097	5 464 434	79 955	71 034	-11,2	1,4	1,3
szlovákok	4 625 143	4 716 593	105 815	101 739	-3,9	2,3	2,2
horvátok	2 685 537	2 827 796	136 596	115 822	-15,2	5,1	4,1
szerbek	1 559 007	1 496 712	415 284	174 905	-57,9	26,6	11,7
ukránok	1 085 768	1 124 847	109 019	114 720	+5,2	10,0	10,2
cigányok	463 753	578 991	463 753	578 991	+24,8	100,0	100,0
németek	393 696	371 823	154 599	129 365	-16,3	39,3	34,8
szlovének	94 898	82 113	17 352	12 123	-30,1	18,3	14,8

nem rendelkező etnikai kisebbség, a cigányság (romák) aránya viszont alig csillapodó természetes szaporodásuk és növekvő nemzetiségi öntudatuk miatt – a népszámlálások önbevalláson alapuló adatai szerint 2001-ben – 2%-ra nőtt.

2.4. A régió magyar és cigány népessége

Az alábbiakban arra való tekintettel, hogy a Kárpát-medencében számos bel- és külpolitikai konfliktus forrásául szolgáló nemzeti- és etnikai kisebbségek közül a magyarok és cigányok lélekszáma kimagaslóan a legnagyobb, így jelenlegi demográfiai helyzetüket, etnikai térszerkezetüket, ill. annak közelmúltbeli változását külön is megkíséreljük felvázolni.

Magyarok. Földünk magyarjainak száma az 1980 körül becsült 15 millióról, 1990-ben 14 millióra, napjainkban 13 millióra csökkent. Ebből a 2001–2002-es népszámlálások időpontjában a Kárpát-medencében 11,7 millió magyar nemzetiségűt és 12 millió magyar anyanyelvűt írtak össze. Nagyarányú (-8,9%-os) csökkenésük az elmúlt évtizedben elsősorban őshonos településterületükön, azon belül főként a volt jugoszláv tagközségek és a tágan értelmezett Erdély területén (-30–12%) következett be (6. táblázat). A tetemes demográfiai veszteség eredményeként a magukat magyar nemzetiségűnek vallók aránya a Kárpát-medence össznépességén belül 1991 és 2001 között 42,5%-ról 39,7%-ra mérséklődött. A magyarok fogyása természetesen a kisebbségben élők esetében (-10,9%) volt a nagyobb mértékű, ellentétben az anyaországiakéval (-8,3%). A magyarországi magyarok lélekszám-csökkenésének a természetes fogyásnál (1991–2001: -3,56%) is nagyobb mértéke annak volt köszönhető, hogy 570 ezer (feltehetően magyar származású, a népesség 5,6%-a) nem nyilatkozott nemzetiségéről. Ennek alapján kijelenthető, hogy a nemzeti öntudat a kárpát-medencei magyarok körében a magyarországiak esetében a leggyengébb, Erdély-

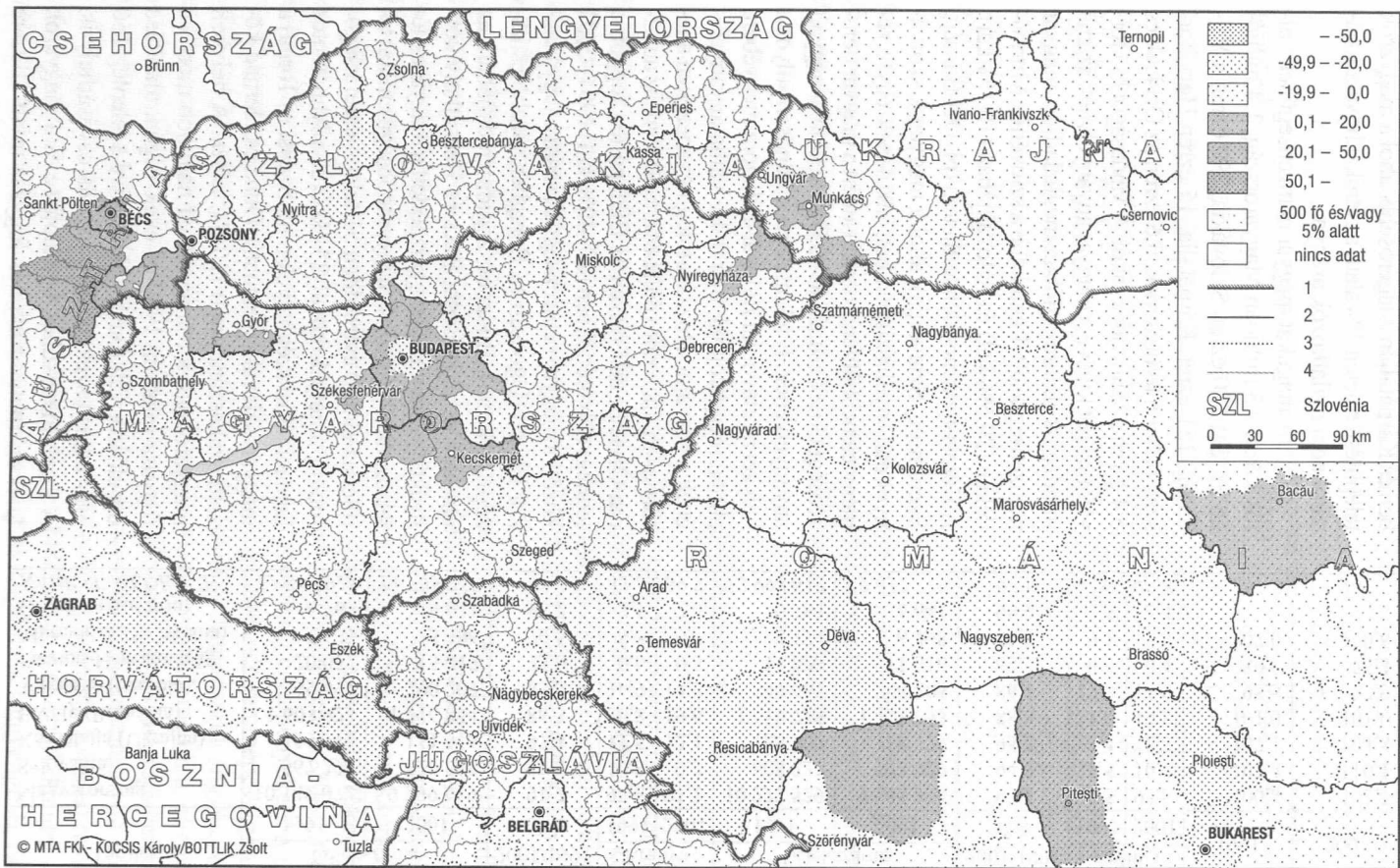
6. táblázat. A magukat magyar nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallók lélekszámának, arányának változása a Kárpát-medencében (1991–2001)

Terület	Magyar nemzetiségűek				Magyar anyanyelvűek				Anyanyelv/Nemzetiség	
	Lélekszáma		Aránya		Lélekszáma		Aránya		1991	2001
	2001/1991		2001/1991		2001/1991		2001/1991			
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Magyarország	10 142 072	9 299 619	91,7	97,8	10 222 529	9 546 374	93,4	98,5	100,8	102,7
Szlovákia	567 296	520 528	91,8	10,8	608 221	572 929	94,2	11,5	107,2	110,1
Kárpátalja (Ukrajna)	155 711	151 516	97,3	12,5	166 700	158 729	95,2	13,4	107,1	104,8
Erdély (Románia)	1 603 923	1 416 844	88,3	20,8	1 619 735	1 431 093	88,4	21,0	101,0	101,0
Vajdaság (Szerbia)	339 491	290 207	85,5	16,9	344 667	284 205	86,1	17,1	98,5	97,9
Pannon-Horvátország	20 032	15 017	75,0	0,6	17 823	11 310	63,5	0,6	89,0	75,3
Muravidék (Szlovénia)	7 637	5 386	70,5	8,5	8 174	6 498	79,5	9,1	107,0	120,6
Őrvidék (Ausztria)	6 763	6 641	98,2	2,5	6 763	6 641	98,2	2,5	..	..
KÁRPÁT-MEDENCE	12 842 925	11 705 758	91,1	42,5	12 994 612	12 017 779	92,6	43,0	101,2	102,7

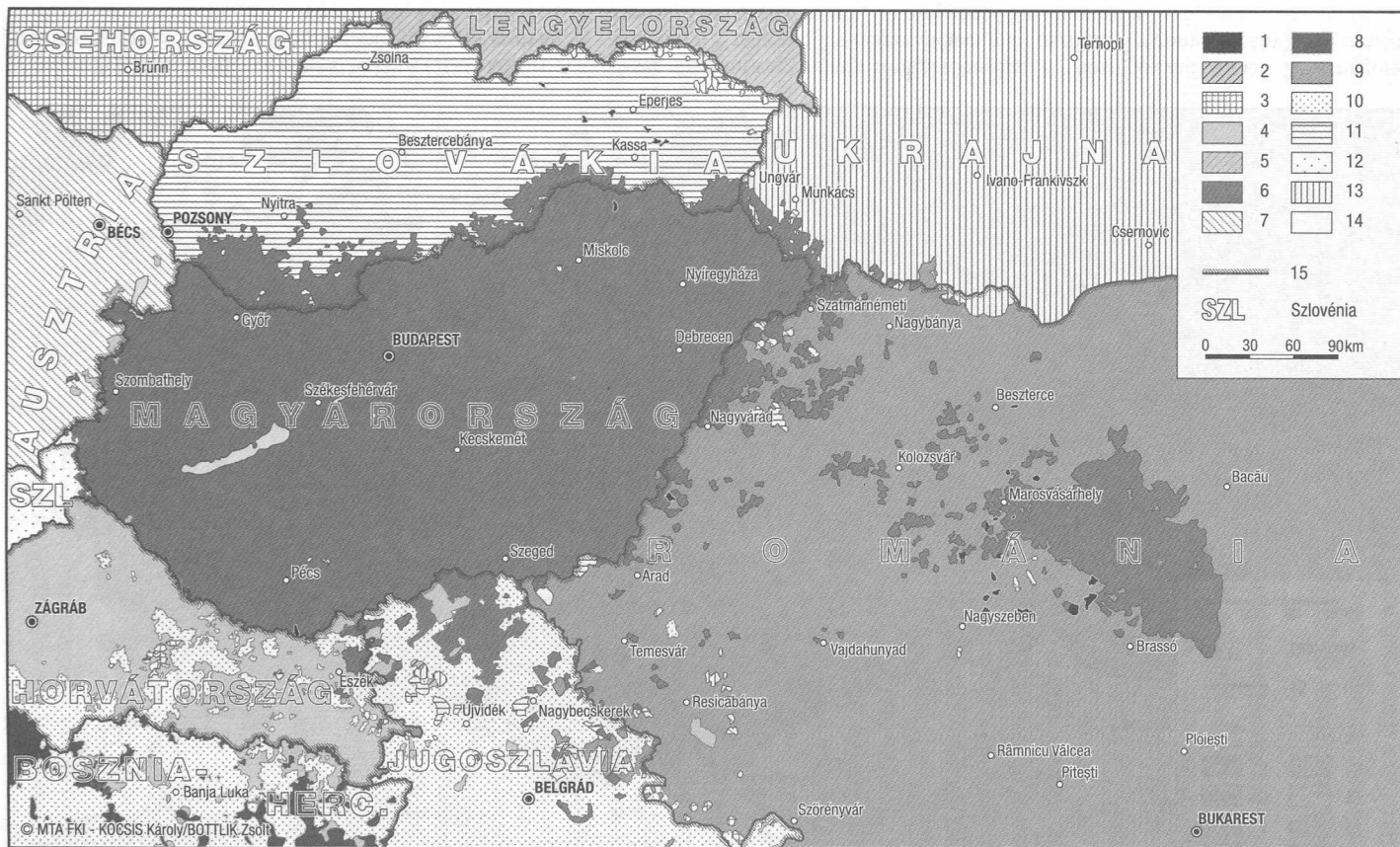
ben és Kárpátalján a legerősebb, ahol a magyarok településterületén 1% alatti az etnikai hovatartozásáról nem nyilatkozók aránya.

A magukat magyar nemzetiségűnek vallók közül 9,3 millióan Magyarországon, 1,4 millióan Erdélyben, 520 ezren Szlovákia, 290 ezren a Vajdaság, 151 ezren Kárpátalján, 15 ezren Horvátországban, 6,6 ezren az Őrvidéken és 5,4 ezren a Muravidéken lakói. A Vajdaságot és Horvátországot kivéve a magyar anyanyelvűek száma mindegyik makrorégióban meghaladja a magyar nemzetiségűekét. Leginkább a szlovéniai Muravidéken (20,6%-kal) és Szlovákiában (10,1%-kal). A Kárpát-medence déli területein (pl. Dél-Bánság, Szerémség, Szlavónia), ahol a magyarok szórványokban, nyelvszigetekben küzdenek egyre reménytelenebbül fennmaradásukért a magyar nemzetiségűeknek csupán 89–25%-a tekinti a magyar anyanyelvűnek. E tekintetben különösen súlyos a helyzet a szlovéniai Belovár-Bilogora megyében, ahol a magyaroknak már 3/4-e vallja anyanyelvűnek a horvátot. Hozzávetőleg ugyanezek a területeken, ill. a szlovéniai Muravidéken, az ausztriai Őrvidék déli részén és Budapesten fogyott a legnagyobb mértékben (20–40%-kal) 1991–2001 között a magyar nemzetiségűek száma. Ugyanakkor ÉK-en (Ugocsában, Beregben, Szabolcs közepes részén), Budapest agglomerációjában, az Őrvidék északi részén, Bécs és Bécsújhely környékén számottevően gyarapodott a magyarok lélekszáma (9. ábra). A magyar többségű etnikai terület az elmúlt évtizedben 51 településsel zsugorodott, amelyek közül 23 (köztük olyan fontos hajdani járási székhelyek mint Szepsi és Torna) a magyar–szlovák nyelvhatár Duna és Hernád közötti szakaszára jutott (10–11. ábra). A helybeli magyaroknak a románokénál nagyobb mértékű fogyása miatt az 1990-es évek végén, alapítása óta először vált román többségűvé a jelenleg 150 ezer lakosú székely főváros, Marosvásárhely is. A szerb menekültek betelepítése és a magyarok lélekszámának rohamos fogyása miatt 2002-re

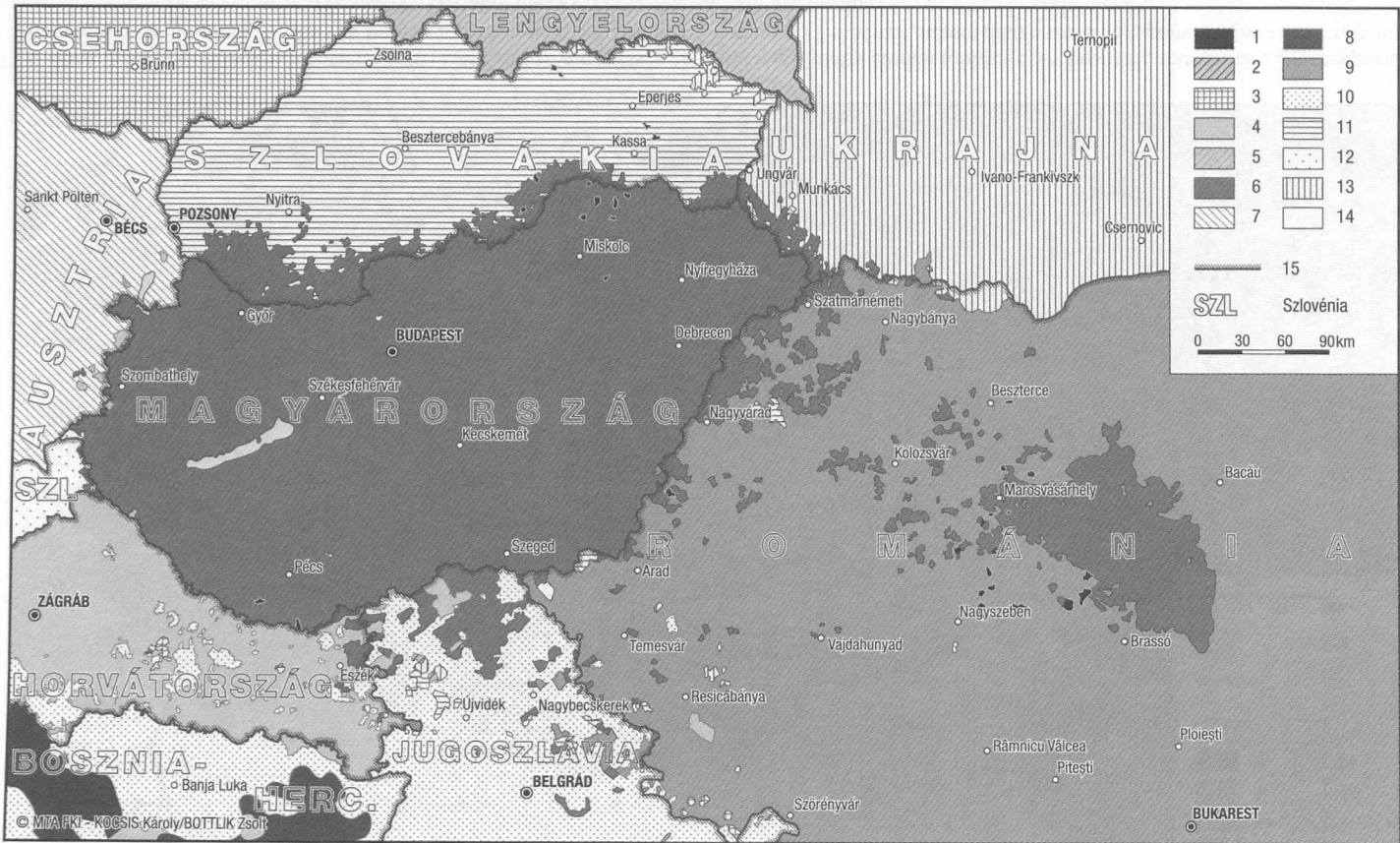

9. ábra. A magyarok számának változása a Kárpát-medencében (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = régió, tartomány, kerület határa; 3 = megye, körzet határa; 4 = járás, kistérség, kommuna határa

10. ábra. A Kárpát-medence etnikai térképe (1991 körül). A népesség abszolút vagy relatív etnikai többsége: 1 = bosnyák, muszlimán; 2 = crnogorai (montenegrói); 3 = cseh; 4 = horvát, bunyevác, krassován; 5 = lengyel; 6 = magyar; 7 = német, német ajkú osztrák; 8 = roma (cigány); 9 = román; 10 = szerb; 11 = szlovák; 12 = szlovén; 13 = ukrán, ruszin; 14 = egyéb; 15 = államhatár

11. ábra. A Kárpát-medence etnikai térképe (2001 körül). A népesség abszolút vagy relatív etnikai többsége: 1 = bosnyák, muszlimán; 2 = crnagorai (montenegrói); 3 = cseh; 4 = horvát, bunyevác, krassován; 5 = lengyel; 6 = magyar; 7 = német, német ajkú osztrák; 8 = roma (cigány); 9 = román; 10 = szerb; 11 = szlovák; 12 = szlovén; 13 = ukrán, ruszin; 14 = egyéb; 15 = államhatár

olyan fontos bácskai településeken is kisebbségbe szorultak a magyarok, mint Temerin és Bajmok. Az említett magyar etnikai térszerkezeti veszteségeket néhány magyarországi német, horvát, szlovák, romániai szatmári sváb²³ és kárpátaljai ugocsai falu magyar többségüvé válása nem tudta ellensúlyozni.

A magyarok lélekszámával kapcsolatban a fentiekben tényszerűen ismertetett, a mellékelt táblázatokban tükröződő nyers statisztikai adatok és demográfiai változások háttérében megbúvó objektív (természetes és mechanikus népmozgalom) és szubjektív tényezők (pl. a nemzeti öntudat szintje, ereje, azt meghatározó külső faktorok, asszimiláció, nemzetváltás, népszámlálás-technikai problémák) ismertetésére e helyen csupán rendkívül vázlatosan nyílik mód.

A természetes népmozgalom területi különbségei²⁴ magyar viszonylatban közel évszázados gyökerekkel rendelkeznek. Az elmúlt évtized(ek)ben megváltozott életvitel, fokozódó elszegényedés, létbizonytalanság, megingó házasságok, tömeges válások, az időben kitolódó gyermekvállalás és a drasztikusan csökkenő gyermekszámú családmódel miatt a magyarlakta vidékek közül 2000-ben²⁵ már csak a Székelyföld esetében beszélhettünk természetes szaporodásról. A közelmúltban haladta meg a halálozások száma az élveszületésekét a Csallóközben és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A természetes fogyás az elmúlt dekádban a legnagyobb mértékben a délvidéki magyarokat tizedelte és tényleges fogyások egyik leglényegesebb okozójává vált.²⁶ A mechanikus népmozgalom esetében a gazdasági indíttatású vándorlások leginkább az északkeleti, keleti (kárpátaljai, tiszántúli, erdélyi) magyaroknak, míg a politikai indíttatásúak²⁷ főként a szerbiai és horvátországi magyaroknak okoztak súlyos veszteségeket. A történelmileg kialakult, nyugatról kelet felé mutató, egyre meredekebb jövedelmi, gazdasági-fejlettségi lejtőn²⁸ magyarok tíz- és százazrei kíséreltek meg felkapaszkodni nem csupán ukrán, román–magyar, osztrák, hanem magyar–osztrák vi-

²³ A 20. századra már túlnyomórészt elmagyarosodott szatmári (Nagykároly környéki) svábok 1992-ben a németországi kivándorlás lázában hirtelen tömegesen vallották magukat német nemzetiségűnek. Az országoshoz képest kisebb mértékű kivándorlásuk után a helyben maradt többsége visszatért a magyar anyanyelvűeknek megfelelő magyar nemzetiségi kategóriába. (A szatmár megyei német nemzetiségűek száma: 1977-ben 6395, 1992-ben 14 351, 2002-ben 6380.) Ennek köszönhetően néhány szatmári település ma ismét magyar többségűnek számít: Csanáros, Mezőfény, Mezőpetri, Mezőterem, Nagymajtény.

²⁴ Itt elsősorban a korán megindult egykézés, rohamosan csökkenő natalitás miatt előregedő magyar Délvidék és a magas vitalitású magyar Északkelet, ill. Kelet (Székelyföld) demográfiai szembenállására gondolunk.

²⁵ 2000-ben a természetes szaporodás Kovászna megyében 1,2‰-et, Hargitában 0,01‰-et ért el. Ugyanekkor Erdély népességének természetes fogyása -1,3‰, egész Romániáé -0,9‰ volt.

²⁶ A természetes fogyás 2000-ben a vajdasági és muravidéki magyarlakta területeken -10–11‰-es érték körül mozgott, amely a legkedvezőtlenebb azonos hazai (fővárosi, Békés és Csongrád megyei) mutatók (-5,2–4,8‰) dupláját képezte.

²⁷ A politikai indíttatású migrációk közül elsősorban a délvidéki magyarok (főként hadköteles korú, szerbiai magyar férfiak) tömegeinek az 1991–1995 közötti szerb–horvát háború és az 1999-es szerbiai események (pl. Koszovó, NATO bombázások) miatti elmenekülését kell kiemelnünk.

szonylatban is. Az ilyen jellegű migrációknak köszönhetően nőtt kimagaslóan a magyarok száma Bécs és Bécsújhely környékén, az ausztriai Őrvidék északi részén. A budapesti agglomerációban a népesség (természetesen túlnyomórészt a magyar nemzetiségűek) számának növekedése főként a fővárosból kiinduló, az elmúlt másfél évtizedben felgyorsult kiköltözéseknek, a hazai városfejlődés szuburbanizációnak nevezett folyamatának volt köszönhető.

Azt a statisztikai ténytet, hogy egy időpontban mennyien vallják magukat magyarnak számos ún. szubjektív tényező is befolyásolhatja. Ezek közül kiemelkedik az adott államnak és az anyaországnak a magyar kisebbséggel (és a magyar nemzet egészével) kapcsolatos politikája is. A magyar településterület földrajzi jellege (pl. tömb, nyelvsgzet, szórvány), az etnikumközi kapcsolatok (főként a kisebbségek beolvadását felgyorsító vegyes házasságok) mértéke szintén a természetes asszimilációt, majd a statisztikában is megnyilvánuló nemzetváltást befolyásolhatja.²⁹ Ezek a tényezők természetesen a magyar kisebbségek egészét érinthetik, de lélekszámukat az elmúlt évtizedben leginkább a szlavóniai, muravidéki, a felső-őrségi és szlovákiai (főként nagyvárosi és nyelvhatár-menti) magyarok esetében apasztották. A magyarságnak az adott országban megfigyelhető presztízse és a társadalmi közhangulat jelentős hatást gyakorol a magyar anyanyelvű cigányság identitására, a roma, magyar, ill. az államalkotó etnikum közötti „nemzet(iség)választására”. Az 1990-es években a kevésbé magyarbarát, mečiari politika miatt a szlovákiai nógrádi, gömöri magyar-cigányok ezrei „pártoltak” el a magyar nemzetiségűektől és vallották magukat inkább romának, mint magyarnak.³⁰ Ezzel szemben, a rendszerváltás után a – túlnyomórészt magyar anyanyelvű – kárpátaljai cigányság körében ismét vonzóvá vált a gazdaságilag egyre fejlettebb anyaországgal rendelkező magyarság, és ennek eredményeként főként Munkácson és környékén tetemesen nőtt a magukat magyar nemzetiségűnek vallók száma. Szintén Kárpátalján lehettünk tanúi annak, hogy nemzetpolitikai, népszámlálástechnikai okok megváltozása miatt az ugocsai görög katolikus (emiatt korábban ukránként nyilvántartott) magyar anyanyelvűek immár szabadon vallhatták magukat magyar nemzetiségűnek, amely a Nagyszőlősi-járásban a magyarok 10,8%-os gyarodását eredményezte 1989–2001 között.

Cigányok (Romák). Földünk cigány népességének harmada³¹ a Kárpát-medence lakója, ahol a legutóbbi népszámlálások adatai szerint 579 ezren (2%) vallották magukat cigány nemzetiségűnek, 291 ezren (1%) cigány anyanyelvűnek

²⁸ Ezt a nyugat-keleti jövedelmi lejtőt jól szemléltetik az egy főre jutó nemzeti jövedelem kárpát-medencei eltérései is (GDP/fő, 2002-ben, USA dollárban): Ausztria 23 860, Szlovénia 10 370, Magyarország 5290, Horvátország 4540, Szlovákia 3970, Románia 1870, Szerbia–Montenegró 1400, Ukrajna 780 (DER FISCHER WELTALMANACH 2005. pp. 509–512).

²⁹ Vö. GYURGYÍK L. 2003a; GYURGYÍK L. 2003b.

³⁰ 1991–2001 között Szlovákia magyarulakta déli járásaiban a roma nemzetiségűek száma 51,5%-kal, az északi, szlovák járáásokban – messze elmaradva becsült tényleges országos szaporodási értéküktől (37,8%) – mindössze 10,5%-kal nőtt.

7. táblázat. A magukat cigány (roma) nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallók lélekszámának, arányának változása a Kárpát-medencében (1991–2001)

Terület	Cigány (roma) nemzetiségűek						Cigány (roma) anyanyelvűek						Anyanyelv / Nemzetiség			
	lélekszáma			2001/1991 (%)			aránya			2001/1991 (%)			aránya		1991	2001
	1991	2001		1991	2001		1991	2001		1991	2001		1991	2001		
Magyarország	142 683	189 984	133,2	1,4	1,9	48 072	48 438	100,8	0,5	0,5	33,7	25,5				
Szlovákia	75 802	89 920	118,6	1,4	1,7	77 269	99 448	128,7	1,4	1,8	101,9	110,6				
Kárpátalja (Ukrajna)	12 131	14 404	118,7	1,0	1,1	2 491	2 871	115,3	0,2	0,2	20,5	20,0				
Erdély (Románia)	202 665	246 454	121,6	2,6	3,4	84 718	110 197	130,1	1,1	1,5	41,8	44,7				
Vajdaság (Szerbia)	24 366	29 057	119,3	1,2	1,4	..	21 939	..	..	1,1	..	75,5				
Pannon-Horvátország	5 423	8 237	151,9	0,2	0,3	6 428	6 971	108,4	0,2	0,2	118,5	84,6				
Muravidék (Szlovénia)	683	970	142,0	0,8	1,2	1 026	1 206	117,5	1,1	1,4	150,2	124,3				
Órvidék (Ausztria)	..	303	..	..	0,1	..	303	..	..	..	..	..				
KÁRPÁT-MEDENCE	463 753	578 991	124,8	1,5	2,0	..	291 373	..	..	..	..	50,3				

(7. táblázat). Roma nemzetiségűnek leg-többben Erdély (246 ezer), Magyarország (190 ezer) és Szlovákia területén (90 ezer) minősítették magukat. Ennek eredményeként, hogy a cigányok túlnyomórészt a helyi többségi nemzethez (pl. románokhoz, magyarokhoz, szlovákokhoz) tartozónak vallják magukat ez a népességszám messze elmarad azok számától akiket a nem-cigány környezet (bizonyos antropológiai jegek, bőrszín, életforma, társadalmi magatartás alapján) cigánynak tekint. Az 1893. évi cigányösszeírás³² adataiból kiindulva és néhány közelmúltbeli szakértői számításra, felmérésre³³ alapozva joggal feltételezhetjük, hogy 2001 körül a cigánynak minősíthetők száma a Kárpát-medencében 2,6 millió fő, akik közül 1,4–1,5 millió erdélyi, 600 ezer magyarországi, 380 ezer szlovákiai lakos. A fenti becslés alapján a cigányság a Kárpát-medence népességének közel 9%-át, a (magyarok, románok, szlovákok, horvátok után) ötödik legnépesebb etnikumát képezi, akiknek lélekszáma Erdélyben valószínűleg már a magyarokét meghaladja. A cigányok etnikai öntudatának, az arra hatást gyakorló interetnikus kapcsolatok és az állam etno-politikájának térbeli eltéréseiről tanúskodik az a tény, hogy a legutóbbi census időpontjában Magyarországon 32%-uk, Kárpátalján 29%-uk, Szlovákiában 24%-uk, Erdélyben 17%-uk vallotta magát roma nemzetiségűnek. Saját nyelvük (nyelveik) csupán 50,3%-uk (Magyarországon 25,5%-uk) esetében számít anyanyelvnek. Általában a

³¹ Vö. KOCIS K. 2002.

³² A Magyarországon 1893...

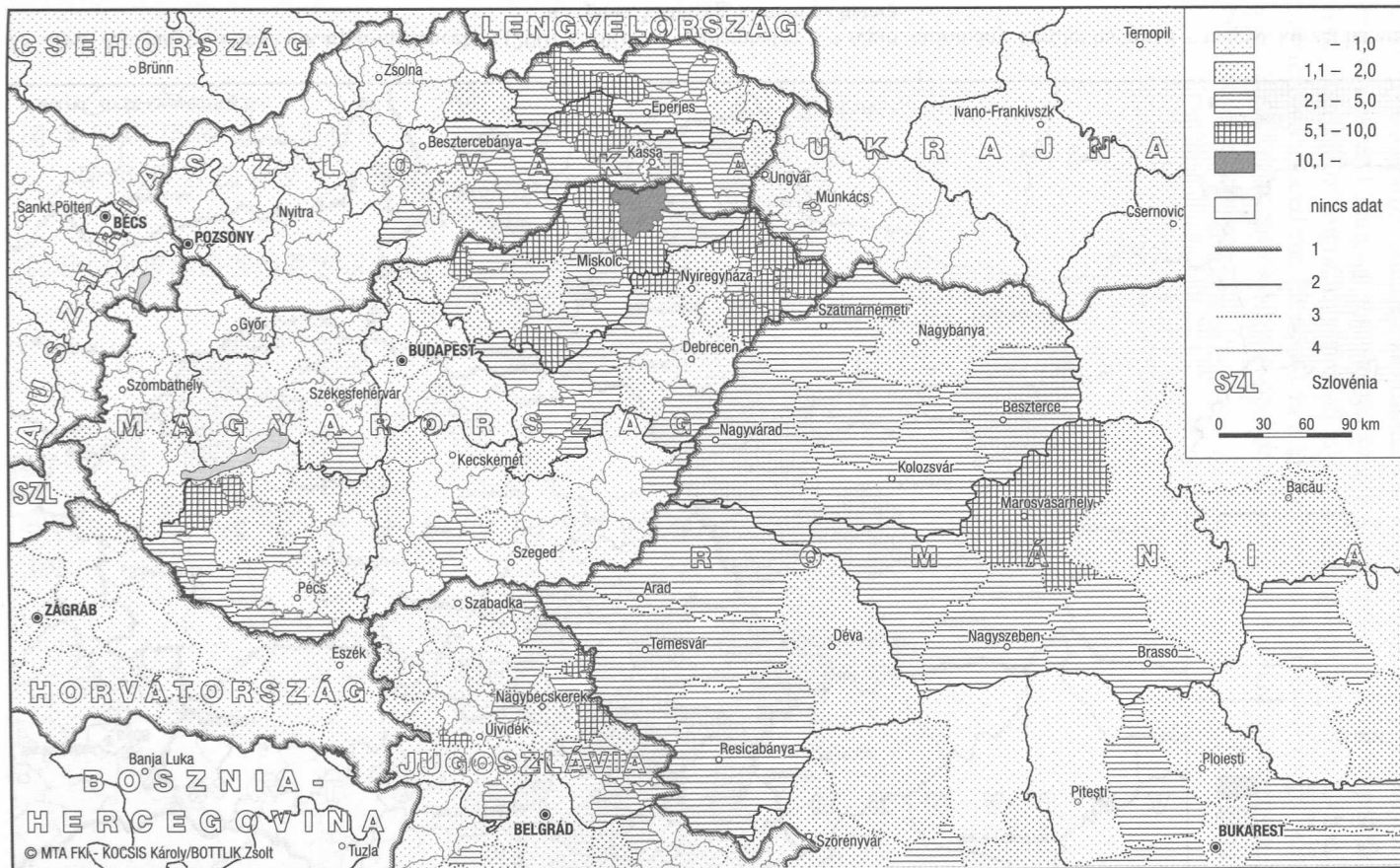
³³ KEMÉNY I. 2000; KERTESI G.–KÉZDI G. 1998; MÉSZÁROS Á. 1994; PODOLÁK, P. 1998; VAÑO, B. 2002a.

roma nemzetiségi hovatartozást többen vállalják, mint a cigány anyanyelvet. Ez alól csupán a szlovákiai és szlovéniai (muravidéki) cigányok a kivételek, ahol a többségi társadalom szerényebb mértékű etnikai toleranciája miatt kevésbé merik saját nemzetiségüket hivatalosan is felvállalni. A 2001-es magyar népszámlálásnál a romának minősíthetők közül 12,2% beszélte a cigány nyelvet és 21,5% kötődött a cigány kulturális értékekhez, hagyományokhoz.

A cigányok térbeli koncentrációja leginkább a Kárpát-medence ÉK-i, K-i, nem magashegységi, alföldperemi, dombvidéki területein figyelhető meg (12–13. ábra). Kelet-Szlovákiában: Gömör, Szepes, Sáros, Dél-Zemplén, Kassa-vidéke; ÉK-Magyarországon: Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Középtisza-vidék; Erdélyben: Szatmár, Bihar, Arad, Temes megyék többnyire alföldi határvidéke és az Erdélyi-medence. A régió egyéb területein a magyar Dunántúl déli részén (Baranya, Somogy megyékben), a Bánság szerbiai részén, Belgrádban, Budapesten és Pozsonyban számottevő a cigányok lélekszáma. Annak ellenére, hogy kelet-nyugati irányban, ill. a falvak és városok között jelentős mértékű roma migráció zajlott le az elmúlt fél évszázadban, a cigányok legfőbb településterületei ma is azok, mint az 1893-as cigány összeírás idején. A cigányok általában a kevésbé urbanizált, hagyományos rurális területeken, az etnikai-vallási tekintetben leginkább vegyes összetételű népesség lakta régiókban élnek, ott, ahol korábban a legkönnyebben találták meg helyüket a lokális társadalmi munkamegosztásban. Ezeken a területeken található az a 61 falu is, ahol a népesség többsége roma nemzetiségűnek vallja magát (31 a történeti Erdélyben, 14 a Partiumban és a Bánságban, 9 Magyarországon/Borsod-Abaúj-Zemplén és Baranya megyékben/ valamint 7 Kelet-Szlovákiában).

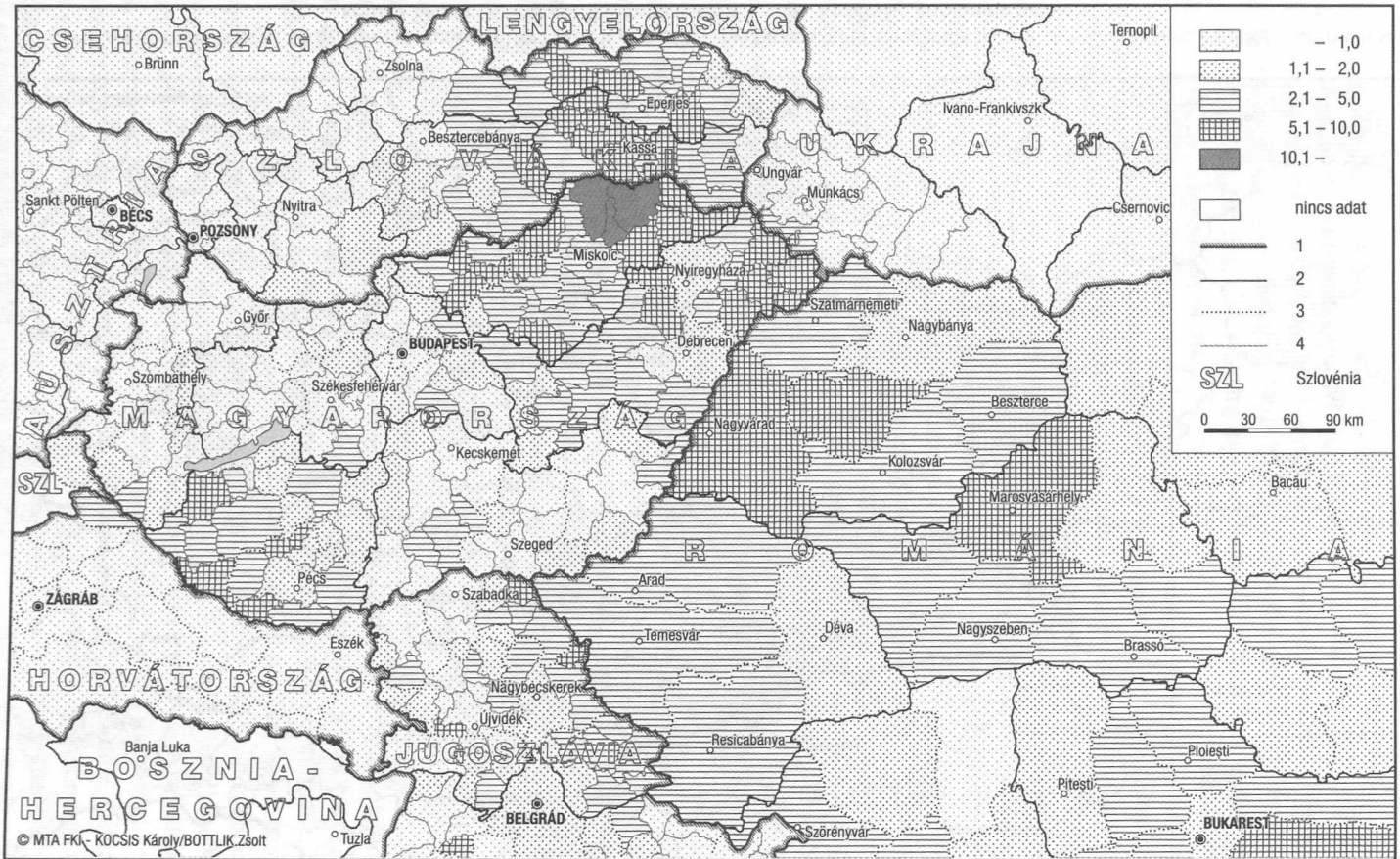
A Kárpát-medencében a cigány nemzetiségűek száma 1991–2001 között a legnagyobb mértékben Észak-Magyarországon, a Budapest-régióban (50–70%-kal), az erdélyi Partiumban (34–39%-kal), a dél-szlovákiai magyarlakta járásokban (51%-kal), Bácskában (57%-kal) és a Muraközben (51%-kal) nőtt, amely elsősorban magas természetes szaporodásuknak, gazdasági okokkal összefüggő odavándorlásuknak és nem utolsósorban az etnikai disszimilációnak köszönhető. Ez utóbbi folyamat alatt azt kell érteni, hogy a cigányság fokozódó öntudatosodása miatt a korábban magát magyarnak valló, egyébként magyar anyanyelvű cigányok egyre nagyobb tömege legutóbb már cigány nemzetiségűnek vallotta magát (főként Dél-Szlovákia, Észak-Magyarország, a romániai Szatmár, Bihar, Szilágy, Arad megyék magyarlakta területein).

A rendszerváltást, a piaci viszonyok uralkodóvá válását követően, az 1990-es évek elejétől kezdve a cigányok korábbi lassú társadalmi integrálódási folyamata jelentősen, évtizedekkel ezelőtti szintre esett vissza. A privatizálásra került vállalatok az elsők között váltak meg túlnyomórészt képzetlen cigány segédmunkásaiktól, akiknek semmi reményük nem maradt az immár üzleti alapon szerveződő munkaerőpiacon való érvényesülésre. Egy szűk vállalkozói rétegtől eltekintve, szinte teljes egészében munkanélkülivé vált cigányok korábbi viszonylagos létbiztonsága megszűnt. A romák és a szintén nehéz gazdasági körülmények közé került, türelmét vesztett többségi társadalom között sokszor pattanásig nőtt a feszültség, amely számos

12. ábra. A cigányok aránya a Kárpát-medencében (1991 körül). – A 2001. évi közigazgatási beosztás szerint: 1 = államhatár; 2 = régió, tartomány, kerület határa; 3 = megye, körzet határa; 4 = járás, kistérség, kommuna határa

13. ábra. A cigányok aránya a Kárpát-medencében (2001 körül). – 1 = államhatár; 2 = régió, tartomány, kerület határa; 3 = megye, körzet határa; 4 = járás, kistérség, kommuna határa

esetben nemzetközi hírű helyi konfliktusokat, leszámolásokat is eredményezett. A reményt vesztett cigányság sok esetben kelet-nyugati irányú, gazdasági-politikai indítékú, nemzetközi migrációval próbált az elmúlt évtizedben helyzetén javítani, amely sok hajdani szocialista, kibocsátó és a tömeges roma migrációtól megrettent, „nyugati” állam között súlyos nemzetközi konfliktusforrást, a vízumkötelezettség ismételt bevezetését eredményezte.

3. A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR KISEBBSÉGEK ÁLTAL IS LAKOTT RÉGIÓK ETNIKAI TÉRSZERKEZETÉNEK ÁTALAKULÁSA (1989–2002)

3.1. Szlovákia

A szlovákok állama az 1939–1945 közötti „függetlenséget”³⁴ követően csupán 1993. 01. 01-én tűnt fel ismét Európa politikai térképén, mint a 49 035 km² kiterjedésű Szlovák Köztársaság. Azt megelőzően a 9. században a Morva Fejedelemség („Nagy Morávia”)³⁵, a 10. század és 1918 között folyamatosan Magyarország részét képezte („Hungaria Superior”), míg 1918–1939 és 1945–1968 között Csehszlovákia egyik tartománya, 1968–1992 között tagköztársasága volt. A Slovensko (Szlovákia) elnevezés írásos formában először 1685-ben bukkant fel és a felső-magyarországi szlovák nyelvterületet jelölte. A történelmi magyar államterület északi, hegyvidéki részeit a 18. századig (a már említett Felső-Magyarország mellett) Felföldnek (szlovákul: Horná zem, Horniaky) nevezték, amely a mai Észak(magyarországi)-középhegységet is magában foglalta. Később egyre inkább átvette helyét a Felvidék elnevezés, amelyet Trianont követően a magyar közvélemény a (Cseh)Szlovákiához csatolt területekre vonatkoztatott. Az irredenta értelmet kapott, Szlovákia területével azonosított Felvidék fogalom ettől kezdve sokak szerint az Északi-középhegységünket már nem, de a Kisalföld elcsatolt, északi részét magában foglalja. Az új államhatárok megjelenése következtében (Erdélyhez hasonlóan) a magyar geopolitikai Felvidék fogalom is kibővült, átalakult és részben elvesztette eredeti történeti-földrajzi tartalmát.³⁶

3.1.1. Az 1991-es etnikai térszerkezet

1991. március 3-án, a legutolsó csehszlovák népszámlálás időpontjában 5 274 335 főnyi lakónépességet írtak össze a mai Szlovák Köztársaság területén, akiknek nemzetiség (anyanyelv) szerint 85,7 (84,3) %-a szlováknak, 10,7 (11,5) %-a magyarnak, 1,4 (1,5) %-a cigánynak, 1,0 (1,1) %-a csehnek (morvának, sziléziainak), 0,6 (1,1) %-a ruszinnak (ukránnak) vallotta magát.

³⁴ Az első Szlovák Köztársaság kikiáltására a náci Németország bábáskodása mellett 1939. 03. 14-én került sor, amelynek területe alapvetően a szlovák etnikai területre terjedt ki és a maival ellentétben nem foglalta magában az északi magyar településterületet, a mai ún. Dél-Szlovákiát.

³⁵ A mai Szlovákia és szlovákság a viszonylag rövid életű, többnyire a Frank Birodalom befolyása alatt álló morva államot és morva lakóit tekinti jogelődjének, amelyet a szlovák alkotmányban is megfogalmaznak. (BAHNOVÁ, Z. 1992, 15 p.)

³⁶ vö. PALÁDI-KOVÁCS A. 1994.

Az államalkotó nemzet, a **szlovákok** száma nemzetiség szerint 4 519 328, anyanyelv szerint 4 445 303 főt ért el. Szlovákia mai járásai közül a szlovák nemzetiségűek aránya 54-ben meghaladta a 90%-ot és – az 1996. évi közigazgatási reform területfelosztásának közismert magyarellenessége miatt – csupán két járásban (Dunaszerdahely, Komárom) szorult kisebbségbe a magyarokkal szemben. A leghomogénebb szlovák etnikumú területek az ország északnyugati, hegyvidéki részén, a Vág, Nyitra, Garam folyók felső és középső szakaszának medencéiben voltak fellelhetők. A szlovák nemzetiségűek 96,6%-a élt 1991-ben olyan (511) településen, ahol abszolút (76,7%-a 80% feletti) többséget alkotott. Még 1%-uk sem élt olyan (306), túlnyomórészt magyar etnikai dominanciájú községben, ahol ne érték volna el a 20%-os arányt. A legnagyobb szlovák közösségeknek a fővároson, Pozsonyon (401 848) és Kassán (212 659) kívül Nyitra (86 257), Eperjes (83 057), Besztercebánya (81 770) és Zsolna (81 255) nyújtott otthont.

Az 567 296 magát **magyar** nemzetiségűnek, ill. 608 221 magyar anyanyelvűnek valló népesség több mint 2/3-a a nyugati, túlnyomórészt alföldi területeken élt, ahol két járásban a népesség abszolút többségét képezte (Dunaszerdahelyi: 87,2% és Komáromi járás: 72,2%). Szlovákia városai és községei közül ez időpontban 513-ban haladta meg a magyarok aránya a 20%-ot, 439-ben az 50%-ot és 277-ben a 80%-ot. Természetföldrajzi és történeti tényezők következtében az itteni magyarok 36,3%-a (1000–5000 lakosú) közép- és nagyfalvak, 22,8%-a (1000 lakosúnál kisebb) kis- és törpefalvak, 16,7%-a (10 és 30 ezer lakosú) kisvárosok lakója volt. A legtöbb magyart Komáromban (23 745), Pozsonyban (20 312), Dunaszerdahelyen (19 347), Érsekújváron (13 350) és Kassán (10 760) írták össze. A városok közül az 1945 utáni deportálások és a szocialista urbanizáció eredményeként már csak 13 számított magyar többségűnek, amelyek közül Nagymegyeren, Dunaszerdahelyen, Gútán és Királyhelmecezen haladta meg a magyar nemzetiségűek aránya a 80%-ot.

Az elmúlt fél évszázadban 1991-ben nyílt először lehetősége a szlovákiai **cigányoknak** (romáknak), hogy magukat minden befolyástól mentesen roma (cigány) nemzetiségűnek, ill. anyanyelvűnek vallják. Ezzel a lehetőséggel 75 802, ill. 77 269 lakos, az 1989-ben a helyi nemzeti bizottságok (MNV) által 253 943 cigány származásának minősíttek kb. 30%-a élt. A szlovákiai **cigányok** túlnyomó része a Poprád–Losonc vonaltól keletre, főként a történeti Gömör, Szepes, Sáros és Abaúj megyék területén él, ahol a legnagyobb lélekszámú közösségük (4282) Kassa lakója, de 1000-nél több roma nemzetiségű élt Pálócon, Töketerében, Lőcsén, Kecserfalván, Jernyén, Eperjesen, Poprádon, Márkusfalván és Ágostházán is. Az 1989-es becslés alapján feltételezhető, hogy a legtöbb cigánynak minősíthető lakója Kassának és járásának (26 ezer), az Iglói, Poprádi és Rimaszombati járásnak (18–18 ezer) volt.³⁷ A cigány nemzetiségűek magyar etnikai területen főként Gömörben³⁸ (Rimaszombat, Tornalja, Pelsőc, Rozsnyó,

³⁷ PODOLÁK, P. 1998. 36 p.

³⁸ Az egyes gömöri magyar falvak elcigányosodásáról, a cigányok változó etnikai magatartásáról lsd. KEMÉNYFI R. 1998.

Krasznahorkaváralja és környéke) és Nógrádban (Losonc és Fülek vidéke) éltek, de jelentős közösségeik voltak fellelhetők a nyugati (pl. Dunaszerdahely, Jóka, Komárom, Ógyalla, Sáró) és a keleti magyar településterületeken is (pl. Nagyida, Deregnyő, Királyhelme, Tiszacseryő).

A századfordulón még közel százezernyi, görög katolikus vallású **ruszin** népesség utódai közül a már ismertetett politikai, kulturális, demográfiai okok, a rendkívül felgyorsult elszlovákosodás miatt 1991-ben már csak 30 478-an vallották magukat ruszin (17 197) és ukrán (13 281) nemzetiségűnek. A ruszin, ukrán anyanyelvűeknek akkor ma már több mint fele (kb. 30 ezren) a szlovák nemzethez tartozónak vallotta magát. A legtöbben mai etnikai magterületük központjában, a lengyel határ közeli Mezőlaborcon (2485), valamint Homonnán (2262), Eperjesen (2060), Vízközön (1904) tekintették magukat ruszinnak, ukránnak. Az 1910-ben még 280 ruszin többségű település közül már csak 12-ben tartották magukat többben ruszinnak, ukránnak, mint szlováknak, 56-ban pedig arányuk 25,0–49,9% közötti volt.

A két világháború közötti uralkodó nemzet, a **csehek** 98%-ának 1939. évi szlovákiai elűzése, majd 1945 utáni kisebb mértékű visszaszivárgása következtében 1991-ben már csupán 59 326 lakos vallotta magát cseh, morva, sziléziai nemzetiségűnek, ill. 56 487 cseh anyanyelvűnek. Túlnyomó többségük közalkalmazottként, ill. a szocialista iparosítás keretén belül szóródott szét Szlovákia nagyvárosaiban és iparvidékein. Legnagyobb számban Pozsonyban, Kassán és a Csehországhoz közeli, ÉNy-i járásokban (pl. Trencsén, Szenice, Zsolna, Vágbeszterce) éltek.³⁹

A szlovákiai **németek** kb. 85%-ának 1944–48 közötti elmenekülése, deportálása eredményeként az elmúlt évtizedekben már csak néhány ezer lakos, a becsült lélekszámuk (17–18 ezer fő) kb. harmada, 1991-ben 5414 fő merte magát német nemzetiségűnek, kb. fele, 7738 német anyanyelvűnek vallani. A német nemzetiségűek legnépesebb közössége (a város lakosságának 0,3%-a, 1266 fő) az 1919-ig még német többségű Pozsonyban és az alsó-szepességi Mecenzéfen (668), Szepesremetén (162) élt.

3.1.2. Az 1991 és 2001 közötti időszak

Míg 1980 és 1991 között Szlovákia népességének száma 5,7%-kal nőtt, addig a legutóbbi két népszámlálás közötti időszakban ez a gyarapodás – a természetes szaporodás rohamos csökkenése, az élveszületések és halálozások számának országos szintű kiegyenlítődése miatt – 2%-ra mérséklődött. A természetes szaporodás viszonylag magas értékével a római katolikus szlovák és gorál népesség lakta Észak-Árva, a cigányok nagy számú jelenléte miatt Szepes, Nyugat-Sáros és Zemplén középső részei tűntek ki. Demográfiai ellentétüket – Pozsony belvárosi részeitől eltekintve – a jórészt magyarul lakta Komárom, Párkány környéki, honti és nógrádi területek képez-

³⁹ IRA, V. 1997. pp. 42–53.

ték, ahol a népesség természetes fogyása már több mint másfél évtizede megindult. A népesség számának változását a főként gazdasági indíttatású, jobb életkörülmények elérését célzó, belső vándormozgalom is befolyásolta. Ez időszakban a városok és falvak viszonylatában immár ellentétes migrációs tendenciák is megfigyelhetőek voltak. Egyrészt folytatódott a periférikus fekvésű, kedvezőtlen életkörülményeket kínáló (pl. a Fehér-Kárpátok, Gömör-Szepesi-érchegység, Keleti-Beszkidék területén fekvő) szlovák és ruszinlakta falvakból a közeli, szlovák többségű városokba való beköltözés. Másrészt a leginkább urbanizált övezetekben feltűnővé vált a nagyvárosok (Pozsony, Kassa, Besztercebánya) belső részeiből a környező, jó közlekedési adottságokkal rendelkező, nyugodtabb életkörülményeket kínáló falvakba való kiköltözés (szuburbanizáció), amelynek eredményeként az említett nagyvárosok vonzáskörzetében fekvő kommunákban 1991–2001 között tetemes (olykor 10–20%-os) népességnövekedés volt megfigyelhető (14. ábra). A túlnyomórészt szlovák nagyvárosi lakosság tömeges kiköltözése a Pozsony közeli Csallóköz és Mátyusföld, ill. a Kassától nyugatra fekvő Szepesi vidékén a helybeli magyar lakosság arányának jelentős visszaszorulását eredményezte.

Ez időszakban a nemzetiség szerinti önbevallás alapján a cigányok száma 18,6%-kal, a ruszinoké, ukránoké 14,9%-kal, a szlovákoké 2,1%-kal nőtt (8. táblázat), amely a cigányok esetében jelentős természetes szaporodásukkal, a magyar cigányok disszimilációjával, a ruszinoknál etnikai öntudatuk feléledésével, a korábban elszlovákosodott ruszinok eredeti etnikumukhoz való fokozatos visszatérésével magyarázható. Ugyanez idő alatt a magát magyar nemzetiségűnek vallók száma 8,2%-kal csökkent főként a Mečiar-kormányzat idején (1992–94, 1994–98) felkorbácsolt magyarellenes indulatok, intézkedések és a vegyes házasságban élők természetes asszimilációjával összefüggő (magyar–szlovák, magyar–roma) nemzetváltás miatt.⁴⁰ Ennek is köszönhető, hogy az 1990-es években szlovák nemzetiségűek száma a magyar többségű Dunaszerdahelyi járásban 27,3%-kal, a többi magyarlakta területen 5–10%-kal nőtt. Ugyanakkor az Észak-

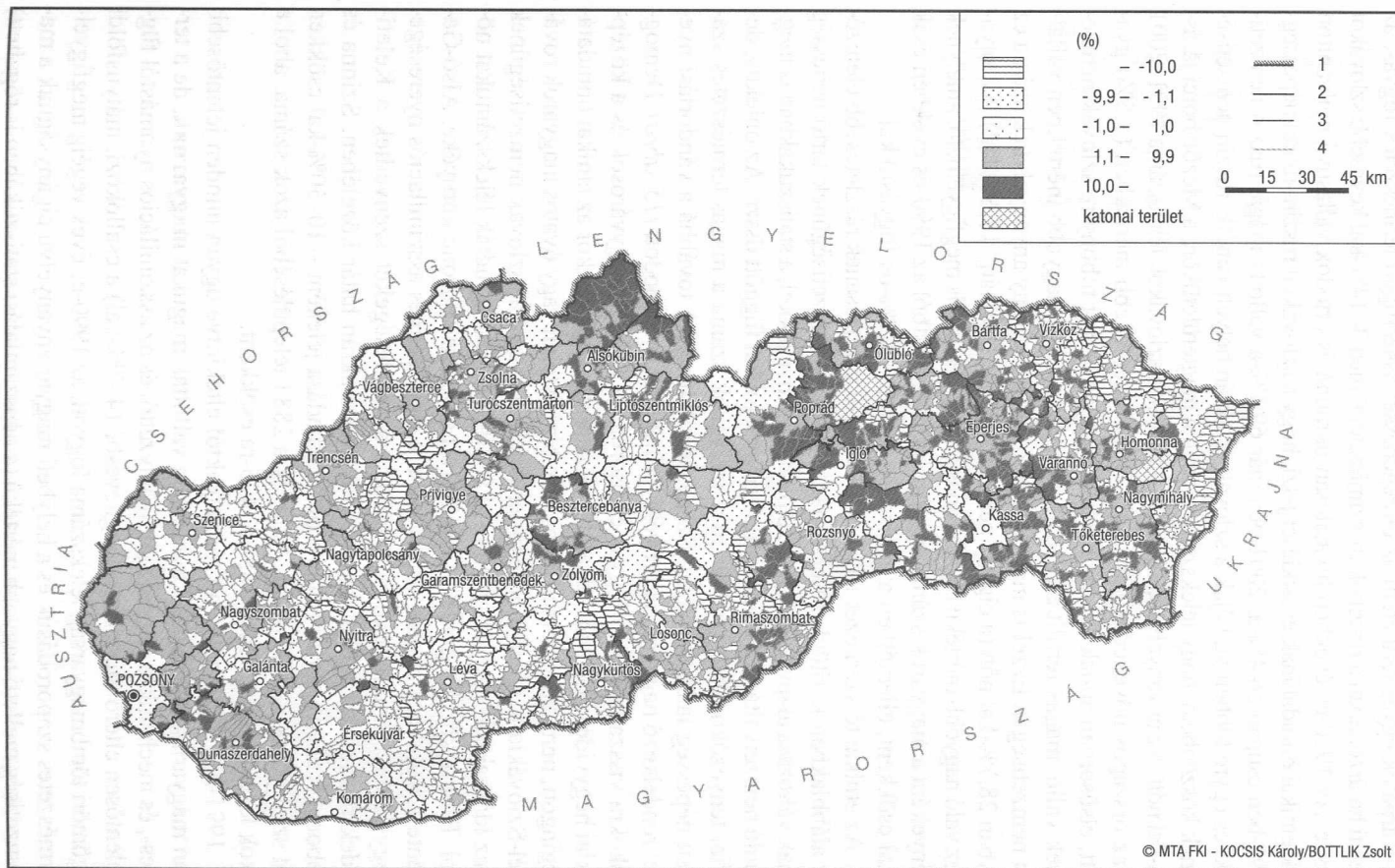
8. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása Szlovákia mai területén (1950–2001)

Év	Össznépesség		Szlovákok		Magyarok		Cigányok		Ruszinok, Ukránok		Csehek		Németek	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
1950	3 442 317	100	2 982 524	86,6	354 532	10,3	..	..	48 231	1,4	40 365	1,2	5 179	0,2
1961	4 174 046	100	3 560 216	85,3	518 782	12,4	..	..	35 435	0,9	45 721	1,1	6 259	0,1
1970	4 537 290	100	3 878 904	85,5	552 006	12,2	..	..	38 960	0,9	47 402	1,0	4 760	0,1
1970	4 537 290	100	3 763 292	82,9	600 249	13,2	..	..	58 823	1,3	47 406	1,0	9 831	0,2
1980	4 991 168	100	4 317 008	86,5	559 490	11,2	..	..	39 260	0,8	57 197	1,1	2 918	0,1
1991	5 274 335	100	4 519 328	85,7	567 296	10,8	75 802	1,4	30 478	0,6	52 884	1,0	5 414	0,1
1991	5 274 335	100	4 445 303	84,3	608 221	11,5	77 269	1,5	58 579	1,1	56 487	1,1	7 738	0,1
2001	5 379 455	100	4 614 854	85,8	520 528	9,7	89 920	1,7	35 015	0,7	44 620	0,8	5 405	0,1
2001	5 379 455	100	4 512 217	83,9	572 929	10,7	99 448	1,8	62 786	1,7	48 201	0,9	6 343	0,1

Forrás: 1950, 1961, 1970, 1980, 1991 csehszlovák, 2001 szlovák népszámlálási adatok.

Megjegyzések: Dölt számok: népszámlálási anyanyelvi adatok

⁴⁰ GYURGYÍK L. 2003b. pp. 46–61.

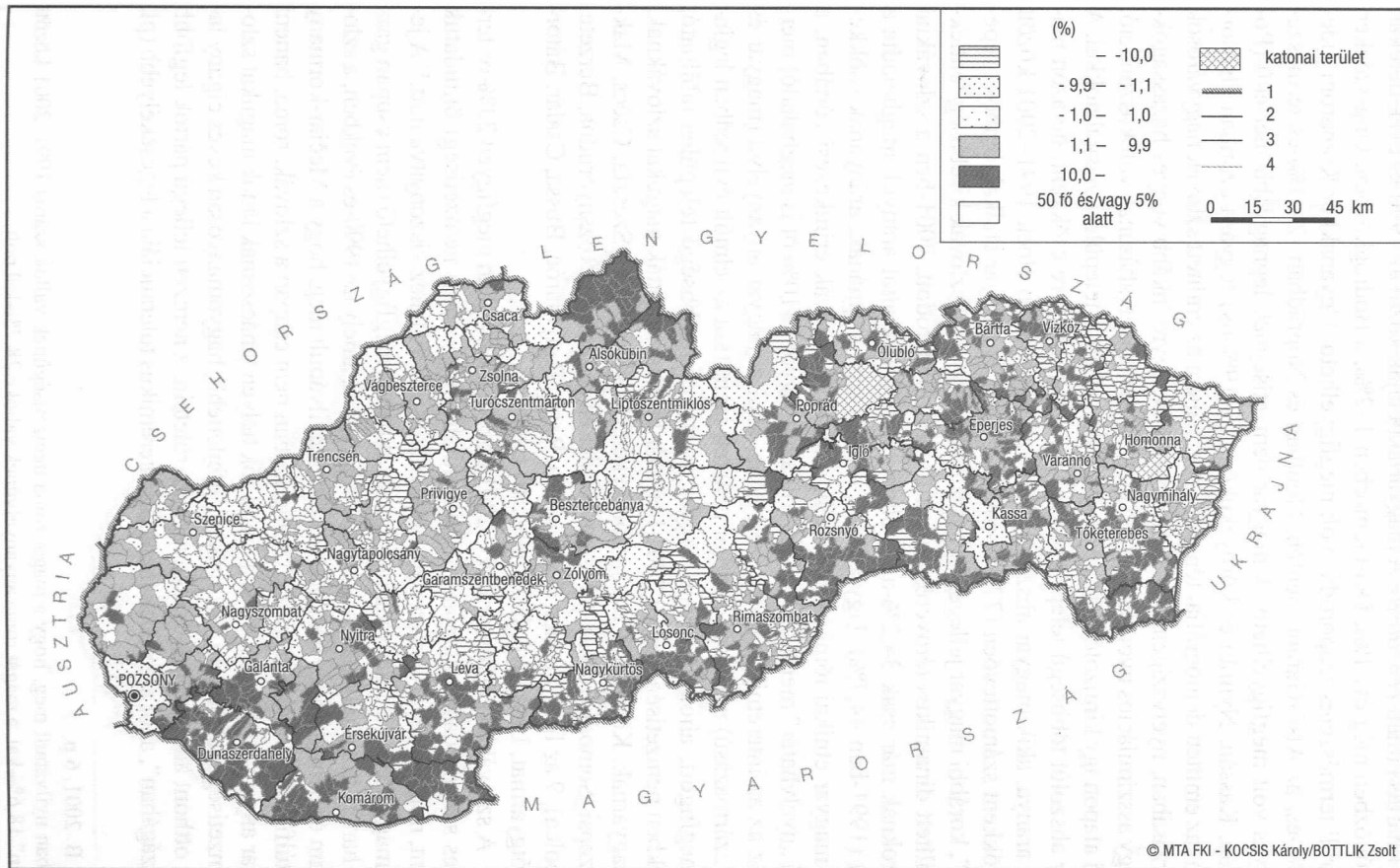
14. ábra. Az összlakosság számának változása Szlovákiában (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = kerülethatár; 3 = járáshatár; 4 = községhatár

nyugati-Kárpátok egyes területein az elöregedéssel összefüggő természetes fogyás, az északkeleti határzónában a ruszinok disszimilációja miatt 3–14%-kal kevesebb szlovákok írtak össze. Az 1950-es években hivatalosan ukránná és ortodox vallásúvá nyilvánított ruszinok etnikai öntudatának erősödését jelzi, hogy a szlovákiai ruszín–ukrán népességnek 1991-ben csupán 56,4%-a, 2001-ben már 69,1%-a vallotta magát ruszín nemzetiségűnek, és egyre többen vállalják a szlovák és ukrán helyett ismét a ruszín nemzetiséget. Ennek köszönhető, hogy lélekszámuk etnikai magterületükön, a Mezőlaborci járásban 7%-kal nőtt. Az anyanyelvi statisztikák tükrében a szlovákok lélekszáma 1991–2001 között az országos növekedési átlagnál (2%) is szerényebb mértékben (1,5%) gyarapodott, elsősorban annak eredményeként, hogy a magát többnyire szlovák nemzetiségűnek valló, magas fertilitású cigányság anyanyelvét nagyobb mértékben vállalja, mint nemzetiségét. Ezzel is magyarázható, hogy a cigány anyanyelvűek száma ez időszakban 28,7%-kal nőtt (a cigány nemzetiségűeké „csupán” 18,6%-kal). Az anyanyelvhez való nagyobb mértékű ragaszkodás a magyaroknál is megfigyelhető, amelynek eredményeként a magyarok száma anyanyelvi szempontból az 1990-es években csak 5,8%-kal csökkent, ellentétben a nemzetiség szerinti 8,2%-os fogyással.

Az etnikai térszerkezet 1991–2001 közötti változásának részletesebb elemzésére az alábbiakban kerítünk sort. A magát **szlovák** nemzetiségűnek tartó népesség számának változása alapvetően a nemzetpolitikai tényezőkkel, a statisztikákban is megnyilvánuló nemzetváltási és demográfiai folyamatokkal függött össze. Az objektív, demográfiai tényezőknek köszönhetően a szlovákok száma a magas természetes szaporodású népesség lakta Árvában, Szepesben, Sárosban, továbbá a vándorlási nyereséggel rendelkező nagyváros környéki területeken gyarapodott (15. ábra). Demográfiai okokra visszavezethető fogyás elsősorban a szlovák nagyvárosok és a közép-szlovákiai hegyvidéki szlovák falvak lakóit sújtotta. Ugyanakkor az etnikai öntudatában megingott, nemzetisége megvallásában bizonytalan vagy óvatos magyarok rovására Dél-Szlovákia magyar többségű területein a magukat szlovák nemzetiségűnek vallók ez időszakban nagyon gyakran akár 10–30%-kal is tudták lélekszámukat növelni (pl. Bodrogek, Ungvidék, Gömör-Tornai-karszt, Losonc környéke, Alsó-Garam mente, Csallóköz). A magyarok rovására elért tetemes asszimilációs nyereségekkel egy időben számottevő disszimilációs veszteségeket szenvedtek a Keleti-Beszékidek ruszínlakta falvaiban, ahol főként az ukrán határ közelében, Szinna és Mezőlaborc vidékén – a ruszín öntudat feltámadása jeleként – 10–30%-kal csökken a magát szlováknak vallók száma. Szlovákia 2883 településéből azok száma, ahol a szlovákok kisebbségben élnek 488-ról 476-ra csökkent.

1991-hez viszonyítva a szórványoktól eltekintve ugyan minden jelentősebb számban magyarlakta járásban kevesebben vallották magukat **magyarnak**, de a természetes-, és mechanikus népmozgalmi helyzettől és az asszimilációs nyomástól függően jelentősen eltérő mértékben. Legkevesbé (4–7%-kal) a csallóközi, mátyusföldi és dél-gömöri tömbmagyarság lélekszáma fogyott, az 1990-es évek végéig megfigyelhető természetes szaporodásuk és a helybeli magyar anyanyelvű cigányságnak a magyar nemzetiség melletti nagyobb mértékű (a népszámlálási statisztikában is rögzített)

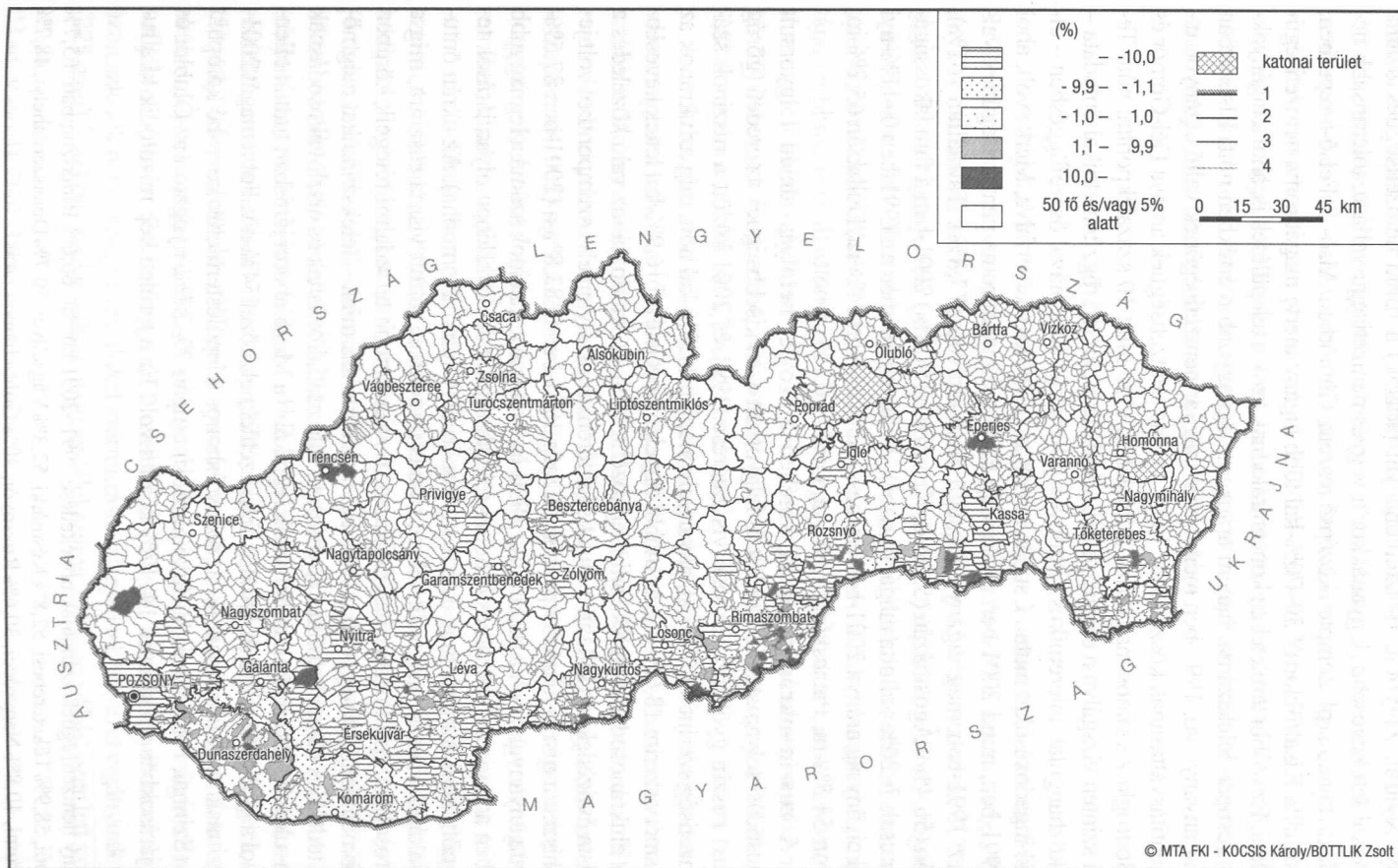
15. ábra. A szlovák nemzetiségűek számának változása Szlovákiában (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = kerülethatár; 3 = járáshatár; 4 = községhatár

etnikai kitartása miatt (16. ábra). A magyarlakta tájak közül az 1990-es évek derekán a Csallóközben még évi 1%, Dél-Gömörben 1–2%, a Bodrogközben, Ung-vidéken 2% körüli természetes szaporodás volt megfigyelhető. Ugyanakkor Komárom vidékén -1%-os, az Alsó-Garam mentén, Hontban és Nógrádban -2–3%-os természetes fogyás volt megfigyelhető. A magyar nemzetiségűek legnagyobb mértékű (Pozsonyban, Kassán, Nyitrán és környékükön: 16–19%-os) fogyása azonban elsősorban nem az említett demográfiai tényezőknek, hanem az említett szlovák nagyvárosok kisugárzásában, nyelvszigeteken, szórványokban, egyre inkább vegyes házasságokban, nagy asszimilációs nyomás alatt élő magyarok nemzetváltásának volt köszönhető. A járási alapon így kirajzolódott kép tovább finomítható a települési vizsgálatokkal. A magyar abszolút többségű települések száma 439-ről 410-re csökkent, de azon magyarok aránya, akik magyar abszolút többségű településen élnek 1991–2001 között nem csökkent számottevően (77,1%-ról 76,1%-ra). A magyar etnikai tömbök „repedezése”, korábbi magyar jellegének halványulása az itteni szlovák kisebbség fentiekben említett dinamikus térnyerése miatt tovább folytatódott. 2001-ben a szlovákiai magyaroknak már csak 34,2%-a élt olyan településen, ahol arányuk meghaladta a 80%-ot (1991-ben 44,7%). Ugyanakkor a magyarok számának, arányának csökkenése a magyar etnikai tömbök peremén, a magyar–szlovák érintkezési zónában, a hajdani „nyelvhatar” menti övezetben volt a legnagyobb (10%-ot is meghaladó) mértékű. Ez az az interetnikus érintkezési zóna, ahol a magyar anyanyelvű (magyar és cigány származású) népesség magyar nemzeti identitása az elmúlt évtizedben leginkább megingott, ahol 32 olyan magyar anyanyelvi többségű település található, amelyekben nemzetiség szerint 2001-ben már többen vallották magukat szlováknak, mint magyarnak. Közülük 7 Kassa környékén (Miglécnémeti, Szeszta, Csécs, Makranc, Szepsi, Somodi, Torna), 4 Rozsnyó vidékén (Csucsom, Rozsnyórudna, Berzéte, Kuntapolca), 9 az Ipolymentén (Ipolynyitra, Rapp, Panyidaróc, Bussa, Csalár, Bátorfalu, Tótygyarmat, Leszenye, Ipolyharaszti) található.

A szlovákiai **cigányok** 1991–2001 közötti időszakban megfigyelt 23%-os természetes szaporodása⁴¹ alapján megállapítható, hogy roma nemzetiségi öntudatuk csökkent, míg anyanyelvükhöz való ragaszkodásuk 1991-hez viszonyítva nőtt.⁴² A jelenség magyarázata a cigányság más országokban is megfigyelhető (nem csupán gazdasági, hanem politikai) túlélési stratégiájában rejlik, amely az 1990-es években, a szlovák állam és nemzetépítés hőskorában abban nyilvánult meg, hogy a Mečiár-kormány idején túlfűtött szlovák nemzeti közhangulatban nem csupán a szlovák, roma, hanem a magyar anyanyelvű cigányok is nagyon sok helyen tanácsosnak látták magukat szlovák nemzetiségűnek vallani. Szlovákia legfejlettebb, hagyományosan kevés cigány lakosnak otthont adó, nyugat-északnyugati területein, a nemzeti jellegű pártok legfőbb „hátszögében”, ahol a helybeli lakosság interetnikus toleranciája a legcsekélyebb (pl.

⁴¹ VAÑO, B. 2001. 6 p.

⁴² Ez abban nyilvánult meg, hogy a magát roma nemzetiségűnek vallók száma 1991–2001 között „csupán” 18,6%-kal, a magát roma anyanyelvűnek vallóké 28,7%-kal nőtt.

16. ábra. A magyar nemzetiségűek számának változása Szlovákiában (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = kerülethatár; 3 = járáshatár; 4 = községhatár

Pozsony, Nyitrai, Zólyomi, Besztercebányai járások) a roma nemzetiségűek száma 20–40%-kal lett kevesebb. Ugyanakkor a vegyes nemzetiségű-vallású, toleránsabb népesség lakta tájakon (pl. Zemplén középső részein, Gömörben, Alsó- és Felső-Szepesben, a magyarlakta Kisalföldön)⁴³ 30–70%-kal több cigány merete magát roma nemzetiségűnek vallani. Ez utóbbi területeken koncentrálódnak azok a települések is, ahol a cigányoknak nem csupán lélekszáma, hanem aránya is legnagyobb mértékben nőtt. Elsősorban a magyar anyanyelvű, 1991-ben még magát magyar nemzetiségűnek valló cigányok etnikai identitásváltásának köszönhető, hogy a roma nemzetiségűek aránya Dél-Gömör és Felső-Bodroghköz számos magyarlakta falujában több mint 10 százalékponttal nőtt. Települési szinten vizsgálva a cigányok népszámlálások idején rögzített etnikai öntudata – a helyi közhangulat, interetnikus viszonyok pillanatnyi állapotával összefüggésben – elképesztő ingadozásokat mutat. Csupán két olyan település (Kecerfalva, Mérc) volt, ahol mind 1991-ben, mind 2001-ben a lakosság többsége magát roma nemzetiségűnek vallotta. Az 1991-ben még cigány többségű Kislomnicon (77,8%), Tátraalján (61%), Cigelkán (56,4%), Ágostházán (53,6%), Kisszilván (57,8%) 2001-ben a falu lakosságának már csak 7–20% vallotta magát romának. Velük ellentétben az 1991-ben 0–11%-nyi helybeli cigányság aránya 2001-ben Szepesszentgyörgyön 84%-ra, Dúlházán 65,2%-ra, Malduron 54,5%-ra, Patacskőn 50,8%-ra, Gicén 50,1%-ra nőtt.

A **ruszin–ukrán** népesség körében a szovjet befolyás idején felgyorsult elukránosodási folyamat lefékeződött és felgyorsult ezen kisebbségnek az eredeti (görög katolikus) **ruszin** gyökerekhez való visszatérése. 1991 és 2001 között a ruszinok száma nemzetiség szerint 40,7%-kal, anyanyelv alapján 11,8%-kal nőtt, míg az ukránok az előbbi ismérv szerint 18,6%-kal, az utóbbi figyelembevételével 16,9%-kal lettek kevesebben. Az elukránosodás és felekezeti megközelítésben az ortodoxiához való közeledés a szocialista évtizedekben inkább nemzetiségi téren, mint anyanyelvi szempontból volt jelentős, hiszen a ruszin–ukrán népességnek még 1991-ben is 83,8%-a (2001-ben 87,5%-a) vallotta anyanyelvének a ruszint. Az 1990-es években a ruszinok száma a legnagyobb mértékben a nagyvárosokban és őshonos településterületük közelében olyan járások területén nőtt, ahol arányuk még az 5%-ot sem éri el (Ólubló, Homonna). Az ukrán öntudat leginkább a ruszin magterületeken, rurális régiókban váltott vissza ruszinra, míg a nagyvárosokban (pl. Pozsonyban és Kassán) – képzetesebb társadalmi rétegeik körében az ukrán nemzettudat nagyobb mértékű megszilárdulása miatt – lélekszámukat még növelni is tudták. A római katolikus egyházhoz való csatlakozásnak és elszlovákosodásnak a ruszin–ukrán gyökerekkel rendelkezők leginkább a Mezőlaborci járásban tudtak ellenállni, ahol a görög katolikus és ortodox felekezetűeknek közel 54%-a vallotta magát 2001-ben ruszinnak vagy ukránnak. Ez az arány őshonos településterületük kevésbé kompakt részein (Szinnai, Homonnai, Vízközi járások) csupán 23–27%, nyugaton az Ólublói és Bártfai járásokban mindössze 14–17% közötti volt. Ez a területi kép rajzolódik ki a ru-

⁴³ A cigány nemzetiségűek számának növekedése 1991–2001 között: 66,6% Rimaszombati, 65,7% Varannói, 58,9% Töketerebes, 52,8% Késmárki, 52,3% Vágsellyei, 50,7% Dunaszerdahelyi, 48,7% Komáromi, 40,8% Nagyrőcei, 30,6% Rozsnyói, 30% Gölnicbányai járás.

szin–ukrán népesség aránya változásának vizsgálata során is. 1991–2001 között a szlovák asszimilánsok a legnagyobb mértékben a Mezőlaborci járásban tértek vissza őseik nemzetiségéhez, ahol a ruszinok–ukránok együttes aránya ez időszakban 40-ről 45,5%-ra nőtt. Annak ellenére, hogy a ruszin–ukrán többségű települések száma 29-ről 37-re nőtt, a keresőkorú népességüknek a közeli, szlovák többségű városokba való folytatódó elköltözése miatt azon ruszinok–ukránok aránya, akik saját etnikai többségű településen élnek 1991–2001 között 14,1%-ról 11,9%-ra csökkent.

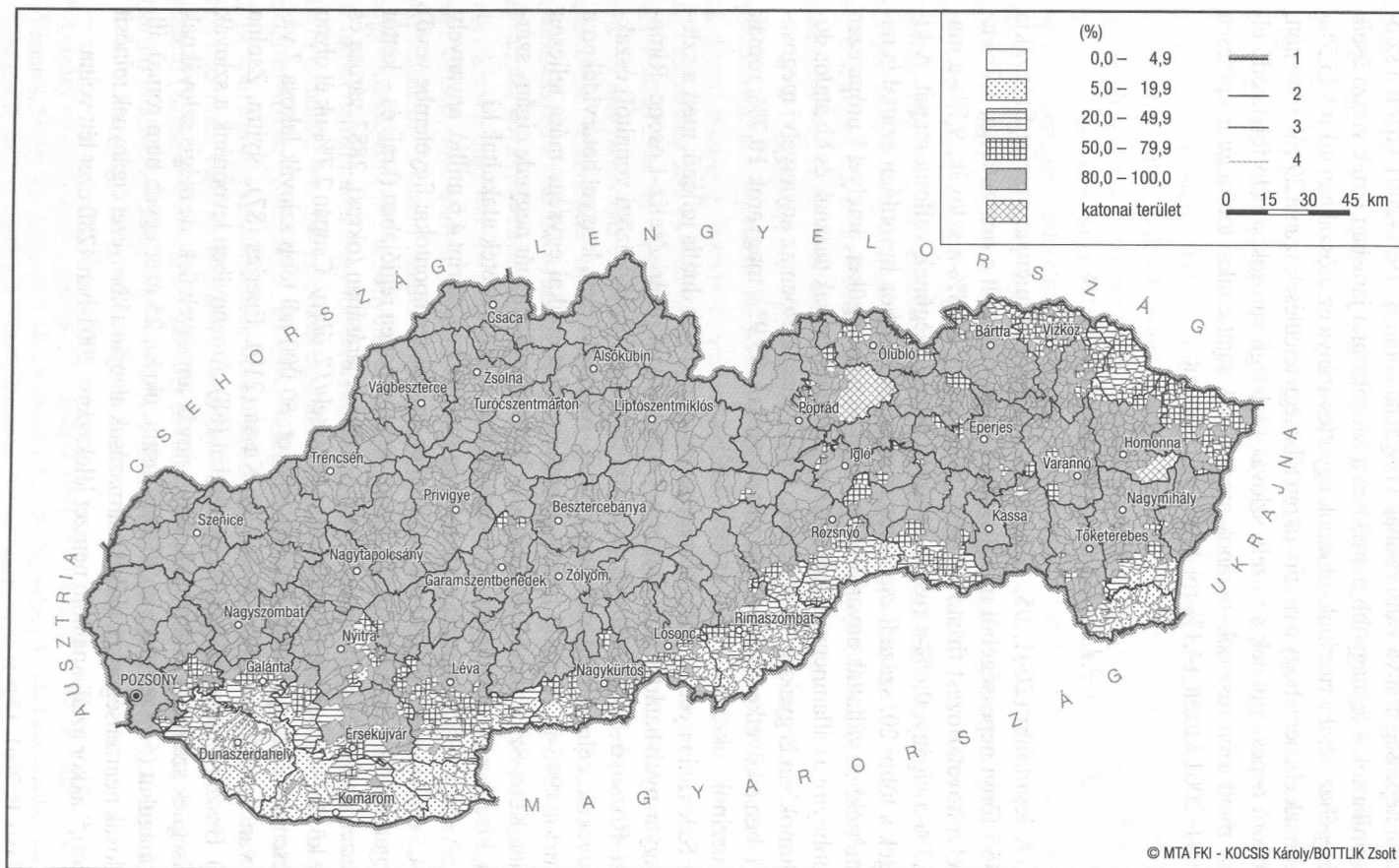
3.1.3. A 2001-es etnikai térszerkezet

A legutóbbi (2001. 05. 26-i) népszámlálás eredményei szerint Szlovákia 5 379 455 főnyi népességéből mindössze 1% nem válaszolt a nemzetiségi, 1,2% az anyanyelvi hovatartozást firtató kérdésre. A népesség 85,8%-a szlovák, 9,7%-a magyar, 1,7%-a cigány, 0,6%-a ruszin és ukrán nemzetiségűnek vallotta magát. A kisebbségek a többi 20. századi csehszlovák népszámláláshoz hasonlóan ezúttal is nagyobb mértékben vállalták anyanyelvüket mint nemzetiségüket, amelyet Európa ezen tájain többnyire az államnemzeti lojalitás megnyilvánulásának tartanak és hivatalos dokumentumokban is gyakran feltüntetnek. Ennek megfelelően az anyanyelvi megoszlás 2001-ben a következőképpen alakult: szlovákok 83,9%, magyarok 10,7%, romák 1,8%, ruszinok, ukránok 1,7%, csehek 0,9%.

Szlovákia nyelvi-etnikai térszerkezete alapvetően duális jellegű, mert a szlovák–magyar nyelvhatártól (kb. Somorja–Galánta–Érsekújvár–Zselíz–Losonc–Rimaszombat–Rozsnyó–Szepsi városok és a Bodrog–Ung folyók közötti vonaltól) északra a szlovákok, délre a magyarok dominálnak. Az északkeleti, lengyel határvidéken a középkortól 1945-ig fennálló ruszin településterület etnikai egysége mára teljesen megszűnt. Kelet-Szlovákia területén, ahol a lakosságnak ma már negyede cigány származású, kisebb-nagyobb cigány többségű etnikai mikrokörzetek alakultak ki.

Az államalkotó nemzet, a **szlovákság** (nemzetiség szerint 4,6 millió, anyanyelvi szerint 4,5 millió) az 1996-os (a déli területeken etnikai szempontokat figyelembe vevő) közigazgatási reform, területfelosztás óta az ország minden régiójában (kraj) és – kettőt (a dunaszerdahelyit és komáromit) kivéve – minden járásában (okres), 2883 városa és községe közül 2407-ben abszolút többséget képvisel (17. ábra). Csupán 2,7%-uk él olyan településen, ahol arányuk nem éri el az 50%-ot. 60 000-nél több szlovák lakosa 7 városnak van (ezer főben): Pozsony (392), Kassa (210), Eperjes (87), Nyitra, Zsolna (83–83), Besztercebánya (79) és Nagyszombat (68). Amennyiben levonnánk a szlovák nemzetiségűek számából azokat, akik nem szlovák anyanyelvűek, de mégis szlováknak vallják magukat (55 ezer magyar, 30 ezer ruszin, ukrán, 25 ezer egyéb nem roma), ill. azon szlovák nemzetiségűeket, akiket származásuk alapján a környezet cigánynak minősít (225 ezer),⁴⁴ akkor az államalkotó nemzet lélekszáma 2001-ben 4280 ezer lett volna.

⁴⁴ Lsd. VAŇO, B. 2001. 13 p.

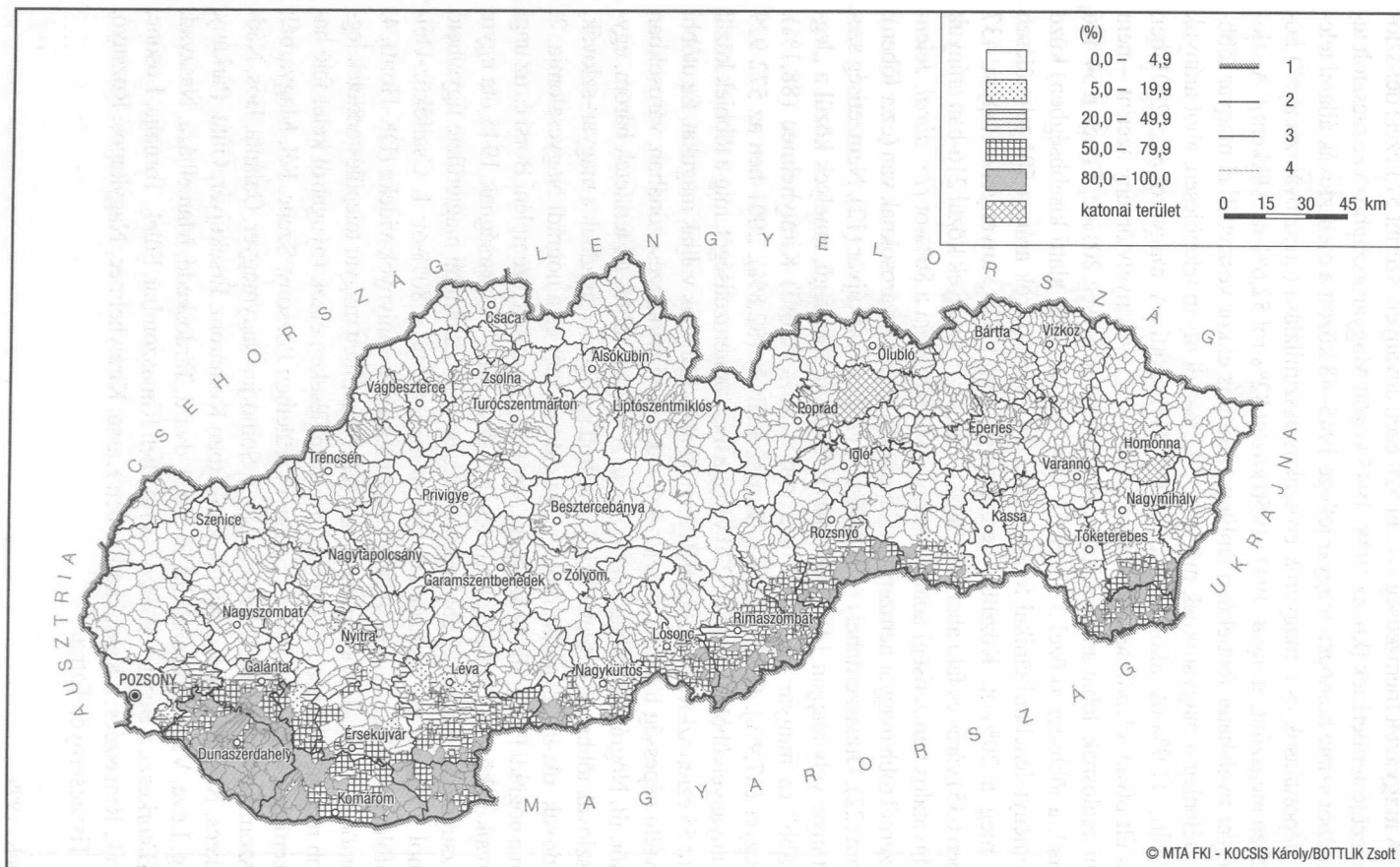

17. ábra. A szlovák nemzetiségűek aránya Szlovákiában 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = kerülethatár; 3 = járáshatár; 4 = községhatár

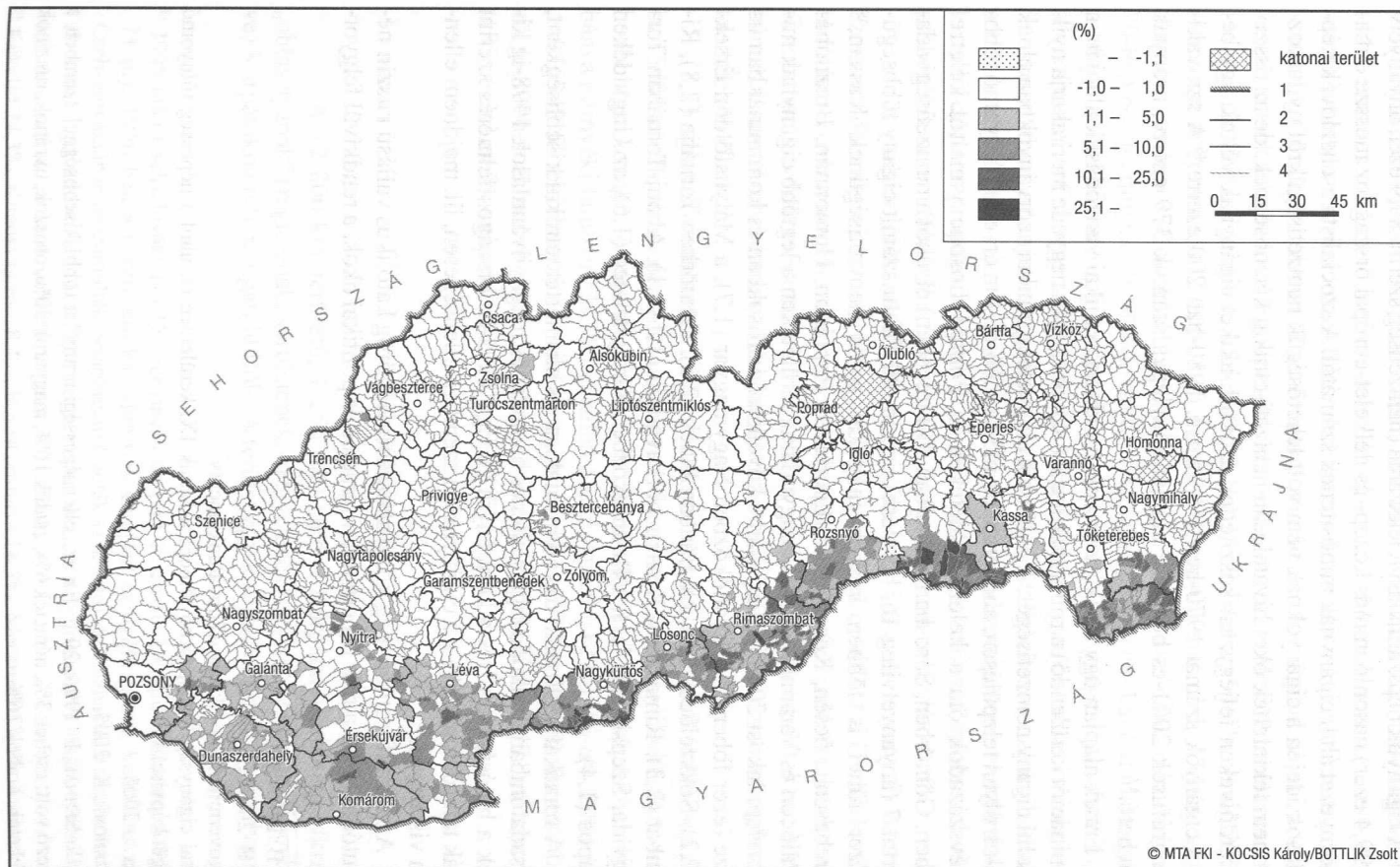
A magyarok (nemzetiség szerint 520 ezer, anyanyelv szerint 573 ezer) dél-szlovákiai településterületének (kb. az 1938–1945 között Magyarországhoz visszacsatolt terület) korábbi szinte homogén magyar jellege 1945–48 között a csehszlovák állami telepítések, deportálások és a magyarok erőszakos asszimilálása („reszlovakizációja”) következtében megszűnt, arányuk 1941–1950 között 82%-ról 52,6%-ra csökkent.⁴⁵ A szlovák–magyar nyelvhatár fentiekben említett városai is ekkor veszítették el magyar többségüket. Jelenleg a magyaroknak már csak 34,2%-a él olyan településen, ahol arányuk 80% fölötti, 41,9%-uk ahol arányuk 50–80% közötti. A magyaroknak 2001-ben 10,5%-a élt olyan településen, ahol a nyelvük – a szlovák nyelvtörvény szerint – nem számít hivatalosnak, tehát arányuk nem éri el a helyi népesség 20%-át. Ennek a 54 486 magyarnak a többsége (közel 37 ezer fő) szórványban (5% alatti kisebbségben) küzd egyre reménytelenebbül etnikai fennmaradásáért. A magyarok aránya 501 településen haladja meg a 20%-ot. Közülük nemzetiség szerint 410, anyanyelv alapján 437 (1941-ben 635) város és falu abszolút magyar többségű, amelyek közül 216-ban arányuk (még a hivatalos nemzetiségi adatok szerint is) meghaladja a 80%-ot (18. ábra). Jelenleg 10 ezernél több magyar nemzetiségű lakója a következő városoknak van (ezer főben): Komárom (22), Dunaszerdahely (19), Pozsony (16) és Érsekújvár (12). Nemzetiség szerint 13 (anyanyelv alapján 14) város magyar abszolút többségű, amelyek közül a „legmagyarabb” (a magyar anyanyelvűek aránya 80% fölötti) Királyhelmece (88,1%), Nagymegyere (87,9%), Gúta (83,3%), Dunaszerdahely (82,8%). 2001-ben az 572 929 magyar anyanyelvűből csupán 507 220 vállalja magyar nemzetiségét, míg a többiek közül több mint 55 ezren szlováknak, közel 9 ezren inkább cigánynak vallják magukat. Ez utóbbi nemzetváltó népesség főként a magyar–szlovák nyelvi érintkezési zónában, városokban és Gömör, ill. Nógrád falvaiban él (19. ábra). A magyar többségű területek három, egymástól szlovák többségű területekkel elválasztott szakaszon tapadnak a magyar–szlovák, (ill. a szlovák–ukrán) államhatárhoz: 1. nyugaton Gutor és a nógrádi Nagycsalomja, 2. középen a nógrádi Fülekpilis és az abaúji Alsólánc, 3. keleten a zempléni Borsi és az ungi Mátyócvajkóc között. Ezek a területek a szlovákiai magyarságnak 1945 óta egyre inkább zsugorodó, ma hat kisebb-nagyobb részre szakadt etnikai magterülete figyelhető meg, ahol a magyar nemzetiségűek aránya meghaladja a 80%-ot: 1. Csallóköz–Dél-Mátyusföld, 2. Párkány-vidék (Alsó-Garam mente), 3. Ipolynyék-vidéke (DK-Hont), 4. Dél-Gömör, 5. Torna, 6. Bodrogeköz-Ungvidék. Az említett magyar településterületek legnépesebb magyar közösségei a következő településeken élnek (nyugatról kelet felé haladva, kerületek (kraj) szerint): a Pozsonyi kerületben Pozsony, Szenc, Fél, Magyarbél; a Nagyszombati kerületben Dunaszerdahely, Somorja, Nagymegyere, Galánta, Bős, Nád-szeg, Ekecs, Nagyfödemes; a Nyitrai kerületben Komárom, Érsekújvár, Gúta, Párkány, Ipolyság, Léva, Vágsellye, Ógyalla, Zselíz, Udvard, Tardoskedd, Marcelháza, Naszvad, Pered, Bátorkeszi; a Besztercebányai kerületben Rimaszombat, Fülek, Tornalja, Losonc, Ipolynyék, Rimaszécs; a Kassai kerületben Kassa, Királyhelmece, Nagykapos, Rozsnyó, Szepsi, Tiszacsernyó, Torna.

⁴⁵ Kocsis K. 1999.

18. ábra. A magyar nemzetiségűek aránya Szlovákiában 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = kerülethatár; 3 = járáshatár; 4 = községhatár

19. ábra. A magyar anyanyelvűek és nemzetiségűek arányának különbözőete Szlovákiában 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = kerülethatár; 3 = járáshatár; 4 = községhatár

A **cigányok** népszámlálási lélekszáma (nemzetiség szerint 89,9 ezer, anyanyelv szerint 99,4 ezer) hasonlóan más közép- és délkelet-európai országhoz messze elmaradt a környezet által cigánynak minősítettek számától. A szocialista csehszlovák népszámlálások idején a cigányoknak nem volt lehetőségük nemzetiségükről nyilatkozni, mert nem tekintették őket hivatalosan nemzeti-etnikai kisebbségnek, de az összeírók a kérdőíveken feljegyzést készítettek azokról, akiket cigánynak véltek. Így becsülték a cigányok számát 1970-ben 159 ezerre, 1980-ban 200 ezerre.⁴⁶ A szlovákiai demográfusok 2001-es becslése alapján tényleges számuk 379 ezerre, arányuk 7%-ra tehető.⁴⁷

Ennek alapján úgy tűnik, hogy (nyelvtudásuk, etnikai vonzódásuk alapján, a diszkriminációt kerülendő) a roma származásúaknak csupán negyede meri/akarja nyíltan vállalni cigány nemzetiségét. A cigányok alapvetően etnikai szórványokban élnek (44,6%-uk olyan településen, ahol arányuk még az 5%-ot sem éri el). Túlnyomó többségük évszázadok óta a keleti területeken (a Poprád–Losonc vonaltól keletre: Szepesben, Gömörben, Sárosban, Abaújban, Zemplénben) él, ahol a nemzetiségi adatok szerint 7 (anyanyelvi 16, becslések szerint 90)⁴⁸ falu számít cigány többségűnek. Ezer főnél is többen vallják magukat roma nemzetiségűnek Kassán,⁴⁹ Töketeremesen, Lócsén, Kecerfalván, Eperjesen, Poprádon, Homonnán, Breznóbányán, Pálócon és Varannón. A déli, magyarlakta területeken a legtöbb cigánynak minősített telepi lakost 2005 januárjában a következő városokban és kommunákban írtak össze (ezer főben):⁵⁰ a Csallóközben Nagymagyar (1,7), a Mátyusföldön Érsekújvár (2,2), Sókszelőce (1,5), Nógrádban Fülek (2,5), Gömörben Tornalja (2,8), Rimaszombat (2,3), Rimaszécs, Krasznahorkaváralja (1,1–1,1), Abaúj-Tornában Torna, Nagyida, Szepsi (1,1–1,1), a Bodroghözben Királyhelme (1,6), az Ungvidéken Nagykapos (1,4).

A romákat 1990 után ugyan hivatalosan is elismerték etnikai kisebbségként, de a társadalomban uralkodó cigányellenes hangulat és megnyilvánulások 1998-ig kiterjedtek a hatóságokra⁵¹ és a kormányra is. Egy 1995-ös országos felmérés szerint a szlovák társadalom 66%-a a cigányokkal szemben ellenségesen, ill. majdnem ellenségesen viszonyul.⁵²

A századfordulón még közel százezernyi, görög katolikus vallású **ruszin** népesség utódai közül a már ismerttetett migrációs és politikai okok, a rendkívül felgyor-

⁴⁶ VAÑO, B. 2001. 8 p.

⁴⁷ VAÑO, B. 2002b. 6 p.

⁴⁸ www.government.gov.sk/orgovanova/dokumenty

⁴⁹ A kassai cigányság legnépesebb tömege a Luník IX. kerületben él, ahol a népesség túlnyomó többségét képviselik.

⁵⁰ ZÁVERY... 2005.

⁵¹ ORGOVÁNOVÁ, K. 2005.

⁵² LUHA, J.–SEHNAL, P. 1996. 20 p. Ez az „ellenségességi arány” a többi kisebbséggel szemben a következő volt: csehek 3%, németek 6%, zsidók 10%, magyarok 20%, oroszok, ukránok, ruszinok 24%, feketék, arabok 26%.

sult elszlovákosodás⁵³ miatt 2001-ben már csak 35 ezren vallották magukat ruszin (24,2 ezer) és ukrán (10,8 ezer) nemzetiségűnek. A 63 ezer ruszin, ukrán anyanyelvűnek azonban ma már közel fele (30,2 ezren) a szlovák nemzethez tartozónak vallja magát. Túlnyomó többségük a középkor óta a Lengyelországgal szomszédos, északkeleti járások lakója, ahol legnépesebb közösségeik (ezer főben) Mezőlaborcon (2,7), Homonnán (2,4), Eperjesen, Vízközön (2,1–2,1) élnek. Az 1910-ben még 280 ruszin többségű település közül 2001-ben nemzetiség szerint már csak 37-ben, anyanyelv alapján 119-ben vallották többben magukat ruszinnak, ukránnak mint szlováknak, 70-ben pedig arányuk 20–50% közötti. A ruszin népesség etnikai öntudata, görög katolikus valláshoz való ragaszkodása, nyelvterületének épsége leginkább már csak Mezőlaborc és Csebény környékén figyelhető meg. Ugyanakkor az ország északkeleti szegletében, az anyaországgal, az ukrán Kárpátaljával szomszédos határvidéken a ruszin etnikai tér – az 1945 utáni ukrán–szlovák népességcsere, elukránosítás (fokozódó ortodox propaganda), továbbá a Cirókaófalui víztároló építésével összefüggésben hét ruszin falu lerombolása miatt – mára teljesen szétzilálódott.

A **csehek** lélekszáma (nemzetiség szerint 44,6 ezer, anyanyelv szerint 48,2 ezer) mindkét szempont szerint egyaránt 8 ezer fővel csökkent a Csehszlovákia felbomlását követő anyaországi visszavándorlásuk miatt. Településterületük az elmúlt évtizedben kevésbé módosult, legtöbbször ma is a nagy ipari központokban (Pozsonyban, Kassán, Trencsénben, Zsolnán, Besztercebányán) és a Csehországhoz közeli területeken élnek.

A szlovákiai **németek** etnikai öntudata változatlan maradt (1991-ben és 2001-ben 5400 körüli német nemzetiségű) ugyan, de ennek a szórványkisebbségnek a nyelvi beolvadása tovább folytatódott. Arányuk néhány félreeső fekvésű, turóci, Körmöcbánya környéki faluban⁵⁴ és Mecenzéfen a legmagasabb (24–13%-os). 2001-ben már csak 6343 fő tekintette a németet anyanyelvének (1991-ben 7738). Ez utóbbiak közül legtöbbször Pozsony (1626), az abaúji Mecenzéf (587), Kassa (471), Szepesremete (187) és az észak-szepességi Komlóskert (177) lakói.

3.2. Kárpátalja

A 12 800 km² területű, 1 254 000 lakosú Kárpátalja jelenleg Ukrajna 24 „oblasztyának” (régiójának, kerületének, megyéjének) egyike, az ország (Kijevből nézve) Kárpátokon túli, nyugati hídfője. A terület egyik sajátossága, hogy amilyen állam-

⁵³ 1945 után Csehszlovákiából 12 ezer ruszin települt át szovjet Ukrajnába (MAGOSCI P.R. 1999. 71 p.). 1950-ben a ruszin etnikai identitás alapjául szolgáló görög katolikus egyházat Csehszlovákiában felszámolták, templomait átadták az ortodox egyháznak és a ruszinokat ortodox ukránnak nyilvánították. Az a több tízezer ruszin, aki ezt nem fogadta el inkább római katolikus lett, és magát szlováknak vallotta (CUSTER, R.D. 2005).

⁵⁴ Kékellő 24,3%, Kunosvágása 18,4%, Berestyénfalva 14,7%, Mecenzéf 13,6%, Turcsek 13%.

igazgatási stabilitás jellemezte 1919 előtt (a történelem során addig kizárólag és megszakítás nélkül csak Magyarország része volt), olyan szinte egyedülálló instabilitásban volt része 1919 után: cseh (1919. 01. 12.), román (1919. 04. 10.) megszállás, Csehszlovákiához csatolás (1920. 06. 04.), független Kárpát-Ukrajna kikiáltása (1939. 03. 15.), teljes visszatérés Magyarországhoz (1939. 03. 14–03. 17.), szovjet megszállás, Csehszlovákiához való visszatérés (1944. 10. 05.–11. 23.), Szovjetunióhoz csatolás (1945. 06. 29.), a független Ukrajna része (1991. 08. 23-tól).

3.2.1. Az 1989-es etnikai térszerkezet

A legutolsó szovjet népszámlálás adatai szerint 1989-ben a terület 1 245 618 főnyi népességének 78,4%-át jelentő **ukrán** nemzetiségűek lélekszáma főként a Kárpátokon túlról származó migrációs nyereségük és a máramarosi ruszinok jelentős természetes szaporodásának eredményeként 1989-ben megközelítette az egymillió főt (1950-ben 588 ezer). A Beregszászit leszámítva Kárpátalja minden járásában többséget alkotó ukránok a legnagyobb tömeget Ungváron (81 ezer), Munkácson (58 ezer), Huszton (26 ezer), Nagyszőlősen (20 ezer) és Szolyván (15,7 ezer) képezték. Etnikai egységük megőrzését, asszimilációs erejük növekedését államalkotó nemzeti státusuk mellett az is segítette, hogy 1989-ben 96,6%-uk élt ukrán abszolút többségű (76,7%-uk 80%-os ukrán arányt meghaladó) településen.⁵⁵

A magát **magyar** anyanyelvűnek vallók száma 166 700 fővel elérte 1945 utáni maximumát (9. táblázat) és közel 11 ezer fővel meghaladta a magyar nemzetiségűek számát, ami elsősorban annak volt köszönhető, hogy a cigányként összeírtak (12 131 fő) 79,5%-a, a szlovákként bejegyzetteknek (7329 fő) pedig 65,1%-a magyar anyanyelvű volt. A kárpátaljai magyar nemzetiségűek számának korábbi mérsékelt növekedése az 1980-as években fogyássá változott, amely egyre jelentősebb migrációs és asszimilációs veszteségek eredményének számított. A nagy jövedelmi különbségek és az etnikailag sokszor diszkriminatív munkaerő-gazdálkodás miatt a gazdaságilag viszonylag

9. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása Kárpátalja mai területén (1959–2001)

Év	Össznépesség		Ukránok, ruszinok		Magyarok		Oroszok		Románok		Cigányok		Szlovákok		Németek	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
1959	920 173	100	686 464	74,6	146 247	15,9	29 599	3,2	18 346	2,0	5 520	0,6	13 253	1,4	3 504	0,4
1970	1 056 799	100	808 131	76,5	151 949	14,4	35 189	3,3	23 454	2,2	6 340	0,6	10 294	1,0	4 230	0,4
1979	1 155 759	100	898 606	77,8	158 446	13,7	41 713	3,7	27 155	2,3	5 586	0,5	8 914	0,8	3 746	0,3
1979	1 155 759	100	895 997	77,5	166 055	14,4	52 444	4,5	26 902	2,3	777	0,1	3 466	0,3	3 072	0,3
1989	1 245 618	100	976 749	78,4	155 711	12,5	49 458	4,0	29 485	2,4	12 131	1,0	7 845	0,6	3 478	0,3
1989	1 245 618	100	972 827	78,1	166 700	13,4	62 510	5,0	28 964	2,3	2 491	0,2	2 555	0,2	2 576	0,2
2001	1 254 614	100	1 010 127	80,5	151 516	12,1	30 993	2,5	32 152	2,6	14 004	1,1	5 695	0,5	3 582	0,3
2001	1 254 614	100	1 016 268	81,0	158 729	12,7	36 412	2,9	32 224	2,6	2 871	0,2	2 575	0,2	1 810	0,1

Megjegyzések: Dőlt számok: népszámlálási anyanyelvi adatok.

Források: SZABÓ L. (1993, 29. p.); 1959, 1979, 1989 szovjet, 2001 ukrán népszámlálási adatok.

⁵⁵ Az ukrán többségű települések száma 1989-ben 511, azoké ahol az ukránok aránya meghaladta a 80%-ot pedig 483 volt.

fejletlen magyar határzónából különösen a szakképzettebb magyarok egyre nagyobb tömegben kényszerültek munkát keresve átköltözni a Kárpátokon túlra, főként Lembergbe (Lviv), Kijevbe és a Donyeci-iparvidékre. A Kárpátalját elhagyó de Ukrajnán belül letelepedett magyarok lélekszáma 1959 és 1989 között 2982-ről 7400 főre emelkedett, míg az Ukrajnán kívüli szovjet területeken szétszóródott magyarok száma ez időszakban 5509-ről 8309-re nőtt. A már említett természetes asszimiláción és a belső, ukrán–szovjet migráción kívül a Magyarországra történő növekvő mértékű, már a szovjet időszakban sem különösen fékezett áttelepülés is hozzájárult ahhoz, hogy a magyar nemzetiségűek 1959-beli 146 ezres lélekszáma 1959–1989 közötti kb. 51 800 főnyi (átlagosan évi 11,8 %-os) természetes szaporodásuk ellenére 1989-ben csupán 155 711-re nőtt.⁵⁶ A magyar nemzetiségűeknek ekkor 89,4%-a a magyar határvidékhez közeli járások (Ungvár, Beregszász, Munkács, Nagyszőlős járások) területén élt, ahol a legnépesebb közösségeik is fellelhetők voltak (Beregszász 15 ezer, Ungvár 9 ezer, Munkács 6,7 ezer, Nagydobrony 5 ezer magyar). Elsősorban a magyar többségüket 1945-ben elvesztett, nyelvhatár menti városokban (Ungváron, Munkácson, Nagyszőlősön immár 8–13%-os kisebbségben) élő magyarok nagy száma miatt az itteni magyar nemzetiségűeknek 1989-ben már csak 69,9%-a élt olyan településen, ahol arányuk meghaladta az 50%-ot, 48,4%-uk esetében a 80%-ot.

A legnagyobb szláv nemzet, az **oroszok** helyi képviselői nemzetiség szerint 49 458 (anyanyelv alapján 62 510) főt számlálva ekkor érték el Kárpátalján a legnagyobb lélekszámukat, főként a városokban (Ungvár 16,6 ezer, Munkács 12,4 ezer).

A 29 ezernyi **románság** elsősorban Aknaszlatina környéki szállásterületén, a 3,5 ezernyi **német** lakosság túlnyomó többsége a 18. század óta Munkács környékén élt. A lélekszámát 1979 és 1989 között az önbevalláson alapuló nemzetiségi statisztikákban megduplázó, 12 ezernyi (közel 80%-ban magyar anyanyelvű) **cigányság** 86%-a a magyarlakta alföldi tájak és a nyelvhatár közeli nagyvárosainak (Ungvár, Munkács) lakója volt.

3.2.2. Az 1989 és 2001 közötti időszak

gyobb mértékű, ahol Belovár-Bilogora megyében a magát magyar nemzetiségűnek vallóknak mindössze 49,9%-a, Vukovár-Szerém megyében 76,7%-a állította azt, hogy

⁵⁶ Ld. a magyar többségű Beregszászi-járási népmozgalmi adatait: SZABÓ L. 1993. pp. 41–46. Az említett okok mellett a magyar nemzetiségűek számát az is apasztotta, hogy egyes olyan római katolikus, 92–99,4%-ban magyar népességű falvak is ukrán többségüként szerepeltek a hivatalos statisztikákban mint Rafajnaújfalú, Nagybérgány, Kisbérgány és Kétygút. Ennek is köszönhetően Kárpátalja települései közül – az 1941-beli 103-al ellentétben – 1989-ben már csak 80 volt magyar többségüként nyilvántartva.

⁵⁷ Munkanélküliségi ráta a hivatalos ukrán adatok szerint 1995-ben: Kárpátalja 5,7%, Ukrajna: 4,7% (1999: 5,0%). A becslések szerint az országos munkanélküliség aránya ekkor 30–40%-os lehetett: DER FISCHER WELTALMANACH 2001. 815 p.

ségszáma – országszerte hagyományosan a legmagasabb természetes szaporodása (1998: +1,1%, Ukrajna 1998: -4,0%)⁵⁸ ellenére – 1 245 618-ról 1997-ig csupán 1 288 600-ra gyarapodott, majd 2001-ig 1 254 614-re csökkent, ami az egyre növekvő vándorlási veszteségnek köszönhető. 1989–1998 között a népesség 52 300 fős természetes szaporodását 17 200 fős (átlagosan évi -1,34%-es) vándorlási veszteség apasztotta.⁵⁹ Ez a negatív migrációs szaldó 1993–1995 között -0,7%-ról -2,3%-re nőtt, jórészt a magyar, orosz, német és zsidó kivándorlásnak köszönhetően. A népesség számának 1989–2001 közötti változását tekintve Kárpátalja területe alapvetően két részre oszlik⁶⁰ (20. ábra). A tartomány délkeleti felében, főként Máramaros falusi térségeiben a hegyvidéket sújtó vándorlási veszteség ellenére, még 1998-ban is az évi 3–4%-es természetes szaporodás eredményeként jelentős népességszám növekedés volt megfigyelhető. Nyugaton, az ungi, beregi területeken a kedvezőtlen demográfiai folyamatok alapvetően az 1990-es évek derekán megindult természetes fogyásnak köszönhetőek. Ez utóbbi, egyre inkább előregedő népességű tájakon főként az ukrán betelepülés által leginkább érintett, nagyváros környéki, fő közlekedési utak övezetében fekvő falvak népességszáma nőtt.⁶¹

Az államalkotó nemzet tagjai, az ukránok lélekszáma a vizsgált periódusban nemzetiségi szempontból 3,4%-kal, anyanyelvi alapon 4,5%-kal gyarapodott, amely mögött elsősorban a máramarosi és ugocsai falusiak jelentős természetes szaporodása, az orosz etnikai disszimiláció és kivándorlás, továbbá a Kárpátokon túlról érkező, csökkenő mértékű ukrán bevándorlás áll. Ennek megfelelően az 1990-es években az ukránok száma leginkább a kedvező forgalmi fekvésű, gyakran vándorlási nyereséggel rendelkező máramarosi és ugocsai falvakban, az országos migrációs célpontnak számító, korábban a legnépesebb, jelenleg egyre „ukránosodó” orosz kolóniáknak otthont adó Ungváron és Munkácson, ill. azok környékének magyar és német falvaiban nőtt (21. ábra).

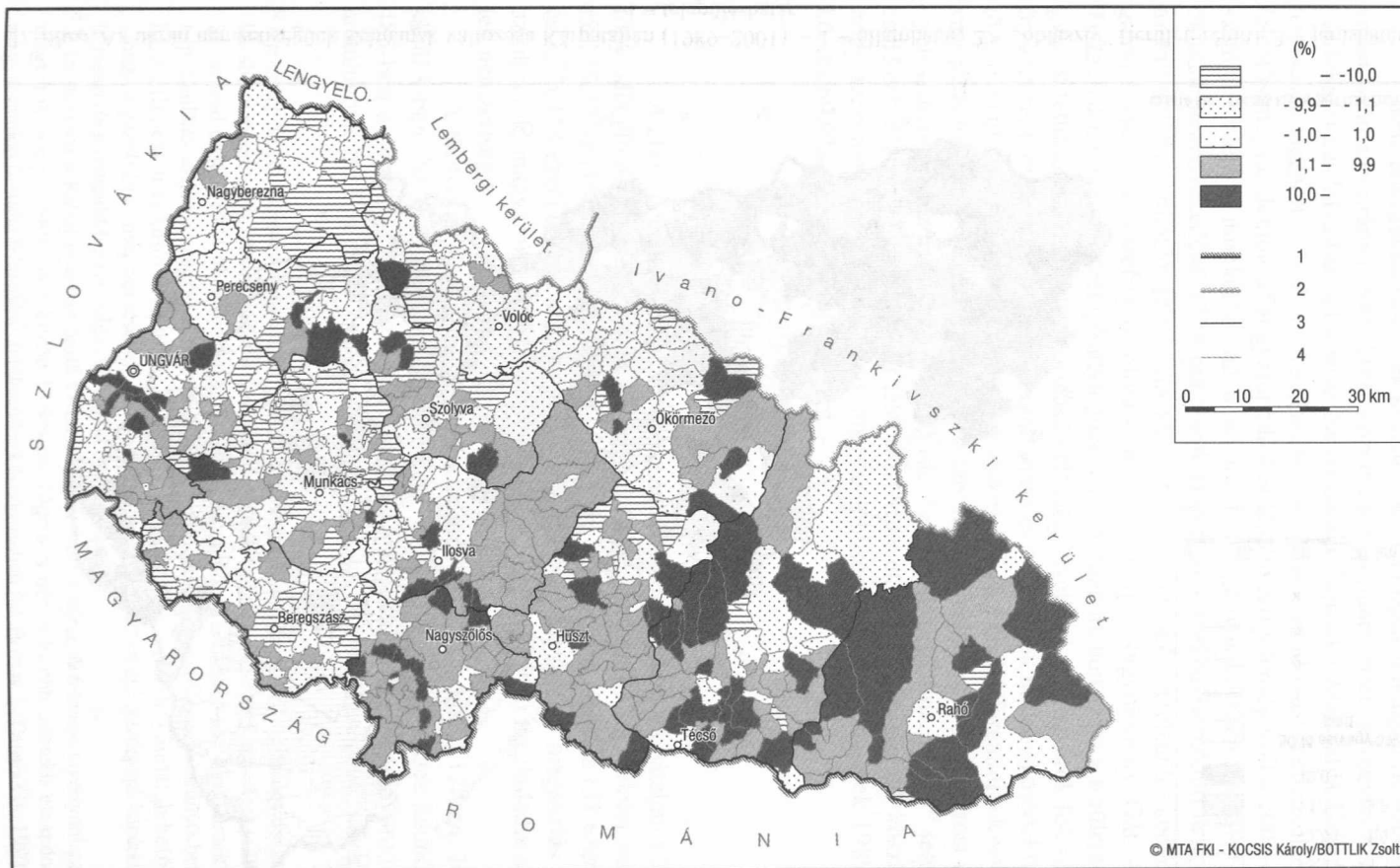
A vizsgált több mint 12 év alatt a kárpátaljai magyarok száma nemzetiség szerint 2,7%-kal (4 ezer fővel), anyanyelvi megközelítésben 4,8%-kal (8 ezer fővel) csökkent, amely ellentétesen ható tényezők eredőjének számított. A természetes és mechanikus népmozgalom (migráció) legalább 10 ezer fős magyar veszteségét a magyar nyelv, nemzet és Magyarország presztizsének növekedésével összefüggő ukrán, cigány és szlovák etnikai disszimiláció ellensúlyozta némiképp. Az ukránok részéről ez utóbbi főleg abban nyilvánult meg, hogy az ugocsai, görög katolikus vallású, a szovjet időszakban automatikusan ukránként nyilvántartott, de magyar anyanyelvű népesség a gyökeresen megváltozott politikai helyzetben már szabadon vallhatja magát magyar

⁵⁸ 2001 óta Kárpátalja területén is természetes fogyásról beszélhetünk. (MOLNÁR J.–MOLNÁR D. I. 2003, 63 p.).

⁵⁹ АДМІНІСТРАТИВНИЙ ... 1999, 14 p.

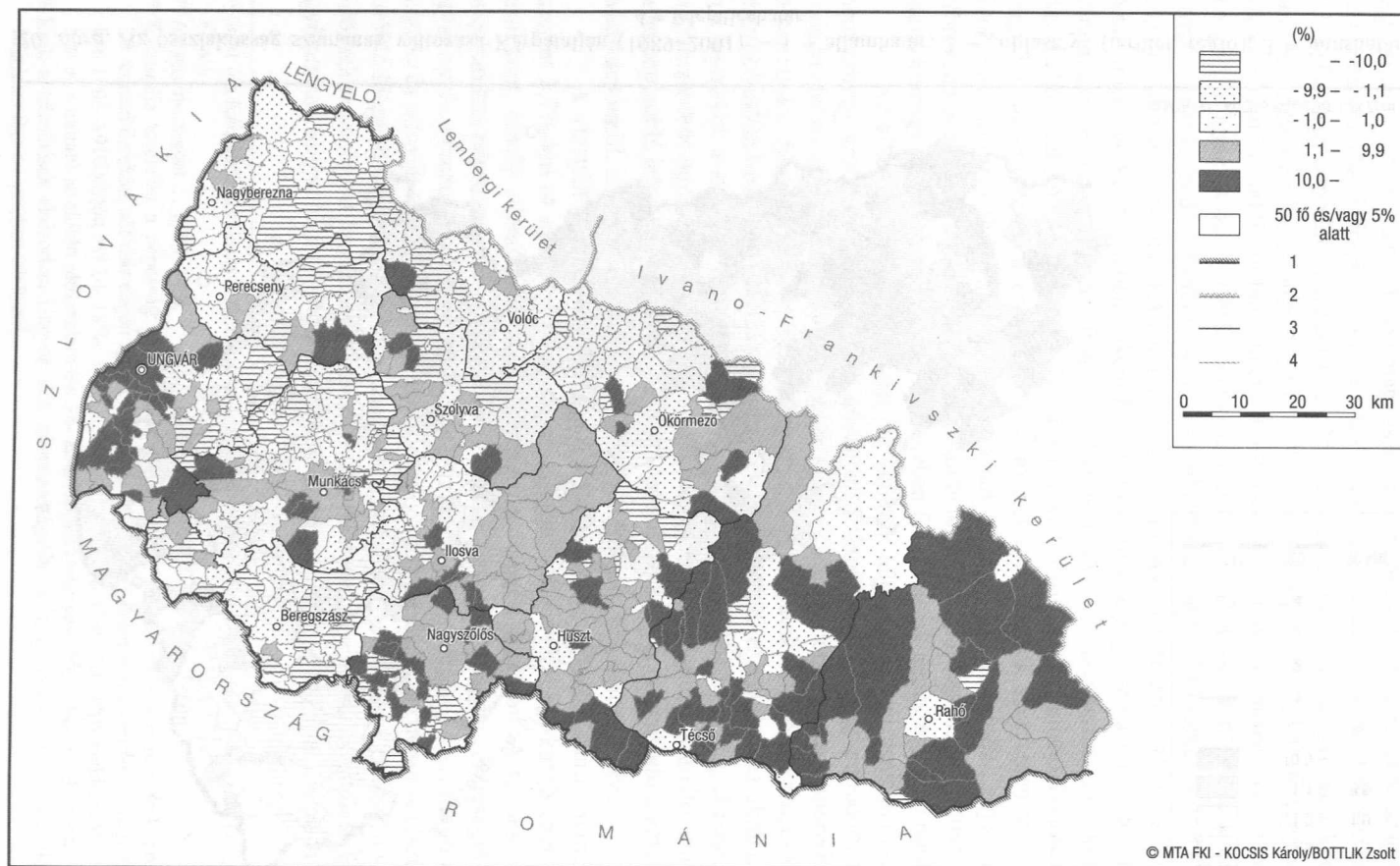
⁶⁰ Kárpátalja területén a népesség természetes népmozgalmi magatartásának regionális kettőssége a 20. század derekán, sőt már elején is megfigyelhető volt. A természetes szaporodás az ungi területeken 1901–1910 között évi 14–18%, 1979–1989 között évi 7% alatti volt. Ugyanakkor Máramarosban ez a mutató az előbbi időszakban évi 18–22%, az utóbbiban évi 10–16%-re volt tehető.

⁶¹ Ezek a települések elsősorban Ungvár déli szomszédságában, az Ungvár–Csap, Csap–Nagydobrony–Munkács főút övezetében találhatók.

20. ábra. Az összlakosság számának változása Kárpátalján (1989–2001). – 1 = államhatár; 2 = „oblaszty” (terület, régió); 3 = járáshatár; 4 = településhatár

21. ábra. Az ukrán nemzetiségűek számának változása Kárpátalján (1989–2001). – 1 = államhatár; 2 = „oblaszty” (terület, régió); 3 = járáshatár; 4 = településhatár

nemzetiségűnek is. Ennek köszönhetően a magukat magyar nemzetiségűnek vallók száma és aránya 1989–2001 között Ugozca (alapvetően a Nagyszőlősi járás) görögkatolikus falvaiban (pl. Csepe, Nevetlenfalu, Fancsika, Mátyfalva, Karácsfalva) tetemesen megnőtt (22. ábra). A számottevő magyar kivándorlást is ellensúlyozó, sőt jelentős magyar demográfiai gyarodást eredményező jelenség volt a 2001-es népszámlálás idején a munkácsi magyar anyanyelvű cigányok körében a magyar etnikai öntudat megnövekedése is.⁶² A magyarok számának növekedése mögött nem csupán az említett disszimilációs jelenségek álltak, hanem esetenként a település kedvező forgalmi fekvésével összefüggő földrajzi tényezők is (pl. Nagydobrony, Gát, Asztély, Tiszaújlak). A magyar szempontból pozitív jelenségek mellett számos területen a magyarok feltűnő etnikai visszaszorulása volt megfigyelhető. A magyarok fokozódó elöregedése, természetes fogyása, kivándorlása és az ukránok növekvő mértékű beköltözése miatt a magyar nemzetiségűek száma és aránya a kiváló forgalmi fekvésű Ungvári járás területén (főként Ungvár és Csap között), valamint a máramarosi magyar nyelvszigeteken, szörványokban (pl. Visk, Técső, Aknaszlatina, Rahó)⁶³ jelentősen csökkent. Jórészt az ungi magyar településterület etnikai felhígulásának köszönhető, hogy azon magyarok aránya, akik magyar többségű településen élnek 1989–2001 között 69,9%-ról 61,9%-ra csökkent.

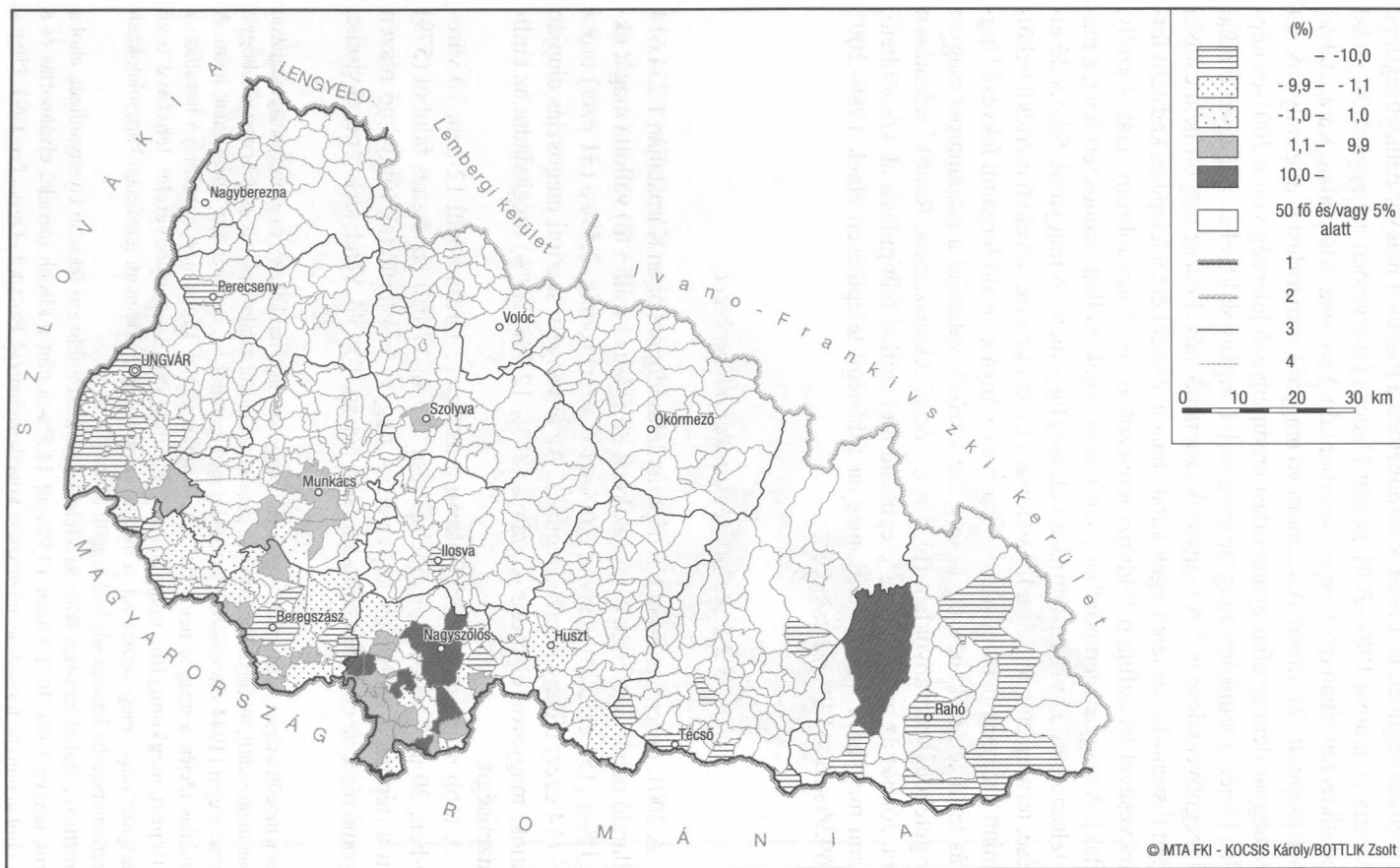
3.2.3. A 2001-es etnikai térszerkezet

A 2001. december 5-i ukrán népszámlálás időpontjában Kárpátalján 1 254 614 főnyi állandó népességet írtak össze, akiknek 80,5%-a (1 millió fő) vallotta magát ukrán, 12,1%-a (151 ezer fő) magyar, 2,6%-a (32 ezer) román, 2,5%-a (31 ezer) orosz és 1,1% (14 ezer) cigány nemzetiségűnek. Az anyanyelv szerinti megoszlás alapján az ukránok, magyarok és oroszok aránya (81%, 12,7%, 2,9%) meghaladta az említett nemzetiségeket.

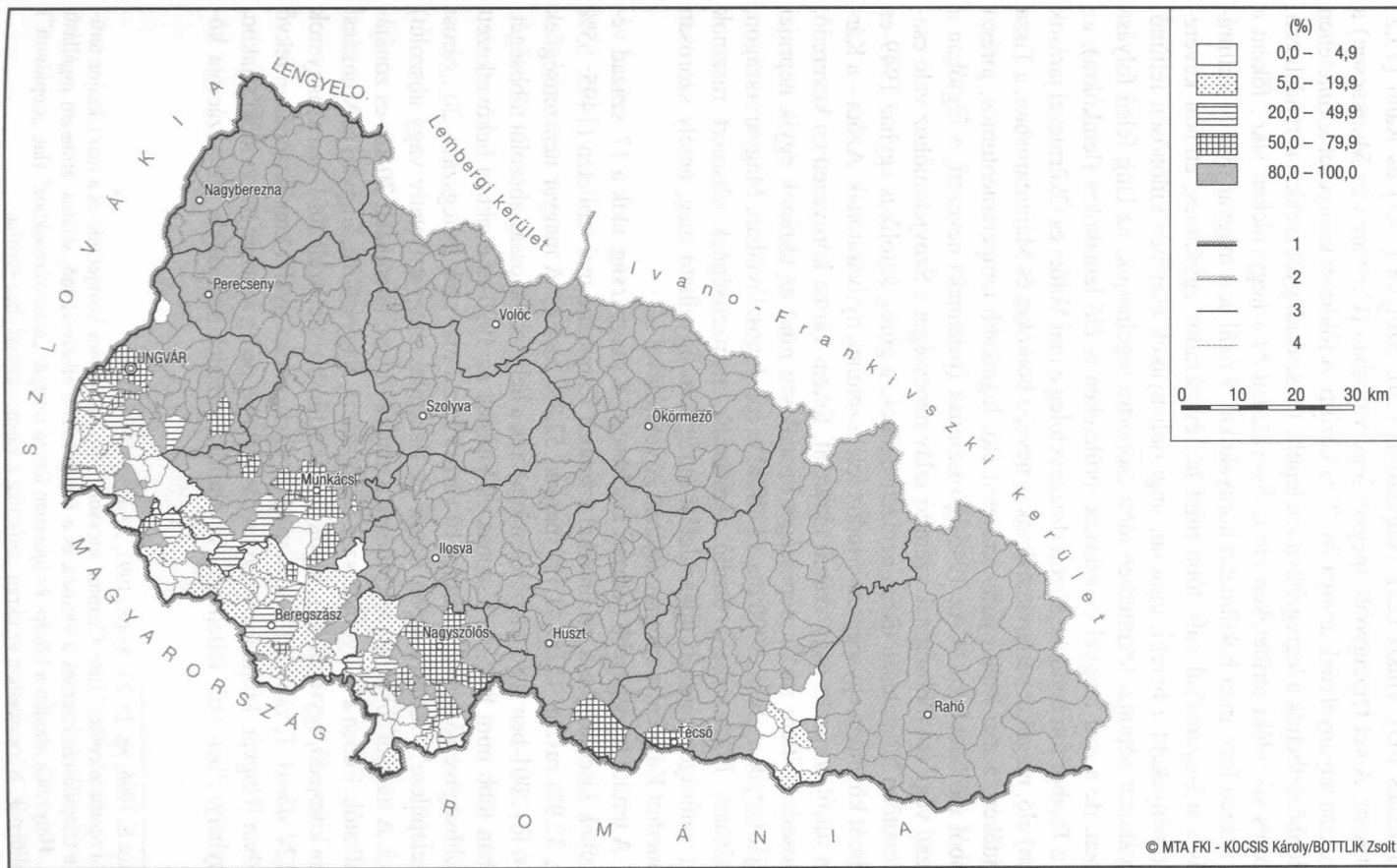
A több mint egymilliónyi **ukrán** a terület 13 járása közül 12-ben, 10 városból 9-ben, 20 ún. „városi típusú települése” közül 17-ben, az összes faluból (579) 485-ben a népesség többségét képviseli. A hegyvidéki területek túlnyomó részén arátúlnyomó része az elmúlt évszázadokban a Tótság, Tótföld, Vendvidék¹⁵⁶ nevet viselte,

⁶² A jelenség mögött a cigányság és más, vegyes etnikai gyökerekkel rendelkező, vagy magyarságtudatában korábban megrendült, többnyire határvidéki járásokban élő társadalmi rétegek esetében az állt, hogy a 21. század elején (1944 óta először) gazdasági szempontból is „érdemes lett” magyarnak lenni. A népszámlálás idején a magyar nemzetiségűnek a korábbiakhoz képest nagyobb arányú bevallása a határátlépést megkönnyítő, magyarországi támogatások igénybevétele lehetővé tevő „magyarigazolvány” megszerzésével, a magyar nyelvnek a mindennapi gazdasági kapcsolatokban ugrásszerűen megnőtt hasznosságával függött össze.

⁶³ E tekintetben a Rahói járásban üdítő kivételnek számított a félreeső fekvésű Gyertyánliget, ahol a magyarok aránya 1989–2001 között 13,9%-ról 14,5%-ra nőtt a kisebb mértékű elvándorlás és a magyar etnikai öntudat feléledése, felélesztése következtében (ld. BOTLIK J.–DUPKA GY. 1993. 256 p.).

22. ábra. A magyar nemzetiségűek számának változása Kárpátalján (1989–2001). – 1 = államhatár; 2 = „oblaszty” (terület, régió); 3 = járáshatár; 4 = településhatár

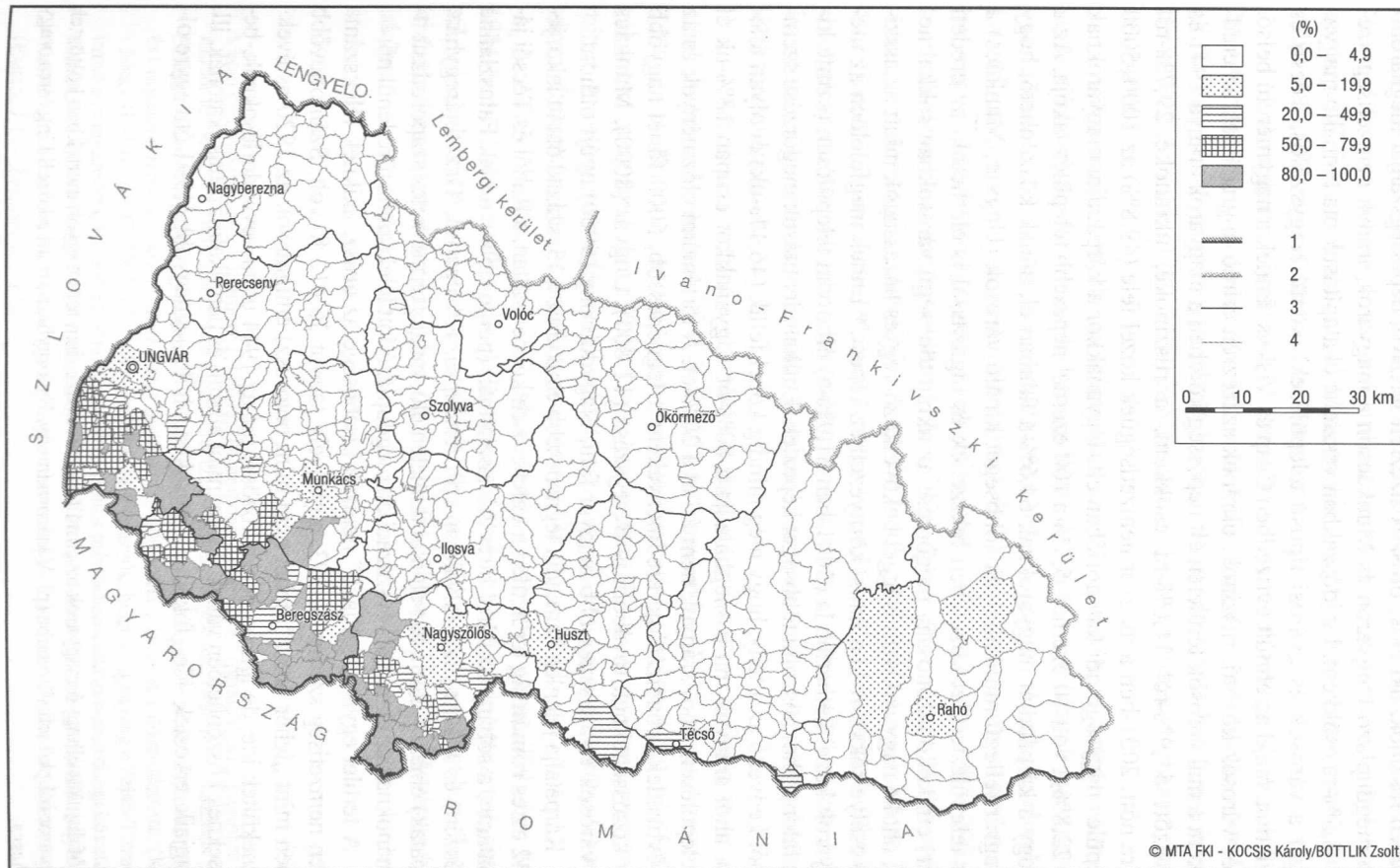
23. ábra. Az ukrán nemzetiségűek aránya Kárpátalján 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = „oblaszty” (terület, régió); 3 = járáshatár; 4 = településhatár

(89), Munkács (63), Huszt (25), Nagyszőlős (20), Szolyva (15,3) és Rahó (13,2) nyújt otthont. A két legnagyobb, megyei jogú városban (Ungváron és Munkácson) a ruszin–ukrán anyanyelvűek aránya 78–77% közötti. A földrajzi környezet tekintetében megkülönböztethetjük a legrégebben letelepült, 13. századi gyökerekkel is rendelkező, hegylábi és síkvidéki területeken élő dolisnyákokat és a hegyvidéken lakó, főként a 15–18. század folyamán beköltözött hornyákokat. Közülük a magyar nyelvi, kulturális hatás a ma-gyarokkal való több mint hét évszázados együttélés, etnikai keveredés eredményeként a beregi, ugocsai, ungi dolisnyákok esetében különösen feltűnő. A hornyákokat néprajzi tekintetben több csoportra tagolhatjuk: az Ung felső folyása közelében, de a mai lengyel és szlovák területeken is élő lemákokra (lemkókra); az Ung és a Talabor forrásvidéke között (hozzátéve a mai Volóci és Ökörmezei járások területén) élő, magukat verhovinaiaknak is nevező bojkókra és Máramarosban, a Tisza forrásvidékén, a mai Rahói járás területén élő, leginkább temperamentumos, jórészt favágásból élő huculokra.⁶⁴ Az 1945-ig ruszinnak (ruténnek) nevezett, a régióban a 17. század vége óta többségének számító szláv népességet a Szovjetunióhoz való csatlóást követően hivatalosan ukrán nemzetiségűnek, a görög katolikus egyház 1949-es likvidálását követően egységesen ortodox felekezetűnek nyilvánították. Azóta – a Kárpátokon túlról érkezett, nagy számú ukránnal, főként városi környezetben keveredő, elukránosodó – itteni ruszin népességet hivatalosan mint az ukránok egyik néprajzi csoportját tartják nyilván. 1990 óta a külföldön (pl. Jugoszláviában, Magyarországon, Szlovákiában, Romániában) önálló nemzetnek, nemzetiségnek elismert ruszinok körében valóságos nemzeti újjászületési mozgalom figyelhető meg, amely szorosan összefonódott Kárpátalja autonómiájának követelésével is.

A terület legnépesebb nemzeti kisebbsége, a **magyarság**, akik a 17. század végén kerültek kisebbségbe a ruszinokkal szemben Kárpátalja mai területén (1495: 65% magyar, 32,9% ruszin; 1715: 41,1% magyar, 52,8% ruszin). A magyar nemzetiségűek (151 516 fő) 2001-ben is 80 településen képezték a helybeli lakosság abszolút többségét, 53 faluban több mint 80%-át. Csapnak és Visknek az 1990-es években bekövetkezett ukrán többségűvé válásával a terület 10 városa közül már csak Beregszász, 20 „városi típusú települése”⁶⁵ közül csupán Bányú és Tiszaújlak magyar (relatív vagy abszolút) többségű. A magyar többségű települések a magyar–ukrán államhatár 20 km-es zónájában találhatóak. Ebben a túlnyomórészt a Beregszászi, Nagyszőlősi, Ungvári és Munkácsi járásokra kiterjedő, egyre inkább „híguló” etnikai tömbterületen élt 2001-ben a magyarok 78%-a (24. ábra). További 13%-uk a magyar–ukrán etnika-nyelvi kontaktzónában fekvő városokban (Ungvár, Munkács, Nagyszőlős), 9%-uk pedig a ruszin hegyvidéki tájakon, szórványhelyzetben volt fellelhető. Az elmúlt évtizedek szocialista urbanizációja kö-

⁶⁴ BONKÁLÓ S. 1996, pp. 25–27. АТЛАС, 1991, 25. р.

⁶⁵ „Városi típusú település” (ukr. Селища міського типу) a hajdani Szovjetunió és a mai Ukrajna területén a településrendszernek a városok és a falvak között elhelyezkedő, sajátos, átmeneti jogállású tagjai. Helyzetük alapján a közép- és újkorban létező magyar „mezővárosokhoz” (lat. „oppidium”) hasonlíthatók. Népségüket az ukrán statisztika a városi népességhez sorolja.

24. ábra. A magyar nemzetiségűek aránya Kárpátalján 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = „oblaszty” (terület, régió); 3 = járáshatár; 4 = településhatár

vetkeztében ruszinok, ukránok, oroszok tízezreit felszívó, népességszámát megháromszorozó-megduplázó Ungváron és Munkácson a magyarok aránya nemzetiség szerint 6,9–8,5%-ra csökkent. Ez időszakban vesztette el alapításuk óta fennálló magyar többségét a városok és „városi típusú települések” közül Nagyszőlős, Técső és Aknaszlatina, majd az elmúlt évtizedben Csap és Visk is. Ennek a nagyméretű belső, falvak és városok közötti, ruszinok, ukránok százezreit érintő migrációnak az eredményeként a mai városok területén élt népesség körében a magyarok aránya 1941 és 2001 között 51,9%-ról 11,6%-ra csökkent, a ruszinoké, ukránoké 29,7%-ról 77,5%-ra nőtt. 2001-ben a magyar nemzetiségűek közel fele (49,8%) az 1000–5000 fős település nagyságrendi kategóriában élt. Ugyanakkor a kárpátaljai magyaroknak csupán 22,8%-a volt 10 ezernél, 5,3%-a 100 ezernél népesebb település lakója. Az a tény, hogy a kárpátaljai magyaroknak 64,6%-a faluban él, annak köszönhető, hogy a nem agrár jellegű munkahelyek többségét kínáló városok (Ungvár, Munkács) a magyar településterület közelében fekszenek és ingázással is elérhetőek, az eredeti (magyar) etnikai önazonosság megőrzése az ukrán többségű városokban sokkal nehezebb, ahol a nagy valószínűséggel bekövetkező vegyes házasságok miatt az asszimiláció esélye sokszorosa a falusi környezethez képest.⁶⁶ Ennek megfelelően az itteni magyarok közel kétharmada (2001-ben 61,9%-a) élt olyan településen (szinte kizárólag falun), ahol abszolút többséget képeztek. Etnikai identitásuk megőrzése szempontjából kedvező az a tény, hogy még mindig közel felük (46,1%-uk) él olyan településen, ahol arányuk ma is meghaladja a 80%-ot. Ugyanakkor csupán 18%-uk él olyan településen, ahol arányuk nem éri el a 20%-ot. A történelmi előzmények és az utóbbi évtizedek urbanizációja eredményeként a legnépesebb, 5000 főnél nagyobb magyar közösségeknek továbbra is Beregszász (12 800), Ungvár (8000), Munkács (7000) városok és a legnagyobb magyar falu, Nagydobrony (5000) nyújt otthont.

Kárpátalja jelenleg harmadik legnépesebb etnikuma, a 13. század óta itt lakó, jelenleg 32 ezres **románosság** területileg meglehetősen koncentráltan, a Rahói és Técsői járások határán, a sóbányászatáról híres Aknaszlatinán (pontosabban annak Faluszlatina nevű részén) és a környező falvakban (pl. Alsóapsa, Középpapsa, Tiszafejéregyház, Szorospaták) élnek. A kompakt etnikai területen élő, magas természetes szaporodású itteni románoknak az elmúlt fél évszázadban megduplázódott lélekszáma töretlenül nő.

A terület egyik „legifjabb” nemzeti kisebbsége az **orosz**, akiknek lélekszáma 2001-ben nemzetiség szerint 30 993, anyanyelv szerint 36 412 fő volt. Számottevőbb tömegben mint „fehér orosz” (tehát nem mint belorusz) emigránsok az 1920-as években menekültek ide, de igazán népes közösséggé az 1944 utáni bevándorlásoknak, betelepítéseknek köszönhetően váltak. Ekkor mint állami- és pártalkalmazottak, katonák, ill. családtagjaik érkeztek ide, főként a városokba, ahol a legnagyobb (1991 óta egyre ol-

⁶⁶ A szülőfalujukot elhagyó magyarok az elmúlt másfél évtizedben már nagyobb mértékben költöztek át Magyarorszáig közeli városaiba (pl. Vásárosnamény, Nyíregyháza) mint a közeli Ungvárra, vagy Munkácsra.

vadó) közösségeik élnek: Ungvár (11 ezer), Munkács (7,3 ezer), Beregszász (1,5 ezer), Huszt (1,2 ezer). A Szovjetunió széthullását követően lélekszámuk az 1989-es állapothoz képest 2/3-ára csökkent, annak köszönhetően, hogy jelentős részük immár ukránnak vallja magát, ill. visszaköltözött Oroszországba.

Kárpátalján a **cigányok** (14 ezer fő)⁶⁷ túlnyomó többsége (1979-ben 69,6%-a, 2001-ben 62,4%-a) magyar anyanyelvűnek vallja magát. Ennek megfelelően 95%-uk alföldi, hagyományosan magyarul környezetben él, ahol 2001-ben a legtöbben Ungváron, Beregszászon (1700–1700) és Munkácson (1400) vallották magukat cigány nemzetiségűnek.

A **német** anyanyelvűek száma mára az 1941-es lélekszám hetedére olvadt a háborús veszteségek, deportálások, a kivándorlás és a német szórványok nyelvi elukránosodása miatt (2001: 1810 fő). Fokozódó nyelvi asszimilációjuk ellenére az elmúlt másfél évtizedben (a németek számára kedvező bel- és külpolitikai légkörben) etnikai öntudatuk megnőtt, amely a magát német nemzetiségűnek vallók számának 1989–2001 közötti emelkedésében is megnyilvánult (1989: 3478, 2001: 3582 fő). A 18–19. században betelepített németek és osztrákok mai utódai, azok néhány száz fős közössége Munkácson (jórészt a Várpalánka, Munkácsváralja városrészen), a környékbeli falvakban él, amelyek közül Alsóschönbornban még mindig a népesség többségét képezik. Az elmúlt évtizedben a kivándorlás különösen pószakói, alsóschönborni és bárdházai közösségeik lélekszámát apasztotta.

Anyanyelv szerint a **szlovákok** száma a természetes asszimiláció és az 1944 utáni kivándorlás miatt az 1941-beli 6853-ról napjainkban 2575 főre, az össznépesség 0,2%-ára csökkent. A legutóbbi népszámlálás nemzetiségi szempontból még 5695 szlovákot tartott nyilván, de ezeknek 42%-a már ukrán, 11%-a magyar anyanyelvűnek számított. A még mindig szlováknak számító népesség főként a nyugati határvidéken: Ungváron, Órdarmán, Unghután, Nagybereznán és Turjaremetén él.

Az 1941-ben még 78 727 **jiddis, héber** anyanyelvű száma 2001-ben 84-re, az 1941-ben 115 908 izraelita vallású lélekszáma 2001-ben 565 zsidó nemzetiségűre olvadt a 2. világháborús náci népiirtás és a túlélők túlnyomó többségének főként Izraelbe történő kivándorlása miatt. A még helyben maradt zsidók többsége Ungvár, Munkács és Huszt lakója.

⁶⁷ A nem cigány környezet különböző („látható”) szempontok alapján Kárpátalján is magasabbra becsüli a romák lélekszámát, mint amennyien cigány nemzetiségűnek vallják magukat. A szomszédos Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2001-ben 27 257-en vallották magukat cigány nemzetiségűnek, míg a 2003. évi országos reprezentatív cigánykutató ugyanitt 38 500 roma jelenlétét valószínűsítette. (KEMÉNY I. –JANKY B.–LENGYEL G. 2004, 14 p.) Amennyiben feltételezzük, hogy a cigányság a Felső-Tisza-vidéken mind a magyarországi, mind az ukránjai oldalon azonos mértékben vállalja nemzetiségi hovatartozását, akkor 2001-ben (14 ezer cigány nemzetiségű helyett) 20 ezer lakost lehetne Kárpátalján cigánynak minősíteni. Ez a szám azonos a Területi Statisztikai Hivatal által 1989-ben végzett becslés eredményével. (СМЕЦЬ, Г.С.–ДЯЧЕНКО, Б.І. 1993).

3.3. Erdély

A Kárpát-medence jelenleg Romániához (1918-ig Magyarországhoz) tartozó (több mint 100 ezer km²-nyi) részét ma Magyarországon „Erdélynek”⁶⁸ nevezzük. A tulajdonképpeni, történeti Erdély (kb. 57 ezer km²-en) a Keleti-, Déli-Kárpátok és az Erdélyi-középhegység között (a Királyhágótól keletre) terül el. Ez utóbbi terület a középkori Magyar Királyságban (Budától távoli, sajátos földrajzi fekvésének köszönhetően, mai fogalmak szerint) önkormányzattal rendelkezett, amelynek élén a király által kinevezett vajda állt. 1541–1690 között a teljes függetlenségét elvesztett magyar államiság és a magyar nemzeteszme fenntartójaként többnyire mint Oszmán vazallus, autonóm fejedelemség, 1690–1867 között⁶⁹ a Habsburg Birodalom egyik (a magyar koronához tartozó) tartományaként létezett. 1867-től 1918-ig az Osztrák-Magyar Monarchia keretén belül, Magyarország (területi autonómiával már nem rendelkező) részét képezte. 1918-tól Romániához tartozik, eltekintve az 1940–1944 közötti időszaktól, mikor az 1940. 08. 30-i, második bécsi döntés eredményeként északi (43 101 km²-nyi) része⁷⁰ ideiglenesen visszakerült Magyarországhoz.

3.3.1. Az 1992-es etnikai térszerkezet

Az 1992 január 7-i román népszámlálás időpontjában az erdélyi megyék területén 1989 közepéhez képest 310 ezerrel kevesebb, 7 723 313 lakost találtak az összeírók. E népességből nemzetiség szerint közel 5,7 millió (73,6%) vallotta magát románnak, 1,6 millió (20,8%) magyarnak, közel 203 ezer (2,6%) cigánynak, 109 ezer (1,4%) németnek, 50 ezer ukránnak, 27 ezer szerbnek, 19 ezer szlováknak, csaknem 8 ezer bolgárnak, 4,5 ezer csehnek, 4 ezer horvátnak.⁷¹ A 20. századi migrációk, et-

⁶⁸ Erdély területét a szövegben tágabban értelmezzük és a történeti Erdély mellett a Bánság mai romániai részét, a körös-vidéki és máramarosi (partiumi) területeket is beleértjük, gyakorlatilag a Magyarországtól Romániához csatolt teljes területtel azonosítjuk. A trianoni békeszerződésben Magyarországtól 102 724 km²-t csatoltak Romániához (LÖKKÖS J. 2000. 283 p.). Később az 1921 júniusi csehszlovák–román és az 1924 áprilisi jugoszláv–román határmódosítás, területcseré eredményeként ennek az „Erdélynek” nevezett, 1895–1918 között magyar múlttal rendelkező területnek a kiterjedése 103 093 km²-re nőtt.

⁶⁹ Eltekintve a Rákóczi-szabadságharc idején az 1704–1711 közötti időszakról.

⁷⁰ A visszacsatolt terület népessége az 1930-as román népszámlálás szerint 2 394 764 (48,7%-ban román, 42,1%-ban magyar anyanyelvű), az 1941-es magyar népszámlálás alapján 2 577 260 fő (52,1%-ban magyar, 41,5%-ban román anyanyelvű) volt (VARGA E.Á. 1992. 144 p.).

⁷¹ A románok magukban foglalják az aromunokat és macedo-románokat, a magyarok a székelyeket és csángókat, a németek a szászokat és svábokat, az ukránok a ruszinokat is. Az anyanyelvi statisztikák szerint az erdélyi megyék összterületén a népesség az alábbiak szerint oszlott meg: 5 815 425 (75,3%) román, 1 619 735 (21%) magyar, 91 386 (1,2%) német, 84 718 (1,1%) cigány, 47 873 (0,6%) ukrán, 31 684 szerb–horvát (0,4%), 18 195 szlovák, 7302 bolgár, 3934 cseh.

nikai folyamatok eredményeként Erdély etnikai arculata egyrészt a nemzeti kisebbségek rovására és a románok javára lényegesen egyszerűsödött, homogenizálódott, másrészt pedig a cigányság lendületes térfoglalása következtében tarkábbá is vált.

A **románok** a 16 erdélyi megye közül 14-ben abszolút többséget, Hunyad, Beszterce-Naszód és Fehér területén 90% feletti, Szebenben, Brassóban, Krassó-Szörényben, Temesben, Aradban és Máramarosban 80–90% közötti arányt képviseltek. A régió korabeli 26 municipiumából 22, 92 egyéb városából 77, az 5203 faluból pedig 4222 szármított román többségűnek. A szinte homogén román falusi térségek elsősorban Dél-Máramarosban, a történeti Naszód és Kővár-vidéken, a Szamos-hátságán, az Erdélyi-középhegységben és a Déli-Kárpátokban találhatók. Az erőltetett, etnikailag irányított városnövekedés eredményeként az erdélyi városi népesség 75,6%-a már román nemzetiségűnek számított. Ezzel összefüggésben a korábbi évszázadokban szinte kizárólag falusinak számító erdélyi románok abszolút többsége (58,9%-a) városi lakossá vált. A 100 000 főnél népesebb településen 26,9%-uk, a 20 és 100 ezer közötti lakosú városokban 20,2%-uk élt. Erdély legnagyobb városai közül az 50–70 éve még magyar-német többségű Temesvár, Kolozsvár, Brassó lakóinak 75–90%-a 1992-ben már román nemzetiségű volt. Ugyanakkor a településhierarchia alsó fokán elhelyezkedő, 1000-főnél kisebb lélekszámú, főként hegy és dombvidéki, apró és kisfalvakban is átlagon felüli arányban (20,2%) lettek otthonra. A román etnikai területnek a természeti környezettel összefüggő településhálózati sajátosságai miatt – elsősorban a mőcvidéki és hunyadi románságnak köszönhetően – az 500 lakosúnál kisebb falvak, hegyi tanyák, szállások össznépségén belül a románok már 81%-os arányt képviseltek. 1992-ben az erdélyi románok 95%-a olyan város és kommuna⁷² lakója volt, ahol a abszolút (67,1%-uk 80% feletti) többségben éltek. Mindössze 0,7%-uk otthona volt olyan (főként székelyföldi) helyi közigazgatási egységben, ahol arányuk a 20%-ot sem érte el. 100 ezernél is többen vallották magukat románnak (ezer főben) Brassón (287), Temesváron (275), Kolozsvárott (249), Nagyszebenben (159), Aradon (151), Nagyváradon (144) és Nagybányán (120).

A nemzetiség szerint 1604 ezer (anyanyelv szerint 1620 ezer) fős erdélyi **magyarság** a mai Hargita és Kovászna megyékben, azok négy municipiumában (Marosvásárhely, Csíkszereda, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy), 14 egyéb erdélyi (ebből 9 székelyföldi) városban⁷³ és 795 faluban képezett többséget 1992-ben. A városban élők aránya 56%-ot, a 100 ezer főnél népesebb településen élőké 20,4%-ot ért el a magyarok körében. A románokhoz hasonló mértékben (20,6%) laktak a 20–100 ezer fő közötti népességű középvárosokban is. Ugyanakkor a románokhoz viszonyítva a falvak közül az

⁷² Romániában a „kommuna-község” (comună) mint önálló közigazgatási egység átlagosan 4–5 (az Erdélyi-középhegységben, a Mőc földön gyakran 20–30, vagy annál is több) falut foglal magában. 2004. december 31-én Románia 12 957 faluján 2827 község és 314 város (közülük 103 municipium) osztozott (ROMÁNIA in cifre 2005. 3 p.).

⁷³ Az említett municipiumokon kívül magyar többségű erdélyi városok voltak 1992-ben: a Székelyföldön Barót, Borszék, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, Kovászna, Szentegyháza, Székelykeresztúr, Szováta, Tusnádfürdő; a nyugati megyékben Érmihályfalva, Margitta, Nagykároly, Nagyszalonta és Szilágycseh.

1000–5000 főnyi lakosságú közép és nagyfalukat részesítették inkább előnyben. Jórészt a 44%-ban falusi, főként székelyföldi, bihari, szilágysági magyaroknak köszönhetően az erdélyi **magyarok** 51,6%-a olyan városban, kommunában élt, ahol arányuk meghaladta az 50%-ot. Míg a 80%-nál is magyarabb jellegű településen élő magyarok aránya 30,5%, addig az olyan (20% alatti magyar arányú) kommunákban lakók aránya, ahol nyelvük nem számított hivatalosnak 22,2% volt. A magyarok legnépesebb közösségei akkor már – Marosvásárhelytől eltekintve – olyan városokban⁷⁴ (Kolozsváron, Nagyváradon, Szatmárnémetin) voltak fellelhetők, ahol a magyarok az elmúlt 4–5 évtizedben 23–41%-os kisebbségbe kerültek. Erdély magyarjainak 45,1%-a a székelyföldi, 27,5%-a a partiumi, 10,4%-a észak-, 8,8%-a dél-erdélyi, 8,2%-a bányászi megyékben élt. Etnikai területeik viszonylagos homogenitását csupán a Székelyföldön és Észak-Biharban tudták megőrizni. Szatmárban és Szilágyban a románokkal, németekkel, cigányokkal meglehetősen keverten, a többi régióban pedig kisebb-nagyobb nyelvszigeteken és diaszpórákban éltek.

Az 1992-es népszámlálás időpontjában az erdélyi népességből 202 665-en vallották magukat **cigány** nemzetiségűnek, 84 718-an cigány anyanyelvűnek. Az eltérés abból ered, hogy a romániai cigányoknak többsége (54,3%-a) román, 4,7%-a magyar anyanyelvű és csak 40,9% tartotta a cigányt anyanyelvének. Amennyiben feltételezzük azt, hogy a mai Magyarországon és Romániának az erdélyi részén a cigányság azonos mértékben vállalja nemzetiségét, akkor Erdély 1992-beli cigány népessége hozzávetőleg 700 ezer főre, az össznépesség 9%-ára volt becsülhető.⁷⁵ A cigányságnak a főként 18. században kialakult, többnyire etnikailag vegyes (román, magyar, német) jellegű településterületeiben az elmúlt évszázadban nem történt lényeges változás. Ennek megfelelően a cigányok 42,2%-a belső erdélyi területeken (Maros, Szeben, Kolozs, Brassó megyék), 34,1%-a a nyugati területeken (Temes, Arad, Bihar, Szilágy, Szatmár megyék) élt.⁷⁶ A 30 olyan kommuna közül, ahol arányuk meghaladja a 20%-ot 27 az Erdélyi-medencében (ebből 23 a hajdani Szászföldön) volt található. Ezen igazgatási egységekben, ahol nyelvük elvileg hivatalos lehetne az erdélyi cigányságnak 1992-ben csupán 10,2%-a élt, míg 43,5%-uk lakóhelye olyan kommuna volt, ahol helybeli arányuk az 5%-ot sem érte el. A 34%-ban városlakó cigányok legnépesebb közösségeinek fő településterületeik vonzásközpontjai adtak otthont (ezer főben): az Erdélyi-medencében Marosvásárhely (3,3), Kolozsvár (3,2), Dicsőszentmárton, Torda (2,4–2,4); a nyugati peremvidéken Temesvár (2,7), Arad és Nagyvárad (2,1–2,1). Az 1992-es népszámlálás időpontjában 24, többnyire a szászok által jórészt elhagyott településen és egy kommunában (az Olt parti Ugrán) vallotta magát a helybeli népesség többsége cigánynak.

⁷⁴ A négy legnépesebb magyar közösség 1992-ben a következő erdélyi városokban élt (ezer főben): Marosvásárhely (84), Kolozsvár (75), Nagyvárad (74), Szatmárnémeti (54).

⁷⁵ Magyarországon 1993 szeptemberében–októberében a Központi Statisztikai Hivatal (Budapest) 480 083 cigány és „átmeneti” életvitelű, cigánynak minősített lakost talált. Közülük 143 ezren nevezték magukat az 1990-es népszámlálás idején cigány nemzetiségűnek.

⁷⁶ A cigány nemzetiségűek 1992-ben Maros (5,7%), Szeben (4,1%), Bihar és Szilágy (3,4%) megyékben érték el legmagasabb arányt.

A történelmi Erdély hajdani harmadik domináns etnikuma a **németség** lélekszáma az 1966-beli 372 ezerről 1992-ben nemzetiség szerint 109 ezer, anyanyelv alapján 91 ezer főre apadt. A fiatalabb generációk túlnyomó részének kivándorlása révén vészesen elöregedett, harmadában már nyugdíjas korú etnikum 38%-a a történelmi Erdélyben („szászok”), 44,1%-a a Bánságban és Arad vidékén („svábok”), 17,9%-a pedig a Partiumban élt. Ez utóbbi területen, Szatmárban volt található az a kb. 10 ezer fős, az elmúlt két évszázadban elmagyarosodott, magyar anyanyelvű, sváb eredetű közösség, amely 1992-ben politikai-gazdasági megfontolásból hirtelen már nem magyarnak, hanem németnek vallotta magát. 1930-ban az erdélyi németek 5%-át kitevő szatmári svábok utódainak volt köszönhető, hogy az 1992-ben még 15 német (abszolút vagy relatív) többségű település közül 7 szatmári volt. A Bánságban és az erdélyi Szászföldön (Királyföldön) csupán 4–4 apró falu tudta – többnyire csak relatív – német többségét megőrizni.⁷⁷ Ezek után nem meglepő, hogy a saját etnikai többségű kommunákban a németeknek már csak 2%-a, 5% alatti szórványban azonban már 62,4%-a élt. Az elmúlt évtizedekben a menekülésszerű kivándorlás eredményeként az erdélyi németeknek akkor már csak harmada élt falun. A német közösségek fennmaradását biztosító városok közül a legtöbb német nemzetiségű (ezer főben) – az össznépesség 2–5%-át alkotva – Temesvár (13,2), Nagyszeben (5,6), Resicabánya (5,3) és Arad (4,1) lakója volt.

Az 50 ezer fős **ukrán–ruszin** kisebbség 73%-a az ukrán határ közelében, Máramarosban, 21%-a pedig a Bánság területén szétszóródva élt, az előbbi területen 11, az utóbbin 10 falun belül képezve etnikai többséget. Legnagyobb számban Havasmezőt (10 240), Visóoroszit (4913), Oroszköt (4762), Felsőronát (4013) és Pálosremetét (2384) lakták.

A románokhoz hasonlóan ortodox vallású, az elmúlt évszázadban főként kivándorlás révén folytonosan apadó lélekszámú, 27 ezres **szerb** lakosság szinte kizárólag a Bánság lakója volt. A többségében Szerbia határa és Temesrékas közelében lévő szerb többségű falvak száma 1966–1992 között 20-ról 11-re csökkent, amelyek közül a legjelentősebbnek az alábbiak számítottak: Szinice, Szerbszentmárton, Fejérdomb, Rádonya, Nérasolymos, Néramező. A legnagyobb lélekszámú szerb közösségek azonban Temesvár (7748) és Újmoldova (1782) városokban éltek.

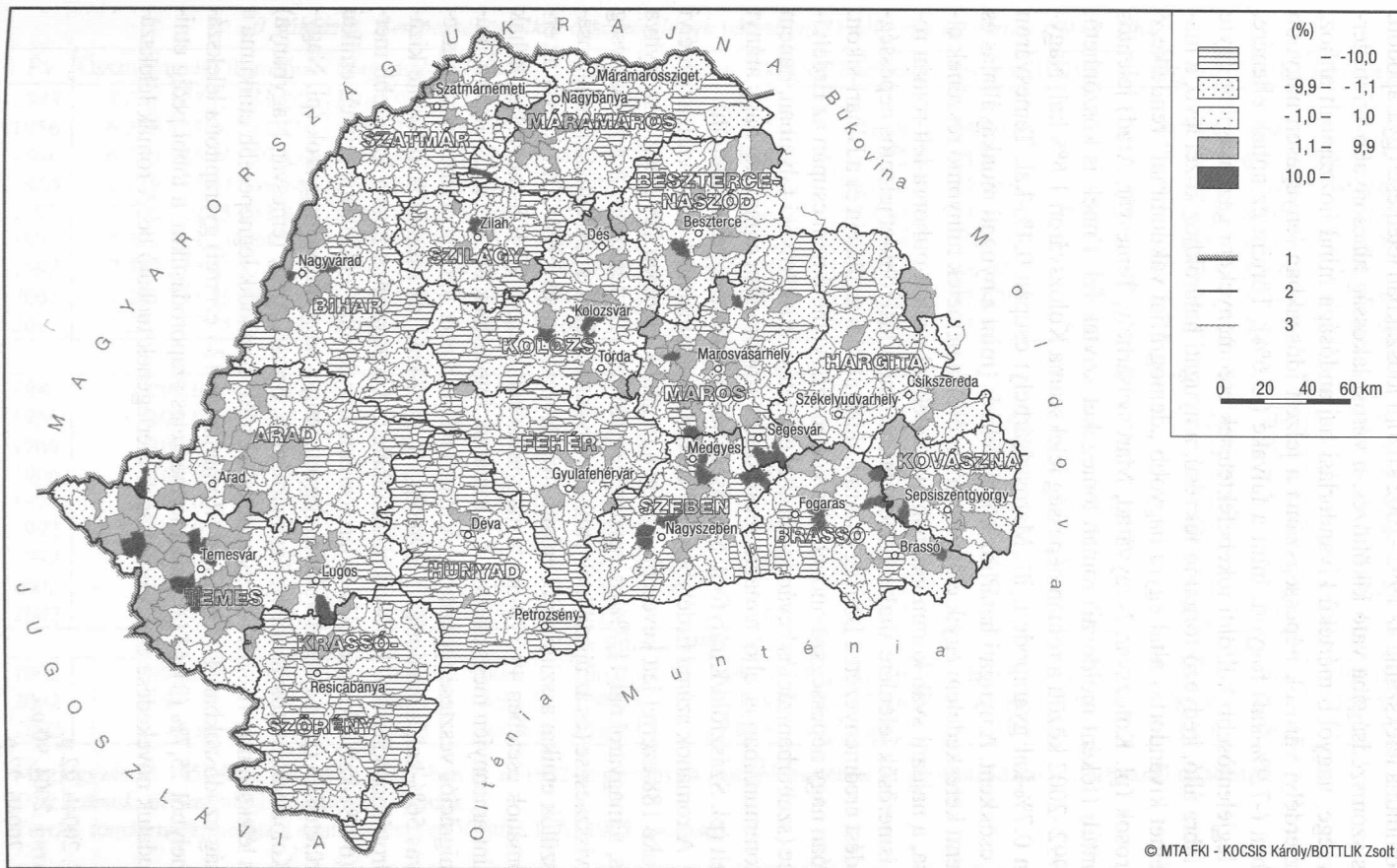
A 18–19. században beköltözött, 1992-ben 19 ezer fős, többségében római katolikus vallású **szlovákság** 48%-a Bihar és Szilágy megyék határán húzódó Réz-hegység írtásfalvaiban, 23%-a (4404) Románia egyetlen többségében evangélikus szlovákok által lakott városában, a nagy forgalmú nemzetközi határátkelőhelyen, Nagylakon élt. A réz-hegységi szlovákok legnépesebb (500–800 fős) közösségei Magyarpatakon, Bodonoson, Sóllyomköváron, Hármaspatakon voltak fellelhetők.

⁷⁷ 1992-ben még német többségű települések: Szatmárban: Csanálos, Mezőfény, Mezőpetri, Kisdengeleg, Mezőterem, Nagymajtény, Krasznabélték; a Bánságban: Karánberek, Temesfő, Szörényordas, Ószagyva; a Szászföldön: Kisdísnód, Apajúrfalu, Bese és Szászszlós.

3.3.2. Az 1992 és 2002 közötti időszak

Az 1992 és 2002-es népszámlálás közötti időszakban Románia népességének száma több mint 1,1 millióval, Erdélyé közel 502 ezerrel (6,5%-kal) csökkent az 1989-es forradalom, rendszerváltozás utáni határnyitással, a gazdasági összeomlással összefüggő tömeges (többnyire a fiatal, szülőképes korúakat érintő) emigráció, natalitás-visszaesés, fokozódó természetes fogyás miatt. Az erdélyi lakosság lélekszáma csökkenését 25,8%-ban (129 555) a természetes fogyás, 74,2%-ban (372 025) a vándorlási veszteség eredményezte. A legutóbbi két népszámlálás közötti időszakban minden megye népességszáma csökkent, de a természetes és mechanikus népmozgalmi okok miatt rendkívül eltérő mértékben. Míg Temes (-3,2%), Kolozs, Beszterce-Naszód, Kovászna (-4,6%), Maros (-4,8%) megye az erdélyi átlagnál is kevésbé fogyott, addig Krassó-Szörény (-11,5%) és Hunyad (-11,4%) megyék lakosságuk több mint tizedét elvesztették. A tényleges fogyás mértékét a dominánsan román Beszterce-Naszód (+2,4%), Máramaros (+1,2%) és a nagyszámú cigány lakosságnak is ott-hont adó Szeben (+0,1%) megyék természetes szaporodása (a magyar többségű Hargita és Kovászna megyékben a natalitás és mortalitás közel egyensúlya: -0,6% és -0,3%) fékezte, Arad (-5,1%), Krassó-Szörény (-3,5%), Bihar, Kolozs (-3%), Temes (-2,6%) és Szilágy (-2,5%) megyékben a nagyarányú természetes fogyás fokozta. Az így kialakult kedvezőtlen demográfiai helyzetet a súlyos válságba került román nehézipar által uralt Hunyad (-9,5%), Krassó-Szörény, Brassó (-8%) megyék komoly vándorlás vesztesége tovább torzította. Ugyanakkor Arad (-0,2%), Temes (-0,6%) és Kolozs (-1,6%) megyékben a német, magyar, román kivándorlást a kárpátontúli román bevándorlásnak csaknem sikerült ellensúlyoznia.

A népesedési komponensek fentiekben vázolt, megyei szintű vizsgálata nyomán kialakult térbeli képét tovább árnyalhatják a városi, kommuna szintű elemzések (25. ábra). Annak ellenére, hogy a főbb etnikumok közül legkevésbé (-5,1%-kal) a románok lélekszáma fogyott, a legsúlyosabb (1992–2002 között 10%-nál is nagyobb mértékű) demográfiai veszteséget a leginkább román jellegű hegy-dombvidéki területek (pl. a Krassó-Szörényi-érchegység, Ruszka-havas, Déli-Kárpátok, Erdélyi-középhegység, Szamos-hátság, szilágysági Bükk, Széples/Cibles) szenvedték el. Minderre a válságba került, tömeges munkanélküliség sújtotta, nehézipari városok, félreeső fekvésű, kedvezőtlen életkörülményeket kínáló falvak, havasi szállások egyre inkább elöregedett román lakosságának természetes fogyása, a kedvezőbb gazdasági helyzetben lévő erdélyi nagyvárosokba való folytatódó elköltözése és az elmúlt másfél évtizedben növekvő mértékű kivándorlása miatt került sor. Ezen – többnyire falu!város, hegy!völgyi, periféria!centrum – migráció ellene hatott a közelmúltbeli országos és nemzetközi urbanizációs trendeknek, amelyek során a kedvezőbb lakókörnyezetre törekedve nagyvárosi (jórészt lakótelepi) lakosok tömegei költöznek a kedvező ingázási és (a lakótelepekhez képest) jobb életkörülményeket kínáló városkörnyéki falvakba. Ennek a szuburbanizációs folyamatnak eredményeként számos erdélyi nagyváros (pl. Temesvár, Arad, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyszeben, Brassó) kör-

25. ábra. Az összlakosság számának változása Erdélyben (1992–2002). – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = város- és kommunahatár

nyéki kommuna lélekszáma az 1992–2002 közötti időszakban tetemesen gyarapodott. A város szomszédságába való kiköltözés, a városi lakosság alacsonyabb szintű termékenysége, nagyobb mértékű kivándorlási hajlandósága mind hozzájárult ahhoz, hogy az erdélyi városok népességszáma a jelzett időszakban lényegesen nagyobb mértékben (-7,9%-kal) fogyott, mint a falvaké (-3,6%). Történt ez annak ellenére, hogy a legjelentősebb külföldi tőkebefektetések eredményeként gazdaságilag egyre inkább lábra álló, kedvező forgalmi fekvésű, a nyugati határokhoz közel lévő, a magyar–német kivándorlás által egyre nagyobb „demográfiai vákuummal” rendelkező nagyvárosok (pl. Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Temesvár, Arad) jelentős kárpátontúli (főként moldovai) román tömegeket szívtak fel. Ennek is köszönhető, hogy 1992–2002 között a román népesség lélekszáma Kolozsvárott 1,6%-kal, Nagyváradon 0,7%-kal gyarapodott, ill. Marosvásárhelyt csupán 0,4%-kal, Temesváron 1%-kal csökkent. A nyugati határhoz közeli fekvés (mint a nyugati munkavállalás és határmenti kereskedelem egyik előnyös tényezője), a németek túlnyomó részének eltávozása, a hajdani sváb kommunákban évtizedekkel ezelőtt otthonra lelt román rokonok, ismerősök jelenléte által is ösztönzött bevándorlási többlet jelentős népességnövekedést eredményezett a Bánság és Arad-vidék alföldi területein és a Bihari-síkon. Hasonlóan nagy népességszámnövekedés volt megfigyelhető nem csupán az Erdélyi-medence (szuburbanizációs bevándorlás által érintett) városkörnyéki falvaiban, hanem olyan kommunáiban is, ahol a magas természetes szaporodású cigányság nagy arányt képviselt (pl. Szászföld/Királyföld, Mezőség, Maros mente egyes területein).

A románok száma Erdélyben 290 ezerrel (Romániában 1 millióval), az erdélyi magyaroké 188 ezerrel lett kevesebb, amely a románok esetében 1992-höz viszonyítva 5,1%-os, a magyaroknál 11,7%-os veszteséget jelentett (10. táblázat). A termékenység drámai visszaesése (és az újszülöttek etnikai nyilvántartásánál tapasztalható pontatlanságok, a szülők etnikai asszimilációt erősítő nyilatkozatai) miatt 1992–2001 között az erdélyi románok esetében 49 370-nel, a magyarokéban viszont 97 108-cal többen haltak meg, mint amennyien megszülettek.⁷⁸ A románok fogyásának 86%-át a „Nyugatra” irányuló migrációs veszteség jelentette. A magyarok 188 ezer fős fogyásában a természetes fogyás 56%-kal, a vándorlási veszteség kb. 34%-kal,⁷⁹ az asszimiláció (szinte kizárólag elrománosodás) kb. 10%-kal részesülhetett. A magyarok száma a legkisebb mértékben (6–7%-kal) a kivándorlás és természetes fogyás által legkevésbé érintett etnikai tömbterületeiken (pl. a Székelyföldön) fogyott, míg a nagyvárosi magyarok (pl. Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely, Szatmárnémeti, Brassó, Arad, Temesvár, Nagybánya) 1992-es lélekszámuk 16–26%-át elvesztették. Erdély harmadik legnépesebb etnikuma a cigányság ez időszakban 41 810 fővel (Romániában 134 ezerrel) gyarapította lélekszámát, amelyből 75,7% (31 651)⁸⁰ jutott természetes szaporodásukra, a többi pedig etnikai öntudatuk növekedése és kivándorlásuk mérlegének tudható be. A romák lélekszá-

⁷⁸ KISS T. 2004b. 22 p.

⁷⁹ HORVÁTH I. 2004. 90 p.

⁸⁰ KISS T. 2004b. 22 p.

10. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása Erdély mai területén (1948–2002)

Év	Össznépesség	Románok	Magyarok	Németek	Cigányok	Ruszinok, Ukránok	Szerbek	Szlovákok	Horvátok	Bolgárok	Csehek	Egyebek
1948	5 761 127	3 752 269	1 481 903	332 066	..	..	..	..	..	..	..	..
1956	6 218 427	4 041 156	1 558 254	367 857	78 278	31 532	43 689	23 093	..	9 749	9 645	55 174
1966	6 719 555	4 559 432	1 597 438	371 881	49 105	36 888	41 972	21 839	..	9 707	8 446	22 847
1966	6 719 555	4 569 546	1 625 702	373 933	32 022	36 208	39 816	19 558	..	9 268	5 086	8 416
1977	7 500 229	5 203 846	1 691 048	347 896	123 028	42 760	32 140	21 133	7 433	9 067	6 305	15 573
1992	7 723 313	5 684 142	1 603 923	109 014	202 665	50 372	27 163	19 446	6 751	7 885	4 569	7 383
1992	7 723 313	5 815 425	1 619 735	91 386	84 718	47 873	31 684	18 195	..	7 302	3 934	3 061
2002	7 221 733	5 393 552	1 415 718	49 229	244 475	49 299	20 816	17 070	6 691	6 607	3 041	15 235
2002	7 221 733	5 541 286	1 429 473	40 653	106 212	46 473	18 854	15 952	6 309	6 087	2 625	7 809

%-ban

1948	100,0	65,1	25,7	5,8	..	..	..	..	..	..	..	..
1956	100,0	65,0	25,0	5,9	1,3	0,5	0,7	0,4	..	0,2	0,1	0,9
1966	100,0	67,9	23,8	5,5	0,7	0,6	0,6	0,3	..	0,2	0,1	0,3
1966	100,0	68,0	24,2	5,6	0,5	0,5	0,6	0,3	..	0,1	0,1	0,1
1977	100,0	69,4	22,6	4,6	1,6	0,6	0,4	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2
1992	100,0	73,6	20,8	1,4	2,6	0,7	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
1992	100,0	75,3	21,0	1,2	1,1	0,6	0,4	0,2	..	0,1	0,1	0,0
2002	100,0	74,7	19,6	0,7	3,4	0,7	0,3	0,2	0,1	0,1	0,0	0,2
2002	100,0	76,7	19,8	0,6	1,5	0,6	0,3	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1

változás (1992 = 100%)

1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2002	93,5	94,9	88,3	45,2	120,6	97,9	76,6	87,8	99,1	83,8	66,6	150,8
2002	93,5	94,8	88,3	44,5	125,4	97,1	82,2	87,7	..	83,4	66,7	255,1

Megjegyzések: 1956-ban, 1966-ban, 1977-ben és az 1992-es anyanyelvi adatok esetében a horvátok adatai a szerbeknél találhatóak.

Dőlt számok: népszámlálási anyanyelvi adatok.

Forrás: román népszámlálási adatok (részben VARGA E.Á. 1998 nyomán).

ma számottevőbb kivándorlásuk miatt Erdélyben „csupán” 20,7%-kal, az óromániai területeken viszont 46,5%-kal gyarapodott. A 2. világháború idején még közel 540 ezres erdélyi németiség száma napjainkban kevesebb mint tizedére olvadt az 1970-es évek végétől felgyorsuló, majd 1990-ben szinte meneküléssé fajuló németországi kivándorlásuk miatt. Az 1992–2002 közötti periódusban a folytatódó kivándorlásuk és rendkívül előregedett közösségük gyors ütemű természetes fogyása miatt a németek lélekszámuk 54,8%-át elvesztették.

A **románok** lélekszámának változását alapvetően az objektív, népmozgalmi tényezők alakították, a szubjektív (asszimilációs, disszimilációs, alapvetően román-magyar-cigány oda-vissza irányuló nemzetváltási) folyamatokkal szemben. 1992–2002 között a természetes fogyás 0,9%-kal, a negatív migrációs szaldó 4,4%-kal apasztotta az erdélyi románok számát. A románlakta tájak népességének természetes népmozgalmi magatartásában még negyedszázaddal ezelőtt is felismerhető volt a 20. században kialakult, északkelet–délnyugati szembenállás: 1981-ben a természetes szaporodás értéke a beszterce-naszódi, máramarosi területeken még meghaladta az évi 11‰-et, a Bánságban és a Partium déli részén már az 5‰-et sem érte el, sőt Arad megyében már akkor 2,5‰-es természetes fogyást figyeltek meg. A délnyugati megyékben a gazdasági megfontolásokkal, az életszínvonal emelésének kísérletével összefüggő viszonylag alacsony termékenység, mesterségesen visszafogott reprodukció a szomszédos mai magyarországi és szerbiai (vajdasági) tájakon is hasonló demográfiai mutatókat eredményezett már a 20. század első felében is.⁸¹ A rendszerváltozást követően ezek a román demográfiai területi különbségek kezdtek kiegyenlítődni egyrészt a Bánságban, főleg Temes megyében nagy számban leteleplő, magas termékenységű románok miatt, ill. a kedvezőtlen demográfiai folyamatoknak az északi román településterületekre való átterjedése miatt. Ez utóbinak köszönhetően Kolozs és Bihar megyékben 1991-től, Szilágyban, Szatmárban és Marosban 1992-től a mortalitás értékei már meghaladják a natalitását. 2003-ban már csak a hagyományosan magas termékenységű bukovinai, észak-moldovai területekkel szomszédos, csaknem színromán Beszterce-Naszód (+1,2‰) és Máramaros (+0,2‰) megyék területén figyeltek meg természetes szaporodást. A románok száma a legnagyobb mértékben (10%-nál is jobban) a korábban már említett hegyvidéki területeken fogyott az előregedett népesség természetes fogyása és a reprodukív korúak fokozódó elvándorlása miatt. Ezen tényezők a legszerényebb életkörülményeket kínáló Krassó-Szörény, Hunyad, Fehér, Szilágy, Szatmár megyék románságának 1992–2002 között 7–10%-os veszteséget okoztak. A gazdasági és földrajzi szempontból legjobb helyzetben lévő, nyugati, határvidéki megyék és a legjobb életkörülményekkel rendelkező nagyvárosok me-

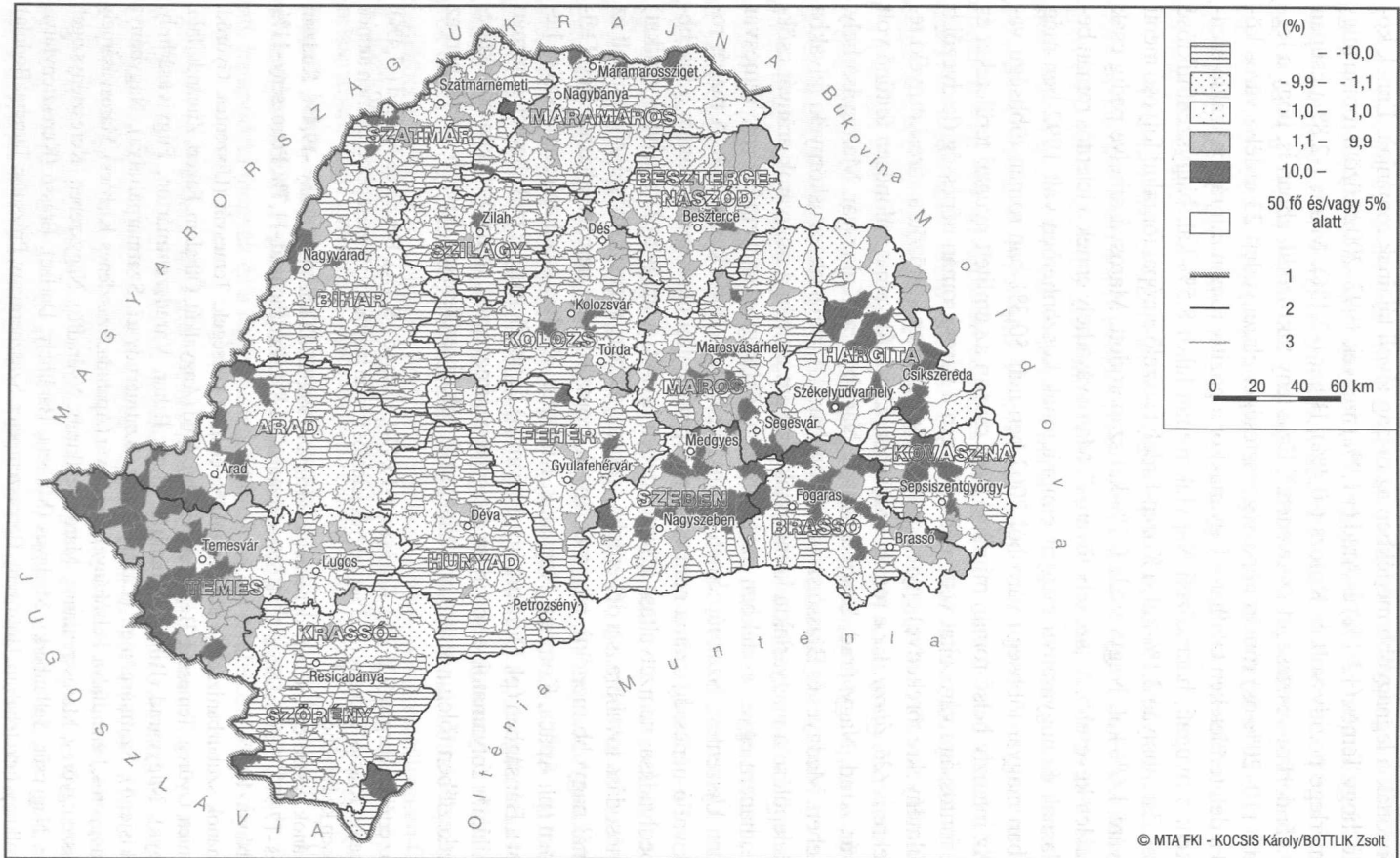
⁸¹ Az 1931–1933 közötti időszakban Temes-Torontál és Krassó megyékben évi 0–3‰ közötti természetes fogyást, Arad és Szörény megyékben 0–3‰-es, az északkeleti, túlnyomórészt görög katolikus román és római katolikus magyar népesség lakta területeken (Csík, Maros, Kolozs, Szamos, Szilágy, Szatmár, Beszterce-Naszód, Máramaros megyékben) 9–15‰-es természetes szaporodást figyeltek meg. A mai romániai Bánság, Hunyad és Arad megyék, a szerbiai Vajdaság, Dél-Magyarország együttes területe már az 1930-as években a Kárpát-medence legalacsonyabb (évi 6‰ alatti) természetes szaporodású térségét képviselte. (RÓNAI A. 1945. 204 p.)

gyei vonzották a legnagyobb mértékben az ország távoli tájainak románjait. Ennek köszönhető, hogy Temes (+2,1%) és Arad (+1,9%) megyék 1992–2002 közötti román migrációs mérlege pozitív volt és Kolozs (-0,4%), Bihar (-2,1%), Maros (-2,8%) csupán szerény vándorlási veszteséget szenvedett.⁸² Ez a tény tükröződik abban is, hogy a leg súlyosabb (10–20%-os) román népességvesztés elszorított 23 erdélyi város közül⁸³ 18 a déli területeken található. Ugyanakkor a pozitív román migrációs szaldó eredményeként a nyugati, határközei Nagylak román lakói 8,5%-kal, Nagyszentmiklósé 3,2%-kal, Zsombolyáé 2,1%-kal, a Közép-Erdélyt átszelő európai forgalmi folyosó menti Kolozsváré 1,6%-kal, Nagyváradé 0,7%-kal szaporodott, Marosvásárhelyé pedig csak 0,4%-kal lett kevesebb. A „székely főváros”, Marosvásárhely ennek a jelentős román bevándorlásnak és nagyarányú magyar emigrációnak köszönhetően vált 1992-ben még 51,4%-ban magyar többségű városból 2002-ben már 50,3%-ban román többségű várossá. Az intenzív belső román migráció nem csupán az említett nyugati területeket és kiemelt fontosságú városokat vette célba, hanem a városi román népesség (kedvezőbb életkörülményekre törekedve) egyre nagyobb tömegekben költözött a városkörnyéki településekre is (26. ábra). Ez a román szuburbanizációs folyamat különösen feltűnő volt Temesvár, Arad, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Nagybánya, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyszeben, Medgyes és Brassó szomszédságában.⁸⁴ A románok városkörnyéki falvakba való kitelepülése a magyarlakta kommunákban nem csupán a magyarok arányát csökkentette, hanem egyes esetekben azokat román többségűvé is formálta (pl. Temesvár közelében Újszentest, Szatmárnémeti szomszédságában Batiz kommunát. A magát románként valló népesség száma nem csupán népmozgalmi okok miatt, hanem a kisebbségek beolvadása, nemzetváltása következtében is nőtt. A magyarok (nyelvi és etnikai) elrománosodása továbbra is a dél-erdélyi szórányaikban, városi közösségeikben volt az átlagosnál nagyobb mértékű, míg a cigányok (roma!román) nemzetváltását főleg Dél-Erdélyben (pl. Apáca, Komána, Nagysink, Kiskapus, Zsidve, Alsókarácsonfalva) és helyenként a Bánságban (pl. Dunaorbágy, Perjámos) figyelték meg. Ezzel ellentétes, román disszimilációs folyamatok elsősorban a cigány származásúak roma öntudata növekedése következtében főleg a szatmári, szilágysági, bihari területeken, kisebb mértékben az

⁸² Ezek az értékek Hargita (-25,9%), Kovászna (-10,4%), Hunyad (-9,4%), Beszterce-Naszód (-7,4%), Máramaros, Krassó-Szörény (-7,3%) megyék jelentős román migrációs veszteségeihez mérten tűnnek különösen kedvezőnek.

⁸³ A románok vesztesége néhány dél-erdélyi városban 1992–2002 között: Urikány -19,4%, Kudzsir, Fogaras -17,9%, Oravicabánya -15%, Stájerlakanina -14,8%, Vajdahunyad -11,7%, Petrozsény -11%, Resicabánya -10,5%.

⁸⁴ A románok szuburbanizációja által leginkább érintett községek: Temesvár (Újszentest, Győröd, Újmosnica, Gyüreg, Temesség, Bégaszentmihály), Arad (Angyalkút, Öthalom, Fakert, Zimándújfalva, Sofronya), Nagyvárad (Biharszentandrás, Bors, Bihar, Váradszentmárton, Fugyivásárhely, Köröskisjenő), Szatmárnémeti (Lázári, Batiz, Szatmárudivari, Szatmárpálfalva), Nagybánya (Miszmogyorós, Lénárdfalva, Felsőbánya), Kolozsvár (Apahida, Szászfenes, Kisbács), Marosvásárhely (Marosszentgyörgy, Marosszentanna, Marosszentkirály, Nyárádtó), Nagyszeben (Kereszténysziget, Kiscsúr, Nagycsúr, Sellenberk), Medgyes (Muzsna, Baráthely, Darlac), Brassó (Keresztényfalva, Szászvolkány, Feketehalom, Hóltóvénny, Barcaszentpéter, Szászhermány, Prázmár, Tatrang, Bodola).

26. ábra. A román nemzetiségűek számának változása Erdélyben (1992–2002). – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = város- és kommunahatár

Erdélyi-medencében voltak tetten érhetőek.⁸⁵ A partiumi területeken a románok rovására elvértve visszamagyarosodás is lezajlott: pl. Szilágyszegen, Vetésen, Mikolán és a Berettyó közeli magyar–román kontaktzónában (Bályok, Érabrány, Tóti, Vámosláz kommunákban). Összességében a románoknak kedvező és a nemzeti kisebbségek rovására lezajló, román etnikai tömbösödést és kisebbségi felmorzsolódást előrevetítő népmozgalmi folyamatok eredményeként azon erdélyi városok és kommunák száma, ahol a románok aránya meghaladja a 80%-ot 1992–2002 között 658-ról 687-re, az itt élők aránya a románok körében 67,1%-ról 73,2%-ra nőtt.

Az erdélyi **magyarok** 11,7%-os tényleges fogyását elsősorban (a románokkal ellentétben) nem a migrációs veszteség (-4,5%), hanem a 6%-nyi természetes fogyás eredményezte. Erdélyi összesítésben a magukat magyarnak vallók körében (hasonlóan a magyarországiakhoz⁸⁶) a halálozások száma 1982 óta haladja meg az élveszületéseket,⁸⁷ amelyre a székelyek körében jóval később, csak 1992–1993 óta került sor. Sőt a háromszékiek (Kovászna megyeiek) esetében 1992-től napjainkig inkább az ellentétes előjelű természetes népmozgalmi mutatók kiegyenlítődéseről, évi -1,5–+1,5‰ közötti ingadozásáról lehet inkább beszélni, ami kárpát-medencei magyar dimenzióban sajnos már valóságos „demográfiai sikernek” tekinthető. A magyarok természetes népmozgalmának térbeli különbségei szoros összefüggést mutatnak az itteni magyarság településterületének etnikai földrajzi, történeti sajátosságaival. A legkedvezőbb demográfiai mutatókkal a tömbmagyarság, ill. az erős magyar többségű területek lakói rendelkeznek, amelynek ellentétét a dél-erdélyi, bánsági (főként városi) magyarság képezi. Ezt a megállapítást tükrözik a szülőképes korú erdélyi magyar nők általános termékenységi arányszámai is, amelyek 2002-ben a Székelyföldön 40–44‰-es, a szatmár-szilágyi területeken 35–39‰-es, a déli szórványmagyarság körében 20–29‰-es értéket képviseltek.⁸⁸ A magyarok migrációs veszteségei is hasonló területi képet mutatnak. A tömbmagyarság, elsősorban a székelyek (közülük is a háromszékiek) emigrációs potenciáljának⁸⁹ és tényleges kivándorlásának mértéke⁹⁰ jóval

⁸⁵ A magukat korábban románnak vallók 2002-ben legnagyobb tömegben a következő kommunákban vallották magukat immár cigánynak: a Partiumban Kraszna, Halmosd, Szopor, Szatmárhegy, Krasznaterebes, Nagyszokond, Tenke, Biharhosszúaszó, az Erdélyi-medencében Előpatak, Szászmagyarós, Sinka, Marosugra.

⁸⁶ Magyarországon 1981 óta figyelhető meg folyamatosan természetes fogyás.

⁸⁷ VERES V. 2004. pp. 41–42.

⁸⁸ VERES V. 2004. 60 p.

⁸⁹ A székelyföldi magyarok 44,7%-a, a „belső-erdélyi” magyarok 67,4%-a foglalkozik a kivándorlás gondolatával (KISS T.–CSATA Zs. 2004. 119 p.).

⁹⁰ A Magyarországon 2001-ben bevándorló státust szerzők jóval nagyobb arányban származnak Kolozs, Bihar és Maros megyékből, mint az az erdélyi magyarok térbeli eloszlása alapján várható lett volna (GÖDRI I. 2004. 137 p.). Mindez elsősorban a nagy emigrációs potenciállal, külföldi kivándorlási háttérrel rendelkező, nagyvárosi (kolozsvári, nagyvárad, marosvásárhelyi) magyarság nagyarányú kitelepedésének volt köszönhető. Ugyanakkor az 1992–2002 közötti migrációs adatok alapján megállapítható, hogy a székelyföldi magyarság az erdélyi magyar emigránsok körében lényegesen alúlreprezentált, szülőföldhöz való ragaszkodásuk nagyobb mértékű.

elmarad a belső erdélyi magyar kisebbség azonos mutatóitól. A magyarok térbeli eloszlásának változásában az említett kivándorláshoz képest ma már lényegesen kisebb szerepet játszik a belső vándorlás. Ez utóbbi keretén belül, a románokhoz hasonlóan inkább a városi (többnyire lakótelepi) magyaroknak a környező településekre való kiköltözése a számottevő. A szuburbanizációs migrációnak köszönhető, hogy számos magyarlakta város szomszédságában a magyar népesség lélekszáma (az erdélyi átlagos 11,7%-os csökkenés ellenére) nőtt: Sepsiszentgyörgy (Sepsikőröspatak, Gidófalva), Marosvásárhely (Jedd, Marosszentanna), Kolozsvár (Szászfenes, Apahida), Szatmárnémeti (Szatmárudvari, Szatmárpálfalva, Pusztadaróc), Nagyvárad (Bors, Biharszentandrás, Fugyivásárhely) (27. ábra). Az objektív népmozgalmi tényezők mellett a nemzetváltási, asszimilációs-disszimilációs etnikai folyamatok a magyarok fogyásának tizedét jelenthették a vizsgált időszakban.⁹¹

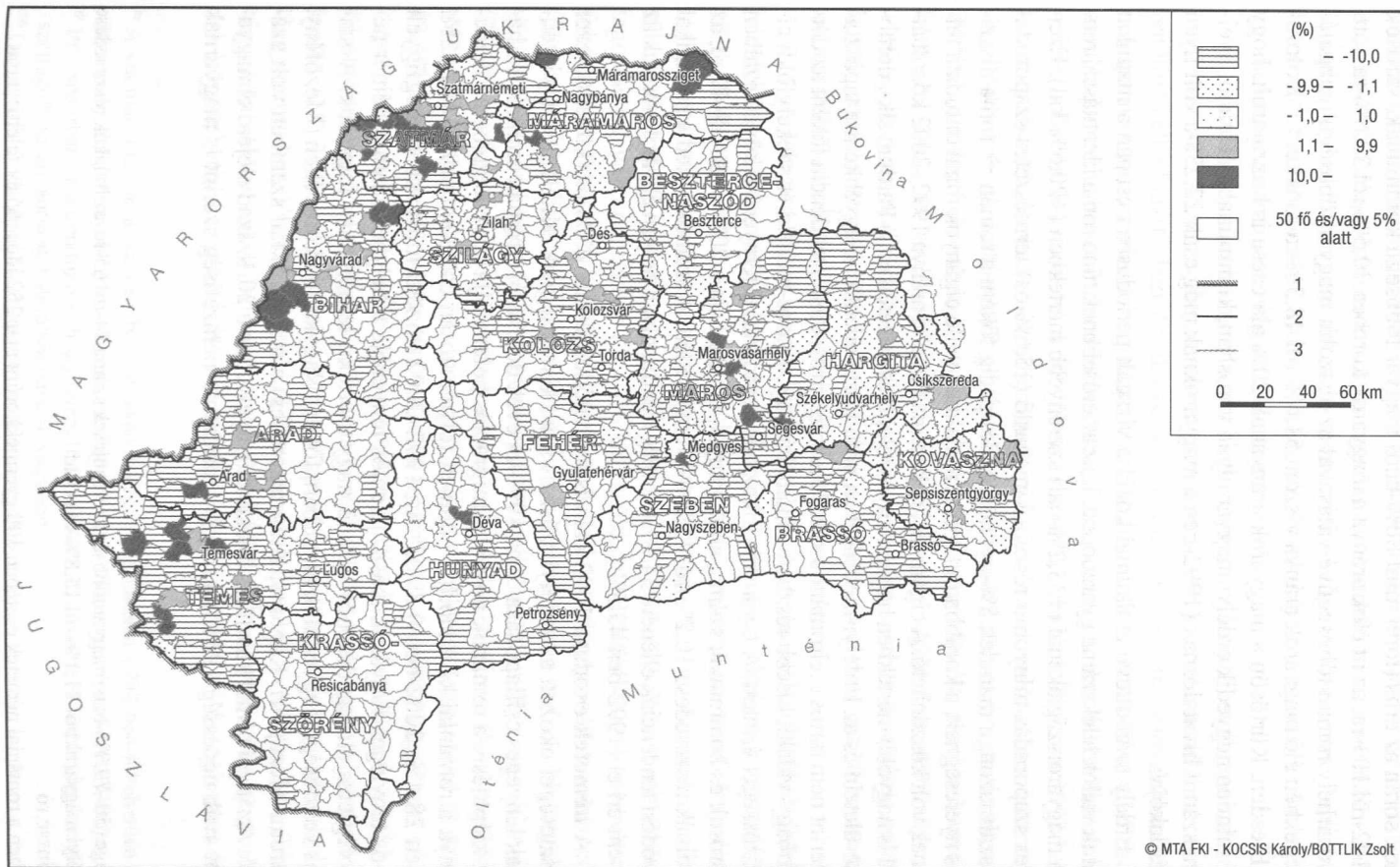
A már vázolt természetes népmozgalmi, migrációs okok mellett a túlnyomórészt szórványhelyzetben, többnyire városokban, helyenként falusi nyelvszigeteken, rendkívüli román természetes asszimilációs nyomás alatt élő magyarok anyanyelv, majd nemzetváltásának is köszönhető, hogy Dél-Erdélyben a magát magyarnak valló népesség száma 1992–2002 között 20,6%-kal, a Bánságban és Arad-vidéken 19,8%-kal fogyott, míg magyar identitását ideálisabb etnikai földrajzi viszonyok között őrző székelység lélekszáma „mindössze” 7,6%-kal⁹² lett kevesebb. Az említett dél-erdélyi, bánsági területeken, ahol a szórványmagyságra egyre reménytelenebbül kísérli meg nyelve és etnikai identitása megőrzését, SZILÁGYI N.S. az asszimilációs veszteséget tényleges fogyásuk 51–61%-ára teszi.⁹³ Ugyanakkor meg kell említenünk, hogy a magyarok nem csak súlyos asszimilációs veszteségeket szenvedtek, hanem elvéve szerény nyereségre is szert tettek, amelynek révén magukat 1992-ben még románoknak, cigánynak, ill. németnek vallók gyarapították 2002-ben a kommuna magyarságának számát (pl. román → magyar disszimiláció: Vámosláz, Tóti, Érabrány; roma → magyar disszimiláció: Bályok, Marossárpatak, Nagyernye; német → magyar disszimiláció: Túrterebes, Majtény, Krasznabéltek, Mezőterem, Csanálos, Szaniszló). A belső (többnyire szuburbanizációs) vándorlásoknak, gyakran a helyi román lakosság nagyobb arányú elvándorlásának és az imént vázolt, magyaroknak kedvező asszimilációs folyamatoknak köszönhetően a magyarok számottevően tudták arányukat növelni a következő területeken: a Szatmárnémeti–Zilah–Nagyvárad háromszögben,⁹⁴ az Erdélyi-medence egyes félreeső fekvésű területein (pl. Bálványosvár-alja, Szék, Magyarpalatka, Búza, Szentmáté, Mezősámsond, Magyarlapád), a Székelyföld belső részein, ill. egyes városaiban (pl. Sepsiszentgyörgy, Balánbánya, Szováta). A románoknál már említett etnikai tömbösödési folyamat a magyaroknál is megfigyelhető volt,

⁹¹ VERES V. szerint 6–16%. i.m. 51 p.

⁹² Ez időszak alatt Magyarországon 8,3%-kal, Szlovákiában 8,2%-kal csökkent a magyarok száma.

⁹³ SZILÁGYI N.S. 2004. 232 p.

⁹⁴ Ezen folyamatoknak köszönhető, hogy Szatmárban és Szilágyban 2002-re ismét magyar többségű lett Mikola, Csanálos, Nagykolcs, Szatmárhegy és Kusaly községek népessége.

27. ábra. A magyar nemzetiségűek számának változása Erdélyben (1992–2002). – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = város- és kommunahatár

amelynek során az erős (több mint 80%-ban) magyar többségű kommunák, városok száma 102-ről 103-ra, az itt élők aránya a magyarok körében 30,5%-ról 32,6%-ra nőtt. Marosvásárhely román többségűvé válásával az abszolút magyar többségű igazgatási egységekben élő magyarok aránya viszont 51,6%-ról 48,5%-ra csökkent.⁹⁵ Kolozsvárott, Élesden, Kürtösön a magyarok arányának 20% alá esése is hozzájárult, hogy ma már minden negyedik erdélyi magyar olyan városban, kommunában él, ahol nyelvük nem számít hivatalosnak (1992-ben a magyaroknak még csak 22,2%-a volt ilyen település lakója).

Erdély számottevő etnikumai közül a vizsgált periódusban csupán a magukat **cigánynak** vallók lélekszáma gyarapodott, igaz az erősebbnek tűnő roma identitással rendelkező magyarországiakénál (+33,2%-nál) szerényebb mértékben (+20,6%-kal). Ezen tényleges szaporodás túlnyomó része a kimagasló (15,6%-os) természetes szaporodásukból származott, a maradék 5%-nyi növekedés pedig főként a román → roma disszimilációs nyereségnek, a korábban magukat románnak valló cigányok roma öntudata feléledésének volt köszönhető. A cigányok lélekszáma és helyi aránya 1992–2002 között átlagosnál is nagyobb mértékben hagyományos településterületeiken, a Partium sík-, dombvidéki területein és az Erdélyi-medencében nőtt. Ezzel ellentétes, egyébként a tapasztalatok szerint nem tartós („elrománosodási”, „elmagyarosodási”) tendencia főként az Olt- és Hortobágy-vidéki, kisebb részben néhány bánsági, Maros-melléki és székelyföldi cigány közösséget érintett. A cigányok fokozatos demográfiai térnyerése következtében azon városok és kommunák száma, ahol arányuk meghaladja a 20%-ot 30-ról 49-re, az itt élő romák részesedése 10,2%-ról 15,2%-ra emelkedett. A számukra kedvező etnikai átrétegződési tendenciák ellenére 34,9%-uk még mindig olyan helyen él, ahol arányuk az 5%-ot sem éri el (1992-ben 43,5%).

A **németek** exodusa 1992 után is folytatódott és kb. 43%-os (közel 60 ezer fős) veszteséget okozott az erdélyi szász és sváb kisebbségnek. Kitelepülésük intenzitásának lényeges csillapodása és az 1990-es évek derekától a román emigrációs hálózatok kiépülése, a románok növekvő migrációs potenciálja következtében a németek aránya a romániai kivándorlók körében folyamatosan csökkent (1990-ben 62%, 1992-ben 28,4%, 2002-ben 0,8%).⁹⁶ Az 1992–2002 közötti időszakban megfigyelt 54,8%-os tényleges fogyásuk másik jelentős tényezője a helyben maradt német népesség végletes elöregedéséből⁹⁷ eredő nagy mértékű természetes fogyásuk. Asszimilációs veszteségük egyedül Szatmárban, főként Nagykároly környékén (Mezőfény, Mezőterem, Mezőpetri, Kaplony, Krasznaterebes) a magyarokkal szemben volt számottevő. Az itteni római katolikus felekezetű, nyelvben a 20. század elejére elmagyarosodott sváb népesség 1941 óta folyamatosan már nemzetiség szerint is magyarnak

⁹⁵ A gyenge (50–79,9%-ban) magyar többségű települések száma 74-ről 65-re, az itt lakók részesedése az erdélyi magyarokból 21,1%-ról 15,8%-ra olvadt.

⁹⁶ www.insse.ro

⁹⁷ 2002-ben a romániai németek esetében 100 gyermekkorúra már 252 idős (65 év feletti) jutott.

vallotta magát, csupán az 1992-es népszámlálás idején lángolt fel újra⁹⁸ (talán utoljára) nagyobb tömegben német etnikai öntudatuk. Szatmári visszaszorulásuk miatt már egyetlen kommunában sem alkotnak többségek, sőt az 1990-es évek elején meneküléssé fajult kivándorlásuk miatt ma már 86,3%-uk olyan városban és kommunában él, ahol helybeli arányuk még az 5%-ot sem éri el.

Erdély legkisebb (arányukat tekintve tartósan 1% alatti) etnikumainak lélekszáma 1992–2002 között is folyamatosan csökkent, azonban etnikumonként és területileg rendkívül eltérő mértékben. Az alapvetően a természetes asszimilációval összefüggő demográfiai visszaszorulásuk nagymértékben függött etnikai terük földrajzi jellegétől⁹⁹ és attól, hogy identitásukat milyen helyi többségi-kisebbségi viszonyok között kísérik megőrizni. A horvátok-krassovánok 88,4%-a, a ruszinok, ukránok 76,7%-a 1992-ben olyan kommunában élt, ahol abszolút többséget képviseltek, ennek megfelelően lélekszámuk is alig (0,9%-kal, ill. 2,1%-kal) mérséklődött. A szlovákoknak és bolgároknak már csak 30,5%-a, ill. 46,1%-a volt saját etnikai többségű kommuna lakója, amelynek eredményeként 12,2%-kal, ill. 16,2%-kal fogytak. E tekintetben a leghátrányosabb helyzetben az 1992-es lélekszámuk 23,7%-át, ill. 33,4%-át elveszítő szerbek és csehek voltak, akik közül csupán a szerbek 16,1%-a (a csehek esetében senki sem) lakott olyan politikai kommunában, ahol számuk meghaladta a többi etnikumét.

A jelenleg már a németeknél is számosabb **ruszinok, ukránok** lélekszáma jelentékeny természetes szaporodásuk ellenére, alapvetően vándorlási veszteségeik miatt 2,1%-kal csökkent. Az ukrán határhoz tapadó, túlnépesedett, szerény életkörülményeket kínáló máramarosi etnikai törzsterületükről történő folyamatos elköltözésük miatt az itteni, visóvölgyi ruszinok lélekszáma 1992–2002 között mindenütt az átlagosnál nagyobb mértékben (3–15%-kal) csökkent. Belföldi migrációs célterületeik főként a máramarosi és bánásági településterületeik közeli regionális vonzáscentrumai (pl. Nagybánya, Temesvár), ill. a Bánáságban és Szatmárban a kedvezőbb forgalmi fekvésű, többnyire Lugos és Szatmárnémeti környéki kommunák¹⁰⁰ voltak. A jelentős (23,7%-os) fogyás sújtotta **szerbek** száma a Szerbiával határos, Duna melléki, szerb többségű kommunákban (Alsópozsgás, Szinice) csökkent legkevésbé (5,4%-kal és 13,1%-kal) a kisebb román asszimilációs nyomás, az anyaországgal való könnyebb kapcsolattartás és a kevésbé taszító életkörülményekkel összefüggő, kisebb mértékű elvándorlás miatt. Ugyanez a Maros közeli, fél évezredes múlttal rendelkező, jelentős (28–32%-os) népesség veszteséget elszenvedett szórványaikra (pl. Arad, Nagyszentpéter, Varjas) már sokkal kevésbé mondható el. A többnyire a Réz-hegységbeli falvakban élő, Bihar megyei szlovákok lélekszáma természetes szaporodásuknak köszönhetően csupán 5,4%-kal mérséklődött, szemben a Bánáságban és Arad-vi-

⁹⁸ A szatmári magyar anyanyelvűvé vált svábok ezen magatartását 1992-ben feltehetően a német állampolgárság könnyebb megszerzése, esetleg a németországi kivándorlás motiválhatta.

⁹⁹ Itt elsősorban arra gondolunk, hogy településterületük milyen méretű, mennyire kompakt vagy széttagolt, az anyaország határához tapad-e vagy sem.

¹⁰⁰ Lugoskiszfalu, Daruvár, Gavosdia; Mikola, Szamosdob.

dékén, jórészt nyelvszigeteken, szórványokban lakó nemzetársaikkal, akik ez időszakban 14–16%-kal lettek kevesebben. Etnikai térszerkezetükben bekövetkezett változások közül a legjelentősebb Nagylakon arányuknak 52,1%-ról 47,2%-ra történt zuhanása – a románok bevándorlása és az evangélikus szlovákok természetes fogyása miatt – továbbá a réz-hegységi falvakból a katolikus szlovákság folytatódó lehúzóódása a Sebes-Körös és a Berettyó völgyébe. Ez utóbbi eredményeként a szlovákok száma 2–49%-kal nőtt Élesden és Nagybárod, Kisősi, Tataros, Berettyószéplak kommunákban. A túlnyomórészt Resicabánya déli szomszédságában élő **horvátok-krassovánok** esetében ezen törzsterületükről a közeli nagyvárosokba, Resicabányára és Temesvárra irányuló, folytatódó elköltözés volt említésre méltó változás, amely a saját etnikai többségű környezetben élő horvátok-krassovánok arányát 88,4%-ról 83,4%-ra mérsékelte. A szórványközösségeik sorvadása mellett, hasonló migrációs folyamatot regisztráltak a **bolgárok** esetében, akik a Temes megye nyugati szegletében lévő, még saját etnikai többségű Óbesenyőről egyre nagyobb arányban a közeli Nagyszentmiklóásra és Temesvárra költöztek. A fél évszázada még háromszor népesebb bánági **csehek** lélekszáma az 1992-es érték 2/3-ára olvadt elsősorban a vészes előregedésükkel összefüggő természetes fogyás és asszimiláció miatt. Ez a kedvezőtlen folyamat egyelőre még az Almás-hegység déli részén megbúvó falvaikban számít kevésbé aggasztó mértékűnek („csupán” 15–16%-os csökkenés).

3.3.3. A 2002-es etnikai térszerkezet

A legutóbbi (2002. március 18-i) román népszámlálás adatai szerint Erdély 16 megyéjének területén élő 7 221 733 lakosból 74,7% vallotta magát román, 19,6% magyar, 3,4% cigány (roma), 0,7–0,7% ukrán, német, 0,3% szerb és 0,2% szlovák nemzetiségűnek. Anyanyelv szerint a románok aránya 76,7%, a magyaroké 19,8%, a cigányoké 1,5% volt. Főként a román és magyar anyanyelvű cigányoknak és németeknek köszönhetően a román és magyar anyanyelvűek száma meghaladja a román és magyar nemzetiségűekét. Az idegen nyelvi hatásoknak is a románok és magyarok állnak leginkább ellen, hiszen 98–99%-uknak a román és a magyar az anyanyelve. Ez az arány a szlovák, ukrán kisebbségnél 91–92%, a szerbeknél 88%. A németeknek és cigányoknak csupán 70,3%-a, ill. 44%-a vállalta saját anyanyelvét.¹⁰¹

Erdély etnikai térszerkezetében még mindig megfigyelhető két-két (dél-erdélyi-bihari és észak-erdélyi-máramarosi román; székelyföldi és észak-bihari magyar) etnikai tömb, valamint a közöttük húzóódó vegyes nemzetiségű zónák léte. A tudatos román nemzetépítés és etnikai homogenizációs politika eredményeként 1900–2002 között a románok aránya Erdélyben 55,1%-ról¹⁰² 74,7%-ra nőtt. Az erdélyi megyék

¹⁰¹ A romániai németeknek 70,3% német, 18,6%-a román, 10,7%-a magyar, a cigányoknak 51,5%-a román, 44%-a cigány, 4,5%-a magyar anyanyelvű volt 2002-ben.

¹⁰² VARGA E.Á. 1998. 373 p.

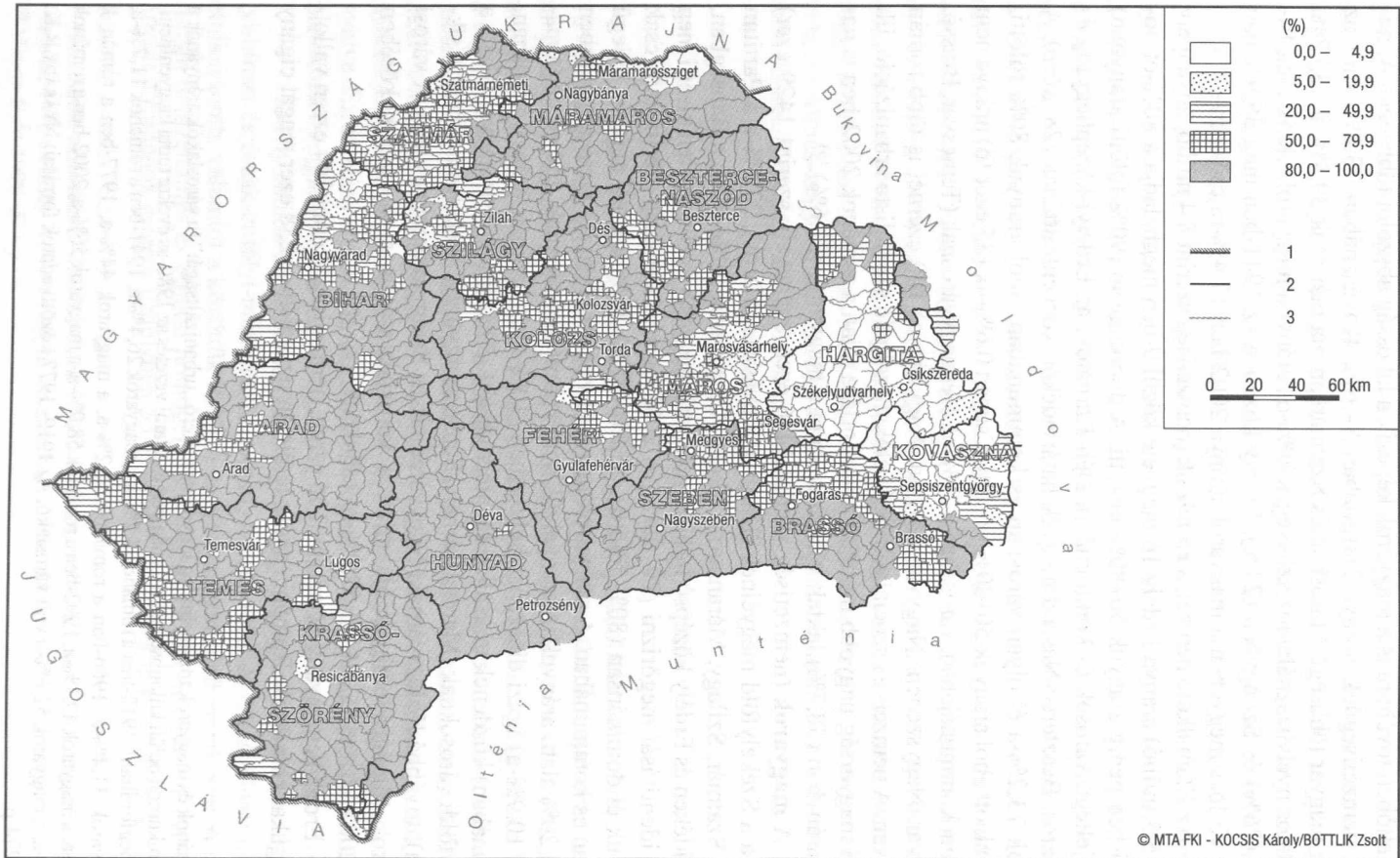
közül kettőben továbbra is a magyarok képezik a lakosság abszolút többségét. A magyarok nemzetiségük aránya Hargitában 84,6%, Kovásznában 73,8%, míg az 1948-ig magyar többségű Marosban és Szatmárban ma már csak 39,3%, ill. 35,2%. A hivatalos nyelvhasználathoz szükséges 20%-os arányt a magyarok elérik még Biharban (26%) és Szilágyban (23%). Erdély közepén az 1941-ben még 39,9%-ban magyar Kolozs megyében a magyarok aránya 2002-ben 17,4%-ra csökkent.

Az államalkotó nemzet, a **románok** (nemzetiség szerint 5,4 millió, anyanyelv szerint 5,5 millió) aránya Erdély 16 megyéje közül 9-ben meghaladja a 80%-ot, további 5-ben pedig arányuk 50–80% közötti. A dominánsan (90% fölötti arányban) román jellegű városok és kommunák a Déli-Kárpátok, az Erdélyi-középhegység és Máramaros, Beszterce-Naszód megyék határvidékén koncentrálódnak (28. ábra). A románok 73,2%-a él olyan városban és kommunában, ahol arányuk 80% fölötti, 23,3%-uk ott ahol arányuk 50–80% közötti. Csupán 0,6%-uk (35 ezer fő) aránya nem éri el saját kommunájában, városában a 20%-ot. Hét nagyvárosnak (Temesvár, Brassó, Kolozsvár, Nagyszeben, Nagyvárad, Arad, Nagybánya) 100 ezernél is több román lakosa van. A nemzet- és szociálpolitikai célokat szolgáló szocialista urbanizáció, ill. a városi magyarság nagyobb mértékű kivándorlása miatt a románok 2002-ben is nagyobb arányban (58,7%) laktak városban, mint a magyarok (52,6%).¹⁰³

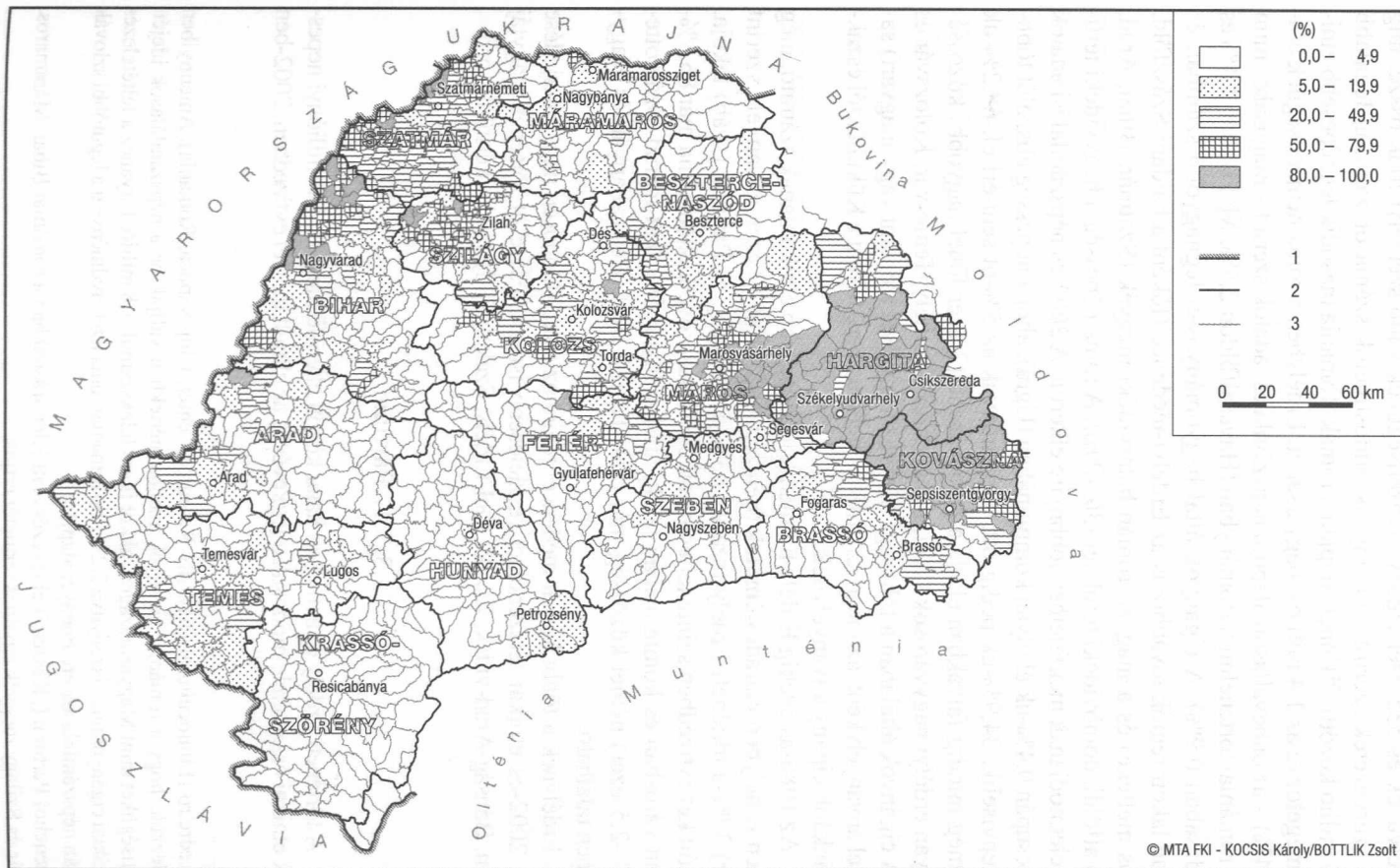
A **magyarok** (nemzetiség szerint 1416 ezer, anyanyelv szerint 1429 ezer) 47,2%-a a Székelyföld megyéinek (Hargita, Kovászna, Maros), 27,5%-a a Partium (Bihar, Szatmár, Szilágy, Máramaros) lakója. A magyarok többi része a Bánságban, Arad-vidéken és Erdély középső területein, kisebb-nagyobb nyelvszigeten kísérli meg etnikai identitását megőrizni (29. ábra). A 2002-es népszámlálás szerint már csak 32,6%-uk él dominánsan (80% fölötti), 15,8%-uk 50–80% közötti magyar jellegű városban és kommunában. A magyarok negyede viszont olyan igazgatási egységben él, ahol 20% alatti arányuk miatt nyelvük nem számít hivatalosnak. 156 ezren (a magyarok 10,9%-a) igazi diaszpóra helyzetben (10% alatti magyar arányú városban, kommunában) küzdenek az etnikai fennmaradásért. 30 ezernél több magyar lakója a székelyföldi városoknak (Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Csíkszereda), továbbá Kolozsvárnak, Nagyváradnak és Szatmárnémetinek van. A városi magyarok tömeges emigrációja miatt a városiak aránya a magyarok körében 1992–2002 között 55,3%-ról 52,9%-ra csökkent.

Erdélyben anyanyelv szerint 106 ezren, nemzetiség szerint 244 ezren vallották magukat **románok**. Románia egész területén ugyanakkor 238 ezer magát cigány

¹⁰³ A románok és magyarok történelmileg lényegesen eltérő „urbanizáltságát” (a városlakók arányának a saját etnikumon belüli különbségeit) a román párt és állami vezetés az 1980-as évekre tudta kiegyenlíteni, majd megfordítani. 1910-ben a románok 4,2%-a, a magyarok 26,4%-a, 1941-ben a románok 11,7%-a, a magyarok 31,4%-a, 1966-ban a románok 37,2%-a, a magyarok 44%-a, 1977-ben a románok 47,3%-a, a magyarok 49,7%-a, 1992-ben a románok 58,9%-a, a magyarok 56%-a, 2002-ben a románok 58,7%-a, a magyarok 52,6%-a volt városlakó. Az 1910–1977 közötti adatok forrásai: NYÁRÁDY R.K. 2003. 274 p.

28. ábra. A román nemzetiségűek aránya Erdélyben 2002-ben. – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = város- és kommunahatár

29. ábra. A magyar nemzetiségűek aránya Erdélyben 2002-ben. – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = város- és kommunahatár

anyanyelvűnek és 535 ezer cigány nemzetiségűnek valló személyt írtak össze, míg a roma szervezetek szerint a cigánynak minősíthetők száma országosan legalább 1,4–2,5 millió közötti.¹⁰⁴ Ennek alapján a romák Románia második legnépesebb etnikuma, megelőzve az 1,4 milliós magyarságot. Erdélyben a roma nemzetiségűek aránya (3,4%) – az önbevalláson alapuló népszámlálási adatok szerint – magasabb, mint a többi romániai történelmi tartományban (Havasalföldön 2,5%, Moldvában 1,4% és Dobruzsában 0,9%). A cigányok által hagyományosan legnagyobb számban és arányban lakott régiók továbbra is az Erdélyi-medence (főként a hajdani Szászföld, a Maros melléke) és a magyar–román határvidéki megyék (Szatmár, Bihar, Arad, Temes) alföldi, dombvidéki területei (30. ábra). A roma népesség a hegyvidéki területeket életmódjának megfelelően többnyire elkerüli. A 2002-es népszámlálási adatok szerint csupán 0,4%-uk él olyan kommunában (Ugra), ahol a népesség abszolút többségét képviselik, 34,9%-uk pedig ott, ahol arányuk az 5%-ot sem éri el. 68,2%-uk ugyan még mindig falvakban él, de a legnépesebb (3 ezer főnél nagyobb) közösségeik olyan erdélyi nagyvárosok lakói, mint Marosvásárhely, Temesvár, Kolozsvár és Arad. A cigányok általában a többségi környezeti nyelvet (románt vagy magyart) sajátítják el anyanyelvként, azonban az Erdélyi-medencében, főként a Küküllőktől északra már inkább cigány anyanyelvűek.

Az 1980-as évekig Erdély harmadik legnépesebb etnikumának számító, még 2002-ben is helyben maradt **németek** (nemzetiség szerint 49 ezer, anyanyelv szerint 41 ezer) 37%-a történelmi Erdély (szász), 63%-a a Bánság és Partium (sváb) lakója. Az elmúlt két évtizedben szinte teljessé vált exodusuk következtében ma már 86,3%-uk olyan városban és kommunában lakik, ahol arányuk 5% alatt marad. Számottevőbb (7–2,5 ezer) német közösség már csak Temesvárott, Resicabányán és Nagyszebenben található.

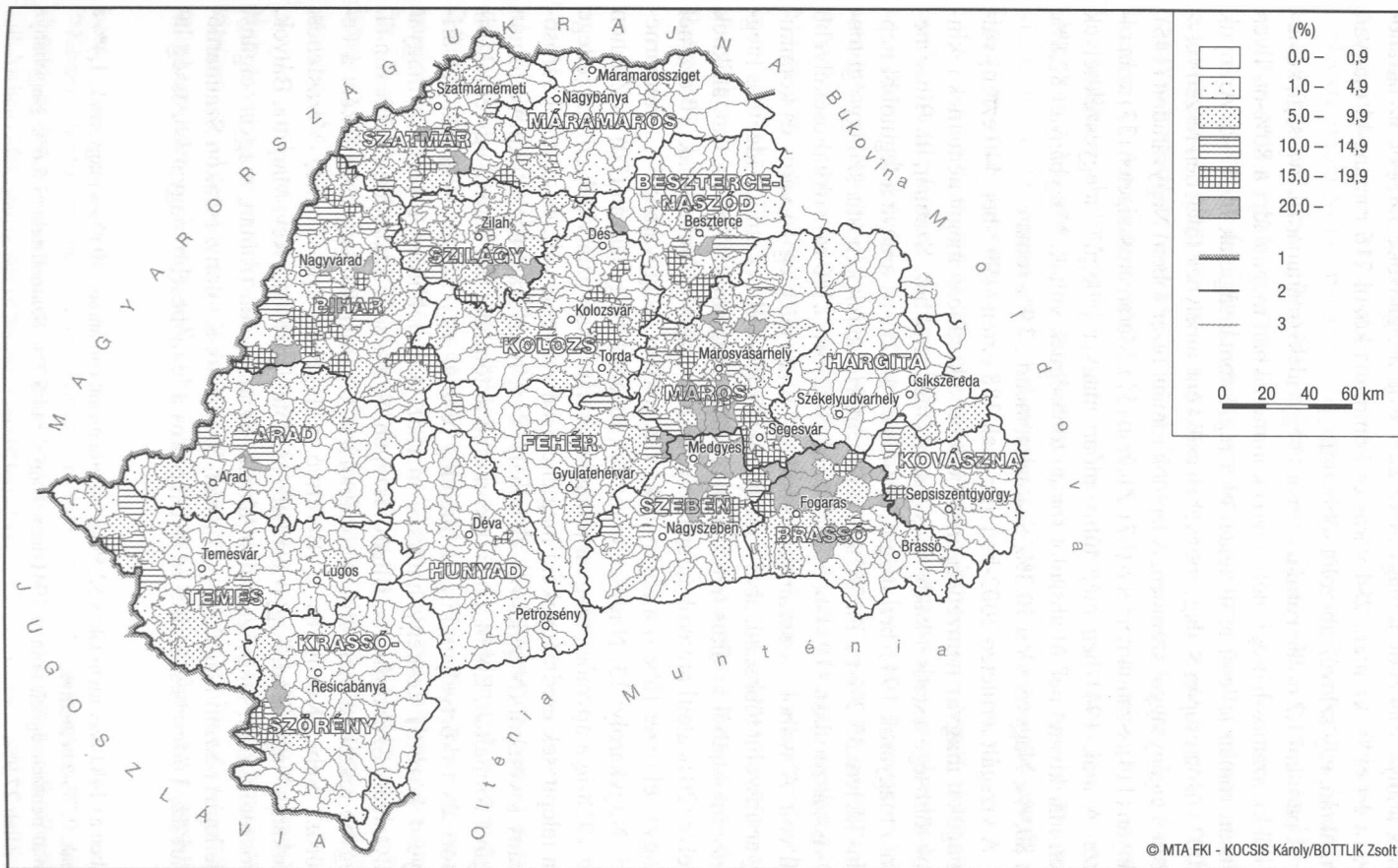
Erdélynek a többi kárpát-medencei régióhoz mért különösen nagy kiterjedése miatt a 2002-es etnikai térszerkezet részletesebb ismertetésére öt történelmi nagytáj (Partium, Bánság-Arad-vidék, Észak-, Dél-Erdély, Székelyföld) szerint kerítünk sort.

3.3.3.1. Partium¹⁰⁵

A történelmi Erdély és a magyar határ között elterülő megyék 1,7 milliónyi népességének etnikai összetétele módosult a legkevésbé az elmúlt másfél évtizedben. 2002-ben

¹⁰⁴ www.edrc.ro (Ethnocultural Diversity Resource Center, Cluj-Napoca, Romania). Amennyiben feltételezzük, hogy a romániai cigányok azonos mértékben vallják be a népszámlálás idején nemzetiségüket mint Magyarországon, akkor itteni lélekszámuk 1,8 millió. Ugyanez a feltételezés a szlovákiai cigányokhoz viszonyítva 2,2 millió romániai roma létét eredményezi a legutóbbi szlovák és román népszámlálások eredményei alapján.

¹⁰⁵ A történelmi Partium („Részek”) elnevezés alatt jelen írásunkban a romániai Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megyék együttes területét értjük.

30. ábra. A cigány (roma) nemzetiségűek aránya Erdélyben 2002-ben. – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = város- és kommunahatár

a románok aránya 70,4%-ot, a magyaroké 22,5%-ot, a cigányoké 3,8%-ot, az ukránoké 2,1%-ot ért el.¹⁰⁶ Az itteni 284 város és kommuna közül 216 román, 46 magyar, 7 ruszin, ukrán, egy szlovák abszolút többségű.

A partiumi 1,2 millió **román** aránya a hegyvidéki (máramarosi, avassági, kővárvidéki, bükki, szamos-hátsági, dél-bihari) kommunákban meghaladja a 80%-ot. Ilyen dominánsan román jellegű területeken él a régió románságának 59,4%-a. Arányuk 1992–2002 között csupán Szilágy megyében csökkent, amelynek főleg déli részén vesztettek teret a cigánysággal szemben. A legtöbb románt (ezer főben) Nagyváradon (145), Nagybányán (114), Szatmárnémetin (67), Zilahon (51), Máramarosszigeten (33) számoltak össze. A mai, 1941-ben még túlnyomóan magyar jellegű¹⁰⁷ megyeszékhelyek 2002-ben már kivétel nélkül abszolút román többségűek voltak: Nagybányán 82,8%, Zilahon 80,9%, Nagyváradon 70,3%, Szatmárnémetin 57,9% román.

A vizsgált területen 2002-ben már csak 388 ezren (1992-ben 440 ezren) vallották magukat **magyar** nemzetiségűnek, jóllehet a korábban magát németnek tekintő svábok többsége a statisztikákban visszatért a magyarokhoz. Szatmár, ill. Bihar megyékben a magyarok 1941-ben még 63,3%-os és 44,2%-os aránya a legutóbbi népszámlálás idejére 35,2%-ra, ill. 26%-ra csökkent. Hozzájuk képest a szilágysági magyarok visszaszorulása (1941-beli 29,3%-ról 2002-ben 23%-ra) sokkal csekélyebb mértékű volt. A svábok „visszamagyarosodása” miatt jelenleg 46 város és kommuna magyar abszolút többségű, ahol a magyarok 37,1%-a él. Az etnikai identitás megőrzése szempontjából kritikus helyzetben az itteni magyarok 17,8%-a van, akiknek anyanyelve (20% alatti arányuk miatt) helyben nem számít hivatalosnak. 10 ezernél több magyar él (ezer főben) a határvidéki városokban (Nagyvárad: 57, Szatmárnémeti: 45, Nagykároly: 13, Nagyszalonta: 10), továbbá Nagybányán (20) és Zilahon (11). Az 1918-ig alapvetően magyar jellegű szatmár-bihari határvidék etnikai jellege a román telepítések eredményeként meglehetősen vegyessé vált, és az itteni városokat néhány kivételtől (Nagykároly, Érmihályfalva, Nagyszalonta) eltekintve román többségűvé formálták. Ebből a határmenti etnikai tömbből napjainkra egy észak-bihari (Bors és Érkörtvélyes között húzódó) rész és egy szatmár-ugocsai (Óvári-Kökényesd közötti) keskeny határsáv maradt. Az előbbiben a legtöbb magyar Érmihályfalván, Székelyhídon, Bihardiószegen, Szalacson, Szalárdon és Biharon él. Bihar egyéb részein a magyarok a románokkal, cigányokkal vegyesen főként a Fekete-Körös, Sebes-Körös és a Berettyó völgyében (pl. Tenke, Várasfenes, Köröstárkány; Nagyvárad, Fugyivásárhely, Mezőtelegd, Élesd, Rév; Margitta, Bályok, Berettyószéplak), ill. Nagyszalontán laknak. Szatmár déli (román, magyar, cigány, német jellegű) részein Nagykároly, Tasnád, Szaniszló, Kaplony, északon Szatmárnémeti, Sárköz, Túrterebes, Halmi és Avasújváros a legnépesebb magyar közösség la-

¹⁰⁶ 1941-ben az 1482 ezer itteni lakos 52,5%-a vallotta magát románnak, 40,8%-a magyarnak, 1,4%-a ruszinnak, 0,7%-a németnek.

¹⁰⁷ A román nemzetiségűek aránya 1941-ben: Nagyvárad 5,2%, Szatmárnémeti 5,6%, Nagybánya 20,5%, Zilah 27,9%.

kóhelye. Szilágy megyének a Réz, Bükk és Meszes-hegység közötti részén tömörül a magyarság, ahol Zilah mellett Szilágysomlyó, Szilágycseh, Sarmaság, Kraszna, Szilágynagyfalu, Szilágypercesen a legjelentősebb magyarlakta település. Máramarosban az új és régi székhelyen (Nagybánya, Máramarossziget) kívül Felsőbányán, Hosszúmezőn, Koltón él a legtöbb magyar.

A 65 ezernyi (5%-nyi) **cigány** nemzetiségű közel felét Biharban, ötödét-ötödét Szatmárban és Szilágyban írták össze. A színromán és ruszin lakosságú hegyvidéket leszámítva a romák mindenütt jelentős, de Bihar délnyugati részén már 15–25%-os arányt képviselnek. A partiumi cigányság döntő többsége (64,7%-a) azonban olyan kommunákban található, ahol arányuk csupán 5–20% közötti. Legszámasabban a városokban (Nagyvárad, Nagybánya, Szatmárnémeti, Élesd, Zilah) és a következő kommunákban küzdenek a létfenntartásért: Bihardiószeg, Nagysomkút, Köröskisjenő, Tenke, Bihardobrod és Tamáshida.

A 36 ezernyi partiumi **ruszin, ukrán** továbbra is megbontatlan, máramarosi etnikai törzsterületén, az ukrán határ közelében, főként Havasmezőn, Visóoroszin, Oroszkőn, Felsőrórán és a Tisza parti Pálosremetén lakik. A 10 ezernél is kevesebb **német** nemzetiségű 2/3-a római katolikus szatmári sváb, akik Nagykároly és Szatmárnémeti környékén (pl. Csanáloson, Mezőfényen, Mezőpetrin, Kisdengelegen,¹⁰⁸ Mezőteremen, Nagymajtényon, Krasznabélteken, Erdődön és Túrterebesén) élnek. Az itteni szlovákság (8,9 ezer fő) alapvetően ma is a Réz-hegység és környékének településeiben éli mindennapjait (pl. Magyarpaták, Súlyomkővár, Hármaspatak, Bodonos, Cserpaták, Sárán, Újsásstelek).

3.3.3.2. Bánság és Arad-vidék¹⁰⁹

A mai szerbiai Vajdasághoz hasonló településtörténetű és vegyes nemzetiségű régiót 2002-ben 1473 ezren lakták, akik 84,1%-a románnak, 7,2%-a magyarnak, 2,8%-a cigánynak, 1,7%-a németnek tartotta magát. A kisebbségek nagyarányú kivándorlását és beolvadását megelőzően, 1941-ben a helybeli népességnek még csak 59,3%-a volt román, 19,8%-a német és 11,3%-a magyar. A 238 város és kommuna közül 225 román, 2–2 magyar, szerb, horvát–krassován, ruszin–ukrán, 1 bolgár abszolút többségű.

Az 1,2 milliós **román** lakosság a középkor vége óta 90%-ot meghaladó mértékben uralja a hegyvidéket, de a 20. század második felében a német lakosság szinte teljes kitelepülésével hasonlóan magas arányt ért el számos Temesvár környéki, síkvidéki kommuna területén is. A hegyvidék falvaiból és a kárpátontúli területekről származó falusi

¹⁰⁸ Kisdengeleg Szatmárban az utolsó (igaz csak relatív) német többségű település.

¹⁰⁹ A Bánság és Arad-vidék fogalma a romániai Arad, Krassó-Szörény és Temes megyék teljes területére, ill. Méhed (Mehedinți) megye bánsági részére terjed ki.

románság betelepítésének köszönhetően a régió eredetileg német–magyar többségű nagyvárosai (Arad, Temesvár, Resicabánya) mára 83–89%-ban román többségűvé váltak.¹¹⁰ Az erőltetett szocialista iparosítás és urbanizáció, valamint a közelmúlt belső vándormozgalmainak eredményeként ma már Temesváron, a romániai belső migráció egyik kedvenc célpontjában él Erdély legnagyobb román közössége (272 ezer fő). Nagyszámú románnak ad otthont (ezer főben) Arad (143), Resicabánya (75), Lugos (37), Karánsebes (26), Boksánbánya (15), Orsova és Oravicabánya (12–12) is.

A terület jelenleg 106 ezernél is kevesebb lélekszámú **magyarságának** csaknem fele temesvári (24 ezer) és aradi (22 ezer), akik az említett városok lakosságának 2002-ben már csak 7,6%, ill. 13%-át jelentették (1910-ben 38,7%-ot, ill. 62,9%-ot). Jelenleg már csak két politikai kommuna (Nagyzerénd és Nagyiratos) abszolút magyar többségű. Vidéken a legtöbb magyar, a hajdani magyar dominanciájú etnikai tér maradványai Arad környékén (pl. Pécska, Kis- és Nagyiratos, Szentpál, Zimándköz, Zimándújfalva), valamint a magyar határ közelében, a Fehér- és Fekete-Körös között (pl. Kisjenő, Ágya, Nagyzerénd, Feketegyarmat, Simonyifalva) tömörülnek. A Bánság alföldi és Béga-völgyi, falusi területein még számos, előregedett népességű magyar nyelvsziget küzd román környezetben a fennmaradásért (pl. Majláthfalva, Újszentes, Ótelek, Magyarszentmárton, Torontálkeresztes, Gátalja, Végvár, Ötvösd, Szapáryfalva, Nagybodófalva, Igazfalva).

A terület 42 ezernyi **cigány** lakosa a nagyvárosokon (Temesvár, Arad, Resicabánya) kívül hagyományosan a Zarándi-síkon, Aradhegyalján (Szentanna, Vadász, Kürtös, Világos, Kovászi), az észak-bánsági, hajdani sváb falvakban (pl. Nagykömlös, Garabos, Pészak, Sáralfalva, Temeskenéz, Németszentpéter), a Dél-Bánságban a Krassó- és Csikló-völgyében (pl. Nagytikvány, Rakasd) él nagy számban.

A hat évtizede még 275 ezer fős **németek** (svábok) lélekszáma 2002-ben 25 ezerre olvadt a több hullámban lezajlott, olykor menekülésszerű kivándorlás, kitelepítés miatt. Az itteni németek maradékának 56%-a Temes megyében, azok fele (7,1 ezer fő) Temesváron él. Az előregedett német szórványközösségek közül még több mint ezer fős közösség található Resicabányán, Aradon és Lugoson.

Az erdélyi **szerbek** csaknem teljes egésze (20,5 ezer) a Bánságban él, ahol többségük a szerb határ (általában a Duna és a Néra) közelében él (pl. Szinice, Berzászka, Ómoldova, Fejérdomb, Rádonya, Nérasolymos, Néramező), de a legnépesebb közösségük (6,3 ezer) a régió központjának, Temesvárnak lakója. Nyelvrokonaik a római katolikus, emiatt egyre inkább elhorvátosodó, a Balkánról a 18. században betelepült **krassovánok** (6,6 ezer) falvai Resicabánya déli szomszédságában (pl. Krassóvár, Kiskrassó, Nermed, Krassóalmás, Krassócsörgő) koncentrálnak. A 7,9 ezer főnyi szlovákság csaknem 3/4-e Arad megyei, elsősorban nagylaki, ahol előre még a népesség relatív (47,2%-os) többségét jelentik. A temesvári és aradi ki-

¹¹⁰ A románok aránya az említett nagyvárosokban: Temesvárott 1910-ben 10,3%, 1941-ben 37,2%, 2002-ben 85,5%; Aradon 1910-ben 19,3%, 1941-ben 44,5%, 2002-ben 82,7%; Resicabányán 1910-ben 35,8%, 1941-ben 45,6%, 2002-ben 88,8%.

sebbségeik mellett Arad-vidéken Németperegén és Szapáryligeten, a Dél-Bánságban Temesbökényen él még számottevő szlovák népesség. Az 1737–38-ban a Bánságba menekült, katolikus **bolgárok** 6,4 ezer főt számláló közössége már csak Óbesenyőn és Berestyén alkotott többséget, míg hajdani központjukban Vinga kommunában a félezer főnyi bolgár 2002-ben már csak 8%-os kisebbséget képezett. A **cseh** nemzetiségűek (2,9 ezer fő) túlnyomó része az Almás- és Lokva-hegység félreeső, kicsiny írtásfalvaiban lakik, amelyek közül hét még mindig cseh többségű (Szörénybuzás, Dunaszentilona, Bigér, Almásróna, Tiszafa, Tiszafaiújbánya, Csheherdős).

3.3.3.3. Észak-Erdély¹¹¹

A történeti Erdély északi része jelenleg egymillió lakos otthona, akiknek 82,7%-a román, 13,9%-a magyar, 3,1%-a cigány és 0,2%-a német nemzetiségű. Ez az a terület, ahol az erdélyi magyarság az elmúlt hat évtizedben (sőt a Bánságot nem számítva az elmúlt fél évezredben) a legdrámaibb mértékben szorult vissza,¹¹² különösen a kolozsvári, Szamos-melléki és mezőségi magyarok rohamos fogyása miatt. Ezen Szamos-menti megyék 137 közigazgatási egysége közül 129 román, 8 magyar abszolút többségű.

A 839 ezer fős **román** lakosság a Beszterce–Nagy-Szamos–Szamos vonalától északra, a Gyalui-havasokban és a Vlegyásza-hegységben (Kalota havasban) képez erős (80% fölötti) etnikai többséget, ahol az itteni románság 55,4%-a tömörül. A román szocialista urbanizáció során Kolozs és Beszterce-Naszód megyék mai területén az 1941-ben még magyar többségű nagyobb városok 2002-ben kivétel nélkül 79–91%-ban román többségű városokká váltak (pl. Kolozsvár 79,4%, Beszterce 90,6%, Dés 85%, Szamosújvár 79,9% román).¹¹³ Az alapításuk óta magyar többségű kisvárosok közül a legkevésbé drasztikusan a Kalotaszeg fővárosa, Bánffyhunad etnikai arculatát formálták át, ahol a románok aránya 2002-ben „csupán” 58,5%-ot ért el. Az elmondottak alapján nem meglepő, hogy legtöbb román lakosa (ezer főben) Kolozsvárnak (252), Besztercének (74), Tordának (47), Désnek (33), Aranyosgýeresnek (23) és Szamosújvárnak (19) van.

Az 1941-ben még közel negyedmillió észak-erdélyi **magyarság** lélekszáma 2002-ben 140 ezerre olvadt, amely a terület népességének kevesebb mint 14%-át (1941-ben 32,1%-át) jelentette. A magyarok 62,4%-a a román többségű városok, 69,3%-a olyan város és kommuna lakója, ahol nyelvük nem hivatalos, tehát arányuk még a 20%-ot sem éri el. A legtöbb (60 ezer) magyar kolozsvári, akiknek létszáma 1941-hez képest kevesebb mint 2/3-ára, aránya 85,7%-ról 19%-ra zuhant. Kolozs-

¹¹¹ Észak-Erdély: Beszterce-Naszód és Kolozs megyék együttes területe.

¹¹² A főbb etnikumok aránya 1941-ben a mai Észak-Erdély területén: románok 61%, magyarok 32,1%, németek 3,2%.

¹¹³ A románok aránya 1941-ben: Kolozsvár 9,8%, Beszterce 24,5%, Dés 30,4%, Szamosújvár 34,4%.

várhoz képest tizedannyi, 5–6 ezer fő közötti magyar közösség él (6–14%-os kisebbségben) Tordán, Désen és Besztercén.¹¹⁴ Mindössze 10,5%-uk található magyar abszolút többségű kommunában,¹¹⁵ amelyek közül a legmagyarabb a folklór hagyományairól híres, mezősi Szék (95,8% magyarral). A különböző mértékben előregedett, falusi magyarok kisebb-nagyobb nyelvszigetei alapvetően három körzetbe tömörülnek: 1. Kalotaszeg–Kolozsvár-környéke; 2. Aranyosszék–Torda-környéke; 3. Mezőség–Nagy-Szamos mente. Az első, a Nagyvárád–Kolozsvári főút mellet fekvő, korábban a havasi, újabban inkább a kolozsvári románság egyik beköltözési célpontjának számító területen a legtöbb magyart Kalotaszentkirályon, Körösfőn, Jegenyén, Egeresgyártelepen, Mákófalván, Magyarapuzon, Magyarvistán, Nérán, Kisbácson, Magyarlónán, Magyarfenesen, Tordaszentlászlón, és Györgyfalván találjuk. A székelyek által Erdély közepén létrehozott, hajdani Aranyosszéken és szomszédságában a legtöbb magyar szó Várfalván, Kövendén, Bágyonon, Sinfalván, Szentmihályom, Harasztoson, Aranyosegerbegyén és Aranyosgerenden hallatszik. A harmadik területen a 17. század pusztításai óta, többnyire a Mezőség északnyugati részének félreeső falvaiban még ma is számos, több száz fős magyar közösség őrzi ősei nyelvét, etnikai identitását: pl. Magyaraszóvát, Vajdakamarás, Visa, Magyarpalatka, Szék, Buza, Szentmáté, Újös, Magyarborzás, Vice, Cegőtelke, Ördögösfüzes, Nyíres, Bálványosvárálja, Magyardécse. A forgalmas Nagy-Szamos völgyének falvaiban, Dés és Naszód között a legtöbb magyar Bacán, Felőrön, Árpástón, Várkudun és Magyarnemegyén küzd etnikai fennmaradásáért.

A Besztrece-vidéki szászok többségének 1944-es evakuálása, majd maradékaik kitelepülése következtében Észak-Erdély harmadik legnagyobb etnikuma a **cigányság** a 2002-es népszámlálás szerint közel 31 ezer főt számlált. A színromán lakosságú, havasi térségeket elkerülve a legnagyobb arányt a Mezőségen és a nagyvárosok környékén képviselik, de a románokhoz hasonlóan legtöbben (2–3 ezren) kolozsváriak, tordaiak és beszterceiek. Félezernél is több cigány lakója van a Mezőségen Teke, Szászlekence, Kolozs kommunáknak, a Kalotaszegen Kisbácsnak, Szászfenesnek és Bánffy-hunyadnak, csakúgy, mint a Dés közeli Rettegnek vagy a Tordával szomszédos Aranyosgyéresnek.

3.3.3.4. Dél-Erdély¹¹⁶

Erdély déli része a középkort követően dominánsan a román és szász, majd a cigányság településterülete volt, ahol csupán a Maros, a Küküllők és az Olt völgyében keveredett velük a magyar lakosság. A jelenlegi csaknem 1,9 milliós népesség

¹¹⁴ A magyarok aránya 1941-ben és 2002-ben: Torda 22,1% és 10,1%; Dés 62,7% és 14,1%; Beszterce 37,6% és 6,4%; Szamosújvár 61,2% és 17%; Bánffy-hunyad 85,5% és 32,5%.

¹¹⁵ Kalotaszentkirály, Körösfő, Tordaszentlászló, Várfalva, Magyaraszóvát, Szék, Bálványosvárálja, Árpástó.

¹¹⁶ Dél-Erdély: Brassó, Fehér, Hunyad és Szeben megyék együttes területe.

90,1%-a már román, 6%-a magyar, 3%-a cigány nemzetiségű, míg a 12–13. században betelepült szászok maradékainak aránya 0,8%-ra törpült (1941-ben 14,1%-nyi német). A régió 259 városa és kommunája közül három magyar (Torockót, Magyarlapádot, Alsórákost) és két cigány többségűt (Ugrát, Ürmöst) leszámítva a románok száma mindenkiben meghaladja a többi etnikumét.

Itt a Déli-Kárpátokban és az Erdélyi-középhegységben található az erdélyi **románok** által legkorábban (12–14. században) benépesített tájak (Fogarasföld, Hátszegvidék, Móc föld), amelyek napjainkban szinte homogén román lakosságúak. Ennek megfelelően a ma 1,7 milliós itteni román népesség 92,2%-a olyan városban, kommunában él, ahol arányuk 80% fölötti. A városok közül ennél alacsonyabb (70–80% közötti) arányban csupán Szecselevárost és Nagyenyedet lakják a magyar kisebbség még mindig számottevő jelenléte miatt. 50 ezernél is több románt (ezer főben) Brassón (258), Nagyszebenben (148), Vajdahunyadon (65), Gyulafehérvárott (63) és Déván (62) találunk. A korábban német, magyar dominanciájú, nagyobb városok közül a románok Brassóban, Nagyszebenben, Medgyesen 1941-ben, Szecselevárosban 1948-ban kerültek többségbe.

A Székelyföldet leszámítva a **magyarok** 2002. évi lélekszáma (112 ezer fő) csupán Dél-Erdélyben haladja meg az 1941-es értéket (108 ezer magyar), amely főként annak volt köszönhető, hogy a munkát kereső, helyben elhelyezkedni nem tudó székelyek a szocialista évtizedekben nagy tömegben költöztek a közeli, dél-erdélyi nagyvárosokba, iparvidékekre (pl. Brassóba, Segesvárra, Medgyesre). Az őshonos és a később betelepült, nyelvükben fokozatosan elrománosodó magyarok egyre fogyó közösségei a legnagyobb tömeget (ezer főben) Brassón (23), Szecselevárosban (7), Medgyesen (6,5), Déván (6) és Nagyenyeden (4,8) képezik. A jelentős román természetes asszimilációs nyomás annak az eredménye, hogy a magyarok 77,2%-a olyan helyen él, ahol arányuk még a 20%-ot sem éri el. A falusi magyarok túlnyomó része az Erdélyi-medencében, ott többnyire az Olt, a Székelyföld, a Kis-Küküllő és a Maros közelében lakik. A Brassó keleti szomszédságában fekvő, többnyire evangélikus felekezetű szecselei magyarokat és a tatrangiakat, zajzoniakat, pürkercieket együtt nevezik hétfalusi csángóknak.¹¹⁷ Tőlük északkeletre Bodola, Keresztvár, a Barcaság északi részén a Botfalusi Cukorgyártelep, Barcaújfalú, Krizba és Apáca, az Olt Persányi-hegységen való áttérésének közelében Ürmös, Alsórákos, Datk és Olthévíz területén él a legtöbb magyar. Az Oltmelléki-dombságban Sövényeségen, Nagymohán és Kóboron, a Küküllők közelében Küküllőalmáson, Küküllőváron, Boldogfalván, Bethlenszentmiklóson, Magyarpéterfalván és Türon találunk nagyobb számban magyarokat. A Maros és a Küküllő közötti dombvidéken, ill. a Maros-völgyében, általában Nagyenyed és Marosújvár vonzáskörzetében Magyarlapádon, Magyarbecén,

¹¹⁷ A Bácsfalut, Csernátfalut, Hosszúfalut és Türköst egyesítő mai Szecselevárost korábban „Négyfalú” néven, a ma is önálló Tatrangot, Zajzont, Pürkercet „Háromfaluként” emlegették. Az említett négy és három csángó falu együtt a „Hétfalú” nevet viseli a magyar néprajzi irodalomban (ld. KÓSA L.–FILEP A. 1978. 116–117 p.).

Lőrincrévén, Csombordon, Marosgombáson, Felenyeden, Miriszlón, Felvincen, Székelykocsárdon, Magyarszentbenedeken és Nagymedvésen tartanak még számon jelentős magyar falusi közösségeket. A Torockói-hegység északi részén, a szomszédos aranyosszéki magyar etnikai tömbhöz simulva találjuk a 13. században betelepített szász bányászok 16–17. században elmagyarosodott, unitárius felekezetű lakóit Torockó és Torockószentgyörgy magyar falvakban. A Gyulafehérvár–Nagyenyed közötti főút közelében, a Maros-völgyi magyarságot szinte eltüntető, 15–19. századi pusztítások¹¹⁸ tükrében valóságos csoda Vajasd, mint magyar többségű falu léte.¹¹⁹

A Hunyad megyei 25 ezres, gyorsan románosodó, fogyó magyarság 95,5%-a városokban (jelentős mértékben a városokhoz, Dévához, Vajdahunyadhoz, Piskíhez csatolt, Cserna, Sztrigy, Maros menti falvakban) él. Társadalmuk hármassztruktúrájú: a honfoglalás kori, református magyarság maradványai (pl. Lozsád, Rákosd, Hosdát, Alpestes, Haró), a római katolikus, 1888–1910 között ide telepített bukovinai székelyek (pl. Déva, Vajdahunyad, Sztrigyszentgyörgy, Csernakeresztúr) és a 20. századi iparosítás által ide vonzott, rendkívül heterogén eredetű, városi munkásság. Ez utóbbiak többsége a nehézipar, bányászat 1989 utáni válságát követően, mint munkanélküliek tömegesen hagyták el a megyét (pl. a Petrozsényi-medence városai, Vajdahunyad, Pusztakalán, Déva). Hunyad megye két utolsó magyar többségű faluja Lozsád és a Dévához tartozó Csernakeresztúr.

Az 57 ezres **cigány** nemzetiségűek túlnyomó része a Maros és Brassó közötti területen, a középkorban még a szászok által többségében lakott, területi autonómiával rendelkező Királyföldön („Königsboden”)¹²⁰ lakik, ahol arányuk az Oltmelléki-, Hortobágyi- és Küküllői-dombság, többnyire félreeső, németek által elhagyott falvaiban különösen nagy (20% fölötti). Erdélyi viszonylatban itt a legmagasabb (28,5%) azon cigányok aránya, akik olyan kommunában élnek, ahol arányuk 20% fölötti. Ezernél is többen Medgyes, Balászfalva, Gyulafehérvár, Nagyenyed, Szászsebes, Szecsele, Vajdahunyad, Erzsébetváros, Ürmös, Bázna és Ugra területén vallják magukat romának.

Az őshonos, 12–13. században betelepült **németek** (szászok) maradványainak (a dél-erdélyi népesség 0,8%-a, 1941-ben még 14,1%-a) helyi aránya már csak két kommunában haladja meg az 5%-ot (Szászszentlászló 9,7%, Szászcsanád 5,8%). Ezernél is több német nemzetiségűt legutóbb már csak Nagyszebenben (2508), Brassóban (1717) és Medgyesén (1137) írtak össze.

¹¹⁸ A 15–17. századi (pl. 1658-as) török, tatár, 1704-es osztrák (labanc), 1784-es, 1848–1849-es román pusztítások az erdélyi Hegyalján, Gyulafehérvár és Nagyenyed között szinte kiirtották a középkorban még többséget alkotó magyar lakosságot (pl. Marosszentimre, Borbánd, Sárd, Magyarigen, Boroskrakkó, Alsógárd, Diód, Tövis, Alsóorbó).

¹¹⁹ Vajasdot Bethlen Gábor fejedelem 1617-ben népesítette újra a törököknek átadott Lippáról elköltözött, hajdú kiváltságokkal felruházott magyarokkal (LÁZÁR I. 1896).

¹²⁰ A szászok 1876-ig autonóm területe (Fundus Regius) 12 215,5 km²-en a következő székerekre és kerületekre terjedt ki: Szeben, Segesvár, Szászsebes, Nagysink, Szerdahely, Köhalom, Újegyház, Szászváros, Medgyes szék, ill. a Brassói és Besztercei kerület (Distrikt). WAGNER, E. 1977. 351 p.

3.3.3.5. Székelyföld

Az írásunkban „Székelyföldnek”¹²¹ nevezett három megye közös területe (17 063 km²) lényegesen nagyobb, mint a (Csík-, Maros-, Udvarhely- és Háromszék együtteseként értelmezett) történeti Székelyföldé (12 502,4 km²).¹²² Politikai értelemben 1876-ig magában foglalta az „etnikai Székelyföldön” kívül, az Erdély közepén, Torda közelében, a Maros és Aranyos folyók között elterülő Aranyosszékét is. A magyar államban a 13. századtól 1876-ig, Romániában 1952–1968 között¹²³ rendelkezett etnikai alapú területi autonómiával. A három megye területén 2002-ben élt 1,1 millió lakos közül 59,2% volt magyar, 36% román, 4,4% cigány, 0,2% roma nemzetiségű (1941-ben 68,1% magyar, 25% román, 3,8% német). A történeti Székelyföld területén a legutóbbi népszámlálás időpontjában 812 ezer lakost írtak össze, akiknek 78,3%-a vallotta magát magyarnak, 19,1% románnak, 2,5% cigánynak. A vizsgált megyék 21 városa közül 12 magyar, 9 román, 177 kommunájából 97 magyar, 63 román dominanciájú.¹²⁴ A magyarok és románok etnikai tere a városoktól eltekintve meglehetősen elhatárolódik egymástól, hiszen mind a magyarok, mind a románok túlnyomó része (77,4%-a, ill. 79,8%-a) olyan városban, vagy kommunában lakik, ahol ők jelentik a helybeli népesség abszolút többségét.¹²⁵

A régió többségi nemzete a 668 ezer főnyi **magyarság**, 88%-uk a történeti Székelyföldön tömörül. Ezen nyolc évszázada fennálló magyar etnikai tömbterületen kívül a Mezőségen, a Maros-, a Kis- és Nagy-Küküllő völgyének egyéb szakaszain, valamint Segesváron találunk számottevő magyar népességet. Az itteni magyaroknak csupán 2,9%-a él olyan helyen, ahol arányuk ne érné el a hivatalos nyelvhasználat-hoz szükséges 20%-ot. Marosvásárhely mint magyar többségű város elvesztésére ellenére 77,4%-uk még mindig saját abszolút etnikai többségű környezetben őrzi (Erdélyben a legnagyobb sikerrel) magyar anyanyelvét és etnikai identitását. A legtöbb

¹²¹ „Székelyföld”: jelen írásban Hargita, Kovászna és Maros megyék együttes területére alkalmazott fogalom.

¹²² WAGNER, E. 1977, 298. 349 p. A hazánk keleti határait védő székely lakosság földje (Terra Sicularum) a 14. század és 1876 között a következő székekbe tömörült: Csíkszék (5063,6 km²; Alcsík, Felcsík, Gyergyó, Kászonszék fiúszékek), „Háromszék” (3305,3 km²; Sepsí- + Kézdi- + Orbai- + Miklósvárszék /WAGNER, E. 1977 i.m. 322 p. szerint Miklósvár nem fiúszék volt és ezért együttesüket igazából „Négyszéknek” kellett volna nevezni). Marossszék (1455,7 km²), Udvarhelyszék (2677,8 km² Főszék, Keresztúr, Bardoc fiúszékek), Aranyos Szék (359,4 km²).

¹²³ A székelyföldi magyar etnikai terület 1952–1960 között teljes egészében (Magyar Autonóm Tartomány), 1960–1968 között a Háromszéklet leszámítva (Maros-Magyar Autonóm Tartomány) élvezett területi autonómiát.

¹²⁴ A történeti Székelyföld területén 2002-ben a 15 városból 12 magyar, 3 román (Marosvásárhely, Balánbánya, Bodzaforuduló), a 110 községből 87 magyar, 17 román abszolút többségű volt.

¹²⁵ A magyarok 61,5%-a erős (80% fölötti), a románok 54%-a gyenge (50–79,9% közötti) többségű városban és kommunában élt 2002-ben.

magyar lakója a régi (új) megyeszékhelyeknek van (ezer főben): Marosvásárhely (70,1), Sepsiszentgyörgy (46,1), Székelyudvarhely (35,3) és Csíkszereda (34,3). Az államilag irányított, román nemzetpolitikai célzatú telepítések mellett, az Erdélyi-medencében elfoglalt központi fekvése és román többségű vonzáskörzete miatt vált Marosvásárhely, Marosludas, Dicsőszentmárton és Szászrégen a 20. század folyamán magyarból román többségűvé.¹²⁶ Magyar jellegét leginkább megőrizni a félreesőbb fekvésű, kisebb méretű városok tudták (magyarok aránya): Szentegyháza (98,8%), Barót (95,9%), Székelyudvarhely (95,7%), Székelykeresztúr (95,1%), Tusnádfürdő (93,5%) és Kézdivásárhely (90,9%).

A falusi térségekben a magyar etnikai terület jelentősebb közösségeit a mai megyék szerint mutatjuk be. Maros megyének a régi marosszéki, dominánsan magyar jellegű részein, Marosvásárhely vidékén Marosszentgyörgy, Nyárádkarácson, Nyárádszereda, Gyulakuta, Erdőszentgyörgy, Maroskeresztúr, Marosszentkirály, Mezőpanit és Mezőbánd a legtöbb magyar otthona. A mai Maros megye egyéb mezőségi részein már csak a nagysármási és a Ludashoz tartozó Andrásytelepen élő magyarok száma jelentős. A Maros mentén észak felé haladva, a régi Maros-Torda vármegye területén, többnyire Szászrégen környékén Marossárpatak, Vajdaszentivány, Gernyeszeg, Körtvélyfája, Beresztelke, Marosvécs, Görgényüvegcsúr, Magyaró és Disznajó a legnépesebb magyar közösségek lakóhelye. A Kis-Küküllőt kísérő dombvidéken, a volt Kis-Küküllő vármegyei területeken Vámosgálfalván, Búzásbesnyőn, Nagykenden, Magyarkirályfalván, Küküllődombón és Désfalván találjuk a legtöbb magyart.

Az 1968-ban létrehozott, a hajdani Csík és Udvarhely megyéket elválasztó hegységről Hargitának elnevezett új megye magyar lakosságának tömörülése ma is a földrajzi adottságokhoz (medencékhez) és az évszázados történeti-közigazgatási hagyományokhoz igazodik. A gyergyói székelység túlnyomórészt nagy határú, Gyergyószentmiklós környéki, népes kommunákban tömörül (pl. Ditró, Gyergyóremete, Gyergyóalfalu, Gyergyószárhegy, Gyergyócsomafalva, Gyergyóújfalva). A Gyergyói-havasokban megbúvó, ásványvizéről híres Borszék városka jelenleg is magyar többségű. Az Olt völgyébe jutva, Csíkban, a megyeszékhely Csíkszereda vonzásában a felcsíki Csíkszentdomokos, Karcfalva, Csíkdánfalva, Mádéfalva, az alsíki Csíkszentkirály, Csíkszentsimon, Csíkszentgyörgy és Tusnádfürdő (Erdély legkisebb városa) képezik a vidék magyar demográfiai-közigazgatási „oszlopait”. A Csíki-havasok déli részén megbúvó, hajdani Kászonszék központja Kászonzaltíz. A Moldova felé igyekvő Tatros vízgyűjtőjéhez tartozó Gyimesben élő csángók legfontosabb települése Gyimesközéplek és a Bákó megyéhez csatolt Gyimesbükk. A Hargitától délnyugatra, a hajdani Udvarhelyszéken a Székelyudvarhely által uralt magyar településhálózat legnépesebb tagjait Székelykeresztúr, Parajd, Korond, Zetelaka, Szentegyháza és Lövéte képezik.

¹²⁶ A magyarok aránya az említett városokban 1910-ben, 1941-ben és 2002-ben: Marosvásárhely 86,8% – 92,6% – 46,7%; Marosludas 58,6% – 38,6% – 25,2%; Dicsőszentmárton 51,6% – 22% – 17,7%; Szászrégen 50,7% – 63,6% – 28,8%.

Az 1968-ban a történelmi Háromszék helyett, az ismert gyógyhelyről, Kovásznáról elnevezett megye magyar lakosságának közel fele a régi „székek” központjaiban (Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen és Kovásznán) él. Az Olt környékén, a hajdani Sepsiszek területén Uzon, Réty, Nagyborosnyó, Sepsikőröspatak és Sepsibodok, a régi Miklósvárszéken (a Baróti-hegységtől nyugatra) Barót város, Nagybacon és Bölön jelenleg a legszámtöbb magyarlakta település. Az Udvarhelyszéktől Kovászna megyéhez csatolt, Barót északi szomszédságában elterülő Bardocszék legfontosabb székhely kommunája Vargyas és Bardoc. A Bodoki-hegység és a Feketeügy között elterülő, volt Kézdiszéken a legtöbb falusi magyart Csernáton, Torja, Kézdiszentlélek, Lemhény, Bereck és Ozsdola területén találjuk. A székhelyen, Kovásznán kívül a régi Orbaiszéken, a Háromszéki-havasok lábánál Gelence, Zabola és a ma már félig román Zágón a legtöbb magyar lakóhelye.

A 407 ezernyi **román** 76%-a Maros megyében, 54%-ban a régió városaiban él, ahol a legnagyobb tömeget (ezer főben) Marosvásárhelyen (75), Segesváron (24,6), Szászrégenben (23,6), Dicsőszentmártonban (19,2), Sepsiszentgyörgyön (14,2), Marosludason (12,2) és Maroshévízen (11,3) alkotják. A városok elrománosítása a 20. században különösen Marosvásárhely, Segesvár, Szászrégen, Marosludas, Dicsőszentmárton esetében volt feltűnő.¹²⁷ A túlnyomóan (80% fölötti mértékben) román jellegű tájak a „Székelyföld” északi negyedén (Kelemen-, Görgényi-, Besztercei-havasok, Felső-Maros-áttörés, Békás-vidéke) és a Háromszékhez tartozó, déli peremén (Bodzaforduló környékén) találhatók. Számtöbb román dominancia jellemzi még Maros megye nyugati és déli (mezőségi, Maros-, Küküllő-vidéki, Segesvár környéki) részeit is. A magyar etnikai területen jelentős számú román lakik (a városokat nem számítva) Zabolán, Berecken, Vaslábban, Marosfőn és Erdőszentgyörgyön.

Az 50 ezer fős **cigányság** 80%-a Maros megyében és alapvetően falusi környezetben él. Jelentős (10–15% fölötti) arányban a Mezőség, a Maros-völgy, a Küküllőközi-dombság és Segesvár környékének, egyes etnikumú falvaiban élnek. Ugyanakkor a dominánsan magyar (székely) lakosságú területeket (Bardocszék és Kászonszék kivételével) többnyire elkerülik (itteni arányuk 5% alatt marad). Ezernél több cigány lakossal tíz Maros megyei város és kommuna rendelkezik (Marosvásárhely, Dicsőszentmárton, Szászrégen, Mezőbánd, Segesvár, Nyáradkarácson, Mikefalva, Kerelószentpál, Héjjasfalva).

Az 1941-ben még közel 35 ezernyi **németség** lélekszáma 2002-ben 2 ezerre olvadt, csakúgy, mint arányuk Segesváron 34,8%-ról 1,9%-ra, Szászrégenen 13,5%-ról 0,7%-ra. A szászok maradékainak túlnyomó része a városokban, főként Segesváron (623), Marosvásárhelyen (304) és Szászrégenben (237) lelhető fel.

¹²⁷ A románok aránya a román többségűvé formált városokban 1910-ben és 2002-ben: Marosvásárhely 9%, 50,3%; Segesvár 28%, 76,1%; Szászrégen 20%, 65,4%; Marosludas 38,5%, 69,7%; Dicsőszentmárton 44,4%, 72,2%. Szinte a „semiből” jelentős román kisebbség keletkezett a következő székely városokban is (1910, 2002): Csíkszereda 0,6%, 17,3%; Kézdivásárhely 0,7%, 7,8%; Sepsiszentgyörgy 1,2%, 23%; Gyergyószentmiklós 1,7%, 10,8%.

3.4. Vajdaság

A vizsgált terület déli szomszédunk, a jelenleg Szerbia-Montenegró (Crna Gora) nevű államközösség legészakabbi tartománya, amely a Száva-Duna vonalától északra, 21 506 km²-en terül el, és a Szerb Köztársaság területének (Koszovót is beszámítva) 24,3%-át teszi ki. A Vajdaság mint autonóm tartomány eszméje a magyarországi szerbek körében először az 1790. évi temesvári, majd az 1848. évi karlócai kongresszusaiakon született meg, ahol területi autonómiát követeltek a történelmi Magyarország általuk (is) lakott tájai (Bácska, Nyugat-Bánság, Szerémség és Dél-Baranya) számára. A Vajdaság Magyarországtól elcsatolt tartományként először 1849–1860 között (Szerb Vajdaság és Temesi Bánság néven) a Habsburg Birodalom, majd 1945 óta Jugoszlávia, (ill. annak része: Szerbia) keretein belül bukkant fel ezen Duna melléki táj politikai-közigazgatási térképein. A szerbek 1945 előtt Vajdaságnak nevezték, ill. az „etnikai-Vajdaság” területeként értelmezték a mai tartományon kívül a jelenleg Belgrádhoz tartozó szerémségi és bánsági tájakat, valamint a mai Horvátország részét képező, jelentős szerb kisebbségnek otthont adó, rendkívül vegyes etnikai összetételű (szerb, horvát, magyar, ruszin, szlovák lakosságú) Dél-Baranyát, Kelet-Szlavóniát és a Nyugat-Szerémséget is. Magyarországon gyakran nevezik a tartományt Délvidéknek, amely egy olyan magyar történelmi-politikai tájfogalom, amelynek jelentése az évszázadok során többször változott. A középkorban a délmagyarországi vármegyéket (pl. Valkó, Bács, Szerém, Keve, Torontál, Krassó), a Száván, Dunán túli (mai észak-boszniai, észak-szerbiai) bánságokat (pl. Nándorfehérvári, Macsói, Sói, Ozorai) nevezték Délvidéknek, Végvidéknek. A 18–19. században a Magyar Királyság déli (bácskai és bánsági: Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó–Szörény) vármegyéit illették e névvel, vagy nevezték egyszerűen csak Dél-Magyarországnak. Trianont követően hazánkban a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz (Jugoszláviához) csatolt területeit (Bácska, Nyugat-Bánság, Dél-Baranya, Muraköz, Muravidék) értették a Délvidék név alatt. A szocializmus évtizedeiben az irredenta értelmet kapott elnevezés használatát mellőzték és a bácska-bánság-szerémségi területek esetében a közigazgatási egységként létező, szerb geopolitikai ihletésű régiófogalmat, a Vajdaságot (Vojvodina) részesítették előnyben.

3.4.1. Az 1991-es etnikai térszerkezet

A horvátországi háborút közvetlenül megelőző, szerbek és horvátok közötti véres konfliktusok által meghatározott, nagyszerb nemzeti ideológiával átítatott légkörben lefolytatott, 1991-es jugoszláv népszámlálás idején (1991. 03. 31.) a Vajdaság 2 milliós népességéből 56,8% (1,1 millió fő) vallotta magát szerb, 16,9% (339 ezer) magyar, 4,9% horvát, bunyevác, sokac, 3,2% szlovák, 2,2% montenegrói, 1,9% román, 1,2% cigány, 1,1% ruszin, ukrán nemzetiségűnek.¹²⁸ Etnikai hovatartozásáról 197 718 fő nem akart

¹²⁸ Anyanyelv szerint a népesség megoszlása a következő volt: 73,4% szerb-horvát, 17,1% magyar, 3,1% szlovák, 1,9% román, 1% cigány.

nyilatkozni, akik közül 174 295-en (sok esetben vegyes házasságban élők, vagy abból származók) egyszerűen csak „jugoszlávnak” nevezték magukat. Ez utóbbi népesség túlnyomó része (71,3%-a) a vegyes etnikumú városokban élt. Amennyiben a nemzetiségéről nem nyilatkozottakat az egyes etnikumok között arányuknak megfelelően szétosztjuk, 37 061 fő jutna az itteni magyarságra, akiket a magukat nyíltan magyarnak vallók számához hozzáadva 1991-re vonatkozólag a Vajdaságban minimálisan 376 552 magyarnak minősíthető lakost tételezhetünk fel. A jelentősebb nemzetiségeket (szerbek, magyarok, horvátok,¹²⁹ montenegróiak) már többnyire (54–64%-ban) városokban, a kisebb lélekszámú szlovák, ruszin, cigány lakosságot (54–59%-ban) és a románokat (82%-ban) inkább a falvakban írták össze. Ez utóbbi tény azzal is összefügg, hogy a csekélyebb lélekszámú nemzeti kisebbségek nagyobb mértékben ragaszkodtak a kisebbségi identitás megőrzéséhez jobb esélyt kínáló falvakhoz, mint a városokhoz, ahol a természetes asszimiláció sokkal inkább apasztotta szórványközösségeik lélekszámát. A Vajdaság 45 kommunájából¹³⁰ 1991-ben 32 szerb, 7 magyar és egy szlovák abszolút többségű volt. A 465 település területén 292-ben a szerbek, 80-ban a magyarok, 18-ban a románok, 13-ban a szlovákok, 12-ben a horvátok, 3-ban a ruszinok, 1–1-ben a csehek és makedónok aránya haladta meg az 50%-ot.

A vajdasági **szerbek** lélekszáma és aránya a 20. század második felében is jelentősen gyarapodott (1948–1991 között 50,6%-ról 56,8%-ra) a balkáni bevándorlásnak és a természetes asszimilációnak köszönhetően. A Szerémség, Bánság és a Bácska déli, délnyugati része ekkorra már elveszítette korábbi etnikai-vallási tarkaságát, és dominánsan szerb jellegűvé vált. 1991-ben a Vajdaság 465 településéből 198-ban a szerbek már 80%-nál is nagyobb arányt képviseltek. Ilyen túlnyomórészt szerbek lakta településeken élt akkor a tartomány szerb népességének 36,3%-a. A szerb jellegű területek vonzásközpontjai jelentették a legnépesebb (20 ezer főnél nagyobb) közösségeik otthonát (ezer főben): Újvidék (115), Pancsova (53), Nagybecskerek (52), Nagyikinda (30), Mitrovica (27), Versec, Zombor (26–26) és Ruma (23).

Az 1991-ben 339 ezernyi vajdasági **magyarság** etnikai törzsét ekkor is a népszámlálás szerint 202 ezer magyart tömörítő Tisza melléki magyar blokk képezte, ahol a magyarok az össznépesség 56,5%-át jelentették. A Tisza mellék vonzásközpontjában, Szabadkán élt a legnagyobb vajdasági magyar közösség, 39 749 fő, a helyi lakosság 39,6%-a. A magyar–szerb államhatárra és a Tiszára támaszkodó, néhány csökkenő népességszámú, kis szerb telepes faluval és 8 bunyevác településsel tarkított magyar etnikai tömbön kívül a Bánságban akkor már csak 20, a Szerémségben 2, Bácska déli és nyugati részén 8 település tudta megőrizni magyar többségét. Az említett Szabadkán kívül a legtöbb magyar a következő vajdasági városokban élt (ezer főben): Zenta (18), Újvidék (15,8), Nagybecskerek (14,3), Óbecse (13,5), Bácsstopolya (11,2), Magyarkanizsa (10,2) és Ada (10).

¹²⁹ A szövegben a horvátok közé számítjuk a szintén római katolikus bunyevác és sokak népességet is.

¹³⁰ „Kommuna-község” (szerb: opština) a volt jugoszláv területeken (hasonlóan a romániai „comună” fogalomhoz) kiterjedését tekintve inkább a korábbi magyar járásokhoz hasonlít. Jelenleg a Vajdaság területén a 45 kommunára 467 város és falu, tehát kommunánként átlagosan 10 település jut.

A magát **horvátnak**, bunyevácnak és sokacnak nevező népesség (98 ezer fő) többnyire hagyományos településterületein (Észak- és Nyugat-Bácskában, a Szerémség peremvidékein) élt, ahol 12 faluban haladta meg arányuk az 50%-ot. A magyarokhoz hasonlóan, a „bunyevác fővárosnak” is nevezhető Szabadkán írták össze a legnagyobb számban a horvát és bunyevác nemzetiségűeket (21 603 főt). A Szabadkán csupán 21,6%-ot képviselő nemzettársaiknak is köszönhető, hogy 83,3%-uk olyan városban vagy faluban él, ahol nem csak politikai, hanem etnikai szempontból is kisebbségben voltak.

3.4.2. Az 1991 és 2002 közötti időszak

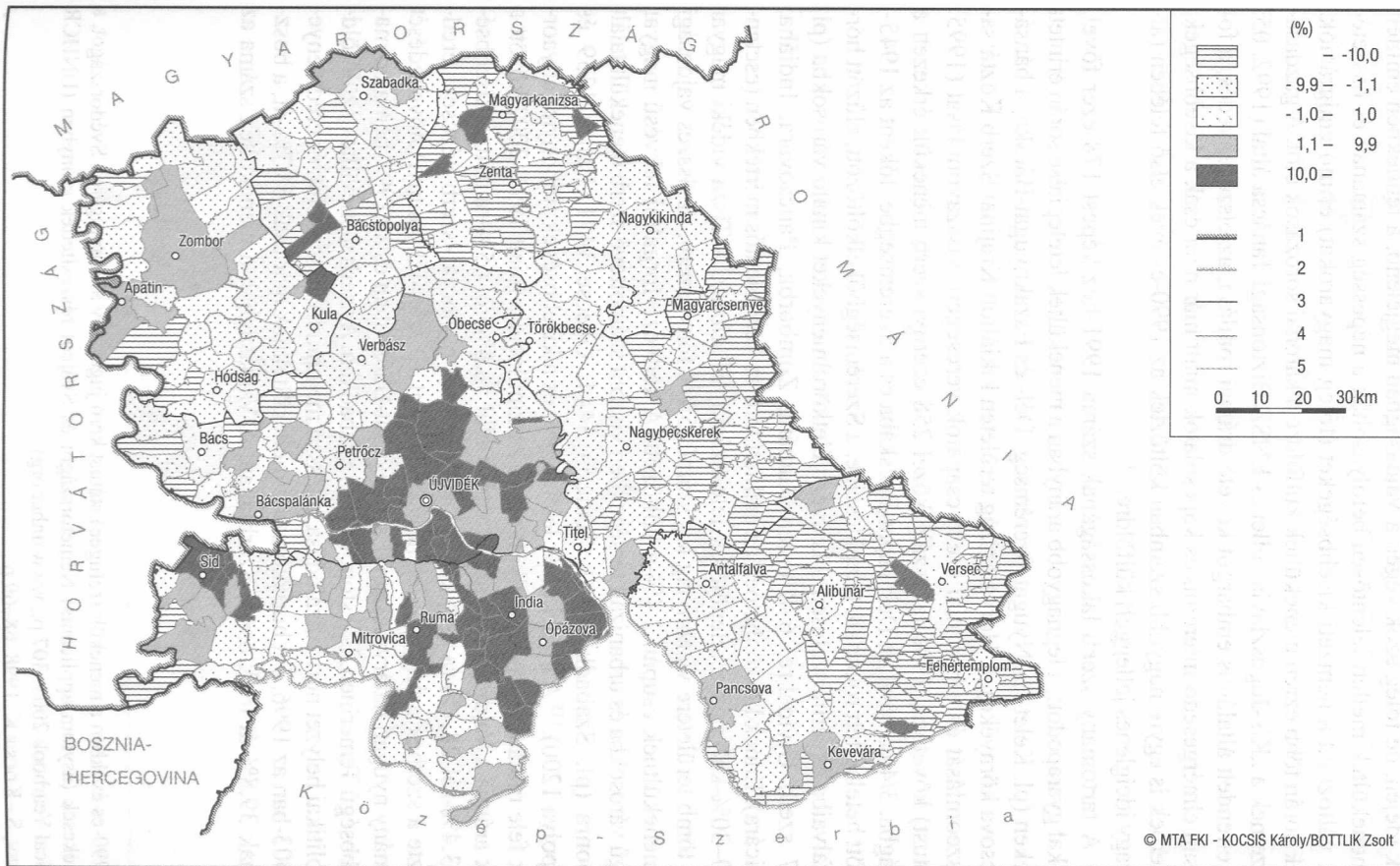
A vizsgált periódusban a tartomány területén élt népesség száma – a kb. 76 ezer fős természetes fogyás ellenére – 18 ezerrel gyarapodott, amely 94 ezer lakost jelentő migrációs nyereséget tételez fel. Ez is mutatja, hogy ebben a háborús időszakban az össznépesség, az egyes etnikumok lélekszáma és az etnikai térszerkezet változását elsősorban a különböző irányú és motivációjú migrációk határozták meg. A vándorlási komponens nélkül természetes népmozgalmi okok miatt a 1991-ben még 2031 ezernyi vajdasági lakosság lélekszámának 3,8%-kal kellett volna fogynia, a valóságban azonban 2002-ig 0,9%-kal nőtt, de a területi képet tekintve rendkívül eltérő mértékben (31. ábra). Az alapvetően 1991–1996 között ide érkezett közel 258 ezer (54%-ban horvátországi, 37,8%-ban bosznia-hercegovinai) szerb menekültnek¹³¹ köszönhetően a népesség száma a Belgrád-Újvidék közötti területen és az említett nagyvárosok környékén 10%-nál is nagyobb mértékben nőtt. Az 1960-as évektől kezdve fogyó népességű, hagyományosan kivándorlás sújtotta, román–szerb határ közelében fekvő, rendkívül kedvezőtlen életkörülményeket kínáló kommunákban (Fehértemplom, Versec, Zichyfalva, Alibunár, Torontálszécsány, Bégaszentgyörgy, Magyarcsernye) a falvak népessége ez időszakban több mint 10%-os veszteséget szenvedett. Hasonló arányú, természetes népmozgalmi és elvándorlási okokkal összefüggő demográfiai veszteség érte a Tisza menti magyar etnikai tömb településeinek többségét is. A különböző irányú migrációkban a háborús okok mellett, kisebb mértékben szerepet játszottak a szuburbanizációval összefüggő jelenségek is, amelyek a nagyvárosi (elsősorban belgrádi és újvidéki) lakosságnak a környező településekre (pl. a Kelet-Szerémségbe; Újvidék szomszédságában pl. Péterváradra, Futakra, Temerinbe, ill. környékükre) való kiköltözését jelentették.

Az őshonos szerb lakosság és a nemzeti kisebbségek lélekszámát a vajdasági népesség 1989 óta megfigyelhető (1991-ben évi -1,9%, 1992-ben évi -2,9%, 2002-ben -4,6%-os) természetes fogyása¹³² is jelentősen apasztotta.¹³³ A horvátországi, boszniai

¹³¹ KICOŠEV, S.–KOCŠIS K. 1998. 71 p.

¹³² Statistički godišnjak Jugoslavije 1991, SZS, Beograd, 1991. 443 p. A vajdasági népesség 1988-ban megfigyelt 0,1%-os természetes szaporodása 1989-ben váltott -1,1%-os természetes fogyásba.

¹³³ Statistički godišnjak Srbije 2004. RZS, Beograd, 84 p. A természetes fogyás értékei 1991-ben jelentős különbséget mutattak az egyes etnikumok szerint. Legnagyobb mértékű természetes fogyás az alacsony termékenységű, előregedett társadalmú magyarokat (-8,1%), románokat (-6,8%) és szlovákokat (-6,2%) sújtotta. Ugyanakkor ez az érték az államalkotó szerbek esetében még csak évi -1,4%-ot tett ki.

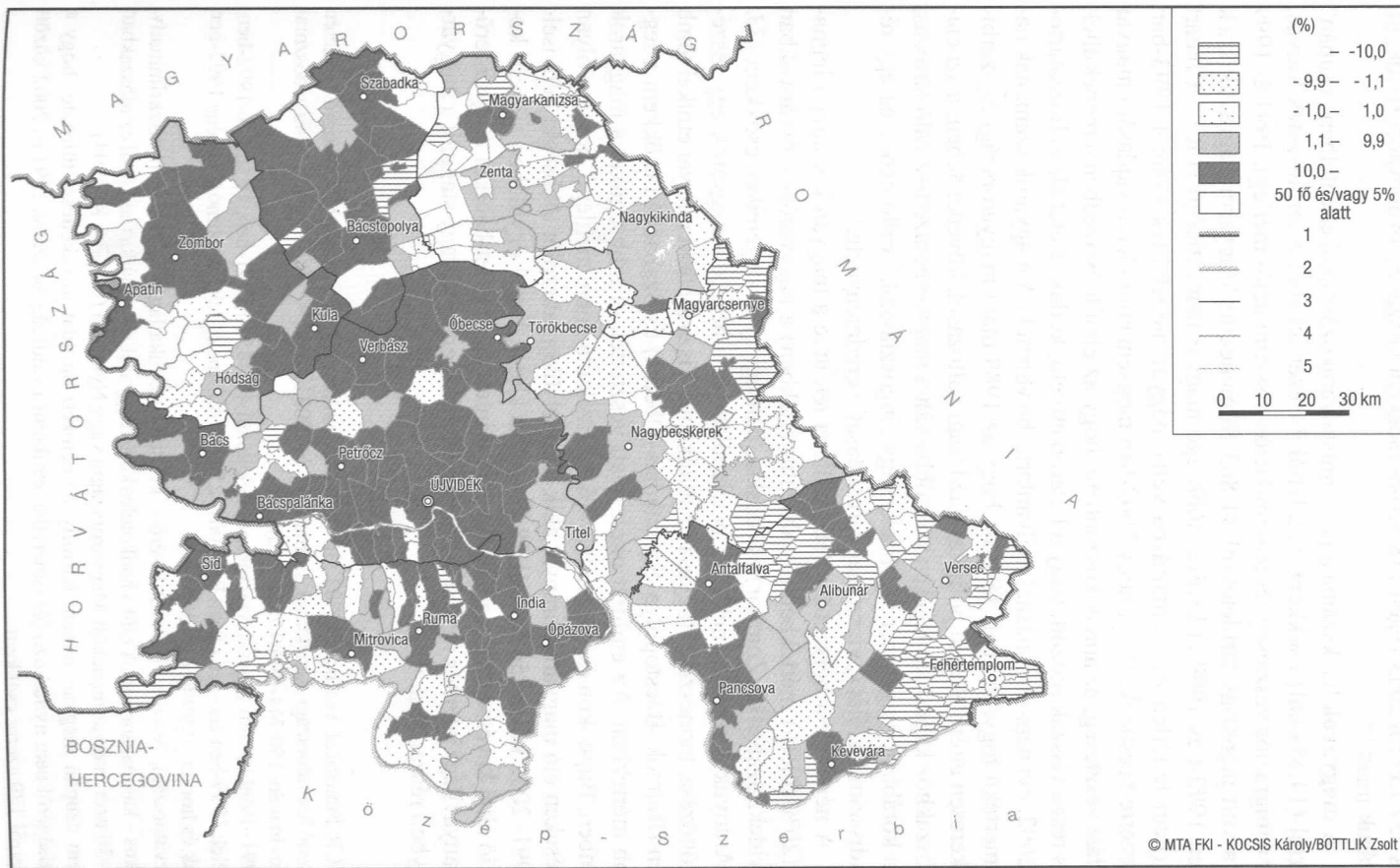
31. ábra. Az összslakosság számának változása a Vajdaságban (1991–2002). – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = körzethatár; 4 = kommunahatár; 5 = településhatár

háborúk idején, de főleg azok végén a Vajdaságban megjelenő, a fentiekben említett szerb menekültek mellett jelentősen befolyásolták a népesség számának és összetételének változását a nemzeti kisebbségeket (főleg magyarokat) érintő emigrációk, amelyek során több ezren menekültek külföldre a katonai sorozások elől. A gazdasági helyzetnek a „Kis-Jugoszlávia” ellenes ENSZ Biztonsági Tanácsa által (1992. 05. 30-án) elrendelt általános embargót követő drámai romlása, az elszegényedés, a fokozatosan elmérgesedő interetnikus kapcsolatok miatt már nem csak a kisebbségek, de a szerbek is egyre nagyobb számban költöztek az 1990-es évek első felében (állandó vagy ideiglenes jelleggel) külföldre.¹³⁴

A tartomány szerb lakosságának száma 1991-hez képest 178 ezer fővel, 15,6%-kal gyarapodott, a legnagyobb arányban a menekültek letelepítése során érintett területeken (pl. Kelet- és Nyugat-Szerémség, Dél- és Északnyugat-Bácska, a bánási Pancsova környéke). A Horvátország területén kikiáltott Krajainai Szerb Köztársaság összeomlását és a boszniai szerb csapatok vereségeit, visszavonulását (1995. augusztust) követően, 1996 tavaszáig közel 258 ezrenyi szerb menekült érkezett a Vajdaságba, 3/4-ed részben Délnyugat-Bácskába és a Szerémségbe: főként az 1945–48 között betelepített rokonaik településeibe, a Szerémségből elköltözött, elűzött horvátok falvaiba és természetesen a kedvező életkörülményeket kínáló városokba (pl. 24 487 szerb Újvidékre, 6–8 ezren Rumára, Zomborba, Pancsovára, Indiába, Mitrovicára). Ennek köszönhetően az említett területeken jelentős mértékben (esetenként 20–30%-kal) nőtt a települések lélekszáma (32. ábra). A Tisza vidéki magyar etnikai tömb területére viszonylag kis számú, 5891 főnyi szerb, az összes vajdasági szerb menekültnek csupán 2,4%-a költözött. A kedvező forgalmi fekvésű magyar többségű városokba és urbanizált térségekben viszont számottevő szerb menekült talált új otthonra (pl. Szabadka 6401, Temerin 3444, Óbecse 1471, Palics 1359 és Bácsstopolya 1200).¹³⁵ A menekültek letelepítése és a kisebbségek (többnyire anyaországuk felé mutató) fokozódó elköltözése, asszimilációja miatt 1991–2002 között a szerbek aránya a Vajdaság össznépességén belül 56,8%-ról 65%-ra nőtt, a kisebbségké 33,4%-ról 28,1%-ra csökkent. A magyar–szerb, horvát–szerb népcseré eredményezte a szerbek arányának jelentős (több mint 10 százalékpontnyi) növekedését a tartomány nyugati határvidékein, Északnyugat-Bácskában és az 1991-ben még magyar többségű Temerinen, Bácsstopolyán és Szabadkán. A szerb menekültek szülőföldjén a politikai helyzet normalizálódása, a lassan meginduló visszaköltözés eredményeként 2003-ban az 1996. évi horvátországi menekülteknek már csak 63,7%-át, a boszniaiaknak 39,8%-át írták össze Szerbiában. A Vajdaságban a menekültek száma az

¹³⁴ Az 1990-es években a menekült (refugee) státust kérő jugoszláv állampolgárok Svédországot, a menedékesek (asylum applicants) Németországot és Svájcot részesítették előnyben (UNHCR Statistical Yearbook 2003. 307 p., www.unhcr.org).

¹³⁵ KICOŠEV, S.–KOCŠIS K. 1998. 68–69 p.

32. ábra. A szerb nemzetiségűek számának változása a Vajdaságban (1991–2002). – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = körzethatár; 4 = kommunahatár; 5 = településhatár

1996-os 257 739-ről 2003 végén 138 520-ra csökkent vissza- és továbbvándorlásuk, ill. honosításuk miatt.¹³⁶

A **magyarok** lélekszáma a pesszimista várakozásokkal ellentétben „csupán” 49 ezerrel (14,5%-kal) csökkent, amelyből 34 ezer lehetett a természetes fogyás, 15 ezer a migrációs veszteség (és asszimilációs-disszimilációs mérleg). 1991 és 1999 között a volt jugoszláv területekről 84 863 fő menekült Magyarországra, akiknek (1991-et, 1992-t és 1999-et kivéve) többsége magyar nemzetiségű volt.¹³⁷ A határt átlépő (nem feltétlen nyilvántartásba vett) magyar menekültek számát 1993-ban 25–30 ezerre becsülték.¹³⁸ Az, hogy 2002-ben mégsem ennyi lett a vajdasági magyar vándorlási veszteség, az annak köszönhető, hogy az elmúlt évtizedben a menekültek jelentős része visszaköltözött, vagy a határon átívelő, kétlaki életet él, és hozzátartozói a 2002. évi népszámlálásnál nyilvántartásba vetették. A magyarok számának nagyobb mértékű fogyását az is fékezte, hogy az 1989 utáni magyarországi és szerbiai, gyökeresen eltérő előjelű politikai-gazdasági változások következtében, a szocialista időszakhoz képest lényegesen vonzóbbá vált a magyar nemzethez való tartozás, amely a korábban magát már szerbnek, vagy „jugoszlávnak” valló népesség egy részének disszimilációját („visszamagyarosodását”) eredményezte.¹³⁹

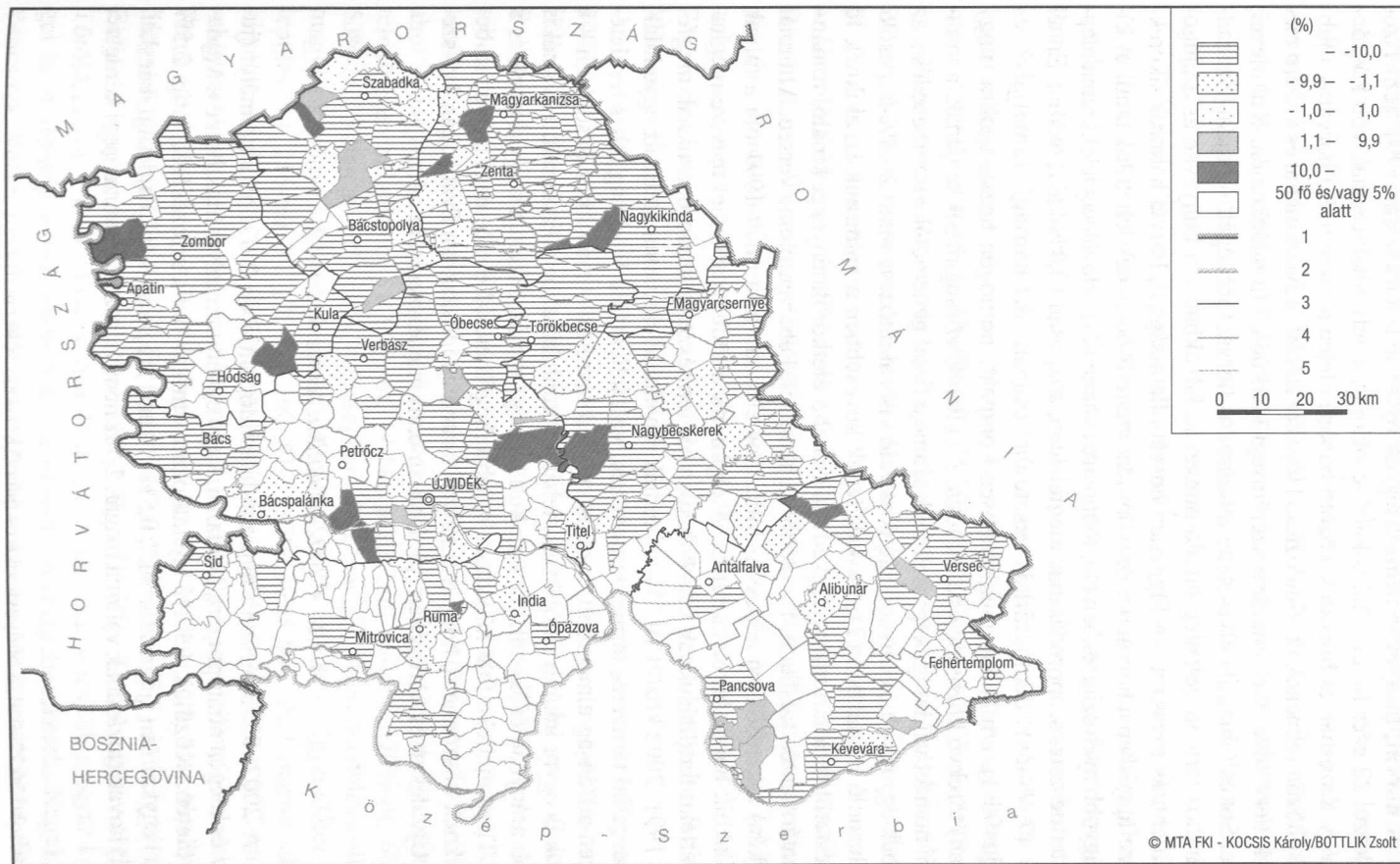
A népesedési helyzet területi vetületét tekintve a magyarok száma a legnagyobb (20% fölötti) mértékben (és abszolút értékben) a nagyvárosi szórványokban (pl. Újvidék, Szabadka, Zombor) és bácskai, bánági nyelvszigeteiken csökkent (33. *ábra*). Arányuk a szerb menekültek betelepülése és a helybeli magyarok egy részének elköltözése, természetes fogyása miatt főként a Tisza melléki magyar etnikai tömb peremén (Bajmok–Bácstopolya–Szenttamás–Óbecse) és Szabadkán csökkent a legnagyobb mértékben. Az említett okok miatt veszítették el többségüket a magyarok Temerinben, Bajmokon és Törzsudvarnokon. Ezek után nem meglepő, hogy az olyan településeken élő magyarok aránya, akik lakóhelyükön abszolút többséget képviselnek, 1991–2002 között 56,6%-ról 48,7%-ra csökkent. Ezzel egyidőben a szerb kolonizáció által kevéssé vagy egyáltalán nem érintett északkelet-bácskai magyar területek (tanyavilág) jelentős részén viszont érzékelhetően nőtt, vagy stagnált a magyarság helybeli részaránya.

¹³⁶ UNHCR Statistical Yearbook 2003. 307 p. (www.unhcr.org). A Szerbia-Montenegró területén tartózkodó horvátországi menekültek száma 1996 és 2003 között 297 099-ről 189 746-ra, a bosznia-hercegovinaiaké 250 744-ről 99 785-re csökkent.

¹³⁷ Az 1991–1999 közötti jugoszláviai menekültek közül 48 485 fő 1991-ben, 15 021 fő 1992-ben, 5111 lélek 1999-ben érkezett (Tóth P.P. 2001. 259 p.). A menekültek túlnyomó többsége 1992-ben bosnyák és horvát, 1999-ben albán volt.

¹³⁸ A horvátországi, boszniai háborút kísérő – kezdetben etnikailag meglehetősen diszkriminatív, erőszakos – katonai sorozások elől a hadköteles korú magyarok és családtagjai közül ez időszakban kb. 25–30 ezer magyar menekült Magyarországra vagy Nyugatra (MIRNICS K. 1993).

¹³⁹ A (nem csupán magyar, hanem bármilyen) nemzeti öntudat növekedését tükrözte, hogy a nemzetiségéről nem nyilatkozó (és ismeretlen etnikumú) vajdaságiak száma 1991 és 2002 között 194 ezerről 129 ezerre csökkent.

33. ábra. A magyar nemzetiségűek számának változása a Vajdaságban (1991–2002). – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = körzethatár; 4 = kommunahatár; 5 = településhatár

A horvát, bunyevác nemzetiségűek összesített lélekszáma 1991-hez viszonyítva közel 22 ezer fővel, 22,2%-kal¹⁴⁰ csökkent, amely főként annak volt köszönhető, hogy a szerbek és horvátok közötti háború idején a szerémségi horvátok többsége elköltözött (elmenekült, elüldözték) Horvátországba. Távozásukkal és a szerb menekültek beköltözésével immár a szerémségi Herkóca, Újszalánkemén, Kukujevci, Gibarac, Sot és Óbingula elvesztette évszázados horvát többségét. A hajdan Szabadka határához tartozó, jelenleg önálló bunyevác falvakban – a bunyevác és a „jugoszláv” identitás rovására – a független horvát államisággal, horvát háborús sikerekkel összefüggésben a horvát nemzeti öntudat megerősödésének lehettünk tanúi. A kisebb-nagyobb nyelvszigetekben élő, többnyire evangélikus szlovákság lélekszáma alapvetően természetes szaporodásának megfelelően, átlagosan 10,9%-kal csökkent. Ennél kisebb (7,4%-os) demográfiai veszteség csupán dél-bánsági (antalfalvi és nagylajosfalvi), etnikailag meglehetősen kompakt, homogén házasságokra (nagy arányban) törekvő közösségeiket sújtotta. Az államközösség másik tagjának, a montenegrói nemzet vajdasági képviselőinek száma a fiatal generációk elszerbesedése, az idősebbek egy részének anyaországukba való visszaköltözése miatt 20,8%-kal csökkent. Hasonló mértékben (21,6%-kal) lettek kevesebben a **románok** is, akiknek fő településterülete a tartomány legkedvezőtlenebb életkörülményeket kínáló, román-szerb határmentén található. Ez utóbbi tájakon (pl. Fehértemplom, Versec, Alibunár környékén) a keresőkorú népesség fokozatos elvándorlása miatt 1991 óta a falvak román lakóik harmadát elvesztették. A **cigányok** a többi etnikumét messze meghaladó mértékű fertilitásuknak köszönhetően (és természetes szaporodásuknak megfelelően) 1991–2002 között 19,3%-kal tudták növelni lélekszámukat. Ez az egyedülálló demográfiai térnyerés természetesen nem volt jellemző a Vajdaság teljes területére, hiszen a Bánság elmaradott, középső és déli részeiről – másokhoz hasonlóan – a cigányok is egyre inkább elköltöztek, tehát az itteni falvakban létszámuk 10%-nál is nagyobb arányban csökkent. Az útra kelt bánsági romák főként a nagyvárosok és a Duna-, Tisza melléke felé húzódtak. A jobb megélhetést kereső, nagy számban beköltözőknek köszönhető, hogy a cigányok száma ez időszakban Szabadkán 3,5-szeresére, Újvidéken és környékén (pl. Beocsinban) másfélszeresére nőtt.

3.4.3. A 2002-es etnikai térszerkezet

A 2002. 03. 31-i szerb népszámlálás időpontjában 2 031 992 személyt (jugoszláv és idegen állampolgárt, hontalan, vagy egyéb személyt) írtak össze a Vajdaság területén. Közülük 93,2% nyilatkozott etnikai hovatartozásáról, míg 2,5% (50 ezer) egyszerűen „jugoszlávnak”, 0,5% (10 ezer) regionális (pl. vajdasági, bácskai, bánsági) hovatartozásúnak vallotta magát, 2,7% nem válaszolt a nemzetiségi kérdésre,

¹⁴⁰ A horvátoké 26,2%-kal, a bunyevácoké csupán 7,8%-kal csökkent.

1,1%-nyi lakos etnikai adata pedig ismeretlen volt. A nemzeti, etnikai hovatartozásra adott válasz szerint a népesség 65%-a szerbnek, 14,3%-a magyarnak, 3,8%-a horvátnak, bunyevácnak, 2,8%-a szlováknak, 1,7%-a montenegróinak, 1,5%-a románnak, 1,4%-a cigánynak, 1%-a ruszinnak, ukránnak vallotta magát. Anyanyelv szerint viszont a lakosság 76,6%-a (a szerbeken kívül a montenegróiak, bosnyákok, muszlimánok, a horvátok, bunyevácok, makedónok többsége) sorolta magát a szerbekhez, 14%-a a magyarokhoz, 2,7%-a szlovákokhoz, 1,5%-a a románokhoz (11. táblázat).

Szerbia államalkotó nemzete a **szerbek** (1,32 millió szerb nemzetiségű, 1,56 millió szerb anyanyelvű) a Vajdaság területén az 1991–2002 közötti időszakban (a szerb menekülteknek köszönhetően) 178 ezer fővel gyarapodtak. A szerb etnikai térnyerés elsősorban a Belgrád–Újvidék–Szabadka tengely közelében fekvő, viszonylag kedvező életkörülményeket kínáló, gazdaságilag fejlett kommunák területén volt különösen feltűnő. Ugyanakkor a Tisza mellékén és a Bánság nagy részén többé-kevésbé stagnált vagy csökkent a szerbek lélekszáma. A tartomány 45 kommunája közül 33-ban abszolút többséget, 22-ben 70% fölötti részarányt képviselnek (a Szerémségben, Dél-Bácskában és a Bánság déli és középső részén). A 475 vajdasági településből 343 ma már szerb többségű. 2002-ben a vajdasági szerbeknek 91,2%-a élt olyan településen, ahol ők képviselték az abszolút többséget. A szerbek aránya ma már csak a Tisza menti magyar etnikai tömb falusias (tanyasi) részein, a jelentősebb szlovák, ruszin nyelvszigeteken és a Verseci-hegység apró, román falvaiban nem éri el a 90%-ot (34. ábra). A legtöbb szerb lakója elsősorban a jelentős körzet- (okrug) és kommunaközpontoknak van: Újvidék (141 ezer), Pancsova (61 ezer), Nagybecskerek (56 ezer), Zombor (33 ezer), Nagyikinda (31 ezer), Mitrovica (31 ezer), Versec és Ruma (28–28 ezer).

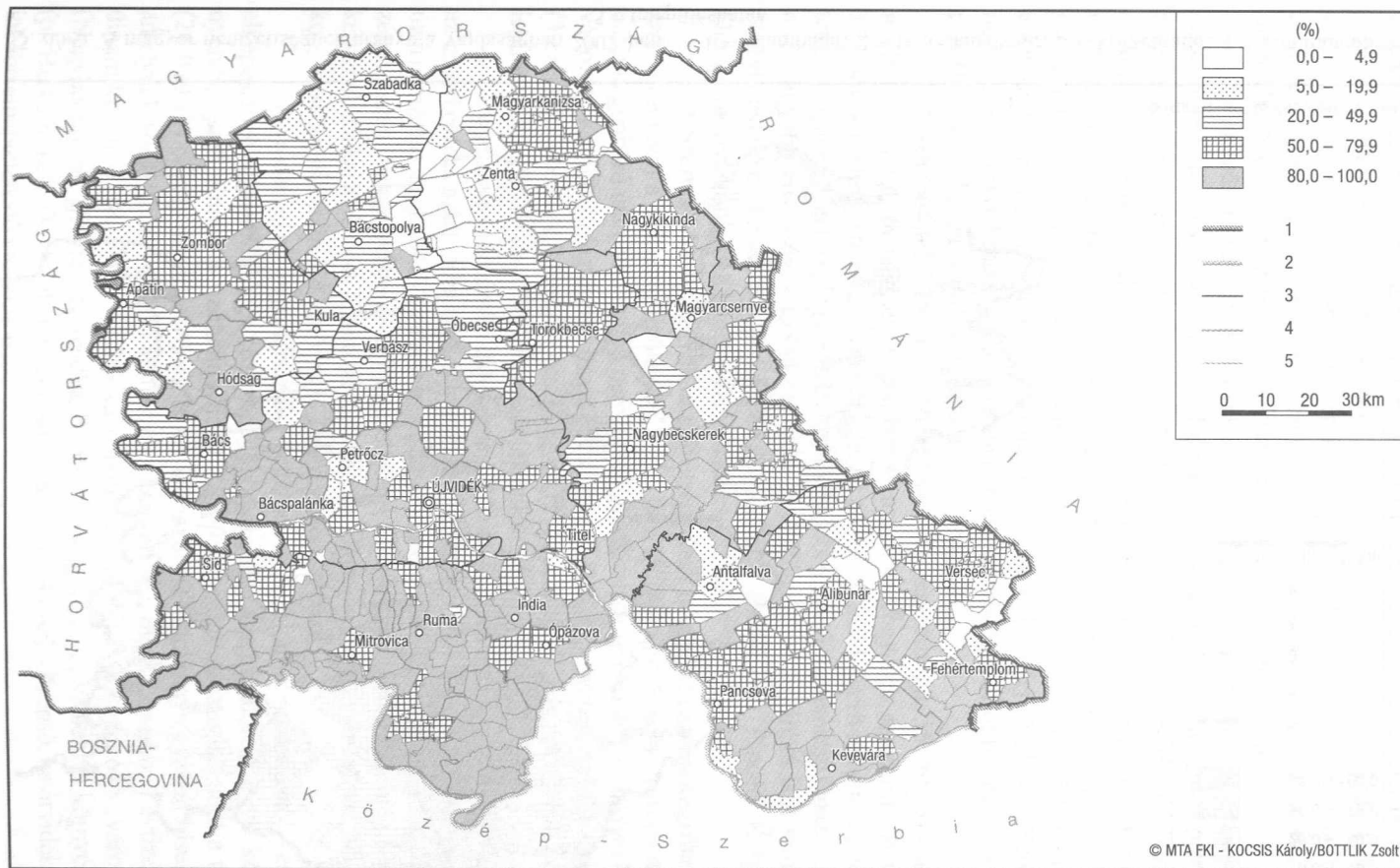
A nagy arányú elvándorlás és természetes fogyás ellenére a Vajdaságban 2002-ben 290 ezer lakost írtak össze **magyarként** (284 ezer magyar anyanyelvű). Főként Északkelet-Bácska területén, hat kommunában (Magyarkanizsa, Zenta, Ada, Bácsstopolya, Kishegyes és Csóka) abszolút, kettőben (Szabadkán, Óbecsén) relatív többséget képviselnek. Elsősorban a Tisza mellékén és a tartomány periférikus fekvésű, elöregedés és emigráció sújtotta területein még 81 olyan település lelhető fel, ahol a magyarok száma meghaladja a más nemzetiségűekét (35. ábra). Arányuk 21 településen haladja meg a 90%-ot, 44-ben a 80%-ot, 50-ben a 70%-ot, 60-ban a 60%-ot, 73-ban az 50%-ot. A Vajdaságban 2002-ben 275 olyan település volt ahol a magyarok aránya legalább az 1%-ot, 166, ahol az 5%-ot elérte. Ugyanakkor 433 településen 1, 216-ban 50, 175-ben 100, 81-ben 500 és 58-ban 1000 magyar lakos minimálisan fellelhető volt. A legnépesebb közösségeik túlnyomórészt a Tisza menti, magyar többségű, bácskai etnikai területükön található (ezer főben): Szabadka (35), Zenta (15,8), Óbecse (11,7), Nagybecskerek (11,6), Újvidék (11,5), Bácsstopolya (9,6), Magyarkanizsa (8,8), Ada (8,7), Csantavér (6,6), Horgos (5,3) és Péterréve (5,2). Ehhez a magyar szállásterülethez kötődnek a Bánság északnyugati szegletében Törökkanizsa, Csóka, Hódegyháza, Padé és Szaján számottevőbb magyar közösségei is. A Bánság egyéb területein – a városokon (Nagybecskerek, Nagyikinda, Pancsova, Versec) kívül – már csak Torontáloroszin, Magyarcsernyén, Torontál-

11. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása a Vajdaság mai területén (1948–2002)

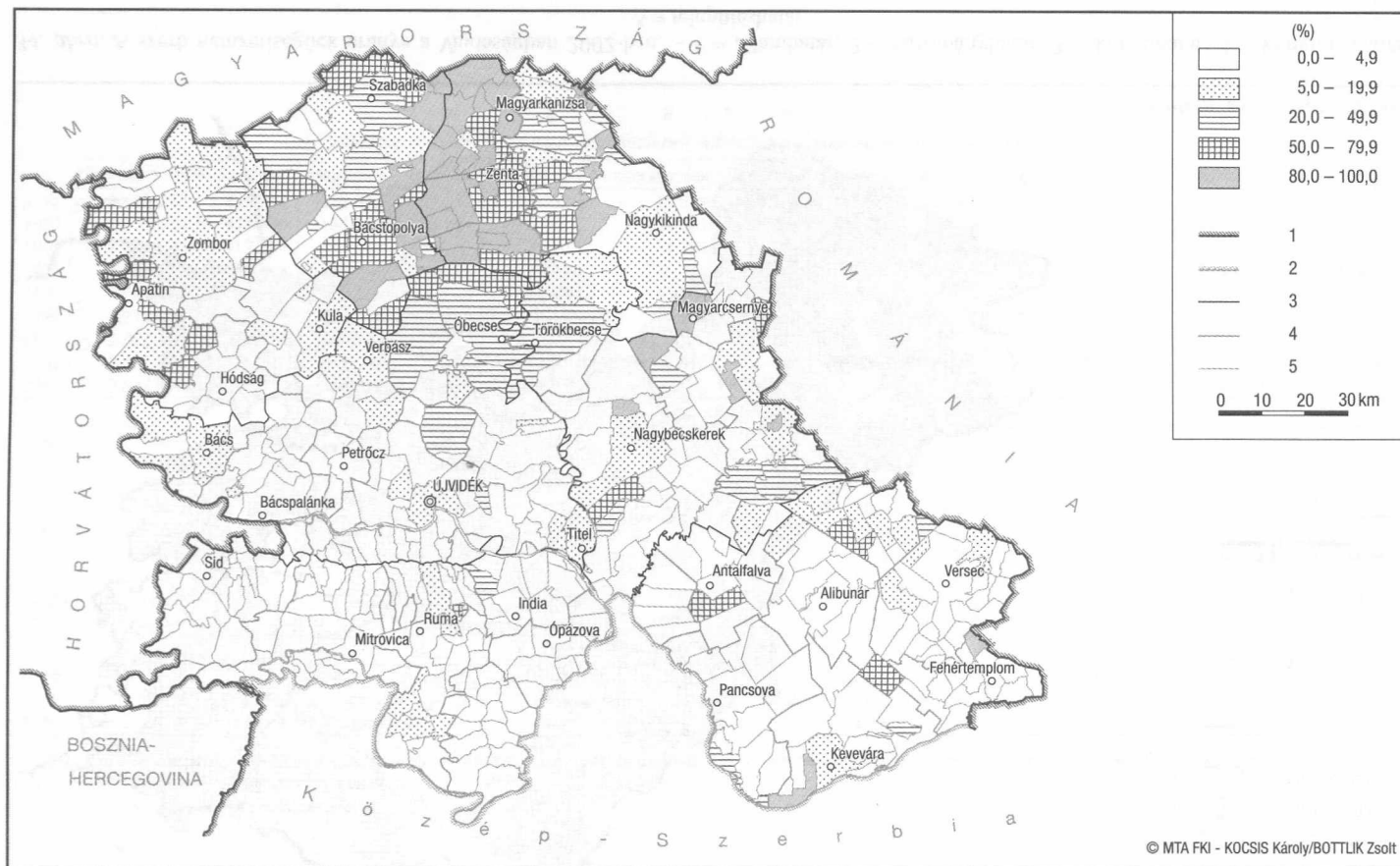
Év	Össznépesség	Szerbek	Magyarok	Horvátok	Szlovákok	Montenegróiak	Románok	Cigányok	Ruszinok	„Jugoszlávok”	Nem válaszoltak	Ismeretlenek
1948	1 663 212	841 246	428 932	134 232	72 032	30 589	59 263	7 585	22 083	..	..	..
1953	1 712 619	874 346	435 345	128 054	73 460	30 561	57 236	11 525	23 043	..	..	659
1961	1 854 965	1 017 717	442 561	145 341	73 830	34 782	57 259	3 312	24 548	3 174	..	2 410
1971	1 952 533	1 089 132	423 866	138 561	72 795	36 416	52 987	7 760	25 115	46 928	1 025	6 341
1981	2 034 772	1 107 375	385 356	109 203	69 569	43 304	47 289	19 693	24 306	167 215	3 361	3 187
1991	2 013 889	1 143 723	339 491	98 025	63 545	44 838	38 809	24 366	22 217	174 295	5 427	15 493
1991	2 013 889	1 479 071	344 667	..	63 105	..	39 137	20 771	18 701	..	..	..
2002	2 031 992	1 321 807	290 207	76 312	56 637	35 513	30 419	29 057	20 261	49 881	55 016	23 774
2002	2 031 992	1 557 020	284 205	21 053	55 065	..	29 512	21 939	..	..	24 279	..
%-ban												
1948	100,0	50,6	25,8	8,1	4,3	1,8	3,6	0,5	1,3	..	..	..
1953	100,0	51,1	25,4	7,5	4,3	1,8	3,3	0,7	1,3	..	..	0,0
1961	100,0	54,9	23,9	7,8	4,0	1,9	3,1	0,2	1,3	0,2	..	0,1
1971	100,0	55,8	21,7	7,1	3,7	1,9	2,7	0,4	1,3	2,4	0,1	0,3
1981	100,0	54,4	18,9	5,4	3,4	2,1	2,3	1,0	1,2	8,2	0,2	0,2
1991	100,0	56,8	16,9	4,9	3,2	2,2	1,9	1,2	1,1	8,7	0,3	0,8
1991	100,0	73,4	17,1	..	3,1	..	1,9	1,0	0,9	..	..	..
2002	100,0	65,0	14,3	3,8	2,8	1,7	1,5	1,4	1,0	2,5	2,7	1,2
2002	100,0	76,6	14,0	1,0	2,7	..	1,5	1,1	..	..	1,2	..
változás (1991 = 100%)												
1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2002	100,9	115,6	85,5	77,8	89,1	79,2	78,4	119,3	91,2	28,6	1013,7	153,4
2002	100,9	105,3	82,5	..	87,3	..	75,4	105,6	..	..	..	..

Megjegyzések: a horvátok magukban foglalják a bunyevácokat, a ruszinok az ukránokat is. A szerbek anyanyelv szerint 1991-ben magukban foglalják a szerb-horvátokat is.
Dőlt számok: népszámlálási anyanyelvi adatok.

Forrás: jugoszláv, szerb népszámlálási adatok.

34. ábra. A szerb nemzetiségűek aránya a Vajdaságban 2002-ben. – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = körzethatár; 4 = kommunahatár; 5 = településhatár

35. ábra. A magyar nemzetiségűek aránya a Vajdaságban 2002-ben. – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = körzethatár; 4 = kommunahatár; 5 = településhatár

tordán, Magyarszentmihályon, Torontálvásárhelyen, Székelykevény és Ürményházán él nagyobb számban magyar lakosság. A bácskai magyar nyelvszigetek közül a Bácsstopolyához közeli, református Bácskossuthfalva és Pacsér; a távolabbi Zombor vonzásában Nemesmilitics, Bezdán, Bácskertes, Szilágyi, Doroszló, Gombos, Bácsgyulafalva; Újvidék közelében Temerin és Tiszakálmánfalva a legjelentősebb.

A közös (római katolikus) vallás miatt a titói időszakban egy (újabban politikai okok miatt külön) kategóriába sorolt **horvátok, bunyevácok** és **sokacok** együttes száma nemzetiség szerint 2002-ben 76 312 fő volt (56 546 horvát és 19 766 bunyevác), akiknek azonban anyanyelv szerint közel 3/4-e szerbnek vallotta magát, míg a horvát anyanyelvűek száma csupán 21 053 fő volt. Bácskában még tíz település őrzi bunyevác és sokac többségét, elsősorban Szabadka déli előterében (pl. Alsó-, Felső-Tavankút, Kisbosznia, Györgyén, Békova) és a Duna (a horvát–szerb határ) közelében (Béreg, Monostorszeg, Szond). Etnikai identitásuk megőrzése szempontjából kedvezőtlen, hogy csupán 16,1%-uk él ezen horvát többségű településeken.

A **szlovákok** lélekszámát (56 637 szlovák nemzetiségű; 55 065 szlovák anyanyelvű) az elmúlt évtizedben elsősorban természetes fogyásuk apasztotta. A jelenleg 15 szlovák többségű település etnikai jellegét a közelmúltbeli szerb telepítések alig érintették. Ugyanez nem mondható el a Belgrád közelében fekvő, szerémségi Ópázovára, ahol a legnagyobb közösségük (5848 szlovák) él. A Bánságban továbbra is Antalfalva és Nagylajosfalva, Bácskában pedig Petróc, Kiszács, Bácsújfalva, Pincéd, Kölpény és Dunagálos nyújt otthont a legtöbb szlováknak.

A Szerbia-Montenegró államszövetség másik nemzete, a **montenegróiak** lélekszáma (aránya) a Vajdaság területén 35 513 főre (1,7%-ra) csökkent. A túlnyomórészt a 2. világháború után betelepített nemzet térbeli eloszlása az elmúlt időszakban kevésbé változott. Közülük a legtöbben ma is Verbászon (7,8 ezer), Újvidéken (4,3 ezer), Kulán (3 ezer), Szivácon (2,7 ezer) és Szeghegyen (2,1 ezer) élnek. Ez utóbbi, volt német településen a népesség abszolút többségét jelentik.

A vajdasági **románok** lélekszáma 1910 óta – a kivándorlás, természetes fogyás és az elszerbbedés miatt – folyamatosan csökken. 2002-ben 30 419-en vallották magukat román nemzetiségűnek, 29 512-en román anyanyelvűnek. A túlnyomórészt a Bánság déli és középső részén (Versec, Alibunár és Nagybecskerek környékén) élő románok még 19 faluban képeznek etnikai többséget. E tájakon Révaújfalun, Újjozoran, Végszentmihályon, Nagytárnokon, Versecen és Petrén él a legtöbb (1–2 ezernyi) román lakos.

A vajdasági **cigányok** (romák) – eltérően a többi kárpát-medenceitől – ebben az elképesztően soknemzetiségű közegben többnyire nem asszimilálódtak egyik környező nyelvhez sem. Ennek köszönhető, hogy a 29 057 cigány nemzetiségűből a többség (21 939 fő) cigány anyanyelvűnek is vallja magát. A tartomány egyetlen kisebbsége, amelynek lélekszáma – magas természetes szaporodása miatt – az elmúlt évtizedekben dinamikusán (1981 óta 47,5%-kal) nőtt. Legtöbbjük a nagyobb városokhoz (Nagybecskerek, Újvidék, Szabadka, Pancsova, Nagyikinda, Versec) és környékükhöz (pl. Beocsin) kötődik, de jelentős a cigányok aránya a Bánság középső, határvidéki, egyre inkább elnéptelenedő vidékein is.

A görög katolikus, sokáig kedvező természetes szaporodású, de az asszimiláció által megtizedelt **ruszinok, ukránok** (20 261 fő) legfontosabb települései a 18. század derekán benépesült Bácskeresztúr (4,5 ezer) és Kucora (2,2 ezer), de nagy számban élnek a szomszédos városokban (Verbászon és Kulán) is.

A Vajdaság „legfiatalabb” kisebbségeihez tartoznak az 1944 után, a németek helyére letelepített **makedónok** (11 785 fő, 0,6%) is, akik a Bánság déli részein (Torontálmás, Ferenchalom, Pancsova, Zichyfalva) élnek nagyobb számban. Rokonaik, a Bánságba 1737 után betelepült katolikus **bolgárok** maradványai (1658 bolgár nemzetiségű) már csak a Duna közeli Sándoregyházán képeznek számottevő (307 fős) közösséget.

3.5. Horvátország pannon területe

Délnyugati szomszédunk, az 56 542 km² kiterjedésű Horvátország területén – a Száva és Kulpa folyók mentén – Közép- és Dél-Európa osztozik. Ennek megfelelően vizsgálatunk tárgyát az országnak (a dél-európai dalmát, isztriai és egyéb, Dinári-hegyvidéki területeinek mellőzésével) csupán a közép-európai (pannon) részei képezhetik. A jelenlegi közigazgatási beosztás alapján a pannon megyék¹⁴¹ együttese a horvát állam területének 56%-át (31 800 km²-t), lakónépességének 68%-át (3 010 000 főt) képviselik. A horvát (többé-kevésbé szuverén) államiság ugyan 9. századig nyúló gyökerekkel rendelkezik, azonban Szent László és Könyves Kálmán királyaink hódításai eredményeként 1102-től 1918-ig a horvát állam¹⁴³ perszonálunió révén, bizonyos belső önállóságot élvezve kapcsolódott a magyar koronához.¹⁴⁴ 1918–1941 között a szerb irányítású Szerb–Horvát–Szlovén (1929-től Jugoszláv) Királyság része, 1945–1991 között a szocialista Jugoszlávia egyik belső önállósággal rendelkező tagköztársasága volt. 20. századi függetlenségét először a 2. világháború idején (1941. 04. 10-én) német–olasz bábáskodás mellett kiálthatta ki („Horvát Független Állam”, NDH). Jelenlegi, tényleges függetlenségét 1991. 06. 25-én deklarálták, amelyet az ENSZ 1992. 05. 22-én ismert el. A mai pannon-horvát területek nyugati 2/3-át¹⁴⁵ a középkori Magyar Királyságban Szlavóniának (korabeli magyar nyelv-

¹⁴¹ Szerém-Vukovár, Eszék-Baranya, Bród-Száva mente, Pozsega-Szlavónia, Verőce-Dráva mente, Belovár-Bilogora, Kapronca-Körös, Muraköz, Varasd, Sziszek-Monoszló, Károlyváros, Zágráb Város és Zaráb megye.

¹⁴² Könyves Kálmánt 1102-ben, Tengerfihérváron (Biograd na Moru) horvát királlyá koronázták, mellyel megszületett a magyar–horvát államközösség.

¹⁴³ A magyar koronához perszonálunió (1102-es Pacta conventa) révén kapcsolódó horvát állam fogalma alatt a középkorban kizárólag csak a tengermelléki fekvésű Horvátországot értjük, amelybe semmi esetre sem tartozott a magyar tartományok számító Szlavónia.

¹⁴⁴ Az 1527–1790 és az 1848–1868 közötti időszakban a horvát–magyar közjogi kapcsolatok rendkívül fellazultak a horvát szabornak (rendi gyűlésnek, országgyűlésnek) a magyar koronától való elfordulása és Bécshez való sokkal nagyobb mértékű kötődése miatt.

¹⁴⁵ Zágráb, Varasd, Körös, Dubica vármegyéket.

ven „Tótországnak”) nevezték, míg a mai kelet-horvát területek¹⁴⁶ akkor a magyar állam szorosan vett részeit képezték. A bán és a rendi gyűlés által kormányzott, bizonyos belső önállósággal rendelkező Szlavónia fogalma a 16–17. századi török pusztításokkal összefüggő, rendkívüli migrációk, etnikai változások miatt keletebbre tolódott és a Dráva-Száva-közének középső részeit, a mai Kelet-Horvátországot kezdte jelölni.¹⁴⁷ Szlavónia helyét (Zágráb, Varasd, Kőrös megyékben) az eredetileg tengermelléki részekre kiterjedő, a 16. században észak felé „húzódó” (szűkebb értelemben vett) Horvátország fogalma töltötte be.

3.5.1. Az 1991-es etnikai térszerkezet

A szerb–horvát háború előestéjén megrendezett utolsó jugoszláv népszámlálás időpontjában (1991. 03. 31.) Horvátország 4 784 265 fős népességéből 78,1% vallotta magát **horvát**, 12,2% (582 ezer fő) **szerb** nemzetiségűnek. Az utóbbiak etnikai tere a vizsgált területen a 18–19. századhoz viszonyítva lényegesen nem változott (Lika, Észak-Kordun-Banija, a nyugat-szlavóniai Psunj és Papuk hegység vidéke). Baranyában és Kelet-Szlavóniában csak kisebb-nagyobb nyelvszigetek (pl. Pélmonostor-Dárda-Bolmány, Borovo-Tenye-Dálya háromszög) képviselték a szerbséget. Az 1991-ben az ország területének 14,2%-át, össznépességének 5,3%-át jelentő 13 szerb többségű kommuna¹⁴⁸ (pl. Vojnić, Vrginmost, Glina, Petrinja, Dvor, Kostajnica, Pakrac) az itteni szerbek mindössze 29,7%-ának volt lakóhelye, a többiek főleg horvát környezetben, jórészt a nagyvárosokban szétszórtan éltek. Az egyéb nemzetiségek együttes aránya ekkor még a 4%-ot sem érte el. Közülük a legnépesebbek az elmúlt évtizedekben főleg a városokba, a kikötőkbe bevándorolt bosnyákok, muszlimánok (43 ezer), szlovének (22 ezer), albánok (12 ezer) és az őshonos magyarok (22 ezer), olaszok (21 ezer), továbbá csehek (13 ezer), ruszinok (6 ezer) voltak (12. táblázat). A magyarok elsősorban Baranya keleti felében és néhány Eszék-től délre fekvő szlavóniai és nyugat-szerémségi faluban, a csehek főleg a nyugat-szlavóniai Daruvár és Grubisno Polje vidékén, a ruszinok pedig jórészt Vukovár környékén éltek.

1991-ben Horvátország közép-európai (pannon) területein nemzetiség szerint 20 032, anyanyelv szerint csupán 17 823 fő vallotta magát magyarnak. A **magyarok** nyelvi beolvadása, elhorvátosodása a szlavón (Dráván túli) területeken volt a legna-

¹⁴⁶ Baranya, Valkó, Verőce, Pozsega vármegyék.

¹⁴⁷ Ugyanakkor pedig az eredetileg tengermelléki részekre kiterjedő Horvátország fogalma, a horvát etnikai-politikai magterület északra, Zágráb környékére, a hajdan Szlavóniának nevezett tájakra tolódott.

¹⁴⁸ A kommuna (horvátul općina) a szerbiai Vajdasághoz és Romániához hasonlóan itt is „községet” jelent, amely a városokat is beszámítva átlagosan 12,3 települést foglal magában. 2004. december 31-én Horvátország területén 124 várost, 426 községet és 6750 települést tartottak nyilván (www.dzs.hr).

12. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása Horvátország mai területén (1948-2001)

Év	Össznépesség	Horvátok	Szerbek	Bosnyákok	Olaszok	Magyarok	Szlovének	Csehek	Szlovákok	„Jugoszlávok”	Nem válaszoltak	Ismeretlenek
1948	3 779 858	2 975 399	545 039	..	..	51 399	..	28 991	10 097	..	..	..
1961	4 137 418	3 339 890	624 991	3 113	21 103	42 347	39 103	23 391	8 182	15 560	1 820	4 898
1971	4 307 679	3 513 647	626 789	18 457	17 433	35 488	32 497	19 001	6 482	84 118	15 798	18 626
1981	4 131 885	3 454 661	531 502	23 740	11 661	25 439	25 136	15 061	6 533	379 057	25 790	64 737
1991	4 784 265	3 736 356	581 663	43 469	21 303	22 355	22 376	13 086	5 606	106 041	118 869	62 926
1991	4 784 265	4 389 693	207 300	..	26 580	19 684	19 341	10 378	5 265	..	..	64 415
2001	4 437 460	3 977 171	201 631	20 755	19 636	16 595	13 173	10 510	4 712	..	89 130	17 975
2001	4 437 460	4 267 135	49 590	9 197	20 521	12 650	11 872	7 178	3 993	..	..	16 709
%-ban												
1948	100,0	78,7	14,4	..	..	1,4	..	0,8	0,3	..	..	..
1961	100,0	80,7	15,1	0,1	0,5	1,0	0,9	0,6	0,2	0,4	0,0	0,1
1971	100,0	81,6	14,6	0,4	0,4	0,8	0,8	0,4	0,2	2,0	0,4	0,4
1981	100,0	83,6	12,9	0,6	0,3	0,6	0,6	0,4	0,2	9,2	0,6	1,6
1991	100,0	78,1	12,2	0,9	0,4	0,5	0,5	0,3	0,1	2,2	2,5	1,3
1991	100,0	91,8	4,3	..	0,6	0,4	0,4	0,2	0,1	..	..	1,3
2001	100,0	89,6	4,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,2	0,1	..	2,0	0,4
2001	100,0	96,2	1,1	0,2	0,5	0,3	0,3	0,2	0,1	..	..	0,4
változás (1991 = 00%)												
1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	..	100,0	100,0
2001	92,8	106,4	34,7	47,7	92,2	74,2	58,9	80,3	84,1	..	75,0	28,6
2001	92,8	97,2	23,9	..	77,2	64,3	61,4	69,2	75,8	..	..	25,9

Megjegyzések: A bosnyákok magukban foglalják a muszlimánokat, a horvát anyanyelvűek a horvát-szerb, a szerb anyanyelvűek a szerb-horvát anyanyelvűeket is.
Dőlt számok: népszámlálási anyanyelvi adatok.
 Forrás: jugoszláv, szerb népszámlálási adatok.

gyobb mértékű, ahol Belovár-Bilogora megyében a magát magyar nemzetiségűnek vallóknak mindössze 49,9%-a, Vukovár-Szerém megyében 76,7%-a állította azt, hogy az anyanyelve magyar. E tekintetben a legjobb helyzetben a Drávaszögben élő, őshonos magyarság volt, akiknek lélekszáma mind nemzetiségi, mind anyanyelvi szempontból szinte azonos volt. A drávaszögi, dél-baranyai területeken kívül északkelet-szlavóniai részekkel is rendelkező Eszék-Baranya megyében 1991-ben 100 magyar nemzetiségűre 98,5 magyar anyanyelvű jutott. Ez időpontban a vizsgált területen 48 településen a magyarok száma meghaladta az 50, 35-ben a 100, 13-ban az 500 főt. A legnépesebb magyar közösségek ekkor a következő településeken éltek: Eszék (1344 fő), Zágráb (1033 fő), Vörösmart (888), Pélmonostor (865), Laskó (834), Vukovár (694), Kiskőszeg (688), Csúza (664), Dárda (626), Kopács (610), Kórógy (603), Szentlászló (580) és Várdaróc (536). Közülük Zágráb mint országos, Eszék mint regionális, Pélmonostor és Vukovár pedig mint volt járási vonzásközpont ad otthont a legtöbb magyarnak. A legnépesebb horvátországi magyar falvak „címét” 1991-ben Vörösmart, Laskó, Kiskőszeg és Csúza nyerhette el. A magyarok arányát tekintve 167 településen érték el legalább az 1%-ot, 66-ban az 5%-ot, 39-ben a 10%-ot, 20-ban a 20%-ot és 9-ben arányuk 50% feletti volt. Ennek megfelelően a magyarok abszolút többséget 9 településen értek el, de további hatban (Kiskőszeg, Szentlászló, Haraszi, Krestelovác, Csák és Kő esetében) a helybeli népesség relatív (30–50%-os) többségét adták. A legmagyarabb településnek a baranyai Sepse számított 90,4%-os magyar arányával. A falvak lakóinak 80–90%-a magyar volt Újbezdán, Csúza, Kórógy és Laskó esetében is. Az abszolút magyar többségű települések teljes egésze az őshonos dél-baranyai és Vuka melléki, idegen (horvát és szerb) kolonizáció által többnyire elkerült, félreeső fekvésű magyarlakta területeken volt fellelhető. Az allochton, Szlavóniába legfeljebb 100–160 éve betelepült magyarok települései közül a magyar nemzeti tudattal rendelkezők 1991-ben leginkább a nyugat-szlavóniai Krestelovácon és Grbavacon, ill. a nyugat-szerémségi Csákon tartották magukat. A horvátországi magyarság demográfiai jövőjét, fennmaradását már a háború előtti évtizedekben is kétségessé tette – katasztrófális előregedésük¹⁴⁹ mellett – az a tény, hogy csupán 22,6%-uk (5058) élt olyan településen, ahol arányuk meghaladta az 50%-ot. Ugyanakkor 54,8%-uk olyan településen küzdött egyre kisebb reménnyel identitásának megőrzéséért, ahol arányuk még a 10%-ot sem érte el. A szülőfalujukból városokba költözött, fiatal magyar generációk elhorvátosodásának eredményeként a magukat magyarnak vallóknak csupán 35,8%-a élt városokban. Az elhorvátosodásnak leginkább kitett római katolikusok aránya a magyarok körében 72,4%-ot, az itteni magyar identitás oszlopainak számító reformátusok 24,9%-ot értek el.

¹⁴⁹ Az előregedési index (100 gyermekkorúra jutó idősek száma) Horvátország magyarjainál: 269,4 (!), az össznépepségnél: 90,1, Magyarország esetében: 92,2 volt 1991-ben. Ekkor a horvátországi magyarok 29,8%-a számított 60 évnél idősebbnek. Horvátország össznépepsége esetében ez csak 17,4%-ot ért el.

3.5.2. Az 1991 és 2001 közötti időszak¹⁵⁰

Az imént vázolt etnikai térszerkezetet alaposan átformálta az 1991 tavaszán kirobbant szerb-horvát háború. A vérszjósító eseményeket követően 1991 nyarán a Jugoszláv Néphadsereg (JNA), a felfegyverzett helyi szerb kisebbség és a szerbiai paramilitáns alakulatok 1991 augusztusában elfoglalták Baranyát, Kelet-Szlavónia és a Nyugat-Szerémség nagy részét, Nyugat-Szlavóniában a főleg szerbek lakta, erdős, hegyvidéki területeket (Daruvar-Pakrac-Lipik vonaltól K-re) és megszilárdították a frontvonalat a krajjinai szerb-horvát etnikai határ közelében (Petrinja-Glina-Károlyváros-Otočac-Gospić-Obrovac-Zadar-Drniš). Az említett területeken belül csupán néhány horvát város tudta még tartani magát (Vukovár, Kostajnica, Slunj, stb.). Augusztus közepéig Kelet-Horvátországból a harcok és az ellenségesnek tekintett csapatok elől kb. 100 ezer horvát, 40 ezer szerb és 10 ezer magyar menekült el. A harcok hevesége az ősz folyamán is fokozódott. A szerbek ősszel is kitartóan ostromolták a front menti (pl. Eszék, Vinkovci, Daruvar, Petrinja, Sziszek, Károlyváros) és a gyűrűbe fogott horvát városokat, amelyek közül Kostajnica szeptember 13-án, Slunj november 16-án, közel hat hónapos ostrom után, a horvát honvédelem szimbólumává vált Vukovár november 17-én esett el. Ezzel Kelet-Horvátország területén 2500 km², 99 ezer horvát, 69 ezer szerb és 14 ezer magyar lakóhelye, a horvátországi magyar etnikai terület szinte teljes egésze szerb-jugoszláv megszállás alá került, amely később „demilitarizált” területként, de mint a „Krajjinai Szerb Köztársaság” részeként 1992. április 10. és 1998. január 15. között az ENSZ (UNPROFOR majd végül az UNTAES) alakulatainak ellenőrzése alatt állt. A szerb paramilitáns csapatok elől 1992 márciusáig – az 1991-ben magukat jugoszlávnak vallókkal együtt – a baranyai horvátok 68%-a (kb. 16 000 fő), a magyarok 23–42%-a (kb. 2000–5000 fő) menekült Magyarországra, ill. a horvát frontvonal mögé. A baranyai magyar menekültek számát illető bizonytalanság abból ered, hogy az 1991-es jugoszláv népszámlálás időpontjában csupán 8956 lakos merte-akarta vállalni magyar nemzetiségét, míg becslésünk szerint a feltehetően magyar származású, magát „jugoszlávnak” vallókkal együtt számuk 12 000 lehetett. A horvátokat és magyarokat a kulcsfontosságú településekről és a leghevesebb harcok színteréről üldözték el legnagyobb számban (pl. Bellye, Dárda, Pélmonostor). Annak köszönhetően, hogy a magyar többségű falvak periférikus fekvésű területeken, a Duna közelében helyezkednek el, etnikai összetételük – egy-két kivételtől (pl. Bellye, Kiskőszeg) eltekintve – 1992 márciusáig nem változott meg hátrányosan és nem került sor számottevő szerb betelepítésre. A békeidőben, a gazdaság normális működésének idején hátrányosnak számító periférikus fekvés a legutóbbi háború idején is „kedvezőnek” számított e falvak eredeti etnikai jellegének megőrzése szempontjából. Természetesen ez esetben ehhez arra is szükség volt, hogy a szerbek elsősorban nem – az egyébként többnyire semleges magatartást tanúsító – ma-

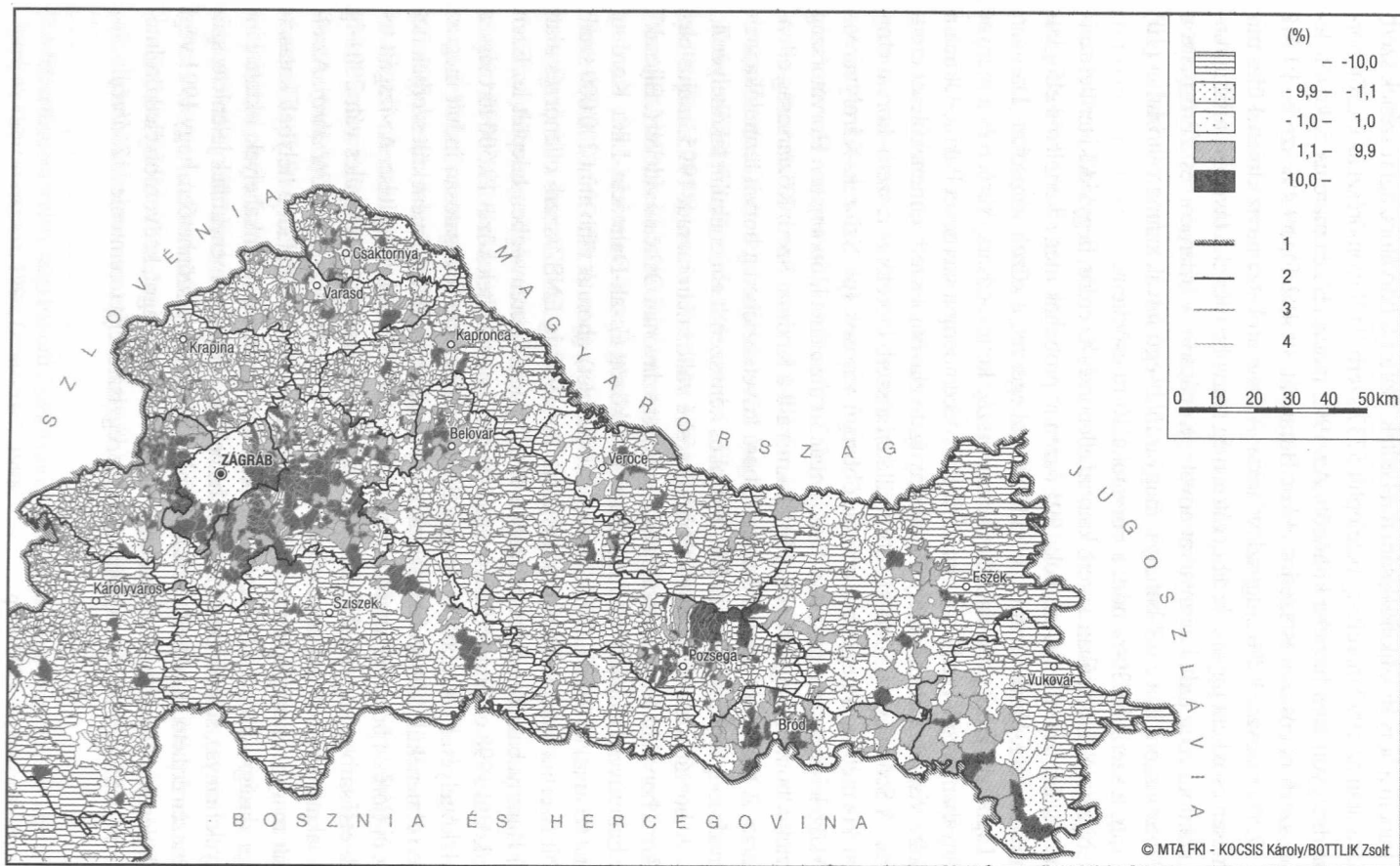
¹⁵⁰ A fejezetben a horvátországi háború eseményeire és következményeire vonatkozó adatok legfőbb forrásai: DOMOVINSKI RAT, 1996, DISPALCED ... 1998.

gyarok, hanem a horvátok likvidálására törekedtek. Baranya horvátországi részének szerb elfoglalása után az 1992 márciusig betelepült 5737 szerb¹⁵¹ túlnyomórészt az elűzött horvátok hátrahagyott üres házaiba költözött. Az 1992 január 27. és március 5. között lefolytatott szerb népszéferás szerint ekkor Baranyát 39 482 fő, 59,4% szerb, 19,5% horvát, 17,5% magyar, 1,2% „jugoszláv” lakta. A magyarok száma az elmenekülés miatt tetemesen csökkent ugyan, de a horvátok még nagyobb mértékű távozása miatt a magyarok számottevően tudták arányukat növelni Kopácson, Várदारócon és Vörösmarton is. 1991-hez viszonyítva a dél-baranyai magyar többségű falvak száma változatlan (10) maradt, míg a szerbeké 30-ra nőtt, a horvátoké 10-re csökkent.

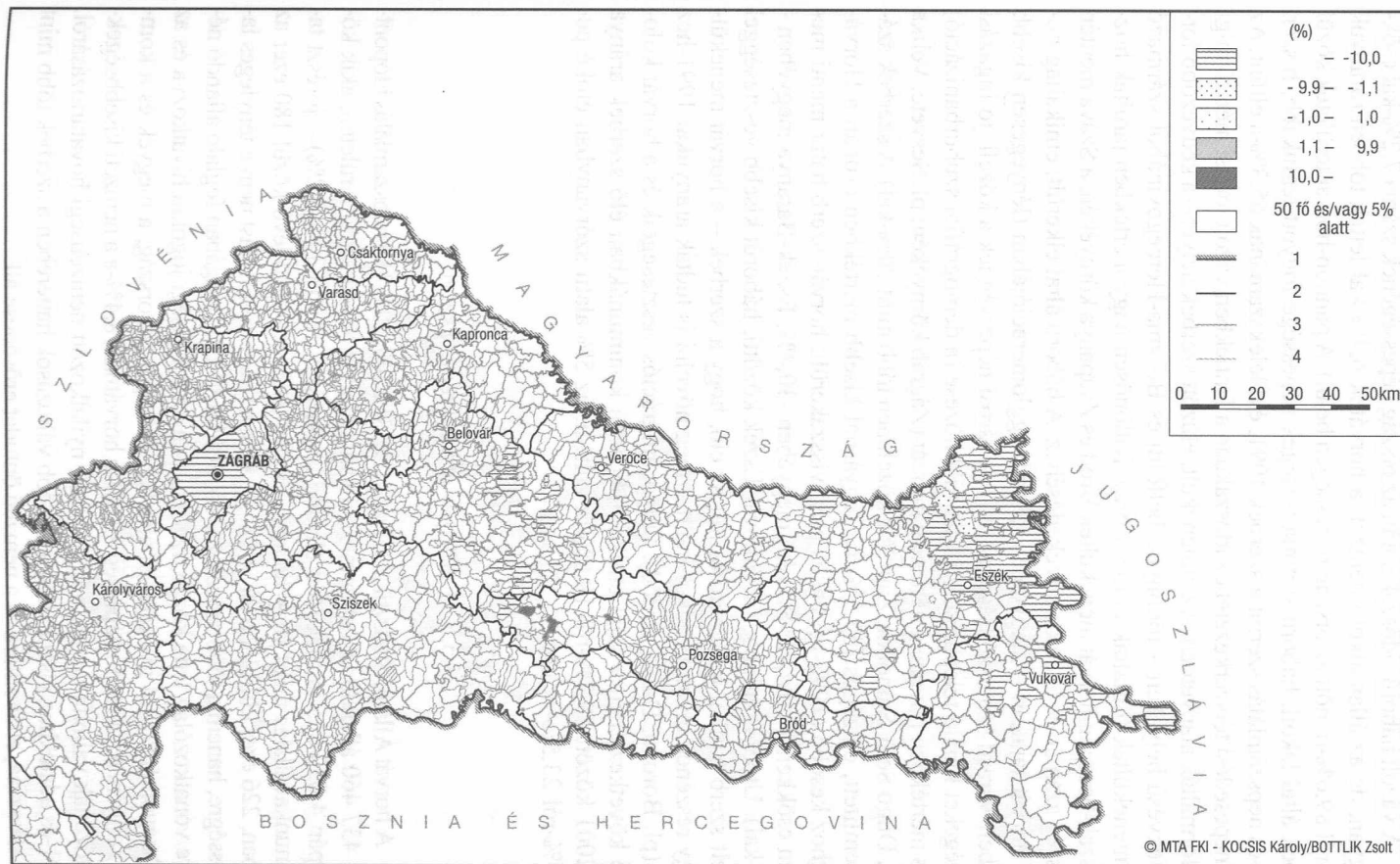
Nyugat-Szlavóniában a szerb katonai ellenőrzés az erdős, hegyvidéki terület szerbek lakta részére terjedt ki. A szerbek 1991 őszén itt próbálták meg sikertelenül elfoglalni a fontos Novska-Verőcei nemzetközi főútvonal egészét, a közeli városokat (Daruvar, Pakrac, Lipik, stb.), és tettek kísérletet Horvátország kettévágására, Verőce és a magyar határ irányában. Végül is a horvátoknak sikerült decemberig a szerbeket Pakrac-Okučani környékére visszaszorítani, amely 17 ezer nyugat-szlavóniai szerb elmenekülését eredményezte. A Száva és az Adria közötti területen a szerb előretörés a szerb–horvát etnikai határ közelében, a nagyobb, horvát többségű városok (pl. Sziszek–Károlyváros–Ogulin) közelében torpant meg. Az 1993. január 3-i tűzszünet időpontjában Horvátország területének több mint negyede (kb. 15 000 km²) állt a Krajainai Szerb Köztársaság ellenőrzése alatt. A több mint nyolc hónapos háború következtében a horvát termelőkapacitás harmada megsemmisült és kb. 700 000 lakos kényszerült elmenekülni lakóhelyéről.

A horvát–szerb frontvonal többé-kevésbé változatlan maradt 1995. május elejéig, mikor a horvát hadsereg visszafoglalta a nyugat-szlavóniai Okučani vidékét („Bljesak” /villám/ hadművelet), majd 1995. augusztus 4–7. között Észak-Dalmácia, Lika, Kordun, Banovina (Banija) területét („Oluja” /vihar/ hadművelet), ahonnét több mint 200 000 szerb menekült Szerbia felé, akiknek egy kis része (az 1998-ig ENSZ-szerb ellenőrzés alatt maradt) Baranyában, Kelet-Szlavóniában és a Nyugat-Szerémségben települt le. Ezen szerbek közül 1998 elejéig 16 000, a Jugoszláviába menekültek közül 19 500 tért vissza eredeti lakóhelyére, a Krajinába. A visszafoglalt területekre fokozatosan indult meg az 1991-ben elmenekült (főként horvát) lakosság visszatérése és az elmenekült szerbek helyére az új (jórészt bosznia-hercegovinai) horvát menekültek betelepítése. A vizsgált területünk elsősorban hegyvidéki részén a szerbek távozásával 39 település vált 2001-ig teljesen lakatlanná, 166-nak népessége pedig még a 10 főt sem érte el (36. ábra). Az elmenekült magyar lakosság visszatérése rendkívül vontatottan haladt a helybeli katasztrófális gazdasági viszonyok (pl. lerombolt, kirabolt ingatlanok, munkahelyek, oktatási intézmények hiánya), sok esetben a lakásaikba beköltözött szerb menekültek jelenléte, számos, nehezen érthető bürokratikus akadály miatt, ill. annak köszönhetően, hogy 1991 végi elmenekülésüket követően többségüknek sikerült a biztonságot, kedvezőbb életkörülményeket kínáló Magyarországon beilleszkednie, egzisztenciát teremtenie (37. ábra).

¹⁵¹ ČURČIĆ, S.–KICOŠEV, S. 1993. 81 p.

36. ábra. Az összlakosság számának változása Horvátország pannon területén (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = kommunahatár; 4 = településhatár

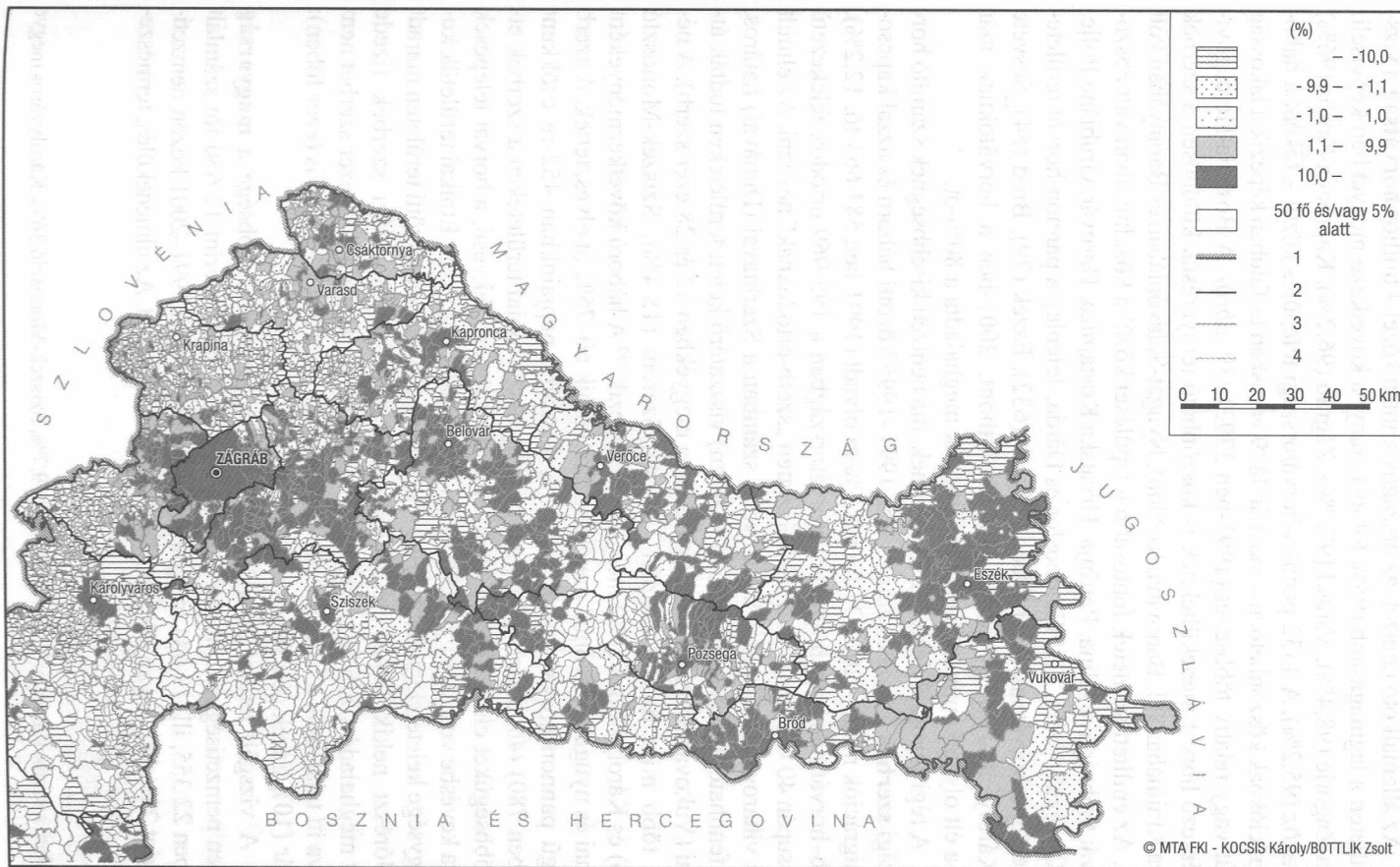

37. ábra. A magyar nemzetiségűek számának változása Horvátország pannon területén (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = kommunahatár; 4 = településhatár

A vázolt háborús időszak során az ország népességének száma 7,2%-kal csökkent ugyan, de az államalkotó nemzet, a horvátok 6,4%-kal lettek többen (arányuk 78,1%-ról 89,6%-ra nőtt az ország népességén belül). A pannon-horvát területek közül a szerbek által lakott, háború sújtotta térségek népessége fogyott leginkább, hiszen a 2001-es népszámlálás szerint a szerbek 1991. évi lélekszámának 65,3%-a eltűnt. Az ország népesedési térszerkezetét ez időszakban a fentiekben vázolt, óriási méretű migrációk formálták alapvetően. Az elmenekült, elűzött szerbek helyét – a kedvezőbb forgalmi fekvésű helyeken – többnyire belföldi és Bosznia-Hercegovinából származó horvát menekültek foglalták el (38. ábra). Különösen nagy mértékben járultak hozzá az észak-boszniai horvát menekültek Bród és Zsupanya környékén, a Száva mentén a népesség számának jelentős növekedéséhez. A háború által elkerült, etnikailag homogén horvát tájakon – alapvetően Zágráb agglomerációjában (lényegesen kisebb mértékben Varasd szomszédságában is) – a városi népességnek a közeli, jó ingázási lehetőségeket kínáló településekre való kiköltözése (a demográfiai szuburbanizáció) tetemes mértékben növelte a népesség számát (Zágráb környékén: pl. Sesztve, Velika Gorica, Dugo Selo, Samobor, Zaprešić közelében több mint 20%-kal). A szerbek száma az említett, országos (65,3%-os) fogyásnál kisebb mértékben csupán a Horvátországhoz később (1998-ig) békés úton visszakerült, horvát-szerb határ menti megyékben csökkent (Vukovár-Szerém megyében -30,4%, Eszék-Baranya megyében -49,7%-kal). Utóbbi régióban, a Vukovár-Eszék közötti, háborút kisebb veszteséggel átvészelt szerb etnikai területen fordult az elő, hogy a szerbek – a horvát menekültek nagy részének távolmaradása miatt – még növelni is tudták arányukat 1991-hez képest (pl. Borovo, Dálya, Erdőd). Súlyos migrációs veszteségeik és a horvát kolonizáció következtében a saját etnikai többségű kommunákban élő szerbek aránya 1991–2001 között 29,7%-ról 19,6%-ra zuhant, az 5% alatti szórványban élőké pedig 4,4%-ról 23,5%-ra nőtt.

3.5.3. A 2001-es etnikai térszerkezet

A horvát Állami Statisztikai Hivatal (DZS) a 2001. 03. 31-i népszámlálás időpontjában 4 437 460 állandó lakost tartott nyilván a Horvát Köztársaság területén, akik közül csupán 4 020 025 tartózkodott állandó lakóhelyén. A 406 340 (9,2%) – jórészt tanulás, munkavállalás miatt vagy háborús kitelepítettként – távollévő közül 180 ezer az országban, 226 ezer külföldön élt. A DZS a nemzetiségi megoszlást nem a tényleges lakónépességre, hanem a több százezer távollévő horvátot is magában foglaló állandó népességre vonatkozólag tette közzé, ráadásul – a személyiségi jogokra hivatkozva és az eddigi hagyományoktól gyökeresen eltérően – csupán az ország, a megyék és a kommunák szintjén. Az állandó népesség 89,6%-a horvátnak, 8,4%-a a nemzeti kisebbségekhez tartozónak vallotta magát, míg 2% nem nyilatkozott nemzetiségi hovatartozásáról. Az 1991-es adatokhoz viszonyítva a legfőbb változások háttérben a szerbek több mint felének távozása, eltávolítása és a nemzeti öntudat erősödése áll.

38. ábra. A horvát nemzetiségűek számának változása Horvátország pannon területén (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = községi határ; 4 = településhatár

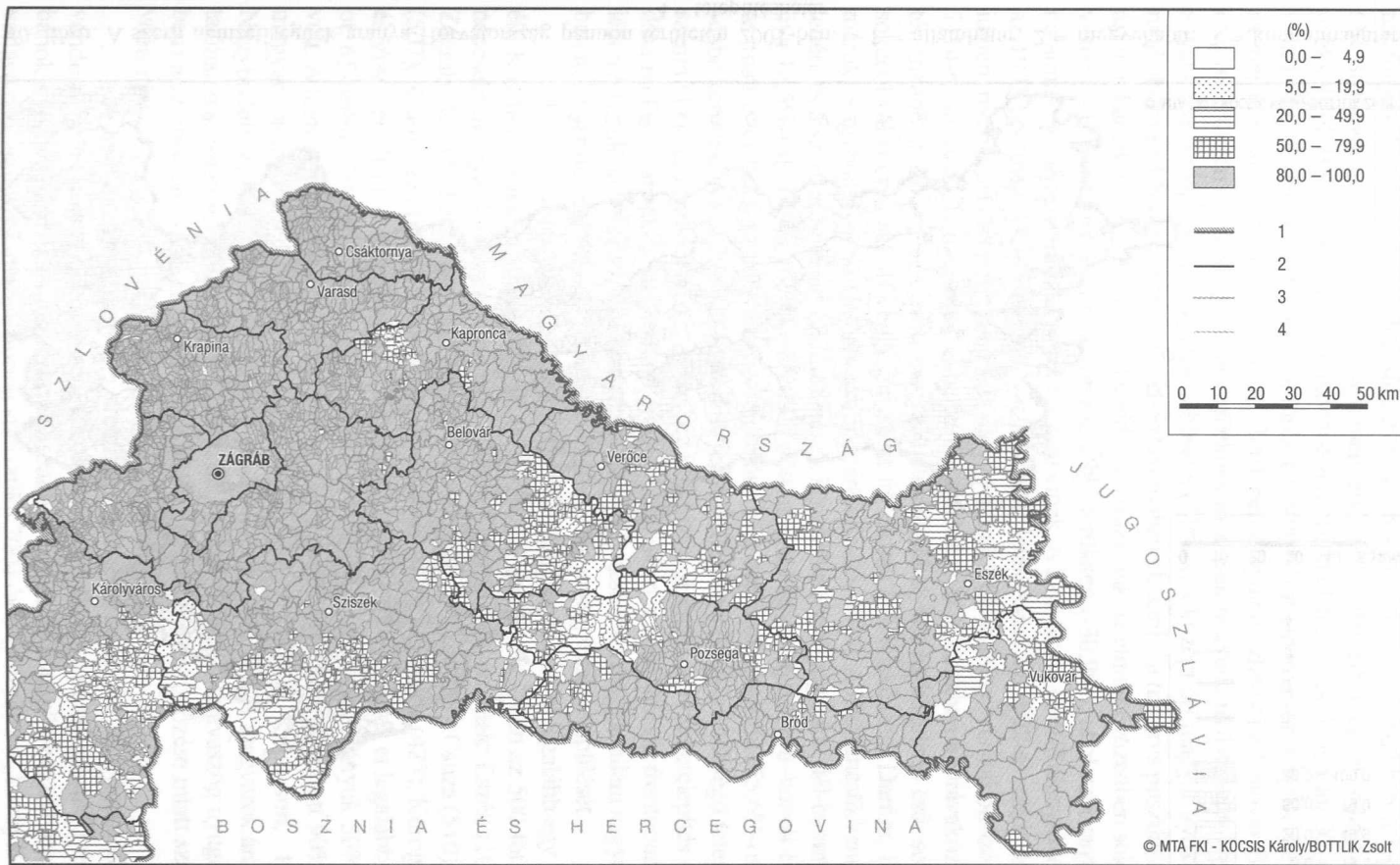

Az államalkotó nemzet, az országos szinten közel 4 milliós **horvátság** a vizsgált területen a legmagasabb (95% fölötti) arányt a következő megyékben képviseli: Krapina-Zagorje (98,4%), Varasd (97,7%), Zágráb (96,2%), Kapronca-Kőrös (96%) és Muraköz (95,2%). A 4332 pannon-horvátországi település közül – főként a háborús migrációknak köszönhetően – ma már 3819 városban és faluban képezik a lakosság abszolút vagy relatív többségét (1991-ben 3392) (39. ábra). A Bosznia-Hercegovinából érkező horvát menekülteknek is köszönhető térnyerésük különösen a szerbek rovására Krajnában (pl. Banovina, Kordun), Nyugat-Szlavóniában és Baranyában volt feltűnő. Az említett területek fontosabb települései közül a közelmúltban vált abszolút horvát többségűvé Glina, Petrinja, Hrvatska Kostajnica, Daruvár, Grubišno Polje, Lipik, Okučani, Voćin, ill. Pélmonostor és Dárda. Jelenleg a pannon-horvát területen a legtöbb horvátnak (ezer főben) Zágráb (632), Eszék (79), Bród (54), Sesvete (43), Károlyváros (42), Varasd (40) ad otthont. 2001-ben a horvátoknak már 94,5%-a élt olyan kommunában, ahol arányuk meghaladta a 80%-ot.

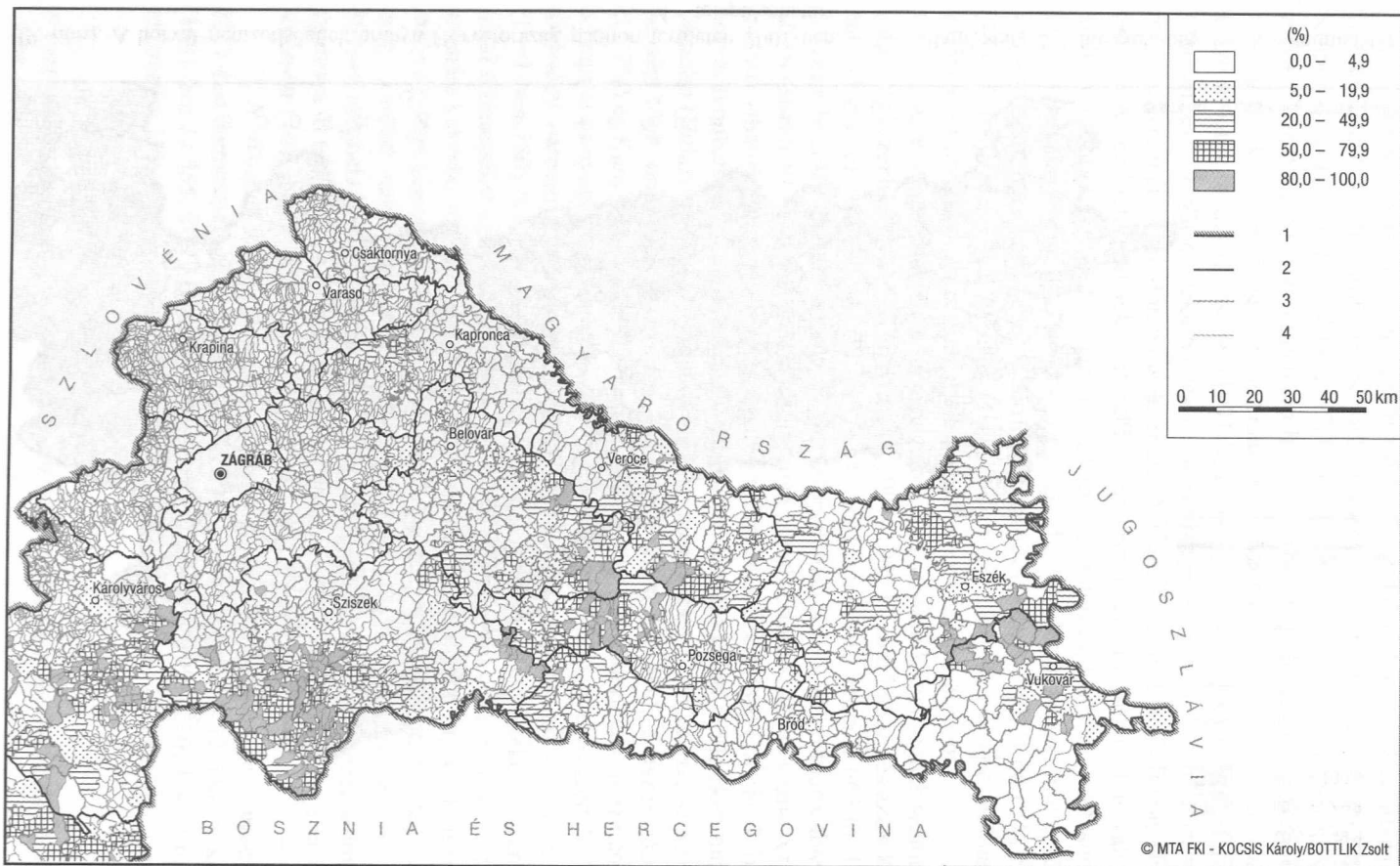
A régi Jugoszláviában társnemzetnek, ma nemzeti kisebbségnek számító horvátországi **szerbek** száma és aránya – az 1991–1995 közötti háború és azzal kapcsolatos migrációk miatt – 201 631 főre, 4,5%-ra olvadt (1991-ben 581 663 fő, 12,2%). A szerb–horvát háborúban győztes Horvátországban a 195 969 ortodox felekezetű közül csupán 40 433 merete magát kifejezetten „szerb-ortodoxnak” nevezni. Az elmúlt évtized viharos eseményeit a legnagyobb számban a Szerbiával (Dunával) határos, horvát fennhatóság alá legkésőbb (1998-ban) visszatérő keleti területeken tudták átvészelni (Vukovár-Szerém és Eszék-Baranya megyékben 32 és 28 ezer szerb). A népesség több mint tizedét csupán Vukovár-Szerém (15,4%), Sziszek-Monoszló (11,7%) és Károlyváros (11%) megyékben képezik.¹⁵² A háború következményeként a krajnai és nyugat-szlavóniai megyék szerb lakóik 60–75%-át elvesztették. A szerb többségű pannon-horvátországi települések száma napjainkban 452-re csökkent (1991-ben 780) (40. ábra). A krajnai és nyugat-szlavóniai területeken a szerbek etnikai többségüket elsősorban az elnéptelenedő, félreeső fekvésű, a horvát telepések számára kevésbé vonzó hegyvidéki falvakban tudták megőrizni. Etnikai területük korábbi egysége keleten leginkább az Eszék-Vinkovci-Vukovár közötti területen maradt meg. Jórészt nekik köszönhető, hogy a pannon-horvátországi szerbek tizede 80%-ot meghaladó szerb lakosságú kommunákban él. A zágrábi 18 ezer szerbet nem számítva itt található a legnépesebb horvátországi szerb közösségek is (ezer főben): Vukovár (10), Eszék (6), Borovo (4,6).

A vizsgált terület második legnagyobb őshonos kisebbsége a **magyarság** 2001-ben nemzetiség szerint már csak 16 595, anyanyelv szerint 12 650 főt számlált (1991-ben 22 355, ill. 19 684 magyar). A magyarok száma 1991–2001 között nemzeti-
ség szerint 25%-kal, anyanyelv alapján 36,5%-kal csökkent. Az elmenekülés, természe-

¹⁵² 1991-ben a szerbek aránya: Vukovár-Szerém 19,7%, Sziszek-Monoszló 36%, Károlyváros megye 25%.

39. ábra. A horvát nemzetiségűek aránya Horvátország pannon területén 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = kommunahatár; 4 = településhatár

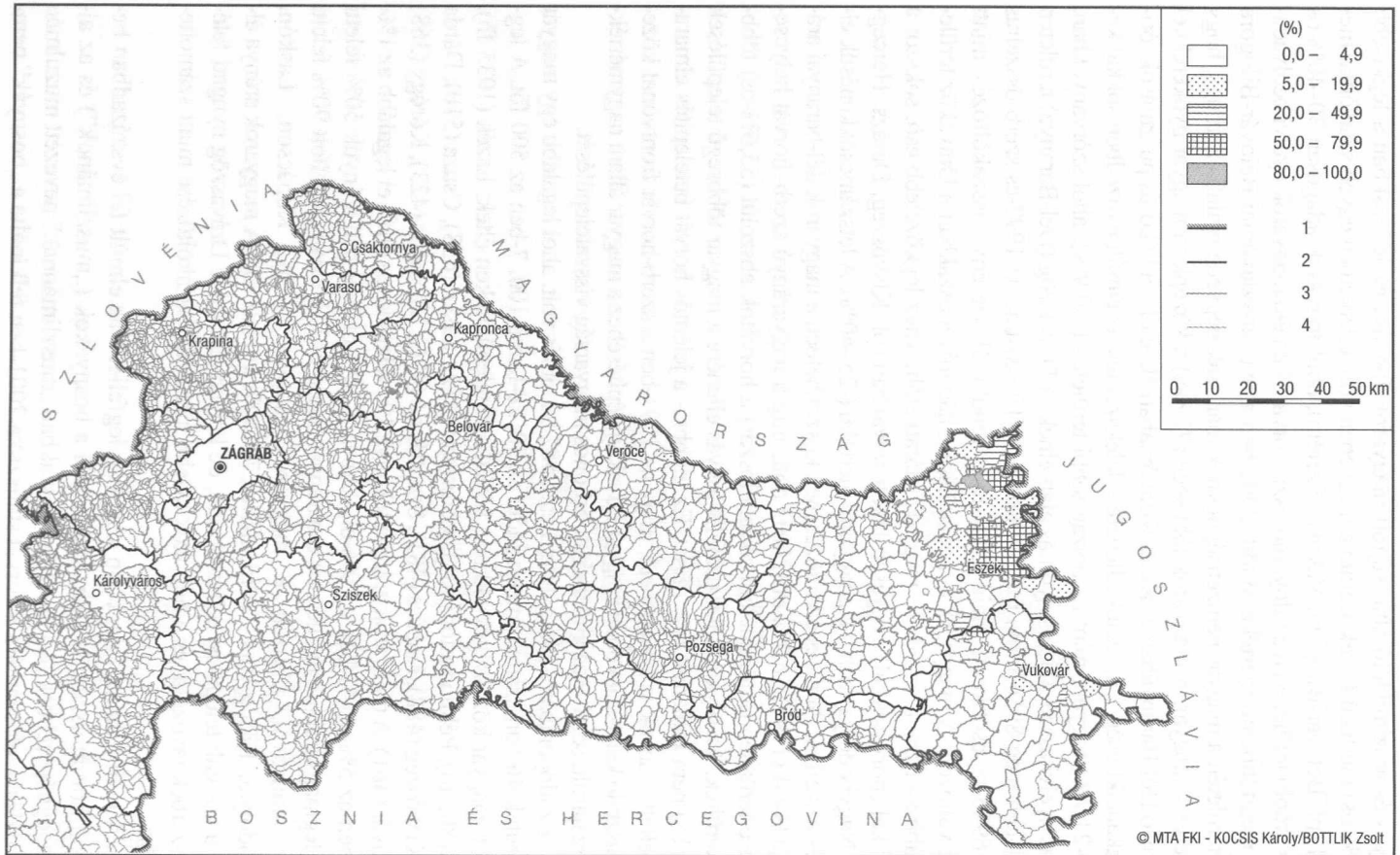

40. ábra. A szerb nemzetiségűek aránya Horvátország pannon területén 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = kommunahatár; 4 = településhatár

tes fogyas és asszimiláció által sújtott magyarok fogyása ez időszakban a legkisebb (20–30%-os) mértékű Eszék-Baranya megyében volt, ellentétben egyéb szlavóniai megyékkel (pl. Belovár-Bilogora, Vukovár-Szerém), ahol fogyasuk átlagosan 30–40%-os volt. Ez utóbbi területeken a túlnyomórészt szórványban élő magyarok nyelvi beolvadása már megdöbbenítő mértéket öltött. 2001-ben a nyugat-szlavóniai Belovár-Bilogora megye területén a magyar nemzetiségűeknek már csak negyede nyilatkozott úgy, hogy anyanyelve a magyar. A magyarok többsége (71%-a) a középkori magyar gyökerekkel rendelkező Dél-Baranyában és Kelet-Szlavóniában él, ahol – a háborús pusztítások, őrjási munkanélküliség, migrációk ellenére – lélekszámuk az elmúlt évtizedben sokkal kevésbé (-21,7%) fogyott, mint az ország többi területén (-30,9%), ahol szórványokban, hatalmas nyelvi asszimilációs nyomás alatt élnek. A Drávaszög (Dél-Baranya) területén az 1991-ben még 8956 főnyi magyar közösség lélekszáma az 1992-es szerb összeírás idején 6926-ra csökkent, majd 2001-ig a rendkívül szerény visszaköltözés miatt 7114-re változott. A magyarok elmenekülése a háborús időszakban a Drávaköz területén inkább az északi, az udvari magyar határátkelőhelyhez legközelebb eső, sokszor a sokakkal (horvátokkal) végyesen lakott falvakban (pl. Kiskőszeg, Darázs, Hercegmánrok, Nagybodolya) volt a legnagyobb mértékű (-25–40%). A létszámcsökkenésük ellenére és a szerbek tömeges elköltözésének köszönhetően a magyarok dél-baranyai aránya 16,5%-ról (1991) 16,7%-ra (2001) nőtt, míg a nagyarányú szerb–horvát helycserre miatt e területen (a történelem során először) a horvátok abszolút (55,6%-os) többségbe kerültek. Az olykor katasztrofális fogyas ellenére a magyar többségű települések száma (15) nem csökkent (*41. tábla*). Ez utóbbi – a jelentős horvát betelepítés elmardása mellett – annak is köszönhető, hogy az 1991-ben a szerb-horvát frontvonal közelében pusztuló kelet-szlavóniai magyar falvak újjáépítéséhez a magyar állam nagymértékben hozzájárult, segítve az elmenekült őshonos magyarság visszatelepülését.

Ez időpontban a vizsgált területen 582 település volt, ahol legalább egy magyar él. Közülük 46-ban számuk meghaladta az 50, 28-ban a 100, 7-ben az 500 főt. A legnagyobb magyar közösségek ekkor a következő településeken éltek: Eszék (1035 fő), Zágráb (805 fő), Pélimonostor (804), Vörösmart (682), Laskó (658), Csuzza (510), Dárda (507), Kiskőszeg (488), Kopács (481), Szentlászló (476), Várdaróc (423), Kőrógy (368) és Vukovár (361). A magyarok arányát tekintve 194 településen érték el legalább az 1%-ot, 65-ben az 5%-ot, 43-ban a 10%-ot, 22-ben a 20%-ot és 9-ben arányuk 50% feletti volt. A legnagyobb településnek a baranyai Sepse és Újbezdan számított 90% feletti magyar arányával. Csuzán a magyarok aránya 80,2%, Kopácson, Laskón, Nagybodolyán, Kőrógyon és Vörösmarton 70–80% közötti volt. A magyarok aránya általában a vizsgált településeken csökkent, de helyenként (pl. a Drávaszög nyugati felében) a szerbek távozása, és a horvátok kisebb mértékű visszaköltözése miatt számottevően nőtt.

A nem őshonos, nagyobb számban legfeljebb az elmúlt fél évszázadban bevándorolt horvátországi kisebbségek közül a bosnyákok („muszlimánok”) és az általában a legnagyobbak. A jugoszláv időszakban „muszlimánnak” nevezett muzulmán vallású délszlávok számára a horvát statisztika 2001-ben felkínálta a „bosnyák” nem-

41. ábra. A magyar nemzetiségűek aránya Horvátország pannon területén 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = megyehatár; 3 = kommunahatár; 4 = településhatár

zetiségi kategóriát is, amelyet 20 755 horvátországi lakos tett magáévá, míg 19 677 továbbra is muszlimánnak (muzulmánként) nevezte magát. Ezen sajátos etnikai csoport tagjai Horvátország pannon területein főként Zágrábban és vidékén, Sziszekén, valamint a boszniai határvidéken él (Kordunban és a boszniai Brčko horvát szomszéd-ságában: Gunja, Rajevo Selo). Az 1948-ban még csak 635 albán száma mára több mint 15 ezerre nőtt, akiknek több mint harmada a főváros és környékének lakója. A nyugati szomszédos nemzet képviselői, a **szlovének** lélekszáma 1953 óta – a nyelvi beolvadás és az anyaországba való visszatelepülés miatt – folyamatosan csökken (2001-ben 13 173 szlovén nemzetiségű).¹⁵³ A pannon-horvát területeken élő szlovének közel 2/3-a Zágrábban és környékén, a többiek leginkább Varasd és Muraköz megyék szlovén határvidéki részein élnek. A 19. században betelepült **csehek** száma (nemzetiség szerint 10 510, anyanyelv alapján 7178 fő) az elmúlt évtizedben a körükben is felgyorsult asszimiláció miatt ötödével-harmadával csökkent. Túlnyomó többségük ma is az Ilova-medencében, főként Daruvár és Grubišno Polje környékén él, ahol 15 faluban jelentik a népesség etnikai többségét. Zágrábon kívül ebben a régióban találjuk a legnépesebb (1400–300 fős) cseh közösségeket is: Daruvár, Končanica, Daruvarski Brestovac, Alsódaruvár, Doljani. Az 1948-ban még 10 ezernyi horvátországi szlovákok száma 2001-ben 4712 főre (anyanyelv szerint 3993-ra) olvadt. Többségük Eszék-Baranya (Nasice és Diakovár környékén: Jelisavacon, Josipovacon, Jurjevacon; Eszéken) és Vukovár-Szerém megyében (a Duna jobb parti Újlakon) él. Számtott szlovák szórvány található Zágrábban és a nyugat-szláviai, Novska vidéki Lipovljaniban is. Az ország leggyorsabban szaporodó kisebbsége, a szórványban élő **cigányság** 9463 főt számlál (anyanyelv alapján 7860 fő). Többségük otthona a főváros (1946) és a magyar határ közeli Muraköz és Eszék-Baranya megyék.¹⁵⁴ A görög-katolikus felekezetű, 4314 (anyanyelv szerint 2855) főnyi **ruszinok** és **ukránok** főként Bácskából származnak. Ennek megfelelően többségük a Duna (Szerbia, Bácska) közeli – 1991–1998 között szerb, (ill. ENSZ) ellenőrzés alatt lévő – Vukováron, Petrovciban és Mikluševciben él. Ez utóbbi két faluban a népesség abszolút többségét képezik. A közelmúltbeli háborús időszakban menekültjeik miatt jelentős számúra (456) duzzadt zágrábi diaszpórájuk is.

3.6. Muravidék

A Muravidék az 1991 óta független Szlovénia egyik legelmaradottabb¹⁵⁵, északkeleti, 948 km² kiterjedésű régiója, amely az ország területének 4,7%-át teszi ki. E tájak

¹⁵³ A horvátországi szlovén nemzetiségűek száma 1953-ban 42 157, 1991-ben 22 376.

¹⁵⁴ A legtöbb cigány otthona a Muraközben Zrínyifalva, Zalaújvár, Dezsérlaka, Drávamagyaród, Drávadiós, Kotor; Eszék-Baranya megyében Eszék, Torjanc, Bellye és Várdaróc. Varasd megye számtott cigány közössége a közelmúltban önállósult Zelendvor.

¹⁵⁵ KUŠAR, S.–NARED, J. 2004. 150 p.

túlnyomó része az elmúlt évszázadokban a Tótság, Tótföld, Vendvidék¹⁵⁶ nevet viselte, amely alapvetően a Mura és a Rába közötti szlovén etnikai területre vonatkozott. A Dunántúl délnyugati szegletében fekvő, 900–1919 és 1941–1945 között Magyarországhoz tartozó, 1919-ben elcsatolt területet az új államban (Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban, majd Jugoszláviában), „Murántúlnak” (Prekmurje) nevezték el. Magyar részről a Szlovénia részévé vált tájat 1945-ig Muramelléknek¹⁵⁷, majd Murántúlnak, néha Mura mentének, az utóbbi évtizedekben dominánsan Muravidéknek hívták.

3.6.1. Az 1991-es etnikai térszerkezet

Az 1948 óta folyamatosan csökkenő népességű terület az 1991-es jugoszláv népszámlálás idején 89 869 lakost számlált, akiknek 86,3%-a szlovén, 8,5%-a magyar, 1,7%-a horvát 0,8%-a roma nemzetiségűnek vallotta magát. Ez időpontban az anyanyelv szerinti megoszlás a következő volt: szlovének 84,9%, magyarok 9,1%, horvátok 2%, romák 1,1%. A vidék 175 települése közül 152 szlovén, 23 magyar etnikai többségű volt. A magyar településterület ekkor is a mai magyar államhatárhoz simuló zónában volt fellelhető, azonban az I., de főként a 2. világháború utáni telepítések és a magyar fiatalok körében az 1970-es évektől tömegjelenséggé váló, túlnyomórészt szlovén gyerekeket eredményező vegyes házasságok,¹⁵⁸ ill. az annak nyomában járó asszimiláció következtében 1991-re már nemzetiségi szempontból rendkívül vegyessé vált. A Muravidék egyéb területein a szlovének aránya szinte mindenütt meghaladta a 90%-ot. A magyarlakta, határvidéki tájakon csupán három faluban (Radamos, Zsitkóc, Völgyifalu) nem érte el arányuk a 10%-ot. A főként a szomszédos Muraközből származó horvátok többsége a vidék két kommunájának¹⁵⁹ központjában Alsólendván és Muraszombaton talált új otthonra. A cigány (roma) nemzetiségűek aránya elsősorban a szlovén etnikai területen és Lendvahosszúfaluban haladta meg az 1%-ot.

3.6.2. Az 1991 és 2002 közötti időszak

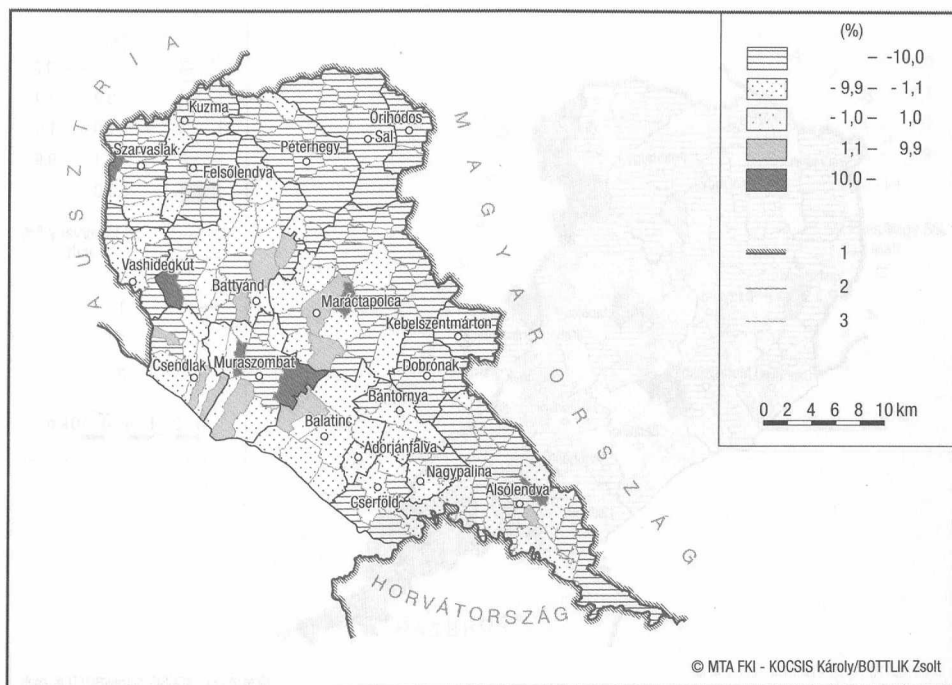
1991–2002 közötti időszakban az egyre inkább elöregedő muravidékiek száma a növekvő természetes fogyás és az elvándorlás miatt 8,4%-kal csökkent. A leg súlyosabb (10%-nál is nagyobb) demográfiai veszteség a magyarlakta határvidéket és az aprófalvas, szlovén dombvidék (Goričko) falvait sújtotta (42. ábra). Népelesszá-

¹⁵⁶ KÓSA L.–FILEP A. 1978. 192 p.

¹⁵⁷ NYÍGRI I. 1941. pp. 402–403.

¹⁵⁸ GÖNCZ L. 2003. 152 p.

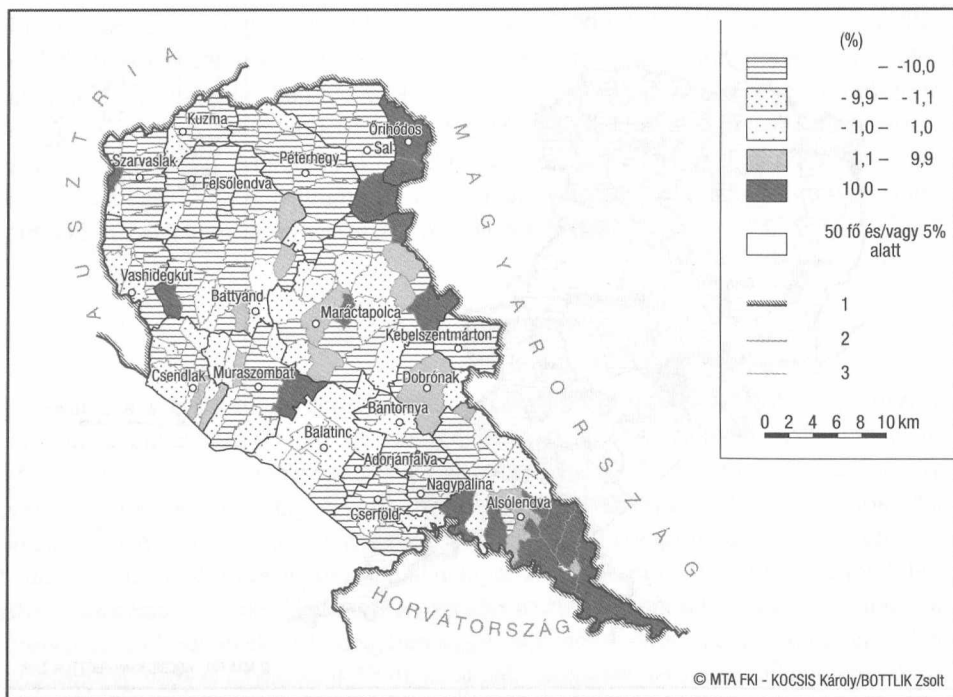
¹⁵⁹ A kommuna (szlovénül: občina) Szlovéniában is „községet” jelent, amelyeknek száma az országban 2005. január 1-én 193, a településeké 5998 volt. Ennek megfelelően jelenleg egy átlagos szlovéniai község 31 települést (a Muravidéken 9,2-t) foglal magában. 1991-ben a Muravidéken csupán két község létezett a mai 19-el szemben.

42. ábra. Az összlakosság számának változása a Muravidéken (1991–2002). – 1 = államhatár; 2 = kommunahatár; 3 = településhatár

mát növelni csak néhány kedvező forgalmi fekvésű, városközei, vagy jelentős cigány közösségnek otthont adó falu (pl. Battyánfalva, Kisszombat) tudta. A magát **szlovén** nemzetiségűnek vallók száma a szuburbanizáció által érintett, migrációs nyereséggel rendelkező területeken és az egyre inkább elszlovénesedő magyarlakta falvakban (Alsólendva vidékén és Órihodoson) volt különösen számottevő, ahol arányuk is a legnagyobb (4 százalékpontot meghaladó) mértékben nőtt (43. ábra). Ez időszakban az itteni **magyarok** anyanyelv szerint 19,2%-kal, nemzetiségi szempontból 29%-kal lettek kevesebben. A magyar–szlovén kétnyelvűségből egyre inkább szlovén egynyelvűekké váló magyarok hanyatló etnikai identitása következtében 6 falu (Órihodos, Pártosfalva, Csekefa, Hármasmalom, Zalagyertyános, Petesháza) vált 2002-ig szlovén többségűvé. Ennek eredményeként a magyarok körében a saját etnikai többségű településen élők aránya 74,7%-ról 53%-ra zuhant. Amennyiben ez a magyar etnikai erózió nem fog lefékeződni, az elkövetkező évtizedben további 8 faluban (pl. Dobronak, Kapornak, Domonkosfa, Alsólakos, Kót) fogja a magukat szlovénnek vallók száma meghaladni a magyarokét. A magyarok számának és arányának csökkenése az elmúlt évtizedben különösen az őrségi Órihodos és Kapornak esetében volt megdöbbentő (50%-os), amelynek hátterében a szomszédos szlovén falvakkal azonos, evangélikus vallás, a magyar lelkész hiánya és a régebbi keletű magyar–szlovén kétnyelvűség is állhat (44. ábra). Ugyanakkor a közeli

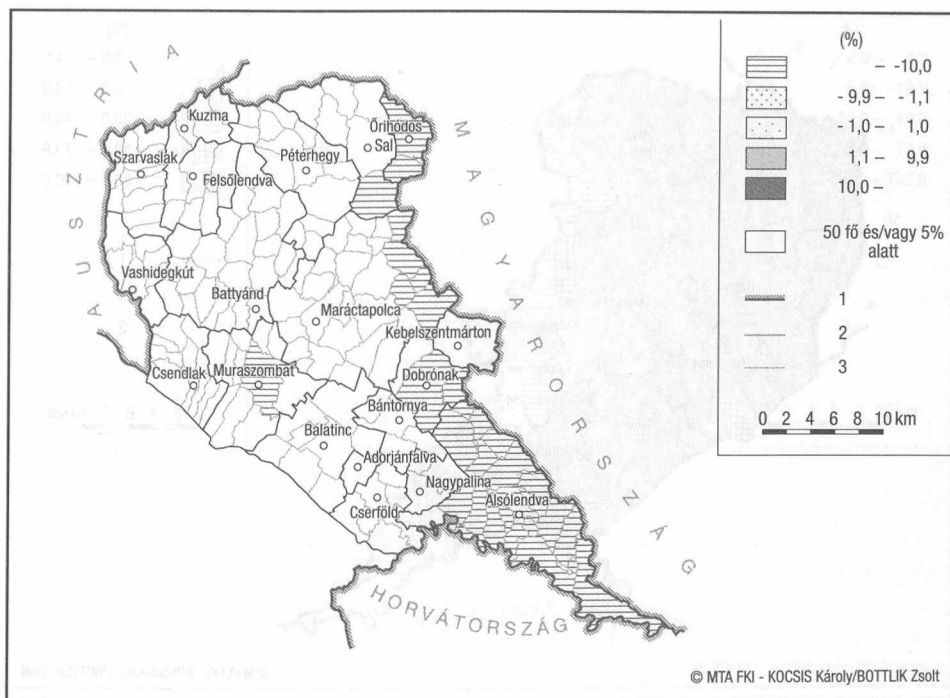

43. ábra. A szlovén nemzetiségűek számának változása a Muravidéken (1991–2002). – 1 = államhatár; 2 = kommunahatár; 3 = településhatár

Szécsiszentlászló és Kisszerdahely magyar jellegének nagyobb mérvű megmaradásában a helybeli többségi, református felekezetnek is nagy szerepe van. Magas természetes szaporodásuknak és növekvő etnikai öntudatuknak köszönhetően a vidék jelentősebb etnikumai közül csupán a **cigányok** (romák) száma növekedett. Etnikai térnyerésük az 1990-es években a muravidéki falvak közül főként Kisszombaton, Ivánfalván és Lendvahosszúfalun volt számottevő.

3.6.3. A 2002-es etnikai térszerkezet

A független Szlovénia első, 2002-es népszámlálása szerint a Muravidék népességszáma 82 359-re, azon belül a szlovén nemzetiségűek aránya 85%-ra, a magyaroké 6,6%-ra, a horvátoké 1,1%-ra csökkent. Az általános, de a magyar kisebbséget nagyobb mértékben érintő „elnemzetietlenedési” folyamat eredményeként azok aránya, akik nem nyilatkoztak nemzetiségükről meghaladta az 5,2%-ot (egyes magyarlakta településeken: pl. Alsólakos, Völgyifalu, Domonkosfa, Kisfalu, Petesháza, Alsólendva a 10–15%-ot). A népesség anyanyelv szerinti megoszlása (86% szlovén, 8% magyar, 1,8% horvát) 1991-hez viszonyítva a nyelvi elszlovénesedés folytatódását mutatja (13. táblázat).

44. ábra. A magyar nemzetiségűek számának változása a Muravidéken (1991–2002). – 1 = államhatár; 2 = kommunahatár; 3 = településhatár

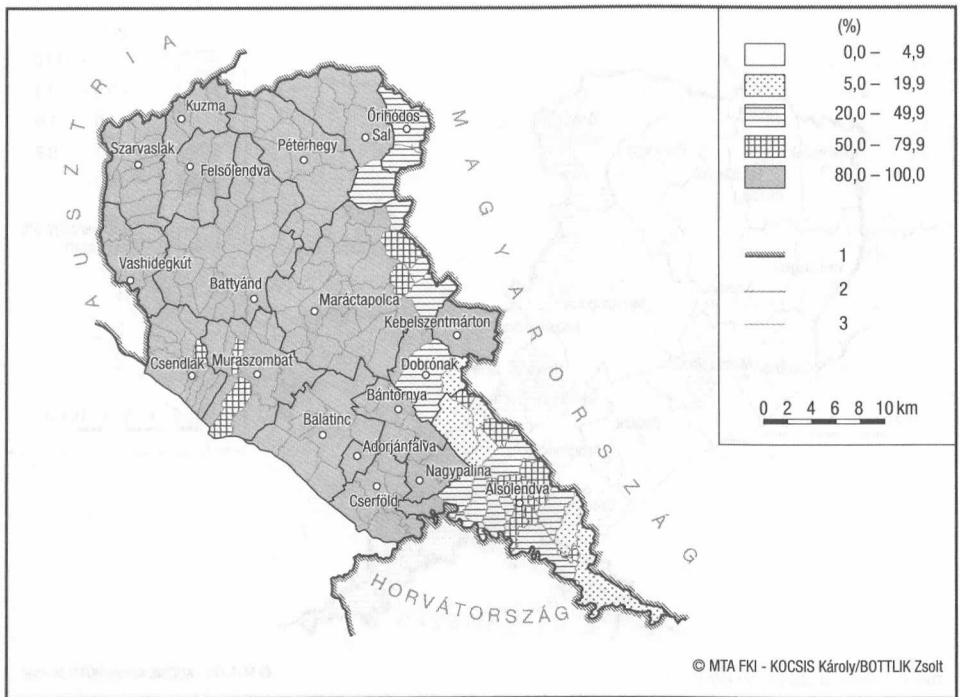
13. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása a Muravidék mai területén (1948–2002)

Év	Össznépesség		Szlovének		Magyarok		Horvátok		Cigányok		„Jugoszlávok”		Nem válaszolt		Ismeretlenek	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
1948	94 914	100	83 685	88,2	10 246	10,8	574	0,6	7	0,0	..	..	..	..	..	..
1953	93 888	100	80 615	85,9	10 581	11,3	841	0,9	..	..	..	..	..	..	..	..
1961	90 154	100	78 829	87,4	9 899	11,0	807	0,9	13	0,0	10	0,0	..	..	..	..
1971	90 769	100	79 096	87,1	9 082	10,0	1 021	1,1	516	0,6	414	0,5	..	..	..	..
1981	92 997	100	79 112	85,1	8 617	9,3	1 516	1,6	376	0,4	544	0,6	61	0,1	283	0,3
1991	89 869	100	77 528	86,3	7 637	8,5	1 513	1,7	686	0,8	148	0,2	222	0,2	1 329	1,5
1991	89 869	100	76 280	84,9	8 174	9,1	1 790	2,0	1 026	1,1	..	..	..	..	1 504	1,7
2002	82 359	100	69 990	85,0	5 429	6,6	920	1,1	988	1,2	5	0,0	1 050	1,3	3 149	3,8
2002	82 359	100	70 865	86,0	6 609	8,0	1 511	1,8	1 226	1,5	..	..	..	..	1 245	1,5

Megjegyzés: Dőlt számok: népszámlálási anyanyelvi adatok.

Források: 1948–1991: jugoszláv (nemzetiség), 2002: szlovén népszámlálási adatok (nemzetiség).

A Muravidéken a legtöbben (70–71 ezren, a népesség 85–86%-a) az államalkotó nemzethez tartozónak, **szlovénnek** vallják magukat. A terület 176 települése közül 159-ben a lakosság többsége ma már szlovénnek számít (45. ábra). A muravidéki szlovének 73,6%-a az alföldi jellegű területeken (Ravensko, Dolinsko) él, ahol a legnépesebb közösségeik is fellelhetők: Muraszombat (10 837 szlovén), Belatinc (2104), Alsólendva (1982), Adorjánfalva (1545), Barkóc (1475), Bántornya (1443),

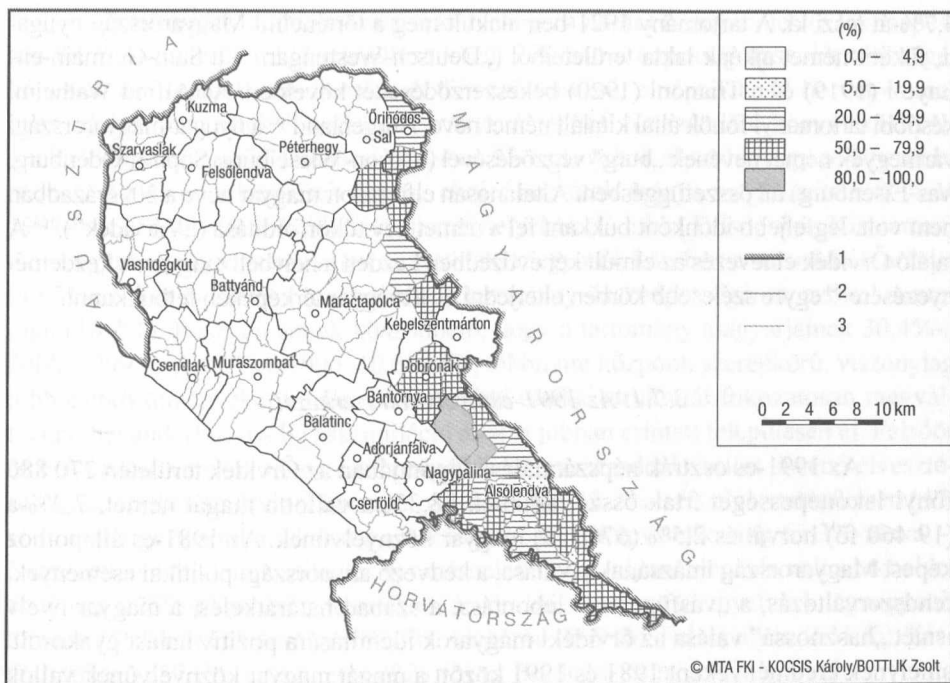
45. ábra. A szlovén nemzetiségűek aránya a Muravidéken 2002-ben. – 1 = államhatár; 2 = kommunahatár; 3 = településhatár

Battyánfalva (1388). Az 1910-ben még a muravidéki szlovének 46%-ának otthonát adó északi, aprófalvas, elmaradott dombvidéki terület (Goričko) 1910–2002 között (többnyire evangélikus) szlovén lakosságának 40%-át elvesztette, ugyanakkor a vidék elsődleges központja, Muraszombat népessége 4,5-szeresére duzzadt.

A túlnyomórészt a magyar–szlovén határzónában élő **magyarok** száma 2002-ben nemzetiség szerint 5429 főre (6,6%-ra), anyanyelv alapján 6609-re (8%-ra) csökkent (1941: 16 852 magyar, 20,1%). A magyar etnikai tér természetes vonzásközpontjában, Alsólendván él ma is a legnépesebb közösségük (696, ill. 880), amely nemzetiség szerint a város lakosságának 20,5%-át, anyanyelv szerint 25,9%-át jelenti.¹⁶⁰ Alsólendván kívül a legtöbb magyar lakója Dobronaknak (500), Csentevölgynek (400), Lendvahosszú-falunak és Petesházának (300–300) van. 2002-ben még 17 muravidéki falu volt magyar többségű (46. ábra).

A túlnyomórészt a szomszédos Muravidékről származó **horvát** népesség száma 920, aránya 1,1% (anyanyelv szerint: 1511, 1,8%). A legtöbbben Alsólendván (332),

¹⁶⁰ Alsólendva mai, szűkebb értelemben vett (tehát az alárendelt falvak nélküli) területén 1941-ben a népességnek még 91,2%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek.

46. ábra. A magyar nemzetiségűek aránya a Muravidéken 2002-ben. – 1 = államhatár; 2 = kommunahatár; 3 = településhatár

Muraszombaton (186), Petesházán (62) és Pincemajorban (35) vallják magukat horvátnak. A **cigányok (romák)** száma saját bevallásuk alapján 2002-ben 988 fő volt (anyanyelvük szerint 1226). Többségük nem vállalja nyíltan cigány nemzetiségét, mert már integrálódott a többségi (szlovén, vagy magyar nyelvű) társadalomba, tart az esetleges elhelyezkedési problémáktól, a cigányokhoz kötődő negatív előítéletektől. A Szociális Munka Központok (Alsólendva, Muraszombat) 1985–1990-re vonatkozó adatai alapján a muravidéki cigányok számát 3740-re becsülték.¹⁶¹ A legtöbb cigánynak minősített lakos a nyugati területeken (Seregháza, Perestó, Tiborfa, Dombalja, Zoltánháza, Ivánfalva, Kisszombat, Pusztá), Dobronakon és Lendvahosszúfalun él. Az egyetlen teljesen cigány település, a 2002. 06. 11-én (Kisszombattól) önállóvá vált Pusztá.

3.7. Őrvidék

Az Őrvidék nyugati szomszédunk, Ausztria legkeletibb és legfiatalabb tartománya, amely a Dunántúl nyugati peremén, 3 965 km²-en terül el és Ausztria területének

¹⁶¹ JOSIPOVIĆ, D.–REPOLUSK, P. 2003. pp. 127–147.

4,7%-át teszi ki. A tartomány 1921-ben alakult meg a történelmi Magyarország nyugati, főként német ajkúak lakta területeiből („Deutsch-Westungarn”) a Sain-Germain-en-Laye-i (1919) és a Trianoni (1920) békeszerződéseket követően. Az Alfred Walheim, későbbi tartományi főnök által kitalált német neve, Burgenland¹⁶² a nyugat-magyarországi vármegyék német nevének „burg” végződésével (Moson-Wieselburg, Sopron-Ödenburg, Vas-Eisenburg) áll összefüggésben. Általánosan elfogadott magyar neve a 20. században nem volt, legfeljebb időnként bukkant fel a német név tükörfordítása („Várvidék”).¹⁶³ A találó Órvidék elnevezés az elmúlt két évtizedben kezdett a helybeli magyarok kezdeményezésére¹⁶⁴ egyre szélesebb körben elterjedni és a magyar térképeken felbukkanni.

3.7.1. Az 1991-es nyelvi térszerkezet

Az 1991-es osztrák népszámlálás időpontjában az Órvidék területén 270 880 főnyi lakónépességet írtak össze, akiknek 88,3%-a vallotta magát német, 7,2%-a (19 460 fő) horvát és 2,5% (6763 fő) magyar köznyelvűnek. Az 1981-es állapothoz képest Magyarország imázsának javulása, a kedvező anyaországi politikai események, rendszerváltozás, a „vasfüggöny” lebontása, a szabad határátkelés, a magyar nyelv ismét „hasznossá” válása az órvidéki magyarok identitására pozitív hatást gyakorolt, amelynek eredményeként 1981 és 1991 között a magát magyar köznyelvűnek vallók száma 63%-kal nőtt (14. táblázat). A kedvező változások ellenére az 1990/91. évi mikrocenzus szerint a horvátul tudóknak (24 459 fő) 80%-a, a magyarul tudóknak (16 737) csupán 40,4%-a vallotta köznyelvének a horvátot, ill. a magyart.¹⁶⁵

14. táblázat. A népesség köznyelvi összetételének változása az Órvidék mai területén (1951–2001)

Év	Össznépesség		Németek		Horvátok		Magyarok		Cigányok		Egyebek	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
1951	276 136	100	239 687	86,8	30 599	11,1	5 251	1,9	..	..	599	0,2
1961	271 001	100	237 967	87,8	26 259	9,7	5 033	1,9	..	..	1 742	0,6
1971	272 119	100	261 176	96,0	8 786	3,2	1 491	0,5	..	..	666	0,2
1981	269 771	100	245 369	91,0	18 762	7,0	4 147	1,5	..	..	1 493	0,6
1991	270 880	100	239 097	88,3	19 460	7,2	6 763	2,5	..	..	5 560	2,1
2001	277 569	100	242 458	87,4	19 778	7,1	6 641	2,4	303	0,1	8 389	3,0

Megjegyzés: 1951 után köznyelv. 2001-ben a horvátok magukban foglalják az őshonos (órvidéki) és egyéb horvátokat is.

Források: 1951–2001: osztrák népszámlálási adatok; VUKOVITS, A. 1976; PÁLHÁZY L. 2000.

¹⁶² Ostdeutsche Rundschau (Wien), 1918. Dez. 24.

¹⁶³ A terület horvát lakói a német Burgenland név horvát „tükörfordítását” használják: Gradišće („Várvidék”).

¹⁶⁴ SZEBERÉNYI L.–SZEBERÉNYI A. 1988. 3 p.

¹⁶⁵ HOLZER, W.–MÜNZ, R. 1993, 20., 24. 78 p.

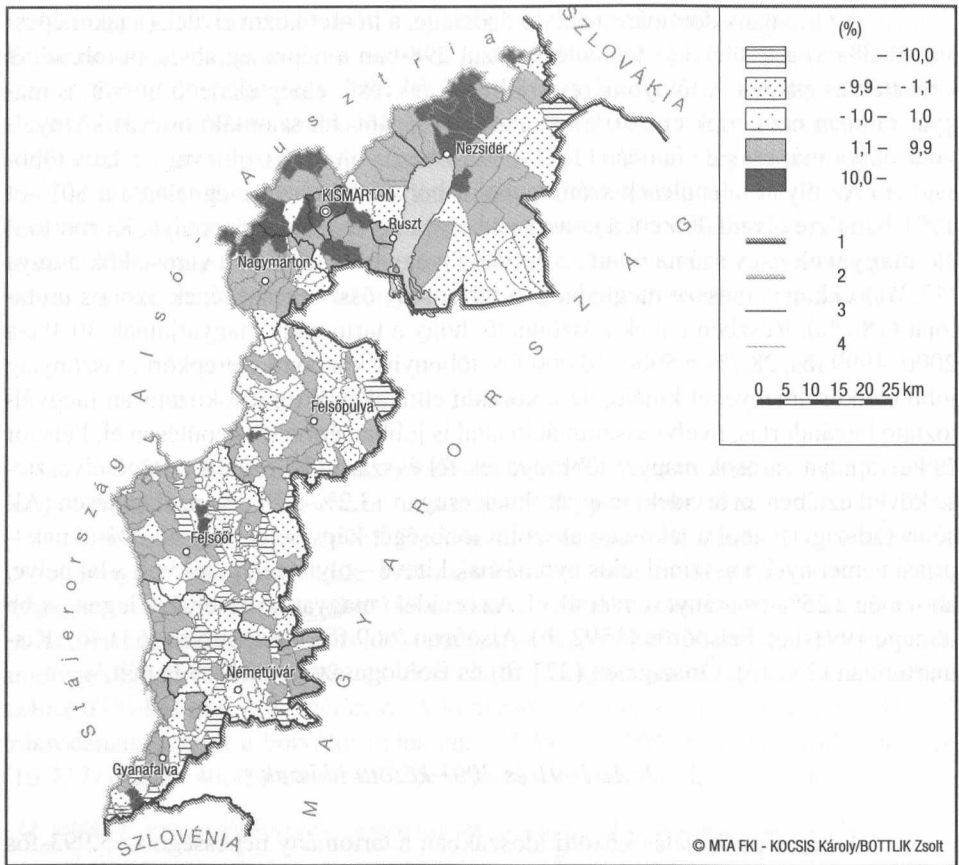
A tartomány domináns nyelvi közössége, a **német** köznyelvűek (a lakónépesség 88,3%-a) a terület 323 települése közül 298-ban a népesség abszolút többségét képezték és csupán 9, túlnyomórészt félreeső fekvésű, elnéptelenedő horvát és magyar faluban nem érték el a 10%-os arányt. A 19 460 főt számláló **horvát** köznyelvűek ekkor már csak 27 faluban (1910-ben 55-ben) voltak abszolút vagy relatív többségben. Az olyan települések száma, ahol a horvátok aránya meghaladta a 80%-ot 1991-ben tízre olvadt. Főként a járási székhelyeken (Felsőőr, Felsőpulya, Kismarton) élő **magyarok** nagy száma miatt az örvidéki magyarok körében a városlakók aránya (47,3%) ekkor is messze meghaladta a tartomány össznépességének azonos mutatóját (18,2%). Részben ennek köszönhető, hogy a tartomány magyarjainak 30,4%-a 2000–4999 fős, 28,7%-a 5000–10 000 fős, többnyire központi szerepkörű, viszonylag jobb életkörülményeket kínáló, de a korábbi etnikai struktúrát fokozatosan megváltoztató bevándorlás, nyelvi asszimiláció által is jobban érintett településen él. Felsőőr és Felsőpulya városok magyar többségének fél évszázaddal ezelőtt történő elvesztése következtében az örvidéki magyaroknak csupán 13,2%-a élt olyan településen (Alsóőr, Őrisziget), ahol a lakosság abszolút többségét képviselik, míg 63,3%-uknak – óriási német nyelvi asszimilációs nyomásnak kitéve – olyan település volt a lakhelye, ahol még a 25%-os arányt sem érték el. Az örvidéki magyar köznyelvűek legnagyobb tömege 1991-ben Felsőőrön (1592 fő), Alsóőrön (669 fő), Felsőpulyán (631 fő), Kismartonban (257 fő), Őriszigeten (223 fő) és Boldogasszonyon (215 fő) élt.

3.7.2. Az 1991 és 2001 közötti időszak

A két népszámlálás közötti időszakban a tartomány népessége az 5.993-fős természetes fogyás ellenére 6.689 fővel gyarapodott, amely egyértelműen a 12 682 főnyi vándorlási nyereségnek volt köszönhető.

A népesség térbeli eloszlását belső forrásokból a szuburbanizációs migráció (a városi népességnek a városkörnyéki falvakba való kiköltözése), külső forrásokból a vendégmunkások, menekültek (főleg magyarok, szerbek, horvátok, bosnyákok, törökök) beköltözése módosította. A vándorlási nyereség következtében főleg a leginkább fejlett északi, Kismartonhoz, Bécshez, Bécsújhelyhez közeli területek népességszáma nőtt (47. ábra).

Az Őrvidék középső és déli tájain jelentős migrációs többletet könyvelhettek el az 50-es főút és az A2-es autópálya közelében fekvő települések és a járási székhelyek is. Az 1990-es években a tartomány őshonos nemzeti kisebbségeinek felgyorsult beolvadása következtében az örvidéki horvátok száma 1991–2001 között 15%-kal, a Felsőőri járás osztrák állampolgárságú magyarjainak száma 21,4%-kal fogyott. Ugyanakkor az anyaországi utánpótlás (jóléti, gazdasági és politikai – pl. horvátországi háborús – indíttatású bevándorlás) következtében a külföldi horvátok száma ez idő alatt több mint hétszeresére, a külföldi magyaroké 8,2%-kal nőtt. A külföldi magyarok szerényebb mértékű növekedése annak volt köszönhető, hogy 10 éves

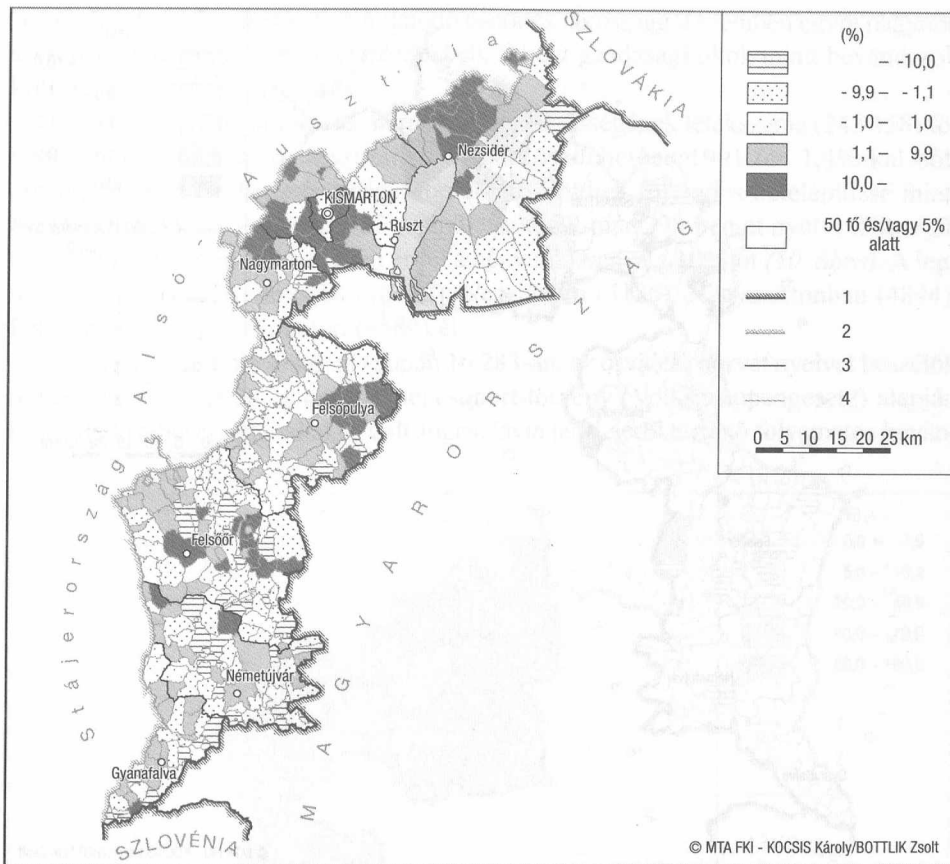
47. ábra. Az össztlakosság számának változása az Örsvidéken (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = járáshatár; 4 = településhatár

ausztriai tartózkodás után az 1991-ig bevándoroltak 2001-re már megkapták az osztrák állampolgárságot.¹⁶⁶

A magát **német** köznyelvűnek valló népesség száma az össznépességnél elmondottak szerint változott, kiegészülve azzal, hogy a horvát és magyar etnikai területen az asszimilációnak, nyelvi „elnémetesedésnek” köszönhetően átlagosan 10–30%-os lélekszám-növekedésük is megfigyelhető volt (48. ábra). Ez utóbbi horvát- és magyarok területeken arányuk 4–15 százalékponttal nőtt.

A **horvát** köznyelvűek csupán külföldi utánpótlásuknak köszönhetően tudták tíz évvel korábbi lélekszámukat megőrizni, míg az őshonos örsvidéki horvátok több mint 16%-os veszteséget szenvedtek el ez idő alatt. Lélekszámuk csökkenésének

¹⁶⁶ BAUMGARTNER, G. 2003, 163 p.

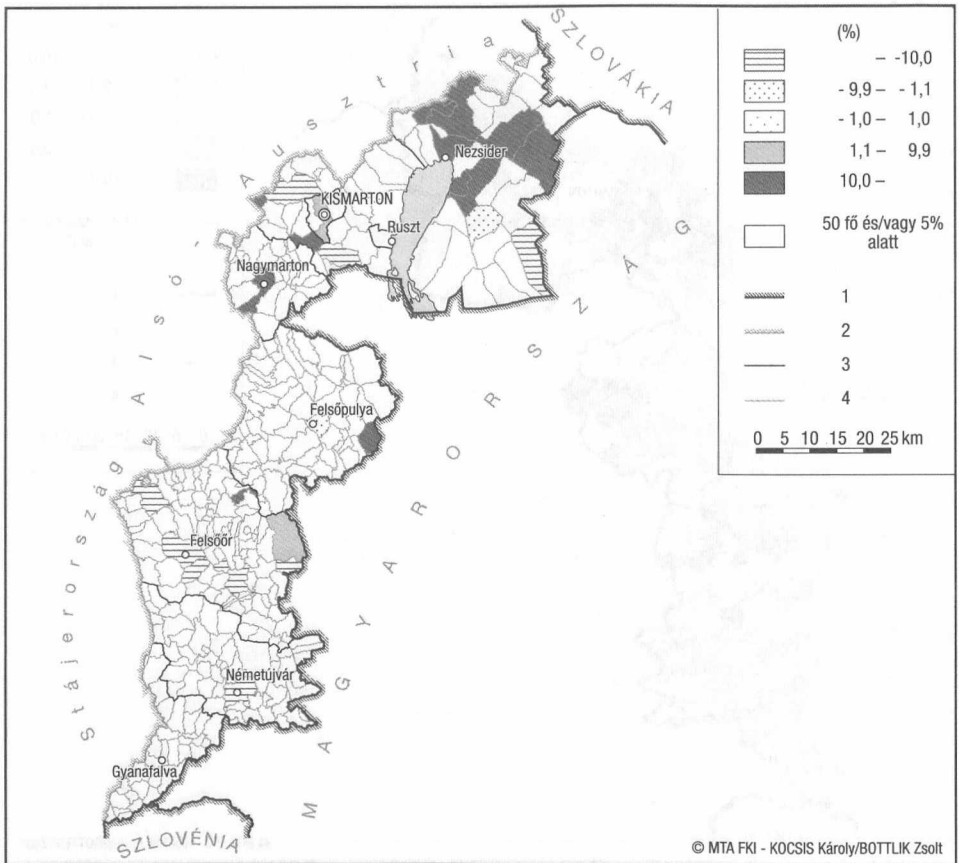

48. ábra. A német köznyelvűek számának változása az Órvidéken (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = járáshatár; 4 = településhatár

mértéke a 20%-ot is meghaladta a Kőszegi-hegység déli előterének félreeső fekvésű kis falvaiban. Az asszimilációnak köszönhetően fő településterületeiken helybeli arányuk gyakran 10 százalékponttal is csökkent.

A főként Magyarországról és Erdélyből bevándorolt **magyarok** elsősorban a Bécshez közeli, fejlett északi területek járási székhelyein (Kismarton, Nagymarton, Nezsider), azok környékén és a Hegveshalom-Bruck közötti autópálya övezetében keresték megélhetésüket (49. ábra). Soprontól délre csupán a határátkelőhelynek számító, jelentős idegenforgalmi munkalehetőséggel is rendelkező Locsmánd és Rohonc magyar közössége nőtt számottevően. A nagy számú magyar vendégmunkásnak ott-hont adó Felsőpulya esetében mindez a helybeli, őshonos magyaroknak a felső-őr-ségiekhez hasonló felgyorsult természetes fogyása, asszimilációja miatt nem mondható el. A fentiekben említett településeken a jelentős vándorlási nyereség miatt a magyarok aránya stagnált, ill. enyhén nőtt. Ugyanakkor az előregedéssel, természetes

49. ábra. A magyar köznyelvűek számának változása az Órvidéken (1991–2001). – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = járáshatár; 4 = településhatár

fogyással, a lassan a végéhez közelítő asszimilációval összefüggésben a hajdani magyar határőr településeken a magukat magyar köznyelvűeknek vallók aránya 1991–2001 között tetemesen lecsökkent (Alsóőr: -15,6 százalékponttal, Órisziget: -11,6 százalékponttal, Felsőőr: -8,1 százalékponttal).

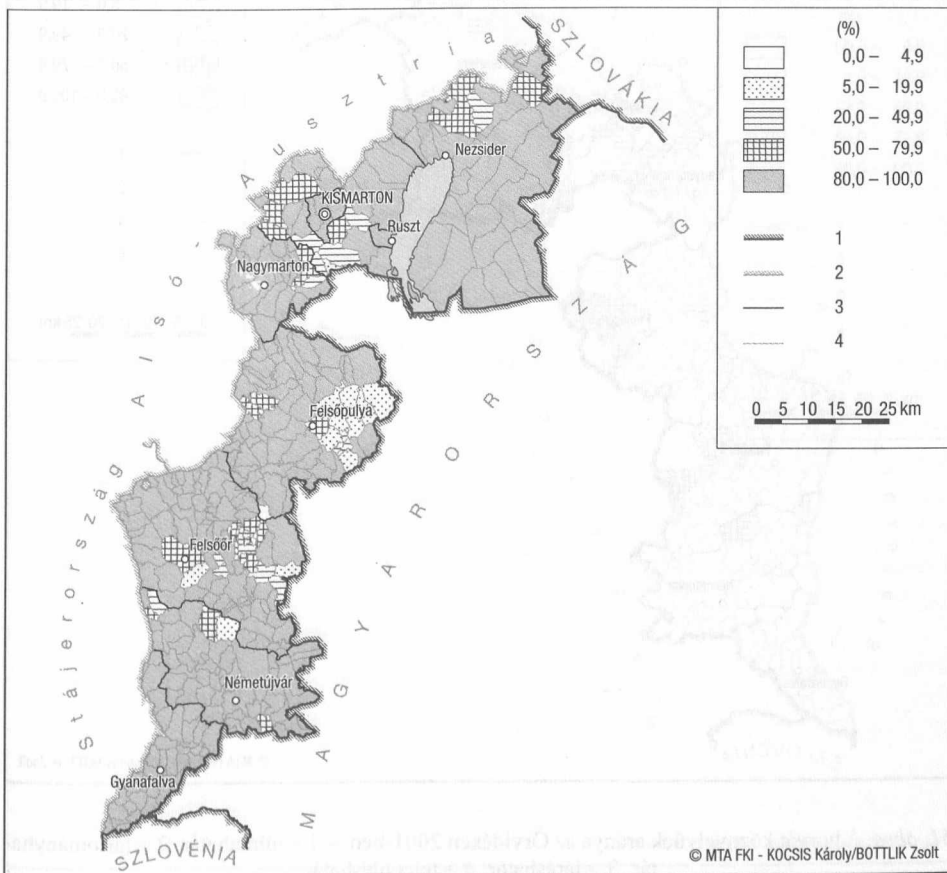
3.7.3. A 2001-es nyelvi térszerkezet

A 2001. 05. 15-i osztrák népszámlálás időpontjában a tartomány területén 277 569 személyt írtak össze, akik közül 242 458 lakos (87,4%) vallotta magát német, 19 778 (7,1%) horvát és 6641 (2,4%) magyar köznyelvűnek. A német nyelvűek 99%-a, a horvátoknak 87,2%-a, a magyaroknak 70,8%-a rendelkezett osztrák állampolgársággal, ami azt jelezte, hogy mind a horvát, mind pedig a magyar kisebb-

ség esetében az előregedő, asszimilálódó őshonos lakossággal szemben egyre nagyobb szerepet játszanak az elmúlt évtizedekben, főként gazdasági okok miatt bevándorolt külföldi horvátok és magyarok.

A tartomány domináns, **német** nyelvi közösségének lélekszáma (242 458) főként a horvát és magyar asszimilánsoknak köszönhetően 1991 óta 1,4%-kal nőtt ugyan, de aránya a lakónépességen belül a külföldiek folytonos betelepülése miatt 87,4%-ra csökkent. A terület 323 települése közül már 298 német nyelvi többségű, és csupán két horvát faluban nem éri el a németek aránya a 10%-ot (50. ábra). A legtöbb német ajkú Kismartonban (6430), Nezsideren (5186), Nagymartonban (4844), Felsőőrön (4641) és Pinkafőn (4580) él.

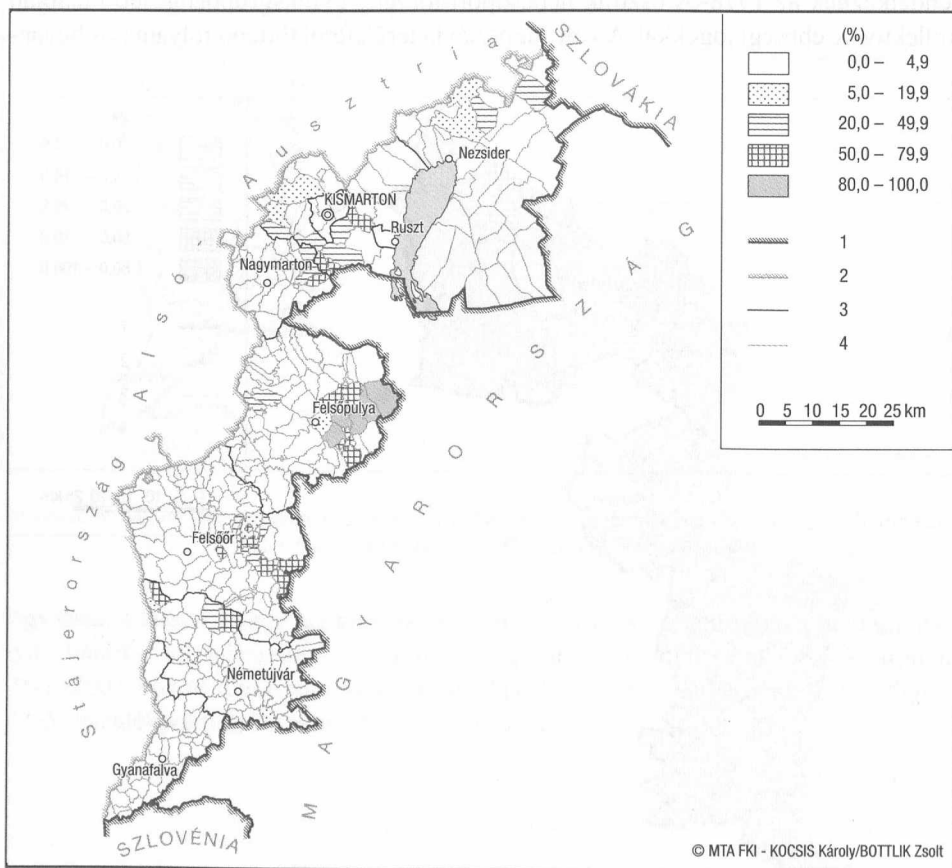
A 19 778 **horvát** közül csupán 16 283-an, az örvidéki horvát nyelvet beszélők rendelkeznek az 1976-os osztrák népcsoport-törvény (Volksgruppengesetz) alapján kollektív kisebbségi jogokkal. A volt Jugoszlávia területéről történő folyamatos beván-

50. ábra. A német köznyelvűek aránya az Órvidéken 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = járáshatár; 4 = településhatár

dorlás eredményeként az itteni horvátok lélekszáma az őshonos, 38,5%-ban 60 évnél idősebb örvidéki horvát népesség felgyorsult fogyása, elnémetesedése ellenére enyhén növekszik. Az 1991-ben még 27 falura kiterjedő horvát többségű terület 2001-ben 23-ra zsugorodott (51. ábra). Etnikai egységét elsősorban a konzervatív beállítottságú, eredeti nyelvéhez leginkább ragaszkodó, a Felsőpulyai járás periférikus részein fekvő horvát falvaknak sikerült megőriznie.¹⁶⁷ Jelenleg a legtöbb (700–1000 főnyi) horvát lakója Cinfalvának, Kelénpataknak, Vulkapordánynak, Pinkócnak, Pásztorházának és Darázsfalvának van.

A nagyarányú bevándorlás ellenére az örvidéki **magyarság** száma fokozatosan csökken, amelyért elsősorban az őshonos, 38%-ban 60 évnél idősebb magyarok rohamos természetes fogyása és nyelvi elnémetesedése felelős. A magyarok aránya

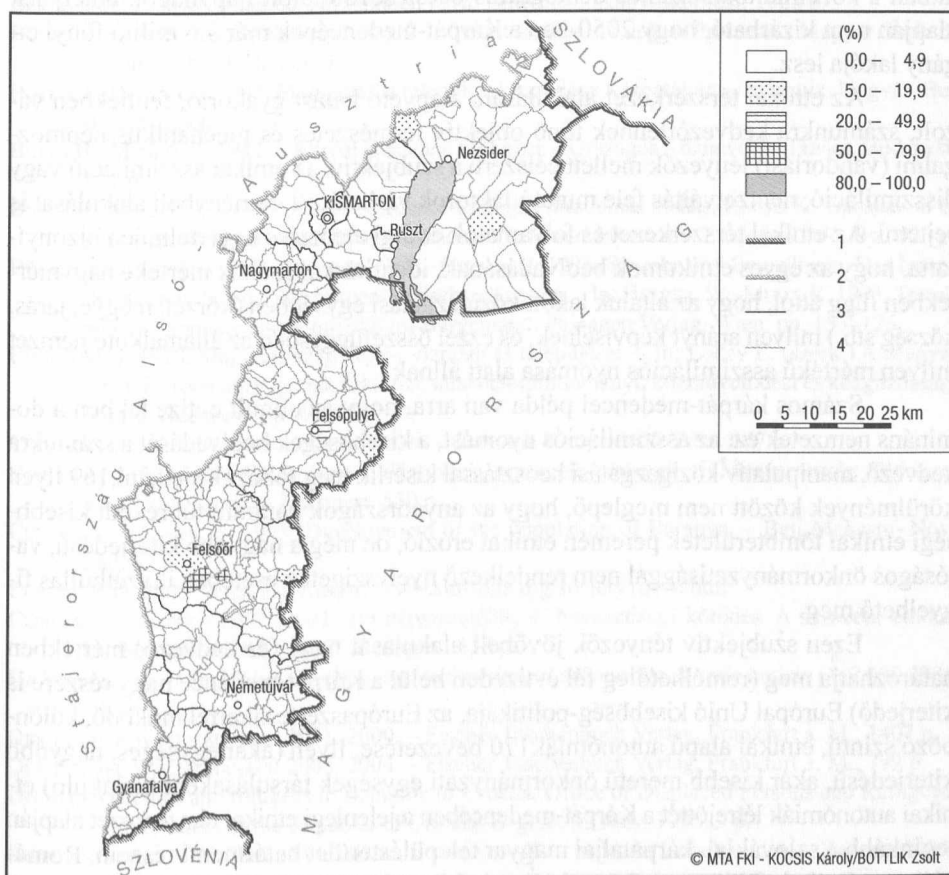
51. ábra. A horvát köznyelvűek aránya az Örvidéken 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = járáshatár; 4 = településhatár

¹⁶⁷ BURANITS, J.F.–CSENER, M.–DRESSLER, W. U.–PALATIN, J. 1993. pp. 155–175.

Őriszigeten és Alsóórött már csak 70–71%-os, míg Felsőőr és Felsőpulya járási székhelyeken már 18–21%-ra csökkent. Az itteni magyaroknak már csak 37%-a él a hajdani nemesi jogállású, határőr településeken. A legnépesebb közösségeiket Felsőőrön (1164), Felsőpulyán (603), Alsóőrön (517) és Őriszigeten (193) találjuk. Az északi területeken, ahol az újonnan betelepülteknek köszönhetően fokozatosan (1991–2001 között 18%-kal) nő a magyarok száma, a legtöbben Kismartonban (281) és Boldogasszonyon (209) vallották magukat magyar köznyelvűnek (52. ábra).

Kitekintés

A közelmúltbeli demográfiai tendenciák alapján feltételezhető, hogy a Kárpát-medence népességszáma az elkövetkező évtizedekben is tartósan csökkenni fog,

52. ábra. A magyar köznyelvűek aránya az Órvidéken 2001-ben. – 1 = államhatár; 2 = tartományhatár; 3 = járáshatár; 4 = településhatár

amelyet csak némileg fog fékezni az Európai Unióhoz történő csatlakozással járó migrációs nyereség és a cigány népesség még mindig magas természetes szaporodása. A globalizáció hatásaként várható az elnemzetietlenedés folyamatának növekedése, a népesség etnikai identitásának további gyengülése, elsősorban az urbanizált területeken. Az etnikai területi koncentráció, az asszimiláció és a természetes fogyás miatt teljes joggal feltételezhető, hogy a nemzeti kisebbségek (így a magyarok) arányának és lélekszámának csökkenése (a jelenlegi körülmények változatlan fennállása esetén) fokozódni fog.

Az államalkotó nemzetek arányának növekedése a délszláv államok és az ukrainai Kárpátalja területén továbbra is folytatódni fog, ellentétben azon területekkel, ahol a cigányság lélekszáma és (gazdasági vonzereje miatt) az idegen etnikumúak bevándorlásának mértéke dinamikusan fog nőni (pl. Ausztria, Magyarország, Szlovákia). A magas reprodukivitású roma népesség lélekszámának jövőbeli változásával kapcsolatban a közelmúltban számos demográfus becslése látott napvilágot, amelynek alapján nem kizárható, hogy 2050-ben a Kárpát-medencének már 3,6 millió főnyi cigány lakója lesz.

Az etnikai térszerkezet alakulására alapvető hatást gyakorló, fentiekben vázolt, számunkra kedvezőtlennek tűnő objektív természetes és mechanikus népmozgalmi (vándorlási) tényezők mellett célszerű a szubjektív, az etnikai asszimiláció vagy disszimiláció, nemzetváltás felé mutató faktorok várható, ill. reménybeli alakulását is sejtetni. Az etnikai térszerkezet és folyamatok eddigi elemzése egyértelműen bizonyította, hogy az egyes etnikumok beolvadásának, identitásváltásának mértéke nagymértékben függ attól, hogy az általuk lakott közigazgatási egységben (körzet, megye, járás, község stb.) milyen arányt képviselnek, és ezzel összefüggésben az államalkotó nemzet milyen mértékű asszimilációs nyomása alatt állnak.

Számos kárpát-medencei példa van arra, hogy az elmúlt évtizedekben a domináns nemzetek ezt az asszimilációs nyomást, a kisebbségek beolvadását a számukra kedvező, manipulatív közigazgatási beosztással kísérik meg fokozni, siettetni.¹⁶⁹ Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy az anyaországok határain túl rekedt kisebbségi etnikai tömbterületek peremén etnikai erózió, de még a nagyobb kiterjedésű, valószínű önkormányzatisággal nem rendelkező nyelvszigetek esetében is széthullás figyelhető meg.

Ezen szubjektív tényezők jövőbeli alakulását nagy (és kedvező) mértékben határozhatja meg (remélhetőleg fél évtizeden belül a Kárpát-medence nagy részére is kiterjedő) Európai Unió kisebbség-politikája, az Európaszerte sikerrel működő, különböző szintű, etnikai alapú autonómiák¹⁷⁰ bevezetése. Ilyen (akár egységes, nagyobb kiterjedésű, akár kisebb méretű önkormányzati egységek társulásaként kialakuló) etnikai autonómiák létrejöttét a Kárpát-medencében a jelenlegi etnikai térszerkezet alapján leginkább a szlovákiai, kárpátaljai magyar településterület határmenti részein, Romániában a Székelyföldön és a Szatmár-Észak-Bihari határvidéken, a Szilágyság nyugati részén és a vajdasági Szabadka-Tisza melléki magyar etnikai tömb esetében lehet elképzelni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Адміністративний і територіальний поділ та населення, Закарпатської області. – Державний Комітет Статистики України. ЗОУС Ужгород. 1999.
- АТЛАС, Закарпатская область. Комитет Геодезии и Картографии СССР. Москва. 1991.
- A MAGYARORSZÁGBAN 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei. – Magyar Statisztikai Közlemények IX. Budapest. 1895. 98+86 p.
- BAHNOVÁ, Z. (ed.) 1992. The Slovak Constitution. – Pressfoto. Bratislava.
- BALBI A.–CZIRBUSZ G. 1899. Egyetemes földrajza. V. (I. rész). – Nagybecskerek. 448 p.
- BALLAGI K.–KIRÁLY P. 1878. Egyetemes földrajz. III. – Athenaeum. Budapest. 616 p.
- BAUMGARTNER, G. 2003. Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. – In: GYURGYÍK L.–SEBŐK L. (szerk.) Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002. Teleki László Alapítvány. Budapest. pp. 158–169.
- BENDEFFY-BENDA L. 1932. A magyar föld szerkezete. Belsőkontinentális kéregmozgások a Kárpátmedencében. – Erzsébet Tudományegyetem Földrajzi Intézete. Pécs. 208 p.
- BERTALANFFI P. 1757. Világnak két rendbeli rövid ismérete. – Nagy-Szombat. 1028 p.
- BONKÁLÓ S. 1996. A rutének (ruszinok), 2., bővített kiadás. – Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. Basel–Budapest.
- BOTLIK J.–DUPKA Gy. 1993. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. – Intermix. Ungvár–Budapest. 359 p.
- BULLA B.–MENDŐL T. 1947. A Kárpát-medence földrajza. – Országos Köznevelési Tanács. Budapest. 611 p.
- BULLA B.–MENDŐL T. 1999. A Kárpát-medence földrajza (hasonmás kiadás, Kocsis K. Társadalom és gazdaság napjainkban a Kárpát-medencében c. tanulmányával). – Lucidus Kiadó. Bp., 420 p.
- BURANITS, J.F.–CSENER, M.–DRESSLER, W.U.–PALATIN, J. 1993. Sprache und Bewußtsein. Das Image des Kroatischen bei den burgenländischen Kroaten. – In: HOLZER, W.–MÜNZ, R. 1993. Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland. Passagen Verlag. Wien. pp. 155–175.
- CHOLNOKY J. 1918. Magyarország hegy-, vízrajza és települései. – In: LÓCZY L. (szerk.) A Magyar Szent Korona országainak földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása. Budapest. pp. 44–85.
- CHOLNOKY J. 1929. Magyarország földrajza. – Danubia Könyvkiadó. Pécs. 167 p.
- CHOLNOKY J. 1936. A Föld és élete. Világrészek, országok, emberek. 6. Magyarország földrajza. – Franklin Társulat. Budapest. 530 p.
- ĆURČIĆ, S.–KICOŠEV, S. 1993. Development of the population of Baranya. – Beli Manastir–Novi Sad. 82 p.
- CUSTER, R.D. 2005. What is a Rusyn? www.slovakia.org/society.rusyn.htm
- CZIBULKA Z. (szerk.) 2002. 2001. évi népszámlálás, 4. Nemzetiségi kötődés. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. – KSH. Budapest. 338 p.
- DA VIGNOLA, G. 1686. L'Ungaria nuouamente descritta, et accresciuta di varie notizie (1: 2 000 000). – Roma.
- DER FISCHER WELTALMANACH 2001. 2000. – Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt a. M., 1407 p.
- DER FISCHER WELTALMANACH 2005. 2004. – Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt a. M., 799 p.
- DISPALCED persons and refugees in Republic of Croatia, Office of Displaced Persons and Refugees. – Government of the Republic of Croatia. Zagreb. 11 May, 1998. 3 p.
- DOMOVINSKI RAT. – In: Hrvatski leksikon, I. svezak A-K. – Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb. 1996. pp. 263–283.
- DU VAL, P. 1664. CARTE DE LA HONGRIE A L'AUTRICHE (1: 650 000). – PARIS.
- СМЕЦЬ, Г.С.–ДЯЧЕНКО, Б.І. 1993. Циганське населення Закарпаття. – Карпати. Ужгород.

- FÉNYES E. 1851–1852. Magyarország geographiai szótára I–IV. – Pest. 285 + 350 p.
- FROHLICH D. 1639. Medulla geographiae practicae, peregrinantium in primis usui. – Jakob Klöss. Bartfa.
- GÖDRI I. 2004. Ki, mikor és miért lesz bevándorló? – In: Kiss T. (szerk.) Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben. Kriterion. Kolozsvár. pp. 126–146.
- GÖNCZ L. 2003. Gondolatok a muravidéki magyarság beolvadásának okairól. – In: GYURGYÍK L.–SEBŐK L. (szerk.) Népszámlálási körkép Közép-Európáról 1989–2002. Teleki László Alapítvány. Budapest. pp. 151–157.
- GRÓF I.–NIKLAJ P. 1941. Magyarország tájegységei. Szociográfiai Értekezések Tára 2. – Magyar Szociográfiai Intézet. Budapest. 16 p.
- GUNDA B. 1943. A magyarság néprajzi csoportjai. – In: BARTUCZ L. (szerk.) A magyar nép. Budapest. pp. 93–113.
- GYURGYÍK L.–SEBŐK L. (szerk.) 2003. Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002. – Teleki László Alapítvány. Budapest. 230 p.
- GYURGYÍK L. 2003a. Az asszimilációs folyamatok vizsgálata – komplex megközelítésben – a szlovákiai magyarság körében. – Kisebbségkutatás 12. 1. pp. 10–43.
- GYURGYÍK L. 2003b. A szlovákiai magyarság lélekszámcsökkenésének okai. – In: GYURGYÍK L.–SEBŐK L. (szerk.) 2003. Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002. Teleki László Alapítvány. Budapest. pp. 46–61.
- HABLICSEK L. 1999. A roma népesség demográfiai jellemzői, kísérleti előszámítás 2050-ig. – KSH Népeségstudományi Kutató Intézete. Budapest.
- HAJDÚ MOHAROS J.–HEVESI A.–HORVÁTH Zs. 1997. A kárpát-pannon térség természeti tájbeosztása (térkép). – In: KARÁTSÓN D. (főszerk.) Magyarország földje. Pannon Enciklopédia. Kertek 2000. Budapest. pp. 280–281.
- HAJDÚ MOHAROS J.–HEVESI A. 1997. A kárpát-pannon térség tájtagolása. – In: KARÁTSÓN D. (főszerk.) Magyarország földje. Pannon Enciklopédia. Kertek 2000. Budapest. pp. 274–284.
- HAJDÚ MOHAROS J. 2000. Magyar településtár. – Kárpát-Pannon Kiadó. Budapest. 788 p.
- HEVESI A. 2003. A Kárpát-medence és a Kárpátok természetföldrajzi tájtagolásáról. – Földrajzi Értesítő 52. 3–4. pp. 253–267.
- HOLZER, W.–MUNZ, R. 1993. Landessprachen: Deutsch, Kroatisch und Ungarisch im Burgenland. – In: HOLZER, W.–MUNZ, R. Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland. Passagen Verlag. Wien.
- HORVÁTH I. 2004. Az erdélyi magyarság vándormozgalmi vesztesége 1987–2001 között. – In: Kiss T. (szerk.) Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben. Kriterion. Kolozsvár. pp. 61–90.
- HUNFALVY J. 1863. A Magyar Birodalom Természeti Viszonyainak Leírása, I. – Pest. 539 p.
- HUNFALVY J. 1886. A Magyar Birodalom földrajza (Egyetemes földrajz különös tekintettel a néprajzi viszonyokra, II.). – Athenaeum. Budapest. 888 p.
- IRA, V. 1997. Česi na Slovensku – regionálne aspekty. – In: MARIOT, P.–MIKULÍK, O. (eds.) Podobnosti a rozdiely vo vývoji SR a ČR po rozdelení ČSFR. Geografický ústav SAV. Bratislava. pp. 42–53.
- IRMÉDI MOLNÁR L.–TAKÁCS J. 1944. Vidéknevek a Középső Duna medencéjében. – In: IRMÉDI MOLNÁR L.–TAKÁCS J. (szerk.) Magyarország kistérrképei (az 1944. évi földrajzi zsebkönyv melléklete). Magyar Földrajzi Társaság. Budapest. 16 p.
- JANKÓ J. 1891. Magyarország hegyvidékeinek csoportosítása. – Hölczer és Társa Magyar Földrajzi Intézet, Budapest, 55 p.
- JOSIPOVIĆ, D.–REPOLUSK, P. 2003. Demographic characteristics of the Romany in Prekmurje. – Acta Geographica Slovenica. 43. 1. pp. 127–147.
- KÁDÁR L. 1941. A magyar nép tájszemlélete és Magyarország tájnevei. – Országos Táj- és Népkutató Intézet. Budapest. 24 p.
- KALMÁR G. 1932. Magyar hazánk és népei. – Szent István Társulat. Budapest. 235 p.

- KEMÉNY I.–JANKY B.–LENGYEL G. 2004. A magyarországi cigánység 1971–2003. – Gondolat. MTA ENKI. Budapest. 192 p.
- KEMÉNY I. 2000. A magyarországi romák. – Budapest. 128 p.
- KEMÉNYFI R. 1998. A történeti Gömör és Kis-Hont vármegye etnikai rajza. – KLTE Néprajzi Tan-
szék. Debrecen. 296p.
- KERTESI G.–KÉZDI G. 1998. A cigány népesség Magyarországon. – Budapest. 467 p.
- KICOŠEV, S.–KOCIS K. 1998. A menekültügy társadalim-demográfiai aspektusai a Vajdaságban. –
Regio 9. 3. pp. 63–74.
- KISS L. 1978. Földrajzi nevek etimológiai szótára. – Akadémiai Kiadó. Budapest.
- KISS T.–CSATA Zs. 2004. Migrációs-potenciál vizsgálatok Erdélyben. – In: Kiss T. (szerk.) Népesedési
folyamatok az ezredfordulón Erdélyben. Kriterion. Kolozsvár. pp. 91–125.
- KISS T. (szerk.) 2004a. Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben. – RMDSZ Ügyvezető
Elnökség, Kriterion Könyvkiadó. Kolozsvár. 345 p.
- KISS T. 2004b. Az erdélyi magyar népességet érintő természetes népmozgalmi folyamatok: 1992–2002.
– In: Kiss T. (szerk.) Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben. Kriterion. Kolozsvár.
pp. 9–27.
- KITAIBEL, P. 1802. Allgemeine Ansichten der Oberflaeche des Bodens von Ungern. Schedius Zeitschrift
(Wien) III. 137 p.
- KOCIS, K. 1999. Die ethnische Struktur in den Grenzräumen der karpatho-pannonischen Region. –
In: SCHULTZ, H. (Hrsg.) Bevölkerungstransfer und Systemwandel. Ostmitteleuropäische
Grenzen nach dem Zweiten Weltkrieg. Berlin Verlag Arno Spitz GmbH. Berlin. pp. 69–104.
- KOCIS K. 2002. Etnikai-politikai földrajzi adalékok a Kárpát-medencei cigány (roma) kérdés vizsgá-
latához. – In: REISZ T.–ANDOR M. (szerk.) A cigánység társadalomismerete. Iskolakultúra.
Pécs. pp. 32–49.
- KOGUTOWICZ K. 1930. Dunántúl és Kisalföld: írásban és képben I–II. – Magyar Királyi Ferenc József
Tudományegyetem Földrajzi Intézete. Szeged. 298 + 253p.
- KÓSA L.–FILEP A. 1975. A magyar nép táji-történeti tagolódása. – Akadémiai Kiadó. Budapest. 231p.
- KUŠAR, S.–NARED, J. 2004. Regional Development in Slovenia. – In: OROŽEN ADAMIČ, M. (ed.) Slovenia:
a Geographical Overview. A.G.S.S. Založba ZRC. Ljubljana. pp. 147–153.
- LÁZÁR I. 1896. Alsó-Fehér vármegye magyar népe. – Nagyenyed.
- LAZARUS 1528. Chorographia Hungariae.
- LAZIUS, W. 1570. Hungariae descriptio. – In: ORTELIUS, A. Theatrum Orbis Terrarum.
- LÓKKÓS J. 2000. Trianon számokban. – Püski. Budapest. 383 p.
- LUHA, J.–SEHNAL, P. 1996. Obraz tolerancie vo vedomí obyvateľov Slovenskej Republiky. – EMPO.
Bratislava. 54 p.
- MAGOCSI P. R. 1999. Of the Making of Nationalities. There is No End. Vol. I. – East European
Monographs, No. DXL. Columbia University Press. New York. 482 p.
- MAROSI S.–SOMOGYI S. (szerk.) 1990. Magyarország kistájainak katasztere I–II. – MTA Földrajztu-
dományi Kutatóintézet. Budapest. 1023 p.
- MERCATOR (KREMER), G. 1595. Hungaria. – In: Atlas sive cosmographicae meditationes de fabrica
mundi et fabricati figura.
- MÉSZÁROS Á. 1994. A cigánység helyzete, életkörülményei 1993. – Budapest. 27 p.
- MIRNICS K. 1993. Kissebbségi sors. – Fórum Könyvkiadó. Novi Sad (Újvidék). 139 p.
- MOLNÁR J.–MOLNÁR D. I. 2003. Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrainai népszámlá-
lás hozzáférhető eredményeinek tükrében. – In: GYURGYIK L.–SEBŐK L. (szerk.) Népszámlá-
lási körkép Közép-Európáról 1989–2002. Teleki László Alapítvány. Budapest. pp. 62–79.
- NYÁRÁDY R. K. 2003. Erdély népesedéstörténete. – KSH. Budapest. 672 p.
- NYIRGI I. 1941. A visszatért Délvidék nemzetiségi képe. – In: A visszatért Délvidék. Halász. Buda-
pest. pp. 293–535.

- ORGOVÁNOVÁ, K. 2005. Roma in Slovakia. www.slovakia.org/society
- PALÁDI-KOVÁCS A. 1977. A magyar nép tagolódása (KÓSA L.–FILEP A: A magyar nép táji-történeti tagolódása). Recenzió. – *Ethnographia* 88. pp. 485–488.
- PALÁDI-KOVÁCS A. 1980. Kulturális régiók néprajzi vizsgálata. – In: PALÁDI-KOVÁCS A. (szerk.) *Néprajzi csoportok kutatási módszerei*. Budapest. pp. 57–75.
- PALÁDI-KOVÁCS A. 1994. A Felföld mint kulturális régió. – *Ethnographia* 105. pp. 1–35.
- PALÁDI-KOVÁCS A. 2003. Tájak, népek, népcsoportok. Válogatott tanulmányok. – Akadémiai Kiadó. Budapest. 412 p.
- PÁLHÁZY L. 2000. Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai. – KSH. Budapest.
- PÉCSI M.–SOMOGYI S. 1967. Magyarország tájai és geomorfológiai körzetei. – *Földrajzi Közlemények* XV. (XCI.) 4. pp. 285–304.
- PODOLÁK, P. 1998. Národnostné menšiny v Slovenskej republike z hľadiska demografického vývoja. – Martin. 91 p.
- PRINZ GY. 1937. Magyarország tájrajza. – In: *Magyar föld, magyar faj I. (Magyar földrajz)*. – Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest. pp. 1–341.
- ROMÁNIA în cifre, 2005. – INS. București.
- RÓNAI A. 1945. Közép-Európa atlasz. – Államtudományi Intézet. Budapest–Balatonfüred. 401 p.
- SAMBUCUS (ZSÁMBOKI), J. 1579. *Ungariae loca praecipua recens emendata atque edita*.
- SZABÓ L. 1993. Kárpátjai demográfiai adatok. – Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest. 86 p.
- SZEBERÉNYI L.–SZEBERÉNYI A. 1988. *Az Őrvidéki magyarok – Die burgenländischen Ungarn. – Őrségi Füzetek*. BUKV. Oberwart (Felsőőr).
- SZÉKELY A. 1968. Európa koszorúja: a Kárpátok; Európa központi katlanja: a Kárpát-medencevidék. – In: MAROSI S.–SÁRFALVI B. (szerk.): *Európa I.* – Gondolat. Budapest. pp. 260–291.
- SZENT-IVANY, (SZENTIVÁNYI), M. 1691. *Curiosia et selectiora variarum scientiarum miscellanea*. Pr. I., Dissertatio IV.: *Sacrae Coronae Hungariae*. – Typ. Academicis. Tirnaviae (Nagyszombat). pp. 100–162.
- SZILÁGYI N.S. 2004. Az asszimiláció hatása a népesedési folyamatokra. – In: KISS T. (szerk.) *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion. Kolozsvár. pp. 157–234.
- TÁLASI I. é.n. *A magyarság etnikai csoportjai*. Magyar néprajzi alapvetés. (egyetemi jegyzet), Budapest, 113 p.
- TELEKI P. 1923. *The Evolution of Hungary and its Place in the European History*. – Macmillan Co. New York. 312 p.
- TELEKI P. 1934. *Európáról és Magyarországról*. – Athenaeum. Budapest. 199 p.
- TÓTH P. P. 2001. Jugoszláviából Magyarországra. – In: GÁBRITYNÉ MOLNÁR I.–MIRNICS Zs. (szerk.) *Fészekhagyó Vajdaságiak*. Magyarságkutató Tudományos Társaság. Szabadka. pp. 251–269.
- VÁLYI A. 1799. *Magyar Országának leírása III.* – Buda.
- VAÑO, B. 2001. Demografická charakteristika rómskej populacie v SR. – Infostat, Inštitút informatiky a štatistiky. Výskumné demografické centrum. Bratislava.
- VAÑO, B. 2002a. Projection of Roma population in Slovakia until 2025. – Infostat, Demographic Research Centre. Bratislava. 13 p.
- VAÑO, B. 2002b. Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025. – Infostat, Výskumné demografické centrum. Bratislava. 6 p.
- VARGA E. Á. 1992. Népszámlálások a jelenkori Erdély területén. – Regio – MTA Történettudományi Intézet. Budapest. 208 p.
- VARGA E. Á. 1998. Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből. – Püski. Budapest. 388 p.
- VERES V. 2004. A romániai magyarság természetes népmozgalma európai kontextusban, 1992–2002 között. – In: KISS T. (szerk.) *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion. Kolozsvár. 29–60 p.

FÖLDRAJZI NÉVMUTATÓ

Szlovákia (Slovensko)

Magyar név	Szlovák név	Magyar név	Szlovák név
Abauj	Abov	Léva	Levice
Ágostháza	Bystrany	Lőcse	Levoča
Alsólánc	Nižný Lánec	Losonc	Lučenec
Árva	Orava	Magyarbél	Veľký Biel
Bártfa	Bardejov	Makranc	Mokrance
Bátorfalu	Bátorová	Maldur	Podhorany
Bátorkeszi	Bátorove Kosihy	Marcellháza	Marcelová
Berestyénfalva	Brieštie	Márkusfalva	Markušovce
Berzété	Brzotín	Mátyócvajkóc	Maťovské Vojkovce
Besztercebánya	Banská Bystrica	Mátyusföld	Matúšovo kráľovstvo
Bodrog	Bodrog	Mecenzéf	Medzev
Bodrogköz	Medzibodrocko	Mérk	Mirkovce
Borsi	Borša	Mezőlaborc	Medzilaborce
Bős	Gabčíkovo	Miglécnémeti	Milhost'
Breznóbánya	Brezno	Nádszeg	Trstice
Bussa	Bušince	Nagycsalomja	Veľká Čalomija
Cigelka	Cigelfka	Nagyfödémés	Veľké Úľany
Cirókaófalva	Starina	Nagyida	Veľká Ida
Csalár	Čeláre	Nagykapos	Veľké Kapušany
Csallóköz	Žitný ostrov	Nagy magyar	Zlaté Klasy-Rastice
Csebény	Čabiny	Nagymegyér	Veľký Meder
Csécs	Čečejojvce	Nagyróce	Revúca
Csucsom	Čučma	Nagyszombat	Tnava
Deregnő	Drahňov	Naszvad	Nasvady
Dúlháza	Dulovo	Nógrád	Novohrad
Dunaszerdahely	Dunajská Streda	Nyitra	Nitra
Ekecs	Okoč	Ógyalla	Hurbánovo
Eperjes	Prešov	Ólubló	Stará Ľubovňa
Érsekújvár	Nové Zámky	Pálóc	Pavlovce nad Uhom
Fehér-Kárpátok	Biele Karpaty	Párkány	Štúrovo
Fél	Tomášov	Patacskő	Vtáčkovce
Fülek	Fiľakovo	Pelsőc	Plešivec
Fülepilis	Pleš	Rimaszombat	Rimavska Sobota
Galánta	Galanta	Rozsnyó	Rožňava
Garam	Hron	Rozsnyórudna	Rudná
Gice	Hucín	Sáró	Šarovce
Gölnicbánya	Gelnica	Sáros	Šariš
Gömör	Gemer	Sókszelőce	Selice
Gömör-Tornai-karszt	Slovenský kras	Somodi	Drienovec
Pered	Tešedíkovó	Somorja	Šamorín
Poprád	Poprad	Szenc	Senec
Pozsony	Bratislava	Szenice	Senica
Rapp	Rapovce	Szepes	Spiš
Rimaszécs	Rimavska Seč	Szepesremete	Mníšek nad Hnilcom
Gúta	Kolárovo	Szepesszentgyörgy	Jurské
Gutor	Hamuliakovo	Szepesi	Moldava nad Bodvou
Homonna	Humenné	Szeszta	Cestice
Hont	Hont	Szinna	Snina

Szlovákia (Slovensko)

Magyar név	Szlovák név	Magyar név	Szlovák név
Igló	Špišská Nová Ves	Gömör-Szepesi-érchg.	Slovenské rudohorie
Ipolyharaszi	Chrastince	Tardoskedd	Tvrdošovce
Ipolynyék	Vinica	Tátraalja	Stráne pod Tatrami
Ipolynyitra	Nitra nad Ipľom	Tiszacsernyő	Čierná nad Tisou
Ipolyság	Šahy	Töketerebes	Trebišov
Jernye	Jarovnice	Torna	Turna
Jóka	Jelka	Torna	Turná nad Bodvou
Kassa	Košice	Tornalja	Tornaľa
Kecerfalva	Kecеровce	Tótyarmat	Slovenské Ďarmoty
Kékellő	Krahule	Trencsén	Trenčín
Keleti-Beszkidék	Nízke Beskydy	Turcsek	Turček
Késmárk	Kežmarok	Udvard	Dvory nad Žitavou
Királyhelmecc	Kráľovský Chlmec	Ung	Uh
Kislonnic	Lomnička	Vág	Váh
Kisszilva	Malý Slivník	Vágbeszterce	Považská Bystrica
Komárom	Komárno	Vágsellye	Šaľa
Komlóskert	Chmeľnica	Varannó	Vranov nad Topľou
Körmöcbánya	Kremnica	Vizköz	Svidník
Krasznahorkaváralja	Krásnohorské Podhradie	Zemplén	Zemplín
Kunostvágása	Kunešov	Zólyom	Zvolen
Kuntapolca	Kunova Teplica	Zseliz	Želiezovce
Leszenye	Lesenice	Zsolna	Žilina

Kárpátalja (Закарпаття)

Magyar név	Ukrán név	Magyar név	Ukrán név
Aknaszlatina	Солотвино	Nagybégány	Велика Бийгень
Alsóbars	Нижня Апша	Nagyberezna	Великий Березний
Alsóschönborn	Шенборн	Nagydobrony	Велика Добронь
Asztély	Астей	Nagyszőlős	Виноградів
Bárdháza	Барбово	Nevetlenfalu	Неветленфолу
Bátyú	Бацьово	Órdarma	Сторожниця
Bereg	Берег	Pósház	Павшино
Beregszász	Берегове	Rafajnaújfalu	Рафайново
Csap	Чоп	Rahó	Рахів
Csepe	Чепя	Szolyva	Свалява
Faluszlatina	Солотвино Село	Talabor	Теребля
Fancsika	Фанчиково	Szorospaták	Глибокий Потік
Gát	Гать	Técső	Тячів
Gyertyánliget	Кобилецька Поляна	Tisza (Fehér-, Fekete-)	Тиса (Била-, Чорна)
Huszt	Хуст	Tiszafejéregyház	Біла Церква
Karácshalva	Карачин	Tiszaújfalv	Вилок
Kétygút	Гут	Turjaremete	Тур'ї Ремети
Kisbégány	Мала Бийгень	Ugocsa	Угоча
Középpaps	Середнє Волянє	Ung	Уж
Máramaros	Мармарош	Unghuta	Гута
Mátyfalva	Матійово	Ungvár	Ужгород
Munkács	Мукачеве	Várpálánka	Мукачеве-Палянок
Munkácsváralja	Мукачеве-Подгород	Visk	Вишково

Erdély (Transilvania, Ardeal)

Magyar név	Román név	Magyar név	Román név
Ágya	Adea	Beszterce	Bistrița
Almás-hegység	Munții Almăjului	Besztercei-havasok	Munții Bistriței
Almásróna	Ravensca	Bethlenszentmiklós	Sânmiclăuș
Alpestes	Peștișu Mare	Bigér	Bigăr
Alsógárd	Galda de Jos	Bihar	Biharia
Alsókarácsonfalva	Crăciunelu de Jos	Bihar	Bihor
Alsóorbó	Gârbova de Jos	Bihardiószeg	Diosig
Alsópozsgás	Pojejena	Bihardobrosd	Dobrești
Alsórákos	Racoș	Biharhosszúasszó	Husasău de Tinca
Andrássytelep	Avrămești	Biharszentandrás	Sântandrei
Angyalkút	Fântânele	Bodoki-hegység	Munții Bodoc
Apáca	Apața	Bodola	Budila
Apahida	Apahida	Bodonos	Budoi
Apaiújfalu	Nou Săsesc	Bodzaforduló	Întorsura Buzăului
Arad	Arad	Boksánbánya	Bocșa
Aradhegyalja	Podgoria Aradului	Boldogfalva	Sântămărie
Aranyos	Arieș	Borbánd	Bărbant
Aranyosegerbegy	Viișoara	Boroskrakkó	Cricău
Aranyosgerend	Luncani	Bors	Borș
Aranyosgyéres	Câmpia Turzii	Borszék	Borsec
Aranyosszék	Scaunul Arieșului	Böhlön	Belin
Árpástó	Branîștea	Brassó	Brașov
Avasújváros	Orașu Nou	Buza	Buza
Baca	Bața	Búzásbesnyő	Valea Izvoarelor
Bágyon	Bădeni	Bükk	Culmea Codrului
Bákó	Bacău	Cegótelke	Țigău
Balánbánya	Bălan	Csanálos	Urziceni
Balászfalva	Blaj	Cseherdős	Șumița
Bálványosvárалja	Unguraș	Csernakeresztúr	Cristur
Bályok	Balc	Csernáton	Cernat
Bánffyhunyad	Huedin	Cserpatak	Valea Cerului
Bánság (Bánát)	Banat	Csik	Ciuc
Baráthely	Brateiu	Csikdánfalva	Dănești
Barcaság	Țara Bârsei	Csiki-havasok	M.Ciucului + M.Tarcăului
Barcaszentpéter	Sânpetru	Csikló-völgy	Valea Ciclova
Barcaújfalu	Satu Nou	Csikszentdomokos	Sândominic
Bardoc	Brăduț	Csikszentgyörgy	Ciucsángéorgiu
Bardocszék	Scaunul Brăduț	Csikszentkirály	Sâncraieni
Barót	Baraolt	Csikszentsimon	Sânsimion
Baróti-hegység	Munții Baraolt	Csikszereda	Miercurea Ciuc
Batiz	Botiz	Csombord	Ciumbrud
Bázna	Bazna	Darlac	Dârlos
Béga	Bega	Daruvár	Darova
Bégaszentmihály	Sânmihaiu Român	Datk	Dopca
Békás	Bicaz	Déli-Kárpátok	Carpații Meridionali
Bereck	Brețcu	Dés	Dej
Beresty	Breștea	Désfalva	Deaj
Beresztelke	Breaza	Déva	Deva
Berettyó	Barcău	Dicsőszentmárton	Târnaveni
Berettyószéplak	Suplacu de Barcău	Diód	Stremț
Berszászka	Berzasca	Disznajó	Vălenii de Mureș
Bese	Stejărenii	Dobrudzsa	Dobrogea

Erdély (Transilvania, Ardeal)

Magyar név	Román név	Magyar név	Román név
Duna	Dunărea	Gyüreg	Giroc
Dunaorbágy	Eşelnița	Halmi	Halmeu
Dunaszentilona	Sfânta Elena	Halmosd	Halmășd
Egeresgyártelep	Aghireșu-Fabrici	Harasztos	Călărăși
Élesd	Aleșd	Hargita	Harghita
Előpatak	Vâlcele	Hargita	Munții Harghita
Érábrány	Abram	Hármaspatak	Valea Târnei
Erdélyi-középhegység	Munții Apușeni	Haró	Hărău
Erdélyi-medence	Podișul Transilvaniei	Háromszéki-havasok	M. Vrancei + M. Buzăului
Erdőd	Ardud	Háromszék	Trei Scăune
Erdőszentgyörgy	Sângeorgiu de Pădure	Havasalföld	Țara Românească
Érkörtvélyes	Curtuișeni	Havasmező	Poienile de sub Munte
Érmihályfalva	Valea lui Mihai	Héjjasfalva	Vânători
Erzsébetváros	Dumbrăveni	Hosdát	Hășdat
Fakert	Livada	Hosszúmező	Câmpulung la Tisa
Fehér	Alba	Höltövény	Hălchiu
Fehér-Körös	Crișul Alb	Hunyad	Hunedoara
Fejérdomb	Belobreșca	Igazfalva	Dumbrava
Feketegyarmat	Iermata Neagră	Jedd	Livezeni
Feketehalom	Codlea	Jegenye	Leghia
Fekete-Körös	Crișul Negru	Kalotaszeg	Dealurile Huedinului
Feketeügy	Râul Negru	Kalotaszentkirály	Sâncraiu
Felenyed	Aiudul de Sus	Kaplony	Căpleni
Felsőbánya	Baia Sprie	Karánberek	Lindenfeld
Felsőrona	Rona de Sus	Karánsebes	Caransebeș
Felvinc	Unirea	Karcfalva	Cârța
Fogaras	Făgăraș	Kászonaltiz	Plăeșii de Jos
Fugyivásárhely	Oșorhei	Kászonszék	Scaunul Cașinu
Garabos	Grabaț	Kelemen-havasok	Munții Călimani
Gátalja	Gătaia	Kerelőszentpál	Sânpaul
Gavosdia	Gavojdia	Keresztényfalva	Cristian
Gelence	Ghelița	Kereszténysziget	Cristian
Gernyeszeg	Gornești	Kézdizsék	Scaunul Chezdiu
Gidófalva	Ghidfalău	Kézdizsentlélek	Sânzieni
Görgényi-havasok	Munții Gurghiului	Kézdivásárhely	Târgu Secuiesc
Görgényüvegcsűr	Glăjărie	Kisbács	Baciu
Gyalui-havasok	M. Gilău + Muntele Mare	Kiscsűr	Șura Mică
Gyergyó	Giurgeu	Kisiratos	Dorobanți
Gyergyóalfalu	Joseni	Kisdengeleg	Dindeștiu Mic
Gyergyócsomafalva	Ciumani	Kisdisznod	Cisnădioara
Gyergyóremete	Remetea	Kisjenő	Chișineu Criș
Gyergyószentmiklós	Gheorgheni	Keresztvár	Teliu
Gyergyóújfalu	Suseni	Kiskapus	Coșa Mică
Gyimes	Ghimeș	Kis-Küküllő	Târnava Mica
Gyimesbükk	Ghimeș-Făget	Kiskrassó	Lupac
Gyimesközéplak	Lunca de Jos	Kisősi	Aușeu
Györgyfalva	Gheorghieni	Kóbor	Cobor
Győröd	Ghiroda	Kolozs	Cluj
Gyulaféhérvár	Alba Iulia	Kolozs	Cojocna
Gyulakuta	Fântinele	Kolozsvár	Cluj-Napoca

Erdély (Transilvania, Ardeal)

Magyar név	Román név	Magyar név	Román név
Koltó	Colțău	Magyarszentbenedek	Sânbenedic
Komána	Comana	Magyarszentmárton	Sânmartinu Maghiar
Korond	Corund	Magyarszovát	Suatu
Kovási	Covășint	Magyarvista	Viștea
Kovászna	Covasna	Majláthfalva	Mailat
Kökényesd	Porumbesti	Majtény	Moftin
Köröső	Izvoru Crișului	Mákófalva	Macău
Körösiskisjenő	Ineu	Máramaros	Maramureș
Köröstárkány	Târcaia	Máramarossziget	Sighetu Marmăției
Körtvélyfája	Periș	Margitta	Marghita
Kővár-vidék	Chioar	Marosfő	Izvoru Mureșului
Krassóalmás	Iabalcea	Marosgombás	Gâmbaș
Krassó	Caraș	Maroshévíz	Toplița
Krassócsörgő	Clocotici	Maroskeresztúr	Cristești
Krassó-Szörényi- érchegeység	M.Semicului + M.Aninei + M.Dognecei	Marosludas	Luduș
Krasznabéltek	Beltiug	Maros	Mureș
Kraszna	Crasna	Marossárpatak	Glodeni
Krasznaterebes	Terebești	Marosugra	Ogra
Krizba	Crizbav	Marosújvár	Ocna Mureș
Kudzsir	Cugir	Marosvásárhely	Târgu Mureș
Kusaly	Coșeiu	Marosvécs	Brâncovenesti
Küküllőalmás	Alma	Marosszentanna	Sântana de Mureș
Küküllődombó	Dâmbău	Marosszentgyörgy	Sângeorgiu de Mureș
Küküllővár	Cetatea de Baltă	Marosszentimre	Sântimbru
Kürtös	Curtici	Marosszentkirály	Sâncraiu de Mureș
Lázári	Lazuri	Medgyes	Mediaș
Lemhény	Lemnia	Méhed	Mehedinți
Lénárdfalva	Recea	Meszés-hegység	Munții Meseș
Lippa	Lipova	Mezőbánd	Band
Lokva-hegység	Munții Locvei	Mezőfény	Foieni
Lozsád	Jeledinți	Mezőpanit	Pănet
Lőrincréve	Leorinț	Mezőpetri	Petrești
Lövete	Lueta	Mezősámsond	Șincai
Lugoskisfalva	Victor Vlad Delamarina	Mezőség	Câmpia Transilvaniei
Lugos	Lugoj	Mezőtelegd	Tileagd
Mádéfalva	Siculeni	Mezőterem	Tiream
Magyarbece	Beța	Mikefalva	Mica
Magyarborzás	Bozieș	Miklósvárszék	Scaunul Micloșoara
Magyardécse	Cireșoia	Mikola	Micula
Magyarfenes	Vlaha	Miriszló	Mirăslău
Magyarigen	Ighiu	Miszmogyorós	Tăuții-Măgherauș
Magyarkapus	Căpușu Mare	Mócvidék	Țara Moșilor
Magyarkirályfalva	Crăiești	Moldva	Moldova
Magyarlapád	Lopadea Nouă	Muzsna	Moșna
Magyarlóna	Luna de Sus	Nagybacon	Bățanii Mari
Magyarnemegye	Nimigea	Nagybánya	Baia Mare
Magyaró	Aluniș	Nagybodófalva	Bodo
Magyarpalatka	Pălatca	Nagyborosnyó	Boroșneu Mare
Magyarpatak	Făgetu	Nagycsűr	Șura Mare
Magyarpéterfalva	Petrisat	Nagyenyed	Aiud

Erdély (Transilvania, Ardeal)

Magyar név	Román név	Magyar név	Román név
Nagyernye	Ernei	Parajd	Praid
Nagyiratos	Iratoșu	Partium	Crișana și Maramureș
Nagykároly	Carei	Pécska	Pecica
Nagykend	Chendu Mare	Perjámos	Periam
Nagykolcs	Culciu Mare	Pészak	Pesac
Nagykomlós	Comloșu Mare	Petrozsényi-medence	Depresiunea Petroșani
Nagy-Küküllő	Târnava Mare	Petrozsény	Petroșani
Nagylak	Nădlac	Piski	Simeria
Nagyajtény	Moftinu Mare	Prázsmár	Prejmer
Nagymedvés	Medveș	Pusztadaróc	Dorolț
Nagymoha	Grânari	Pusztakalán	Călan
Nagysink	Cincu	Rádonya	Radimna
Nagysomkút	Șomcuta Mare	Rakasd	Răcășdia
Nagyszalonta	Salonta	Rákosd	Răcăștia
Nagy-Szamos	Someșul Mare	Resicabánya	Reșița
Nagyszeben	Sibiu	Retteg	Reteg
Nagyszentmiklós	Sănnicolau Mare	Réty	Reci
Nagyszentpéter	Sânpetru Mare	Rév	Vadu Crișului
Nagyszokond	Socond	Réz-hegység	Munții Plopișului (Șeș)
Nagytikvány	Ticvaniu Mare	Ruszka-havas	Munții Poiana Ruscă
Nagyvárad	Oradea	Sárafalva	Saravale
Nagyzerénd	Zerind	Sárd	Șard
Naszód	Năsăud	Sárköz	Livada
Németpereg	Peregu Mare	Sarmaság	Șarmășag
Németzentpéter	Sânpetru German	Sebes-Kőrös	Crișul Repede
Néramező	Câmpia	Segesvár	Sighișoara
Néra	Nera	Sellenberk	Șelimbăr
Nérasolyos	Socol	Sepsibodok	Bodoc
Nermed	Nermed	Sepsikőrőspatak	Valea Crișului
Nyárádkarácson	Crăciunești	Sepsiszentgyörgy	Sfântu Gheorghe
Nyárádszereda	Miercurea Nirajului	Simonyifalva	Satu Nou
Nyárádtő	Ungheni	Sinfalva	Cornești
Nyíres	Nireș	Sinka	Șinca
Óbesenyő	Dudeștii Vechi	Sofronya	Șofronea
Ólthévíz	Hoghiz	Sólyomkővár	Șinteu
Oltmelléki-dombság	Podișul Hârtibaciului	Sővénység	Fișer
Olt	Olt	Stájerlakanina	Anina
Ómoldova	Moldova Veche	Szalacs	Sălacea
Oravicabánya	Oravița	Szalárd	Sălárd
Orbaiszék	Scaunul Orbai	Szamosdob	Doba
Oroszkő	Repedea	Szamos-hátság	Podișul Someșan
Orsova	Orșova	Szamos	Someș
Ószagyva	Sadova Veche	Szamosújvár	Gherla
Ótelek	Otelec	Szaniszló	Sanislău
Óvári	Oar	Szapáryfalva	Țipari
Ozdola	Ojdula	Szapáryliget	Țipar
Órdöngősfüzes	Fizeșu Gherlii	Szárhegy	Lăzarea
Óthalom	Vladimirescu	Szászcsanád	Cenade
Ótvösd	Otvești	Szászfenes	Florești
Pálosremete	Remeți	Szászföld/Királyföld	Pământul Crăiesc

Erdély (Transilvania, Ardeal)

Magyar név	Román név	Magyar név	Román név
Szászhermány	Härman	Tenke	Tinca
Szászlekence	Lechința	Tiszafa	Eibenthal
Szászmagyarós	Măieruș	Tiszafaiújbanya	Baia Nouă
Szászrégen	Reghin	Tisza	Tisa
Szászsebes	Sebeș	Tordaszentlászló	Săvădisla
Szászszentlászló	Laslea	Torda	Turda
Szászszőlős	Seleuș	Torja	Turia
Szászváros	Orăștie	Torockó	Rimetea
Szatmárhegy	Viile Satu Mare	Torockószentgyörgy	Colțești
Szatmárnémeti	Satu Mare	Torontálkeresztcs	Cruceni
Szatmárpálfalva	Păulești	Tóti	Tăuteu
Szatmár	Mare	Tövis	Teiuș
Szatmárudivari	Odoreu	Túrterebes	Turulung
Szeben	Sibiu	Tusnádfürdő	Băile Tușnad
Szeceleváros	Săcele	Túr	Tiur
Székelyföld	Țara Secuilor	Udvarhelyszék	Scaunul Odorheiu
Székelyhíd	Săcueni	Ugra	Ungra
Székelykeresztúr	Cristuru Secuiesc	Újmoldova	Moldova Nouă
Székelykocsárd	Lunca Mureșului	Ujmosnica	Moșnița Nouă
Székelyudvarhely	Odorheiu Secuiesc	Újós	Fântânele
Szék	Sic	Újsástelek	Sacalasa Nou
Szentanna	Sântana	Újszentes	Dumbrăvița
Szentegyháza	Vlăhița	Urikány	Uricani
Szentmáté	Matei	Uzon	Ozun
Szentmihály	Mihai Viteazu	Úrmös	Ormeniș
Szentpál	Sânpaul	Vadász	Vânători
Széples/Cibles	Munții Tibleș	Vajasd	Oiejdea
Szerbszentmárton	Sânmartinu Sărbesc	Vajdahunyad	Hunedoara
Szilágycseh	Cehu Silvaniei	Vajdakamarás	Vaida-Cămăraș
Szilágynagyfalu	Nușfalău	Vajdaszentivány	Voivodeni
Szilágypercesen	Pericei	Vámosgálfalva	Gănești
Szilágy	Sălaj	Vámosláz	Chișlaz
Szilágyosmlyó	Șimleu Silvaniei	Váradszentmárton	Sânmartin
Szilágyzeg	Sălăjiț	Várasfenes	Finiș
Szinice	Svinița	Vargyas	Vârghiș
Szopor	Supur	Varjas	Variaș
Szováta	Sovata	Várkudu	Coldău
Szörénybuzás	Gărnic	Vasláb	Voșlăbeni
Szörényordas	Gărna	Végvár	Tormac
Szörény	Severin	Vetés	Vetiș
Sztrigy	Strei	Vice	Vița
Sztrigyszentgyörgy	Streisângeorgiu	Világos	Șiria
Tamáshida	Tămașda	Vinga	Vinga
Tasnád	Tășnad	Visa	Vișea
Tataros	Brusturi	Visóoroszi	Ruscova
Tatrang	Tărlungeni	Vlegyásza	Munții Vlădeasa
Tatros	Trotuș	Zabola	Zăbala
Teke	Teaca	Zágon	Zagon
Temesbökény	Butin	Zarándi-síkság	Câmpia Zărandului
Temesfő	Brebu Nou	Zetelaka	Zetea
Temeskenéz	Satchinez	Zilah	Zalău
Temesrékas	Recaș	Zimándköz	Zimanducz
Temesság	Șag	Zimándújfalva	Zimandu Nou
Temes	Timiș	Zsidve	Jidvei
Temesvár	Timișoara	Zsombolya	Jimbolia

Vajdaság (Vojvodina)

Magyar név	Szerb név	Magyar név	Szerb név
Ada	Ada	Nagytárnok	Torak
Alibunár	Alibunar	Nemesmilitics	Svetozar Miletic
Alsótavankút	Donji Tavankut	Óbecse	Becej
Antalfalva	Kovačica	Óbingula	Stara Bingula
Bácsgyulafalva	Telečka	Ópázova	Stara Pazova
Bácska (Bácsvidék)	Bačka	Pacsér	Pačir
Bácskeresztúr	Ruski Krstur	Padé	Padej
Bácskertes	Kupusina	Palics	Palić
Bácskossuthfalva	Stara Moravica	Pancsova	Pančevo
Báctopolya	Bačka Topola	Péterréve	Bačko Petrovo Selo
Bácsújfalva	Selenča	Pétervárad	Petrovaradin
Bajmok	Bajmok	Petre	Vladimirovac
Bánát (Bánság)	Banat	Petróc	Bački Petrovac
Bégaszentgyörgy	Žitište	Pincéd	Pivnice
Békova	Bikovo	Révaújfalva	Banatsko Novo Selo
Belgrád	Beograd	Ruma	Ruma
Beocsin	Beočin	Sándoregyháza	Ivanovo
Béreg	Bački Breg	Szabadka	Subotica
Bezdan	Bezdan	Szaján	Sajan
Csantavér	Čantavir	Szat	Sot
Csóka	Čoka	Száva	Sava
Doroszló	Doroslovo	Szeghegy	Lovćenac
Duna	Dunav	Székelykeve	Skorenovac
Dunagálos	Gložan	Szenttamás	Srbobran
Féhertemplom	Bela Crkva	Szerémség	Srem
Felsőtavankút	Gornji Tavnkut	Szilágyi	Svilojewo
Ferenchalom	Kačarevo	Szivác	Sivac
Futak	Futog	Szond	Sonta
Gibárt	Gibarac	Temerin	Temerin
Gombos	Bogojevo	Temes	Tamiš
Györgyén	Đurđin	Tisza	Tisa
Herkóca	Hrtkovci	Tiszakálmánfalva	Budisava
Hódegyháza	Jazovo	Torontálalmás	Jabuka
Horgos	Horgoš	Torontáloroszi	Rusko Selo
India	Indija	Torontálszécsány	Sečanj
Kisbosznia	Mala Bosna	Torontáltorda	Torda
Kishegyes	Mali Idjoš	Torontálvásárhely	Debeljača
Kiszács	Kisač	Törökkanizsa	Novi Kneževac
Kölpény	Kulpin	Törzsvardnok	Banatski Dvor
Kucora	Kucura	Újszalánkemén	Novi Slankamen
Kula	Kula	Újvidék	Novi Sad
Magyarcsernye	Nova Crnja	Ürményháza	Jermenovci
Magyarkanizsa	Kanjiza	Végszentmihály	Lokve
Magyarszentmihály	Mihajlovo	Verbász	Vrbas
Mitrovica	Sremska Mitrovica	Versec	Vršac
Monostorszeg	Bački Monoštor	Zenta	Senta
Nagybecskerek	Zrenjanin	Zichyfalva	Plandište
Nagykikinda	Kikinda	Zombor	Sombor
Nagylajosfalva	Padina		

Pannon-Horvátország (Panonska Hrvatska)

Magyar név	Horvát név	Magyar név	Horvát név
Adria	Jadransko More	Kórógy	Korog
Alsódaruvár	Donji Daruvar	Kotor	Kotoriba
Baranya (Drávaköz)	Baranja	Kő	Kamenac
Bellye	Bilje	Kőrös	Križevci
Belovár	Bjelovar	Krestelovác	Kreštelovac
Bilo-hegység	Bilogora	Laskó	Lug
Bolmány	Bolman	Mura	Mura
Borovó (Boró)	Borovo	Nagybodolya	Podolje
Bród	Slavonski Brod	Nasic	Našice
Csák	Čakovci	Pélmonostor	Beli Manastir
Csúza	Suza	Sepse	Kotlina
Dalmácia	Dalmacija	Száva	Sava
Dálya	Dalj	Szentlászló	Laslovo
Darázs	Draž	Sziszek	Sisak
Dárda	Darda	Szlavónia	Slavonija
Daruvár	Daruvar	Tenye	Tenja
Dezsérlaka	Držimurec	Torjanc	Torjanci
Diakóvár	Đakovo	Újbezdán	Novi Bezdán
Dráva	Drava	Újlak	Ilok
Drávadiós	Orehovica	Varasd	Varaždin
Drávamagyaród	Trnovec	Várdaróc	Vardarac
Duna	Dunav	Verőce	Virovitica
Eszék	Osijek	Vinkovce	Vinkovci
Gunya	Gunja	Vörösmart	Zmajevac
Haraszi	Hrastin	Vukovár	Vukovar
Hercegmárok	Gajić	Zágráb	Zagreb
Kapronca	Koprivnica	Zalaújvár	Pribislavec
Károlyváros	Karlovac	Zrínyifalva	Kušanec
Kiskőszeg	Batina	Zsupanya	Županja
Kopács	Kopačevo		

Muravidék (Prekmurje)

Magyar név	Szlovén név	Magyar név	Szlovén név
Adorjánfalva	Odranci	Kót	Kot
Alsólakos	Donji Lakoš	Lendvahosszúfalva	Dolga Vas
Alsólendva	Lendava	Mura	Mura
Bántornya	Turnišče	Muraszombat	Murska Sobota
Barkóc	Bakovci	Őrihodos	Hodoš
Battyánfalva	Rakičan	Pártosfalva	Prosenjakovci
Belatinc	Beltinci	Perestó	Pertoča
Csekefa	Čikečka Vas	Petesháza	Petišovci
Csentevölgy	Čentiba	Pincemajor	Pince-Marof
Dobronak	Dobrovnik	Pusza	Pušča
Dombalja	Domajinci	Radamos	Radmožanci
Domonkosfa	Domanjševci	Seregháza	Serdica
Hármasmalom	Trimlini	Tiborfa	Vadarci
Ivánfalva	Vanča Vas	Völgyfalu	Dolina pri Lendavi
Kapornak	Krplivnik	Zalagyertyános	Gaberje
Kisfalva	Pordašinci	Zoltánháza	Zenkovci
Kisszombat	Čermelavci	Zsitkóc	Žitkovci

Őrvidék (Burgenland)

Magyar név	Német név	Magyar név	Német név
Alsóőr	Unterwart	Locsmánd	Lutzmannsburg
Bécs	Wien	Nagymarton	Mattersburg
Bécsújhely	Wiener Neustadt	Nezsider	Neusiedl am See
Boldogasszony	Frauenkirchen	Őrisziget	Siget in der Wart
Cinfalva	Siegendorf	Pásztorháza	Stinatz
Darázsfalva	Trausdorf a.d. Wulka	Pinkafő	Pinkafeld
Felsőőr	Oberwart	Pinkóc	Güttenbach
Felsőpulya	Oberpullendorf	Ruszt	Rust
Kelénpatak	Klingenbach	Vulkanpordány	Wulkaprodersdorf
Kőszegi-hegység	Günser Gebirge		

1. melléklet. A magukat magyar nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallók lélekszámának, arányának változása a Kárpát-medence egyes területein (1991–2001)

Terület	Magyar nemzetiségűek					Magyar anyanyelvűek					Anyanyelv/ Nemzetiség	
	lélekszáma		2001–1991 (%)	aránya		lélekszáma		2001–1991 (%)	aránya		1991	2001
	1991	2001		1991	2001	1991	2001		1991	2001		
MAGYARORSZÁG	10 142 072	9 299 619	91,7	97,8	91,2	10 222 529	9 546 374	93,4	98,5	93,6	100,8	102,7
Budapest	1 993 123	1 603 511	80,5	98,8	90,2	1 997 611	1 617 717	81,0	99,0	91,0	100,2	100,9
Pest megye	934 693	994 127	106,4	98,4	91,7	939 602	1 006 481	107,1	98,9	92,9	100,5	101,2
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	727 630	684 418	94,1	95,5	91,9	757 837	717 191	94,6	99,5	96,3	104,2	104,8
Heves megye	325 542	301 756	92,7	97,3	92,6	332 395	311 753	93,8	99,4	95,7	102,1	103,3
Nógrád megye	219 841	204 367	93,0	96,8	92,8	223 741	210 428	94,0	98,5	95,5	101,8	103,0
Hajdú-Bihar megye	539 546	518 787	96,2	98,3	93,8	545 015	525 742	96,5	99,3	95,1	101,0	101,3
Jász-Nagykun-Szolnok megye	416 728	384 470	92,3	97,7	92,4	424 400	393 510	92,7	99,5	94,6	101,8	102,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	546 389	541 857	99,2	95,5	93,1	566 804	559 395	98,7	99,0	96,1	103,7	103,2
Bács-Kiskun megye	534 768	511 844	95,7	98,2	93,7	534 557	514 283	96,2	98,1	94,1	100,0	100,5
Békés megye	399 315	368 363	92,2	96,9	92,6	397 873	370 383	93,1	96,6	93,1	99,6	100,5
Csongrád megye	434 266	402 908	92,8	99,0	93,0	435 140	405 106	93,1	99,2	93,5	100,2	100,5
Fejér megye	416 273	403 984	97,0	99,0	93,0	417 246	406 325	97,4	99,2	93,6	100,2	100,6
Komárom-Esztergom megye	308 799	292 209	94,6	98,0	92,3	309 320	295 271	95,5	98,1	93,3	100,2	101,0
Veszprém megye	378 744	352 797	93,1	99,1	94,4	379 450	354 975	93,5	99,3	95,0	100,2	100,6
Győr-Moson-Sopron megye	420 048	412 272	98,1	99,0	94,8	418 810	411 842	98,3	98,7	94,7	99,7	99,9
Vas megye	269 117	253 466	94,2	97,5	94,5	269 044	252 977	94,0	97,5	94,4	100,0	99,8
Zala megye	299 873	280 163	93,4	97,9	94,2	299 393	280 549	93,7	97,7	94,3	99,8	100,1
Baranya megye	395 470	359 781	91,0	94,5	88,3	391 296	362 463	92,6	93,5	89,0	98,9	100,7
Somogy megye	334 556	311 309	93,1	97,1	92,9	336 059	314 179	93,5	97,5	93,7	100,4	100,9
Tolna megye	247 351	233 656	94,5	97,5	93,6	246 936	235 804	95,5	97,3	94,4	99,8	100,9
SZLOVÁKIA	567 296	520 528	91,8	10,8	9,7	608 221	572 929	94,2	11,5	10,7	107,2	110,1
Pozsonyi kerület	32 934	27 434	83,3	5,4	4,6	36 088	31 070	86,1	5,9	5,2	109,6	113,3
Nagyszombati kerület	134 205	130 740	97,4	24,8	23,7	..	133 904	..	..	24,3	..	102,4
Nyitrai kerület	216 414	196 609	90,8	30,2	27,6	..	211 595	..	..	29,7	..	107,6
Besztercebányai kerület	85 427	77 795	91,1	13,0	11,7	..	88 377	..	..	13,3	..	113,6
Kassai kerület	95 524	85 415	89,4	12,9	11,2	..	104 181	..	..	13,6	..	122,0
KÁRPÁTALJA	155 711	151 516	97,3	12,5	12,1	166 700	158 729	95,2	13,4	12,7	107,1	104,8
ERDÉLY	1 603 923	1 416 844	88,3	20,8	19,6	1 619 735	1 431 093	88,4	21,0	19,8	101,0	101,0
Fehér megye	24 765	20 682	83,5	6,0	5,4	23 466	20 055	85,5	5,7	5,2	94,8	97,0

1. melléklet folytatása

Brassó megye	63 558	51 470	81,0	9,9	8,7	63 103	51 108	81,0	9,8	8,7	99,3	99,3
Kovácszna megye	175 502	164 055	93,5	75,2	73,8	177 687	166 481	93,7	76,2	74,9	101,2	101,5
Hargita megye	295 104	275 841	93,5	84,7	84,6	297 533	278 128	93,5	85,4	85,3	100,8	100,8
Maros megye	252 651	227 673	90,1	41,4	39,3	255 597	230 727	90,3	41,9	39,8	101,2	101,3
Szeben megye	19 309	15 478	80,2	4,3	3,7	18 058	14 242	78,9	4,0	3,4	93,5	92,0
Arad megye	61 011	49 399	81,0	12,5	10,7	60 518	48 318	79,8	12,4	10,5	99,2	97,8
Hunyad megye	33 849	25 321	74,8	6,2	5,2	31 449	22 947	73,0	5,7	4,7	92,9	90,6
Krassó-Szörény megye	7 876	5 859	74,4	2,1	1,8	7 074	5 200	73,5	1,9	1,6	89,8	88,8
Temes megye	62 866	51 421	81,8	9,0	7,6	61 088	48 238	79,0	8,7	7,1	97,2	93,8
Bihar megye	181 703	155 554	85,6	28,4	25,9	185 668	161 520	87,0	29,1	26,9	102,2	103,8
Beszterce-Naszód megye	21 098	18 394	87,2	6,5	5,9	19 667	17 227	87,6	6,0	5,5	93,2	93,7
Kolozs megye	146 186	122 131	83,5	19,9	17,4	144 625	120 794	83,5	19,6	17,2	98,9	98,9
Máramaros megye	54 902	46 250	84,2	10,2	9,1	54 297	44 956	82,8	10,1	8,8	98,9	97,2
Szatmár megye	140 392	129 998	92,6	35,0	35,2	156 668	143 597	91,7	39,1	38,9	111,6	110,5
Szilágy megye	63 151	57 318	90,8	23,7	23,1	63 237	57 555	91,0	23,7	23,2	100,1	100,4
VAJDASÁG	339 491	290 207	85,5	16,9	14,3	344 667	284 205	86,1	17,1	14,0	98,5	97,9
Észak-bácskai körzet	98 914	87 181	88,1	48,2	43,6	..	88 464	..	..	44,2	..	101,5
Nyugat-bácskai körzet	27 329	21 825	79,9	12,7	10,2	..	20 500	..	..	9,6	..	93,9
Dél-bácskai körzet	65 777	55 128	83,8	11,9	9,3	..	52 286	..	..	8,8	..	94,8
Észak-bánsági körzet	89 941	78 551	87,3	50,0	47,4	..	79 779	..	..	48,1	..	101,6
Közép-bánsági körzet	33 971	27 842	82,0	15,3	13,4	..	27 981	..	..	13,4	..	100,5
Dél-bánsági körzet	18 544	15 444	83,3	5,6	4,9	..	13 136	..	..	4,2	..	85,1
Szerémségi körzet	5 015	4 236	84,5	1,6	1,3	..	2 059	..	..	0,6	..	48,6
PANNON-HORVÁTORSZÁG	20 032	15 017	75,0	0,6	0,5	17 823	11 310	63,5	0,6	0,4	89,0	75,3
Belovár-Bilogora megye	2 017	1 188	58,9	1,4	0,9	1 006	295	29,3	0,7	0,2	49,9	24,8
Eszék-Baranya megye	12 198	9 784	80,2	3,3	3,0	12 011	8 307	69,2	3,3	2,5	98,5	84,9
Vukovár-Szerém megye	3 128	2 047	65,4	1,4	1,0	2 398	1 190	49,6	1,0	0,6	76,7	58,1
MURAVIDEK	7 637	5 386	70,5	8,5	6,5	8 174	6 498	79,5	9,1	7,9	107,0	120,6
ÓRVIDÉK	6 763	6 641	98,2	2,5	2,4	6 763	6 641	98,2	2,5	2,4	100,0	100,0
KÁRPÁT-MEDENCE	12 842 925	11 705 758	91,1	42,5	39,7	12 994 612	12 017 779	92,6	43,0	40,8	101,2	102,7

Megjegyzés: 2001–1991 (%) = a magyar nemzetiségűek ill. anyanyelvűek lélekszámának változása 1991 és 2001 között, %-ban anyanyelv/nemzetiség = a magyar anyanyelvűeknek a magyar nemzetiségűekhez viszonyított aránya 1991-ben és 2001-ben (nemzetiség = 100 %)

2. melléklet. A népesség etnikai összetételének változása Szlovákia néhány kerületében járásában (199–2001)

Kerület, járás	Év	Össznépesség	Szlovákok	Magyarok	Cigányok	Ruszinok
POZSONY	1991	606 351	550 532	32 934	972	755
	2001	599 015	546 685	27 434	755	1 068
Pozsony I–V	1991	442 197	401 848	20 312	558	675
	2001	428 672	391 761	16 451	417	913
Szenc	1991	49 871	36 906	12 214	77	34
	2001	51 825	39 797	10 553	39	69
NAGYSZOMBAT	1991	541 992	397 550	134 205	2 498	103
	2001	551 003	407 246	130 740	3 163	268
Dunaszerdahely	1991	109 345	12 364	95 310	690	25
	2001	112 384	15 741	93 660	1 069	45
Galánta	1991	92 645	53 069	38 295	452	12
	2001	94 533	56 213	36 518	697	31
NYITRA	1991	716 875	489 012	216 414	3 932	225
	2001	713 422	499 761	196 609	4 741	360
Érsekújvár	1991	153 466	87 480	63 747	747	36
	2001	149 594	89 051	57 271	958	31
Komárom	1991	109 279	28 460	78 859	820	30
	2001	108 556	30 079	74 976	1 211	41
Léva	1991	120 730	80 335	38 169	972	30
	2001	120 021	82 993	33 524	1 242	57
Nyitra	1991	160 725	144 880	13 113	714	79
	2001	163 540	149 060	10 956	579	106
Vágsellye	1991	54 159	31 536	21 754	355	22
	2001	54 000	33 435	19 283	539	39
BESZTERCEBÁNYA	1991	659 320	553 569	85 427	12 080	250
	2001	662 121	553 865	77 795	15 463	701
Losonc	1991	73 110	48 463	22 704	1 255	14
	2001	72 837	49 266	20 072	2 054	56
Nagykürtös	1991	46 813	31 471	14 384	457	11
	2001	46 741	31 796	12 823	850	90
Nagyróce	1991	40 143	27 558	10 256	1 949	28
	2001	40 918	28 412	8 994	2 797	91
Rimaszombat	1991	83 421	43 874	36 422	2 307	27
	2001	83 124	43 492	34 323	3 867	45
KASSA	1991	741 216	606 373	95 524	26 138	2 728
	2001	766 012	626 746	85 415	29 803	4 034
Kassa I–IV	1991	235 160	212 659	10 760	4 282	1 713
	2001	236 093	210 340	8 940	5 055	2 356
Kassa környék	1991	99 292	77 171	16 240	4 479	89
	2001	106 999	84 846	14 140	5 393	146
Rozsnyó	1991	103 828	85 055	13 754	3 699	324
	2001	109 121	89 150	12 819	4 399	615
Nagymihály	1991	60 681	36 525	21 434	2 183	52
	2001	61 887	38 967	18 954	2 908	72
Töketerebes	1991	100 520	63 765	33 191	2 813	160
	2001	103 779	67 200	30 425	4 616	226

2. melléklet folytatása

Kerület, járás	Év	Össznépesség	Szlovákok	Magyarok	Cigányok	Ruszinok
EPERJES	1991	739 264	679 376	803	26 082	26 022
	2001	789 968	716 441	817	31 653	27 931
Homonna	1991	61 804	57 770	98	641	2 685
	2001	64 845	59 216	81	1 386	3 227
Mezőlaborc	1991	13 122	7 437	9	133	5 380
	2001	12 668	6 390	7	202	5 758
Szinna	1991	38 593	33 350	25	517	4 408
	2001	39 633	33 585	29	520	4 615
Sztropkó	1991	20 098	18 249	7	469	1 246
	2001	21 027	18 941	9	485	1 289
Vízköz	1991	32 127	26 956	20	685	4 156
	2001	33 506	27 918	18	875	4 350
%-ban						
POZSONY	1991	100,0	90,8	5,4	0,2	0,1
	2001	100,0	91,3	4,6	0,1	0,2
Pozsony I–V	1991	100,0	90,9	4,6	0,1	0,2
	2001	100,0	91,4	3,8	0,1	0,2
Szenc	1991	100,0	74,0	24,5	0,2	0,1
	2001	100,0	76,8	20,4	0,1	0,1
NAGYSZOMBAT	1991	100,0	73,3	24,8	0,5	0,0
	2001	100,0	73,9	23,7	0,6	0,0
Dunaszerdahely	1991	100,0	11,3	87,2	0,6	0,0
	2001	100,0	14,0	83,3	1,0	0,0
Galánta	1991	100,0	57,3	41,3	0,5	0,0
	2001	100,0	59,5	38,6	0,7	0,0
NYITRA	1991	100,0	68,2	30,2	0,5	0,0
	2001	100,0	70,1	27,6	0,7	0,1
Érsekújvár	1991	100,0	57,0	41,5	0,5	0,0
	2001	100,0	59,5	38,3	0,6	0,0
Komárom	1991	100,0	26,0	72,2	0,8	0,0
	2001	100,0	27,7	69,1	1,1	0,0
Léva	1991	100,0	66,5	31,6	0,8	0,0
	2001	100,0	69,1	27,9	1,0	0,0
Nyitra	1991	100,0	90,1	8,2	0,4	0,0
	2001	100,0	91,1	6,7	0,4	0,1
Vágsellye	1991	100,0	58,2	40,2	0,7	0,0
	2001	100,0	61,9	35,7	1,0	0,1
BESZTERCEBÁNYA	1991	100,0	84,0	13,0	1,8	0,0
	2001	100,0	83,7	11,7	2,3	0,1
Losonc	1991	100,0	66,3	31,1	1,7	0,0
	2001	100,0	67,6	27,6	2,8	0,1
Nagykürtös	1991	100,0	67,2	30,7	1,0	0,0
	2001	100,0	68,0	27,4	1,8	0,2
Nagyróce	1991	100,0	68,6	25,5	4,9	0,1
	2001	100,0	69,4	22,0	6,8	0,2
Rimaszombat	1991	100,0	52,6	43,7	2,8	0,0
	2001	100,0	52,3	41,3	4,7	0,1

2. melléklet folytatása

Kerület, járás	Év	Össznépeség	Szlovákok	Magyarok	Cigányok	Ruszinok
KASSA	1991	100,0	81,8	12,9	3,5	0,4
	2001	100,0	81,8	11,2	3,9	0,5
Kassa I-IV	1991	100,0	90,4	4,6	1,8	0,7
	2001	100,0	89,1	3,8	2,1	1,0
Kassa környék	1991	100,0	77,7	16,4	4,5	0,1
	2001	100,0	79,3	13,2	5,0	0,1
Nagymihály	1991	100,0	81,9	13,2	3,6	0,3
	2001	100,0	81,7	11,7	4,0	0,6
Rozsnyó	1991	100,0	60,2	35,3	3,6	0,1
	2001	100,0	63,0	30,6	4,7	0,1
Töketerebes	1991	100,0	63,4	33,0	2,8	0,2
	2001	100,0	64,8	29,3	4,4	0,2
EPERJES	1991	100,0	91,9	0,1	3,5	3,5
	2001	100,0	90,7	0,1	4,0	3,5
Homonna	1991	100,0	93,5	0,2	1,0	4,3
	2001	100,0	91,3	0,1	2,1	5,0
Mezőlaborc	1991	100,0	56,7	0,1	1,0	41,0
	2001	100,0	50,4	0,1	1,6	45,5
Szinna	1991	100,0	86,4	0,1	1,3	11,4
	2001	100,0	84,7	0,1	1,3	11,6
Sztropkó	1991	100,0	90,8	0,0	2,3	6,2
	2001	100,0	90,1	0,0	2,3	6,1
Vízköz	1991	100,0	83,9	0,1	2,1	12,9
	2001	100,0	83,3	0,1	2,6	13,0
változás (1991 = 100%)						
POZSONY	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	98,8	99,3	83,3	77,7	141,5
Pozsony I-V	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	96,9	97,5	81,0	74,7	135,3
Szenc	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	103,9	107,8	86,4	50,6	202,9
NAGYSZOMBAT	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	101,7	102,4	97,4	126,6	260,2
Dunaszerdahely	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	102,8	127,3	98,3	154,9	180,0
Galánta	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	102,0	105,9	95,4	154,2	258,3
NYITRA	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,5	102,2	90,8	120,6	160,0
Érsekújvár	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	97,5	101,8	89,8	128,2	86,1
Komárom	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,3	105,7	95,1	147,7	136,7
Léva	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,4	103,3	87,8	127,8	190,0
Nyitra	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	101,8	102,9	83,6	81,1	134,2

2. melléklet folytatása

Kerület, járás	Év	Össznépesség	Szlovákok	Magyarok	Cigányok	Ruszinok
Vágsellye	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,7	106,0	88,6	151,8	177,3
BESZTERCEBÁNYA	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	100,4	100,1	91,1	128,0	280,4
Losonc	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,6	101,7	88,4	163,7	400,0
Nagykürtös	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,8	101,0	89,1	186,0	818,2
Nagyróce	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	101,9	103,1	87,7	143,5	325,0
Rimaszombat	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,6	99,1	94,2	167,6	166,7
KASSA	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	103,3	103,4	89,4	114,0	147,9
Kassa I-IV	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	100,4	98,9	83,1	118,1	137,5
Kassa környék	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	107,8	109,9	87,1	120,4	164,0
Nagy Mihály	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	105,1	104,8	93,2	118,9	189,8
Rozsnyó	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	102,0	106,7	88,4	133,2	138,5
Tóketerebes	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	103,2	105,4	91,7	164,1	141,3
EPERJES	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	106,9	105,5	101,7	121,4	107,3
Homonna	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	104,9	102,5	82,7	216,2	120,2
Mezőlaborc	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	96,5	85,9	77,8	151,9	107,0
Szinna	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	102,7	100,7	116,0	100,6	104,7
Sztropkó	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	104,6	103,8	128,6	103,4	103,5
Vízköz	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	104,3	103,6	90,0	127,7	104,7

Megjegyzés: a ruszinok magukban foglalják az ukránokat is. Forrás: szlovák népszámlálások nemzetiségi adatai.

3. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Szlovákia területén
1991-ben és 2001-ben

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A szlovákok megoszlása		A szlovákok megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	2199	2198	4 214 063	4 276 025	93,2	92,7
50–79,9	196	209	181 332	211 366	4,0	4,6
20–49,9	182	205	94 403	97 748	2,1	2,1
5–19,9	210	224	27 345	28 671	0,6	0,6
0–4,9	96	47	2 185	1 044	0,1	0,0
összesen:	2883	2883	4 519 328	4 614 854	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	277	216	253 610	178 111	44,7	34,2
50–79,9	162	194	183 628	218 103	32,4	41,9
20–49,9	74	91	71 526	69 828	12,6	13,4
5–19,9	47	45	15 112	17 623	2,7	3,4
0–4,9	2323	2337	43 420	36 863	7,6	7,1
összesen:	2883	2883	567 296	520 528	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A cigányok megoszlása		A cigányok megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	0	1		758		0,8
50–79,9	9	6	5 117	3 671	6,8	4,1
20–49,9	48	46	14 348	13 739	18,9	15,3
5–19,9	214	266	20 702	31 691	27,3	35,2
0–4,9	2612	2564	35 635	40 061	47,0	44,6
összesen:	2883	2883	75 802	89 920	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A ruszin-ukránok megoszlása		A ruszin-ukránok megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	3	4	207	567	0,7	1,8
50–79,9	26	33	4 092	3 237	13,4	10,1
20–49,9	69	70	7 824	8 949	25,7	27,9
5–19,9	65	85	8 577	9 710	28,1	30,3
0–4,9	2720	2691	9 778	9 585	32,1	29,9
összesen:	2883	2883	30 478	32 048	100,0	100,0

4. melléklet. A népesség etnikai összetételének változása Kárpátalja néhány városában, járásában (1989–2001)

Város, járás	Év	Össznépesség	Ukránok	Magyarok	Oroszok	Cigányok
Beregszász város	1989	29 221	10 226	15 125	2 220	961
	2001	26 554	10 321	12 785	1 435	1 695
Munkács város	1989	83 308	58 489	6 713	12 445	2 097
	2001	81 637	62 965	6 975	7 326	1 130
Ungvár város	1989	116 101	81 054	9 179	16 632	1 992
	2001	115 568	89 942	7 972	11 106	1 705
Beregszászi járás	1989	55 894	11 358	41 846	661	1 744
	2001	54 062	10 185	41 163	361	2 211
Husztói járás	1989	95 632	90 235	3 988	1 096	34
	2001	96 960	92 146	3 785	846	1
Munkácsi járás	1989	104 826	87 345	12 897	1 071	1 002
	2001	101 443	85 168	12 871	721	1 314
Nagyszőlősi járás	1989	112 611	80 548	27 896	2 375	929
	2001	117 957	84 263	30 874	1 425	920
Técsői járás	1989	165 057	135 211	6 156	2 982	0
	2001	171 850	142 978	4 991	1 799	45
Ungvári járás	1989	73 306	41 237	25 541	2 295	2 626
	2001	74 399	43 489	24 822	1 367	3 022
%-ban						
Beregszász város	1989	100,0	35,0	51,8	7,6	3,3
	2001	100,0	38,9	48,1	5,4	6,4
Munkács város	1989	100,0	70,2	8,1	14,9	2,5
	2001	100,0	77,1	8,5	9,0	1,4
Ungvár város	1989	100,0	69,8	7,9	14,3	1,7
	2001	100,0	77,8	6,9	9,6	1,5
Beregszászi járás	1989	100,0	20,3	74,9	1,2	3,1
	2001	100,0	18,8	76,1	0,7	4,1
Husztói járás	1989	100,0	94,4	4,2	1,1	0,0
	2001	100,0	95,0	3,9	0,9	0,0
Munkácsi járás	1989	100,0	83,3	12,3	1,0	1,0
	2001	100,0	84,0	12,7	0,7	1,3
Nagyszőlősi járás	1989	100,0	71,5	24,8	2,1	0,8
	2001	100,0	71,4	26,2	1,2	0,8
Técsői járás	1989	100,0	81,9	3,7	1,8	0,0
	2001	100,0	83,2	2,9	1,0	0,0
Ungvári járás	1989	100,0	56,3	34,8	3,1	3,6
	2001	100,0	58,5	33,4	1,8	4,1
változás (1989 = 100%)						
Beregszász város	1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	90,9	100,9	84,5	64,6	176,4
Munkács város	1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	98,0	107,7	103,9	58,9	53,9
Ungvár város	1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,5	111,0	86,9	66,8	85,6
Beregszászi járás	1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	96,7	89,7	98,4	54,6	126,8

4. melléklet folytatása

Város, járás	Év	Össznépeség	Ukránok	Magyarok	Oroszok	Cigányok
Husztí járás	1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	101,4	102,1	94,9	77,2	2,9
Munkácsi járás	1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	96,8	97,5	99,8	67,3	131,1
Nagyszőlősi járás	1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	104,7	104,6	110,7	60,0	99,0
Técsői járás	1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	104,1	105,7	81,1	60,3	..
Ungvári járás	1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	101,5	105,5	97,2	59,6	115,1

5. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Kárpátalja területén 1989-ben és 2001-ben

Aránykategóriák (%)	Települések száma		Az ukránok megoszlása		Az ukránok megoszlása (%)	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001
80–100	483	489	748 713	778 853	76,7	77,1
50–79,9	28	23	194 395	200 553	19,9	19,9
20–49,9	21	21	24 782	21 295	2,5	2,1
5–19,9	23	37	7 164	8 001	0,7	0,8
0–4,9	55	40	1 695	1 425	0,2	0,1
összesen:	610	610	976 749	1 010 127	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001
80–100	60	53	75 322	69 822	48,4	46,1
50–79,9	20	27	33 541	24 001	21,5	15,8
20–49,9	20	18	20 225	30 454	13,0	20,1
5–19,9	21	18	25 328	24 489	16,3	16,2
0–4,9	489	494	1 295	2 750	0,8	1,8
összesen:	610	610	155 711	151 516	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		Az oroszok megoszlása		Az oroszok megoszlása (%)	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	0	0	..	..	..	..
5–19,9	12	4	39 330	20 770	79,5	67,0
0–4,9	598	606	10 128	10 223	20,5	33,0
összesen:	610	610	49 458	30 993	100,0	100,0

6. melléklet. A népesség etnikai összetételének változása Erdély megyéiben (1992–2002)

Régió, megye	Év	Össznépesség	Románok	Magyarok	Cigányok	Németek
PARTIUM	1992	1 846 548	1 290 187	440 148	47 544	19 506
	2002	1 725 652	1 215 629	388 554	65 024	9 694
Szatmár	1992	400 789	234 541	140 392	9 823	14 351
	2002	367 281	216 085	129 258	13 478	6 417
Máramaros	1992	540 099	437 997	54 902	6 701	3 416
	2002	510 110	418 405	46 300	8 913	2 012
Szilágy	1992	266 797	192 552	63 151	9 224	146
	2002	248 015	176 671	57 167	12 544	102
Bihar	1992	638 863	425 097	181 703	21 796	1 593
	2002	600 246	404 468	155 829	30 089	1 163
BÁNSÁG–ARAD-VIDÉK	1992	1 563 997	1 279 558	131 753	35 937	48 050
	2002	1 472 936	1 239 141	105 671	41 662	25 175
Arad	1992	487 617	392 600	61 011	13 325	9 392
	2002	461 791	379 451	49 291	17 664	4 852
Temes	1992	700 033	561 200	62 866	14 836	26 722
	2002	677 926	565 639	50 556	16 084	14 174
Krassó–Szörény	1992	376 347	325 758	7 876	7 776	11 936
	2002	333 219	294 051	5 824	7 914	6 149
ÉSZAK-ERDÉLY	1992	1 063 121	866 824	167 284	25 338	2 361
	2002	1 014 412	839 164	140 650	30 989	1 605
Kolozs	1992	736 301	571 275	146 186	16 334	1 407
	2002	702 755	557 891	122 301	19 834	944
Beszterce–Naszód	1992	326 820	295 549	21 098	9 004	954
	2002	311 657	281 273	18 349	11 155	661
DÉL-ERDÉLY	1992	2 058 003	1 826 498	141 481	52 580	34 058
	2002	1 879 211	1 692 583	112 372	56 567	14 220
Hunyad	1992	547 950	503 241	33 849	5 577	3 634
	2002	485 712	450 302	25 388	6 823	1 937
Fehér	1992	413 919	372 951	24 765	12 661	3 243
	2002	382 747	346 059	20 684	14 306	1 311
Szeben	1992	452 873	397 205	19 309	18 730	17 122
	2002	421 724	382 061	15 344	17 125	6 554
Brassó	1992	643 261	553 101	63 558	15 612	10 059
	2002	589 028	514 161	50 956	18 313	4 418
SZÉKELYFÖLD	1992	1 191 644	421 075	723 257	41 266	5 039
	2002	1 129 522	407 035	668 471	50 233	2 383
Maros	1992	610 053	317 541	252 651	34 798	4 588
	2002	580 851	309 375	228 275	40 425	2 045
Hargita	1992	348 335	48 948	295 104	3 827	199
	2002	326 222	45 870	276 038	3 835	140
Kovácszna	1992	233 256	54 586	175 502	2 641	252
	2002	222 449	51 790	164 158	5 973	198
%-ban						
PARTIUM	1992	100,0	69,9	23,8	2,6	1,1
	2002	100,0	70,4	22,5	3,8	0,6
Szatmár	1992	100,0	58,5	35,0	2,5	3,6
	2002	100,0	58,8	35,2	3,7	1,7

6. melléklet folytatása

Régió, megye	Év	Össznépesség	Románok	Magyarok	Cigányok	Németek
Máramaros	1992	100,0	81,1	10,2	1,2	0,6
	2002	100,0	82,0	9,1	1,7	0,4
Szilágy	1992	100,0	72,2	23,7	3,5	0,1
	2002	100,0	71,2	23,0	5,1	0,0
Bihar	1992	100,0	66,5	28,4	3,4	0,2
	2002	100,0	67,4	26,0	5,0	0,2
BÁNSÁG--ARAD-VIDÉK	1992	100,0	81,8	8,4	2,3	3,1
	2002	100,0	84,1	7,2	2,8	1,7
Arad	1992	100,0	80,5	12,5	2,7	1,9
	2002	100,0	82,2	10,7	3,8	1,1
Temes	1992	100,0	80,2	9,0	2,1	3,8
	2002	100,0	83,4	7,5	2,4	2,1
Krassó--Szörény	1992	100,0	86,6	2,1	2,1	3,2
	2002	100,0	88,2	1,7	2,4	1,8
ÉSZAK-ERDÉLY	1992	100,0	81,5	15,7	2,4	0,2
	2002	100,0	82,7	13,9	3,1	0,2
Kolozs	1992	100,0	77,6	19,9	2,2	0,2
	2002	100,0	79,4	17,4	2,8	0,1
Beszterce--Naszód	1992	100,0	90,4	6,5	2,8	0,3
	2002	100,0	90,3	5,9	3,6	0,2
DÉL-ERDÉLY	1992	100,0	88,8	6,9	2,6	1,7
	2002	100,0	90,1	6,0	3,0	0,8
Hunyad	1992	100,0	91,8	6,2	1,0	0,7
	2002	100,0	92,7	5,2	1,4	0,4
Fehér	1992	100,0	90,1	6,0	3,1	0,8
	2002	100,0	90,4	5,4	3,7	0,3
Szeben	1992	100,0	87,7	4,3	4,1	3,8
	2002	100,0	90,6	3,6	4,1	1,6
Brassó	1992	100,0	86,0	9,9	2,4	1,6
	2002	100,0	87,3	8,7	3,1	0,8
SZÉKELYFÖLD	1992	100,0	35,3	60,7	3,5	0,4
	2002	100,0	36,0	59,2	4,4	0,2
Maros	1992	100,0	52,1	41,4	5,7	0,8
	2002	100,0	53,3	39,3	7,0	0,4
Hargita	1992	100,0	14,1	84,7	1,1	0,1
	2002	100,0	14,1	84,6	1,2	0,0
Kovászna	1992	100,0	23,4	75,2	1,1	0,1
	2002	100,0	23,3	73,8	2,7	0,1
változás (1992 = 100%)						
PARTIUM	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	93,5	94,2	88,3	136,8	49,7
Szatmár	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	91,6	92,1	92,1	137,2	44,7
Máramaros	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	94,4	95,5	84,3	133,0	58,9
Szilágy	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	93,0	91,8	90,5	136,0	69,9

6. melléklet folytatása

Régió, megye	Év	Össznépesség	Románok	Magyarok	Cigányok	Németek
Bihar	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	94,0	95,1	85,8	138,0	73,0
BÁNSÁG–ARAD-VIDÉK	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	94,2	96,8	80,2	115,9	52,4
Arad	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	94,7	96,7	80,8	132,6	51,7
Temes	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	96,8	100,8	80,4	108,4	53,0
Krássó–Szörény	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	88,5	90,3	73,9	101,8	51,5
ÉSZAK-ERDÉLY	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	95,4	96,8	84,1	122,3	68,0
Kolozs	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	95,4	97,7	83,7	121,4	67,1
Beszterce–Naszód	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	95,4	95,2	87,0	123,9	69,3
DÉL-ERDÉLY	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	91,3	92,7	79,4	107,6	41,8
Hunyad	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	88,6	89,5	75,0	122,3	53,3
Fehér	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	92,5	92,8	83,5	113,0	40,4
Szeben	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	93,1	96,2	79,5	91,4	38,3
Brassó	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	91,6	93,0	80,2	117,3	43,9
SZÉKELYFÖLD	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	94,8	96,7	92,4	121,7	47,3
Maros	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	95,2	97,4	90,4	116,2	44,6
Hargita	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	93,7	93,7	93,5	100,2	70,4
Kovácszna	1992	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	95,4	94,9	93,5	226,2	78,6

7. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Erdély területén 1992-ben és 2002-ben

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
	80–100	658	687	3 837 501	3 959 760	67,1
50–79,9	234	207	1 595 179	1 271 338	27,9	23,5
20–49,9	93	96	246 169	157 654	4,3	2,9
5–19,9	46	41	31 725	28 594	0,6	0,5
0–4,9	85	85	5 326	6 281	0,1	0,1
összesen:	1116	1116	5 715 900	5 423 627	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
	80–100	102	103	489 750	461 791	30,5
50–79,9	74	65	338 774	223 786	21,1	15,8
20–49,9	141	136	420 604	376 840	26,2	26,6
5–19,9	179	179	317 011	317 898	19,7	22,4
0–4,9	620	633	40 918	38 240	2,5	2,7
összesen:	1116	1116	1 607 057	1 418 555	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A cigányok megoszlása		A cigányok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
	80–100	0	0	..	..	..
50–79,9	1	1	1 148	1 080	0,6	0,4
20–49,9	29	48	19 503	36 164	9,6	14,8
5–19,9	251	308	94 505	122 321	46,3	49,9
0–4,9	835	759	88 776	85 476	43,5	34,9
összesen:	1116	1116	203 932	245 041	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A németek megoszlása		A németek megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
	80–100	1	0	119	..	0,1
50–79,9	2	0	2 126	..	2,0	..
20–49,9	6	4	4 287	1 686	3,9	3,2
5–19,9	77	15	34 683	5 602	31,7	10,5
0–4,9	1030	1097	68 077	45 943	62,3	86,3
összesen:	1116	1116	109 292	53 231	100,0	100,0

8. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Partium területén 1992-ben és 2002-ben

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	160	158	717 590	722 557	55,6	59,4
50–79,9	59	58	483 981	411 985	37,5	33,9
20–49,9	37	40	78 833	71 293	6,1	5,9
5–19,9	16	17	8 569	8 700	0,7	0,7
0–4,9	12	11	1 214	1 094	0,1	0,1
összesen:	284	284	1 290 187	1 215 629	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	14	13	51 995	42 535	11,8	10,9
50–79,9	31	33	102 894	101 750	23,4	26,2
20–49,9	51	48	206 414	175 203	46,9	45,1
5–19,9	43	46	72 419	63 667	16,4	16,4
0–4,9	145	144	6 426	5 399	1,5	1,4
összesen:	284	284	440 148	388 554	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A cigányok megoszlása		A cigányok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	1	9	599	5 478	1,3	8,4
5–19,9	76	105	27 586	42 066	58,0	64,7
0–4,9	207	170	19 359	17 480	40,7	26,9
összesen:	284	284	47 544	65 024	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A németek megoszlása		A németek megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	2	0	2 126	..	10,9	..
20–49,9	4	3	3 387	1 652	17,3	17,1
5–19,9	8	6	4 988	3 080	25,6	31,8
0–4,9	270	275	9 011	4 952	46,2	51,1
összesen:	284	284	19 512	9 684	100,0	100,0

9. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Bánságban és az Arad-vidéken 1992-ben és 2002-ben

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	170	181	910 292	1 103 808	70,2	88,0
50–79,9	51	44	369 136	138 228	28,4	11,0
20–49,9	11	9	17 134	12 235	1,3	1,0
5–19,9	5	3	839	371	0,1	0,0
0–4,9	1	1	58	144	0,0	0,0
összesen:	238	238	1 297 459	1 254 786	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	1	1	1 564	1 347	1,2	1,3
50–79,9	3	1	3 801	1 301	2,9	1,2
20–49,9	16	15	23 301	19 720	17,6	18,6
5–19,9	43	40	89 319	69 866	67,7	66,1
0–4,9	175	181	13 951	13 540	10,6	12,8
összesen:	238	238	131 936	105 774	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A cigányok megoszlása		A cigányok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	2	3	1 328	1 957	3,6	4,6
5–19,9	38	51	16 153	20 814	43,6	49,5
0–4,9	198	184	19 550	19 313	52,8	45,9
összesen:	238	238	37 031	42 084	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A németek megoszlása		A németek megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	1	0	119	..	0,2	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	0	1	..	34	..	0,1
5–19,9	28	7	20 464	2 151	42,4	8,5
0–4,9	209	230	27 739	23 153	57,4	91,4
összesen:	238	238	48 322	25 338	100,0	100,0

10. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint
Észak-Erdély területén 1992-ben és 2002-ben

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	94	95	494 456	465 086	57,0	55,4
50–79,9	35	34	363 909	366 398	42,0	43,7
20–49,9	7	7	8 307	7 570	1,0	0,9
5–19,9	0	0				
0–4,9	1	1	152	110	0,0	0,0
összesen:	137	137	866 824	839 164	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	1	2	3 021	3 957	1,8	2,8
50–79,9	7	6	13 281	10 827	7,9	7,7
20–49,9	26	24	106 983	28 438	64,0	20,2
5–19,9	38	37	42 423	95 396	25,4	67,8
0–4,9	65	68	1 576	2 032	0,9	1,5
összesen:	137	137	167 284	140 650	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A cigányok megoszlása		A cigányok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	0	0				
50–79,9	0	0				
20–49,9	0	2		1 732		5,6
5–19,9	27	36	10 486	13 811	41,4	44,6
0–4,9	110	99	14 852	15 446	58,6	49,8
összesen:	137	137	25 338	30 989	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A németek megoszlása		A németek megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	0	0				
50–79,9	0	0				
20–49,9	0	0				
5–19,9	0	0				
0–4,9	137	137	2 361	1 605	100,0	100,0
összesen:	137	137	2 361	1 605	100,0	100,0

11. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint
Dél-Erdély területén 1992-ben és 2002-ben

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	199	212	1 619 947	1 559 583	88,7	92,2
50–79,9	50	40	198 564	127 174	10,9	7,5
20–49,9	8	6	7 330	5 681	0,4	0,3
5–19,9	2	1	657	145	0,0	0,0
0–4,9	0	0	..	..	..	..
összesen:	259	259	1 826 498	1 692 583	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	1	1	1 241	1 059	0,9	0,9
50–79,9	3	2	4 978	3 421	3,5	3,0
20–49,9	17	15	24 608	21 229	17,4	18,9
5–19,9	38	36	93 238	70 638	65,9	62,9
0–4,9	200	205	17 416	16 025	12,3	14,3
összesen:	259	259	141 481	112 372	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	1	1	1 148	1 080	2,2	1,9
20–49,9	17	20	11 691	15 042	22,2	26,6
5–19,9	54	55	18 815	20 779	35,8	36,7
0–4,9	187	183	20 926	19 666	39,8	34,8
összesen:	259	259	52 580	56 567	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	2	0	900	..	2,6	..
5–19,9	36	2	8 053	371	23,7	2,6
0–4,9	221	257	25 105	13 849	73,7	97,4
összesen:	259	259	34 058	14 220	100,0	100,0

12. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Székelyföld területén 1992-ben és 2002-ben

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	35	41	95 216	108 726	21,9	25,8
50–79,9	39	31	179 589	227 553	41,3	54,0
20–49,9	30	34	134 565	60 875	30,9	14,4
5–19,9	23	20	21 660	19 378	5,0	4,6
0–4,9	71	72	3 902	4 933	0,9	1,2
összesen:	198	198	434 932	421 465	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	85	86	431 929	412 893	59,5	61,5
50–79,9	30	23	213 820	106 487	29,4	15,9
20–49,9	31	34	59 298	132 250	8,2	19,7
5–19,9	17	20	19 612	18 331	2,7	2,7
0–4,9	35	35	1 549	1 244	0,2	0,2
összesen:	198	198	726 208	671 205	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A cigányok megoszlása		A cigányok megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	9	14	5 885	11 955	14,2	23,7
5–19,9	56	61	21 465	24 851	51,8	49,3
0–4,9	133	123	14 089	13 571	34,0	27,0
összesen:	198	198	41 439	50 377	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A németek megoszlása		A németek megoszlása (%)	
	1992	2002	1992	2002	1992	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	0	0	..	..	..	..
5–19,9	5	0	1 178	..	23,4	..
0–4,9	193	198	3 861	2 384	76,6	100,0
összesen:	198	198	5 039	2 384	100,0	100,0

13. melléklet. A népesség etnikai összetételének változása a Vajdaság néhány körzetében, kommunájában (1991–2002)

Körzet, kommuna	Év	Össznépesség	Szerbek	Magyarok	Horvátok	Cigányok
ÉSZAK-BÁCSKA	1991	205 401	32 892	98 914	34 770	512
	2002	200 140	49 637	87 181	33 681	1 680
Bácostopolya	1991	40 473	8 923	26 185	801	33
	2002	38 245	11 454	22 543	641	88
Kishegyes	1991	14 394	1 634	8 452	95	58
	2002	13 494	2 357	7 546	98	138
Szabadka	1991	150 534	22 335	64 277	33 874	421
	2002	148 401	35 826	57 092	32 942	1 454
NYUGAT-BÁCSKA	1991	215 916	117 092	27 329	18 876	1 257
	2002	214 011	134 644	21 825	15 766	1 941
Apatin	1991	32 999	16 636	4 823	4 888	498
	2002	32 813	20 216	3 785	3 807	524
Kula	1991	49 311	21 812	4 914	992	139
	2002	48 353	25 152	4 082	833	163
Zombor	1991	96 105	48 895	15 397	12 514	117
	2002	97 263	59 799	12 386	10 836	415
DÉL-BÁCSKA	1991	553 027	331 325	65 777	17 197	4 351
	2002	593 666	409 988	55 128	12 355	6 053
Óbecse	1991	42 685	14 295	23 224	440	396
	2002	40 987	16 832	20 018	453	479
Szenttamás	1991	17 365	10 762	4 587	141	238
	2002	17 855	11 963	3 920	151	361
Temerin	1991	24 939	13 122	9 646	157	14
	2002	28 275	18 155	8 341	201	38
Újvidék	1991	265 464	173 420	20 245	9 183	1 133
	2002	299 294	225 995	15 687	6 492	1 740
ÉSZAK-BÁNSÁG	1991	179 783	70 870	89 941	854	3 303
	2002	165 881	72 242	78 551	730	3 944
Ada	1991	21 506	3 272	16 625	97	196
	2002	18 994	3 324	14 558	74	277
Csóka	1991	15 271	5 004	8 623	91	190
	2002	13 832	5 205	7 133	90	337
Magyarakanizsa	1991	30 668	1 907	26 862	151	331
	2002	27 510	2 037	23 802	120	530
Nagykikinda	1991	69 743	50 665	9 874	287	1 631
	2002	67 002	51 212	8 607	249	1 564
Törökkánizsa	1991	13 816	7 457	4 676	95	454
	2002	12 975	7 725	3 864	75	655
Zenta	1991	28 779	2 565	23 281	133	501
	2002	25 568	2 739	20 587	122	581
KÖZÉP-BÁNSÁG	1991	221 353	147 346	33 971	1 289	6 418
	2002	208 456	150 794	27 842	1 056	5 682
Magyarcsernye	1991	14 538	9 824	2 993	45	889
	2002	12 705	8 934	2 369	42	869
Nagybecskerek	1991	136 778	93 944	17 264	849	2 623
	2002	132 051	98 794	14 211	695	2 471

13. melléklet folytatása

Körzet, kommuna	Év	Össznépesség	Szerbek	Magyarok	Horvátok	Cigányok
Törökbecse	1991	28 788	19 001	6 165	110	962
	2002	26 924	18 831	5 177	92	968
DÉL-BÁNSÁG	1991	328 428	210 447	18 544	3 138	5 644
	2002	313 937	220 641	15 444	2 181	6 268
Kevevára	1991	38 263	28 136	3 937	155	947
	2002	36 802	28 246	3 408	116	1 143
Pancsova	1991	125 261	86 333	5 043	1 719	1 001
	2002	127 162	97 137	4 037	1 187	1 392
SZERÉMSÉG	1991	309 981	233 751	5 015	21 901	2 881
	2002	335 901	283 861	4 236	10 533	3 489
%-ban						
ÉSZAK-BÁCSKA	1991	100,0	16,0	48,2	16,9	0,2
	2002	100,0	24,8	43,6	16,8	0,8
Bácstopolya	1991	100,0	22,0	64,7	2,0	0,1
	2002	100,0	29,9	58,9	1,7	0,2
Kishegyes	1991	100,0	11,4	58,7	0,7	0,4
	2002	100,0	17,5	55,9	0,7	1,0
Szabadka	1991	100,0	14,8	42,7	22,5	0,3
	2002	100,0	24,1	38,5	22,2	1,0
NYUGAT-BÁCSKA	1991	100,0	54,2	12,7	8,7	0,6
	2002	100,0	62,9	10,2	7,4	0,9
Apatin	1991	100,0	50,4	14,6	14,8	1,5
	2002	100,0	61,6	11,5	11,6	1,6
Kula	1991	100,0	44,2	10,0	2,0	0,3
	2002	100,0	52,0	8,4	1,7	0,3
Zombor	1991	100,0	50,9	16,0	13,0	0,1
	2002	100,0	61,5	12,7	11,1	0,4
DÉL-BÁCSKA	1991	100,0	59,9	11,9	3,1	0,8
	2002	100,0	69,1	9,3	2,1	1,0
Óbecse	1991	100,0	33,5	54,4	1,0	0,9
	2002	100,0	41,1	48,8	1,1	1,2
Szenttamás	1991	100,0	62,0	26,4	0,8	1,4
	2002	100,0	67,0	22,0	0,8	2,0
Temerin	1991	100,0	52,6	38,7	0,6	0,1
	2002	100,0	64,2	29,5	0,7	0,1
Újvidék	1991	100,0	65,3	7,6	3,5	0,4
	2002	100,0	75,5	5,2	2,2	0,6
ÉSZAK-BÁNSÁG	1991	100,0	39,4	50,0	0,5	1,8
	2002	100,0	43,6	47,4	0,4	2,4
Ada	1991	100,0	15,2	77,3	0,5	0,9
	2002	100,0	17,5	76,6	0,4	1,5
Csóka	1991	100,0	32,8	56,5	0,6	1,2
	2002	100,0	37,6	51,6	0,7	2,4
Magyarkanizsa	1991	100,0	6,2	87,6	0,5	1,1
	2002	100,0	7,4	86,5	0,4	1,9
Nagykikinda	1991	100,0	72,6	14,2	0,4	2,3
	2002	100,0	76,4	12,8	0,4	2,3

13. melléklet folytatása

Körzet, kommuna	Év	Össznépesség	Szerbek	Magyarok	Horvátok	Cigányok
Törökkanizsa	1991	100,0	54,0	33,8	0,7	3,3
	2002	100,0	59,5	29,8	0,6	5,0
Zenta	1991	100,0	8,9	80,9	0,5	1,7
	2002	100,0	10,7	80,5	0,5	2,3
KÖZÉP-BÁNSÁG	1991	100,0	66,6	15,3	0,6	2,9
	2002	100,0	72,3	13,4	0,5	2,7
Magyarcsernye	1991	100,0	67,6	20,6	0,3	6,1
	2002	100,0	70,3	18,6	0,3	6,8
Nagybecskerek	1991	100,0	68,7	12,6	0,6	1,9
	2002	100,0	74,8	10,8	0,5	1,9
Törökbecse	1991	100,0	66,0	21,4	0,4	3,3
	2002	100,0	69,9	19,2	0,3	3,6
DÉL-BÁNSÁG	1991	100,0	64,1	5,6	1,0	1,7
	2002	100,0	70,3	4,9	0,7	2,0
Kevevára	1991	100,0	73,5	10,3	0,4	2,5
	2002	100,0	76,8	9,3	0,3	3,1
Pancsova	1991	100,0	68,9	4,0	1,4	0,8
	2002	100,0	76,4	3,2	0,9	1,1
SZERÉMSÉG	1991	100,0	75,4	1,6	7,1	0,9
	2002	100,0	84,5	1,3	3,1	1,0
változás (1991 = 100%)						
ÉSZAK-BÁCSKA	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	97,4	150,9	88,1	96,9	328,1
Bácstopolya	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	94,5	128,4	86,1	80,0	266,7
Kishegyes	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	93,7	144,2	89,3	103,2	237,9
Szabadka	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	98,6	160,4	88,8	97,2	345,4
NYUGAT-BÁCSKA	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	99,1	115,0	79,9	83,5	154,4
Apatin	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	99,4	121,5	78,5	77,9	105,2
Kula	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	98,1	115,3	83,1	84,0	117,3
Zombor	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	101,2	122,3	80,4	86,6	354,7
DÉL-BÁCSKA	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	107,3	123,7	83,8	71,8	139,1
Óbecse	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	96,0	117,7	86,2	103,0	121,0
Szenttamás	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	102,8	111,2	85,5	107,1	151,7
Temerin	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	113,4	138,4	86,5	128,0	271,4
Újvidék	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	112,7	130,3	77,5	70,7	153,6

13. melléklet folytatása

Körzet, kommuna	Év	Össznépesség	Szerbek	Magyarok	Horvátok	Cigányok
ÉSZAK-BÁNSÁG	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	92,3	101,9	87,3	85,5	119,4
Ada	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	88,3	101,6	87,6	76,3	141,3
Csóka	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	90,6	104,0	82,7	98,9	177,4
Magyarkanizsa	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	89,7	106,8	88,6	79,5	160,1
Nagykikinda	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	96,1	101,1	87,2	86,8	95,9
Törökkanizsa	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	93,9	103,6	82,6	78,9	144,3
Zenta	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	88,8	106,8	88,4	91,7	116,0
KÖZÉP-BÁNSÁG	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	94,2	102,3	82,0	81,9	88,5
Magyarcsernye	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	87,4	90,9	79,2	93,3	97,8
Nagybecskerek	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	96,5	105,2	82,3	81,9	94,2
Törökbecse	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	93,5	99,1	84,0	83,6	100,6
DÉL-BÁNSÁG	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	95,6	104,8	83,3	69,5	111,1
Kevevára	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	96,2	100,4	86,6	74,8	120,7
Pancsova	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	101,5	112,5	80,1	69,1	139,1
SZERÉMSÉG	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2002	108,4	121,4	84,5	48,1	121,1

Megjegyzés: A horvátok magukban foglalják a bunyevácokat, 1991-ben a sokacokat is.

14. melléklet: A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Vajdaság területén 1991-ben és 2002-ben

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A szerbek megoszlása		A szerbek megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	198	220	414 987	563 988	36,3	42,7
50–79,9	94	100	603 633	641 716	52,8	48,5
20–49,9	60	57	89 044	99 415	7,8	7,5
5–19,9	49	53	33 438	15 835	2,9	1,2
0–4,9	64	37	2 621	853	0,2	0,1
összesen:	465	467	1 143 723	1 321 807	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	48	44	91 225	73 974	26,9	25,5
50–79,9	32	29	100 800	67 473	29,7	23,3
20–49,9	29	34	65 970	80 997	19,4	27,9
5–19,9	65	59	69 816	49 071	20,6	16,9
0–4,9	291	301	11 680	18 692	3,4	6,4
összesen:	465	467	339 491	290 207	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A horvátok megoszlása		A horvátok megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	2	0	2 390	..	2,4	..
50–79,9	10	9	13 976	12 299	14,3	16,1
20–49,9	18	11	35 800	26 807	36,5	35,1
5–19,9	44	37	25 873	18 414	26,4	24,2
0–4,9	391	410	19 986	18 792	20,4	24,6
összesen:	465	467	98 025	76 312	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A szlovákok megoszlása		A szlovákok megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	9	8	31 426	28 146	49,4	49,7
50–79,9	4	4	7 156	5 551	11,3	9,8
20–49,9	8	8	12 427	11 352	19,6	20,0
5–19,9	8	8	2 596	2 295	4,1	4,1
0–4,9	436	439	9 940	9 293	15,6	16,4
összesen:	465	467	63 545	56 637	100,0	100,0

14. melléklet folytatása

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A montenegróiak megoszlása		A montenegróiak megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	1	1	2 554	2 100	5,7	5,9
20–49,9	5	5	16 856	14 036	37,6	39,5
5–19,9	10	7	7 087	5 805	15,8	16,4
0–4,9	449	454	18 341	13 572	40,9	38,2
<i>összesen:</i>	<i>465</i>	<i>467</i>	<i>35 513</i>	<i>35 513</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A románok megoszlása		A románok megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	11	8	10 890	5 236	28,1	17,2
50–79,9	7	8	6 809	5 898	17,5	19,4
20–49,9	8	9	9 521	7 497	24,5	24,6
5–19,9	13	13	6 021	4 538	15,5	14,9
0–4,9	426	429	5 568	7 250	14,4	23,8
<i>összesen:</i>	<i>465</i>	<i>467</i>	<i>38 809</i>	<i>30 419</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A cigányok megoszlása		A cigányok megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	0	0	..	..	..	..
5–19,9	39	45	6 966	8 057	28,6	27,7
0–4,9	426	422	17 400	21 000	71,4	72,3
<i>összesen:</i>	<i>465</i>	<i>467</i>	<i>24 366</i>	<i>29 057</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A ruszinok megoszlása		A ruszinok megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	1	1	5 081	4 544	22,9	22,4
50–79,9	2	0	2 642	..	11,9	..
20–49,9	3	3	1 933	3 610	8,7	17,8
5–19,9	9	8	5 980	5 148	26,9	25,4
0–4,9	450	455	6 581	6 959	29,6	34,4
<i>összesen:</i>	<i>465</i>	<i>467</i>	<i>22 217</i>	<i>20 261</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

15. melléklet. A népesség etnikai összetételének változása
Horvátország néhány megyéjében (1991–2001)

Megye	Év	Össznépesség	Horvátok	Szerbek	Magyarok	Cigányok
Belovár–Bilogora	1991	143 737	97 740	23 149	2 017	144
	2001	133 084	109 871	9 421	1 188	140
Bród–Szávamente	1991	175 143	141 309	19 632	106	223
	2001	176 765	166 129	5 347	81	586
Eszék–Baranya	1991	367 395	262 255	57 340	12 198	782
	2001	330 506	277 245	28 866	9 784	977
Pozsega–Szlavónia	1991	100 046	67 696	22 737	332	0
	2001	85 831	76 118	5 616	221	7
Sziszek–Monoszló	1991	251 869	136 296	90 852	247	315
	2001	185 387	152 196	21 617	148	708
Verőce–Drávamente	1991	103 331	75 105	20 923	364	70
	2001	93 389	83 554	6 612	255	4
Vukovár–Szerém	1991	231 241	158 128	45 491	3 128	265
	2001	204 768	160 277	31 644	2 047	167
Zágráb város	1991	777 826	659 941	46 200	1 080	994
	2001	779 145	716 344	18 811	841	1 946
%-ban						
Belovár–Bilogora	1991	100,0	68,0	16,1	1,4	0,1
	2001	100,0	82,6	7,1	0,9	0,1
Bród–Szávamente	1991	100,0	80,7	11,2	0,1	0,1
	2001	100,0	94,0	3,0	0,0	0,3
Eszék–Baranya	1991	100,0	71,4	15,6	3,3	0,2
	2001	100,0	83,9	8,7	3,0	0,3
Pozsega–Szlavónia	1991	100,0	67,7	22,7	0,3	0,0
	2001	100,0	88,7	6,5	0,3	0,0
Sziszek–Monoszló	1991	100,0	54,1	36,1	0,1	0,1
	2001	100,0	82,1	11,7	0,1	0,4
Verőce–Drávamente	1991	100,0	72,7	20,2	0,4	0,1
	2001	100,0	89,5	7,1	0,3	0,0
Vukovár–Szerém	1991	100,0	68,4	19,7	1,4	0,1
	2001	100,0	78,3	15,5	1,0	0,1
Zágráb város	1991	100,0	84,8	5,9	0,1	0,1
	2001	100,0	91,9	2,4	0,1	0,2

15. melléklet folytatása

Megye	Év	Össznépesség	Horvátok	Szerbek	Magyarok	Cigányok
változás (1991 = 100%)						
Belovár–Bilogora	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	92,6	112,4	40,7	58,9	97,2
Bród–Szávamente	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	100,9	117,6	27,2	76,4	262,8
Eszék–Baranya	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	90,0	105,7	50,3	80,2	124,9
Pozsega–Szlavónia	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	85,8	112,4	24,7	66,6	
Sziszek–Monoszló	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	73,6	111,7	23,8	59,9	224,8
Verőce–Drávamente	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	90,4	111,2	31,6	70,1	5,7
Vukovár–Szerém	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	88,6	101,4	69,6	65,4	63,0
Zágráb város	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	100,2	108,5	40,7	77,9	195,8

16. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Horvátország pannon területén 1991-ben és 2001-ben

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A horvátok megoszlása		A horvátok megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	232	284	1 949 866	2 578 342	76,4	94,5
50–79,9	61	38	491 156	134 635	19,3	4,9
20–49,9	29	10	103 905	14 366	4,1	0,5
5–19,9	9	4	5 188	1 355	0,2	0,1
0–4,9	6	1	752	29	0,0	0,0
összesen:	337	337	2 550 867	2 728 727	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A szerbek megoszlása		A szerbek megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	11	5	52 722	16 254	13,5	10,6
50–79,9	15	6	63 258	13 698	16,2	9,0
20–49,9	44	13	136 370	30 542	34,9	20,0
5–19,9	58	75	121 076	56 460	31,0	36,9
0–4,9	209	238	17 140	35 923	4,4	23,5
összesen:	337	337	390 566	152 877	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Kommunák száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	5	4	7 675	5 397	37,9	35,9
5–19,9	10	8	4 303	3 395	21,2	22,6
0–4,9	322	325	8 301	6 229	40,9	41,5
összesen:	337	337	20 279	15 021	100,0	100,0

17. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Muravidék területén 1991-ben és 2002-ben

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A szlovének megoszlása		A szlovének megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	143	141	69 027	61 685	89,0	88,3
50–79,9	8	13	4 089	5 774	5,3	8,3
20–49,9	15	15	2 115	2 238	2,7	3,2
5–19,9	9	6	2 297	141	3,0	0,2
0–4,9	0	0	..	..	..	..
összesen:	175	175	77 528	69 838	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	8	2	1 812	284	23,7	5,2
50–79,9	14	13	3 898	2 592	51,0	47,8
20–49,9	6	12	1 287	2 162	16,9	39,9
5–19,9	3	3	85	120	1,1	2,2
0–4,9	144	145	555	267	7,3	4,9
összesen:	175	175	7 637	5 425	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A cigányok megoszlása		A cigányok megoszlása (%)	
	1991	2002	1991	2002	1991	2002
80–100	0	0	..	..	..	..
50–79,9	0	0	..	..	..	..
20–49,9	0	1	..	404	..	47,7
5–19,9	6	5	486	219	70,8	25,9
0–4,9	169	169	200	223	29,2	26,4
összesen:	175	175	686	846	100,0	100,0

18. melléklet. A népesség köznyelvi összetételének változása az Órvidék néhány járásában (1991–2001)

Járás	Év	Össznépesség	Németek	Horvátok	Magyarok	Egyebek
Felsőőr	1991	53 783	47 601	1 954	3 207	1 021
	2001	53 365	47 277	1 526	2 551	2 011
Felsőpulya	1991	38 462	31 941	4 769	1 061	691
	2001	38 096	31 531	4 165	1 039	1 361
Kismarton város	1991	10 349	9 482	320	314	233
	2001	11 334	9 960	317	373	684
Kismarton-vidék	1991	36 096	27 982	6 842	477	795
	2001	38 752	30 218	5 732	531	2 271
Nagymarton	1991	35 075	32 429	1 270	425	951
	2001	37 446	33 245	1 122	530	2 549
Németújvár	1991	27 977	24 594	2 631	204	548
	2001	27 199	23 821	2 144	302	932
Nezsider	1991	49 397	45 711	1 641	987	1 058
	2001	51 730	47 291	1 250	1 150	2 039
%-ban						
Felsőőr	1991	100,0	88,5	3,6	6,0	1,9
	2001	100,0	88,6	2,8	4,8	3,8
Felsőpulya	1991	100,0	83,0	12,4	2,8	1,8
	2001	100,0	82,8	10,9	2,7	3,6
Kismarton város	1991	100,0	91,6	3,1	3,0	2,3
	2001	100,0	87,9	2,8	3,3	6,0
Kismarton-vidék	1991	100,0	77,5	19,0	1,3	2,2
	2001	100,0	78,0	14,8	1,4	5,8
Nagymarton	1991	100,0	92,5	3,6	1,2	2,7
	2001	100,0	88,8	3,0	1,4	6,8
Németújvár	1991	100,0	87,9	9,4	0,7	2,0
	2001	100,0	87,6	7,9	1,1	3,4
Nezsider	1991	100,0	92,6	3,3	2,0	2,1
	2001	100,0	91,4	2,4	2,2	4,0
változás (1991 = 100%)						
Felsőőr	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,2	99,3	78,1	79,5	197,0
Felsőpulya	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	99,0	98,7	87,3	97,9	197,0
Kismarton város	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	109,5	105,0	99,1	118,8	293,6
Kismarton-vidék	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	107,4	108,0	83,8	111,3	285,7
Nagymarton	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	106,8	102,5	88,3	124,7	268,0
Németújvár	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	97,2	96,9	81,5	148,0	170,1
Nezsider	1991	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	2001	104,7	103,5	76,2	116,5	192,7

19. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint az Órvidék területén 1991-ben és 2001-ben

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A német köznyelvűek megoszlása		A német köznyelvűek megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	269	269	219 141	219 484	91,7	90,5
50–79,9	20	22	14 461	17 203	6,0	7,1
20–49,9	12	15	4 509	4 704	1,9	2,0
5–19,9	17	12	986	1 067	0,4	0,4
0–4,9	0	0	..	..	..	..
összesen:	318	318	239 097	242 458	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A horvátok megoszlása		A horvátok megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	10	5	5 114	2 101	26,3	12,9
50–79,9	15	17	7 599	6 385	39,1	39,2
20–49,9	19	17	4 967	4 835	25,5	29,7
5–19,9	6	9	390	1 617	2,0	9,9
0–4,9	268	270	1 390	1 345	7,1	8,3
összesen:	318	318	19 460	16 283	100,0	100,0

Aránykategóriák (%)	Települések száma		A magyarok megoszlása		A magyarok megoszlása (%)	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
80–100	2	0	892	..	13,2	..
50–79,9	0	2	..	710	..	10,7
20–49,9	2	1	2 223	603	32,9	9,1
5–19,9	7	9	356	1 514	5,2	22,8
0–4,9	307	306	3 293	3 814	48,7	57,4
összesen:	318	318	6 764	6 641	100,0	100,0

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. *ábra.* Közigazgatási beosztásnak javasolt természetes tájak a Kárpát-medencében TELEKI P. (1923, 1934) szerint
2. *ábra.* A Kárpát-medence nagytájai PRINZ Gy. (1937) szerint
3. *ábra.* A Kárpát-medence nagy- és főbb középtájai IRMÉDI MOLNÁR L. és TAKÁCS J. (1944) szerint
4. *ábra.* A Kárpát-medence tájbeosztása BULLA B. és MENDÖL T. (1947, 1999) szerint
5. *ábra.* A Kárpát-medence tájbeosztása HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A.–HORVÁTH ZS. (1997) és HEVESI A. (2003) szerint
6. *ábra.* Nemzetiségükről nem nyilatkozók aránya a Kárpát-medencében (1991 körül)
7. *ábra.* Nemzetiségükről nem nyilatkozók aránya a Kárpát-medencében (2001 körül)
8. *ábra.* Az összlakosság számának változása a Kárpát-medencében (1991–2001)
9. *ábra.* A magyarok számának változása a Kárpát-medencében (1991–2001)
10. *ábra.* A Kárpát-medence etnikai térképe (1991 körül)
11. *ábra.* A Kárpát-medence etnikai térképe (2001 körül)
12. *ábra.* Cigányok a Kárpát-medencében (1991 körül)
13. *ábra.* Cigányok a Kárpát-medencében (2001 körül)
14. *ábra.* Az összlakosság számának változása Szlovákiában (1991–2001)
15. *ábra.* A szlovák nemzetiségűek számának változása Szlovákiában (1991–2001)
16. *ábra.* A magyar nemzetiségűek számának változása Szlovákiában (1991–2001)
17. *ábra.* A szlovák nemzetiségűek aránya Szlovákiában 2001-ben
18. *ábra.* A magyar nemzetiségűek aránya Szlovákiában 2001-ben
19. *ábra.* A magyar anyanyelvűek és nemzetiségűek arányának különbsége Szlovákiában 2001-ben
20. *ábra.* Az összlakosság számának változása Kárpátalján (1989–2001)
21. *ábra.* Az ukrán nemzetiségűek számának változása Kárpátalján (1989–2001)
22. *ábra.* A magyar nemzetiségűek számának változása Kárpátalján (1989–2001)
23. *ábra.* Az ukrán nemzetiségűek aránya Kárpátalján 2001-ben
24. *ábra.* A magyar nemzetiségűek aránya Kárpátalján 2001-ben
25. *ábra.* Az összlakosság számának változása Erdélyben (1992–2002)
26. *ábra.* A román nemzetiségűek számának változása Erdélyben (1992–2002)
27. *ábra.* A magyar nemzetiségűek számának változása Erdélyben (1992–2002)
28. *ábra.* A román nemzetiségűek aránya Erdélyben 2002-ben
29. *ábra.* A magyar nemzetiségűek aránya Erdélyben 2002-ben
30. *ábra.* A cigány (roma) nemzetiségűek aránya Erdélyben 2002-ben
31. *ábra.* Az összlakosság számának változása a Vajdaságban (1991–2002)
32. *ábra.* A szerb nemzetiségűek számának változása a Vajdaságban (1991–2002)
33. *ábra.* A magyar nemzetiségűek számának változása a Vajdaságban (1991–2002)
34. *ábra.* A szerb nemzetiségűek aránya a Vajdaságban 2002-ben
35. *ábra.* A magyar nemzetiségűek aránya a Vajdaságban 2002-ben
36. *ábra.* Az összlakosság számának változása Horvátország pannon területén (1991–2001)
37. *ábra.* A magyar nemzetiségűek számának változása Horvátország pannon területén (1991–2001)
38. *ábra.* A horvát nemzetiségűek számának változása Horvátország pannon területén (1991–2001)
39. *ábra.* A horvát nemzetiségűek aránya Horvátország pannon területén 2001-ben
40. *ábra.* A szerb nemzetiségűek aránya Horvátország pannon területén 2001-ben
41. *ábra.* A magyar nemzetiségűek aránya Horvátország pannon területén 2001-ben
42. *ábra.* Az összlakosság számának változása a Muravidéken (1991–2002)
43. *ábra.* A szlovén nemzetiségűek számának változása a Muravidéken (1991–2002)
44. *ábra.* A magyar nemzetiségűek számának változása a Muravidéken (1991–2002)

45. ábra. A szlovén nemzetiségűek aránya a Muravidéken 2002-ben
46. ábra. A magyar nemzetiségűek aránya a Muravidéken 2002-ben
47. ábra. Az összlakosság számának változása az Órvidéken (1991–2001)
48. ábra. A német köznyelvűek számának változása az Órvidéken (1991–2001)
49. ábra. A magyar köznyelvűek számának változása az Órvidéken (1991–2001)
50. ábra. A német köznyelvűek aránya az Órvidéken 2001-ben
51. ábra. A horvát köznyelvűek aránya az Órvidéken 2001-ben
52. ábra. A magyar köznyelvűek aránya az Órvidéken 2001-ben

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat. A nemzetiségi hovatartozás megvallása és elvilágiasodás a kárpát-medencei népszámlálások idején (1991, 2001)
2. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása a Kárpát-medence egyes területein (1991–2001)
3. táblázat. A Kárpát-medence népessége etnikai összetételének változása (1941, 1991, 2001)
4. táblázat. Az államalkotó nemzetek és a kisebbségek arányának változása (1941–2001, %-ban)
5. táblázat. A kisebbségben élők száma és aránya a Kárpát-medence főbb etnikumai körében (1991, 2001)
6. táblázat. A magukat magyar nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallók lélekszámának, arányának változása a Kárpát-medencében (1991–2001)
7. táblázat. A magukat cigány (roma) nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallók lélekszámának, arányának változása a Kárpát-medencében (1991–2001)
8. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása Szlovákia mai területén (1950–2001)
9. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása Kárpátalja mai területén (1959–2001)
10. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása Erdély mai területén (1956–2002)
11. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása a Vajdaság mai területén (1948–2002)
12. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása Horvátország mai területén (1948–2001)
13. táblázat. A népesség etnikai összetételének változása a Muravidék mai területén (1948–2002)
14. táblázat. A népesség köznyelvi összetételének változása az Órvidék mai területén (1951–2001)

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

1. melléklet. A magukat magyar nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallók lélekszámának, arányának változása a Kárpát-medence egyes területein (1991–2001)
2. melléklet. A népesség etnikai összetételének változása Szlovákia néhány kerületében, járásában (1991–2001)
3. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Szlovákia területén 1991-ben és 2001-ben
4. melléklet. A népesség etnikai összetételének változása Kárpátalja néhány városában, járásában (1989–2001)
5. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Kárpátalja területén 1989-ben és 2001-ben
6. melléklet. A népesség etnikai összetételének változása Erdély megyéiben (1992–2002)
7. melléklet. A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Erdély területén 1992-ben és 2002-ben

8. *melléklet.* A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Partium területén 1992-ben és 2002-ben
9. *melléklet.* A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Bánságban és az Arad-vidéken 1992-ben és 2002-ben
10. *melléklet.* A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Észak-Erdély területén 1992-ben és 2002-ben
11. *melléklet.* A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Dél-Erdély területén 1992-ben és 2002-ben
12. *melléklet.* A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Székelyföld területén 1992-ben és 2002-ben
13. *melléklet.* A népesség etnikai összetételének változása a Vajdaság néhány körzetében, kommunájában (1991–2002)
14. *melléklet.* A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Vajdaság területén 1991-ben és 2002-ben
15. *melléklet.* A népesség etnikai összetételének változása Horvátország néhány megyéjében (1991–2001)
16. *melléklet.* A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint Horvátország pannon területén 1991-ben és 2001-ben
17. *melléklet.* A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint a Muravidék területén 1991-ben és 2002-ben
18. *melléklet.* A népesség köznyelvi összetételének változása az Órvidék néhány járásában (1991–2001)
19. *melléklet.* A főbb etnikumok megoszlása aránykategóriák szerint az Órvidék területén 1991-ben és 2001-ben

~~965.583~~

Id : 290778-a, Lörsnäm

A Kárpát-medence hajdani szocialista országaiban az 1989 utáni időszakban lezajlott korszakos jelentőségű gazdasági, társadalmi és politikai változások következtében a népesség természetes fogyása, megnőtt térbeli mobilitása, vándormozgalma, helyenként erősödő etnikai öntudata, máshol fokozódó „elnemzetietlenedése” következtében számottevő ugyanakkor jelleg-zetes földrajzi vetülettel rendelkező etnikai átalakulás volt megfigyelhető. Az elmúlt több mint másfél évtized alatt 700 ezer lélekkel kevesebb népességszámú Kárpát-medencében a nemzeti (főként a magyar) kisebbségek felgyorsult fogyása, beolvadása, a cigányság lendületes térnyerése és a nemzeti kötődés nélküli népesség számának, arányának nagy mértékű növekedése számított különösen feltűnő etnikai változásnak. Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetének újabb, kifejezetten a külügyi vonatkozású kormányzati munkát segítő könyve ezen, főként a határainkon túli magyarlakta régiókban lezajlott etnikai változások térbeli vetületét igyekszik bemutatni. A vizsgálatok alapvetően a határainkon túli, kárpát-medencei magyar kisebbségekre és az általuk lakott tájakra terjedtek ki, de a jelenkori etnikai térfolyamatok jobb megértése és értelmezése a nemzet és szomszédságismeret teljesebb tétele érdekében ismertetik a Kárpát-medence egészének, illetve egyes részeinek népesedési folyamatait, etnikai térszerkezetét és a magyarsággal együtt élő, főbb etnikumok településterületét is. A könyv a részletesebb, regionális elemzéseket a jelenlegi államhatárokhoz igazodó, kárpát-medencei területi egységek (országok, tartományok, tájak: Szlovákia, Kárpátalja, Erdély, Vajdaság, Pannon-Horvátország, Muravidék, Órvidék) szerint mutatja be. A kiadvány tudományos értékét, közérthetőségét 52 térkép, 14 táblázat, 19 melléklet és egy –131 színes etnikai térképet és az Intézet 1997-2005 között megjelent, magyar és angol nyelvű kísérszöveggel ellátott kárpát-medencei etnikai térképsorozatot is tartalmazó – CD-melléklet fokozza.